Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DET DANSKE RIGSVAABEN

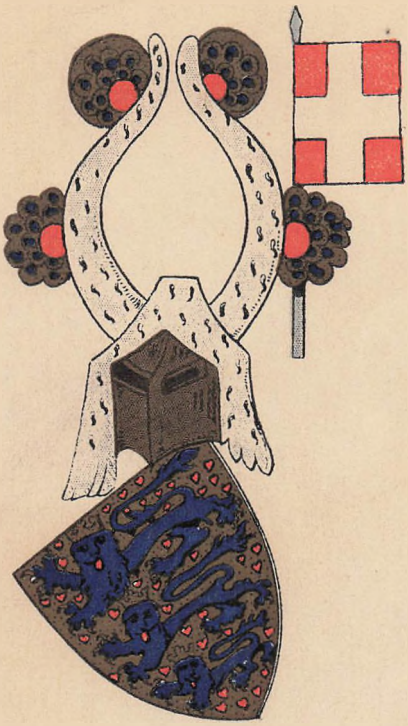

AF

POUL BREDO GRANDJEAN

J. H. SCHULTZ FORLAG - KØBENHAVN MCMXXVI

DET DANSKE RIGSVAABEN

DET DANSKE RIGSVAABEN

AF

POUL BREDO GRANDJEAN

AVEC UN RÉSUMÉ EN FRANÇAIS

UDGIVET
MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET

KØBENHAVN
J. H. SCHULTZ FORLAG
MCMXXVI

TRYKT I J. H. SCHULTZ UNIVERSITETSBOGTRYKKERI A/S

FORORD.

En særlig Bog omhandlende det danske Rigsvaaben har hidtil ikke foreligget. Flere af vort Lands ældre Forfattere har behandlet Vaabenets Historie i Omrids, saaledes Holberg og Schlegel i statsretlige Arbejder, der imidlertid kun viser Mangel paa Kendskab til danske Segl og Mønter og Uvidenhed om Heraldikens selv mest elementære Grundsætninger, allerede dengang forlængst fastslaaede i talrige udenlandske Skrifter. Ikke synderlig højere staar den af Schwach i hans Bog om de nordiske Rigers Møntvæsen givne Fremstilling af Rigsvaabenets Udvikling gennem Tiderne, skønt denne Forfatter utvivlsomt var i Besiddelse af ikke ringe heraldisk Viden. I sin kendte lille Afhandling om det gamle danske Vaaben har A. D. Jørgensen, der paa væsentlige Punkter vil blive imødegaaet i nærværende Bog, vovet sig ind paa et Omraade, som unægtelig synes ham fremmed. Hertil kommer dog Henry Petersens interessante Afhandling om det af ham i Lübeck fundne Dannebrogsflag, hvor Vaabenets ældre Mærker omtales ret indgaaende. Fra en senere Tid skal lige nævnes nogle ganske kortfattede Bemærkninger, som Thiset i Tidsskrift for Kunst-

industri knyttede til Gengivelser af det under Frederik VI dannede Rigsvaaben og af enkelte ældre Kongeskjolde. — De i Noterne citerede trykte Kilder viser iøvrigt, hvad der hist og her er fundet i dansk historisk Litteratur om dette Emne. At omtale de rent populære Artikler, der har set Lyset i Ugeblade og lignende periodiske Skrifter, er selvsagt ganske overflødigt.

Allerede Spener har i sit store Foliovœrk Insignium theoria eller Opus heraldicum, hvis første Udgave blev trykt i Frankfurt am Main 1680—90, offret Danmark-Norge udførlig Plads, hele tyve Sider, idet han dog hovedsagelig fordyber sig i ofte højst problematiske Betragtninger og kun siger meget lidt om selve Vaabenet. Senere udenlandske Heraldikere af den ældre Skole behandler det danske Rigsvaaben Gang paa Gang. Det bliver imidlertid først den fremragende tyske Fagmand, Geheimeregeringsraad Gust. A. Seyler, der i nyt Oplag af Siebmachers bekendte Vaabenbog meddeler en grundigere Redegørelse for Vaabenet, fremsat i Værkets første Binds første Afdelings anden Del, som under Titlen „Wappen der deutschen [sic!] Souveraine und Lande" 1909 udkom i Nürnberg. Dette Bind omfatter bl. a. ikke blot Alsace-Lorraine, med Husene Vaudemont og Anjou, men Valdemarerne, Folkungerne og Haakon IV.s Slægt, saaledes at man med Rette kan protestere mod Bogens usandfærdige Titel. Seyler meddeler adskillige gode, paa flere Punkter fortrinlige Oplysninger om vort Rigsvaabens enkelte Mœrker, men er slet ikke paa Højde med sig selv, naar han kommer ind paa Vaabenets Udvikling. Medens der saaledes i nœrvœrende Arbejde f. Eks. gøres Rede for tretten under Christian IV benyttede sammensatte Skjolde, omtaler han kun to saadanne.

Under mit Arbejde har det været mig en stor Lettelse, ja egentlig en Nødvendighed at kunne ty til Afbildningerne i det af Henry Petersen samlede og af Thiset udgivne Værk om de danske Kongesigiller. Det bør ikke lades uomtalt, at Kunstmaler Karl Jensens Gengivelser af disse er udført paa en Maade, der simpelthen kan kaldes mesterlig og som, mig bekendt, ikke finder noget Sidestykke ude i Europa. Heraldikeren vilde ikke des mindre have foretrukket den fotografiske Gengivelse, der med moderne Hjælpemidler kan fremstilles til omtrentlig Fuldkommenhed og som sikkert ogsaa vil blive krævet i Fremtiden for lignende Værkers Vedkommende.

I Stedet for det gamle kobberstukne Møntværk, som for Heraldikeren kun har yderst ringe Værd, har jeg, takket være Direktør H. H. Schou's velvillige Imødekommenhed, haft Lejlighed til at benytte Tavlerne og den rentrykte Del af Teksten til det endnu ikke udkomne, mønstergyldige ny Værk om danske Mønter, gengivne i Lystryk efter Fotografier.

Baade for Segls og Mønters Vedkommende har det i adskillige Tilfælde været nødvendigt at gaa til Originalerne.

Vore Biblioteker er desværre kun saare mangelfuldt forsynede, hvad udenlandsk heraldisk-sphragistisk Litteratur angaar, hvilket i ikke ringe Grad har hemmet mit Arbejde. Det er desuden lidet tilfredsstillende at maatte nøjes med at meddele Oplysninger fra middelalderlige, ikke udgivne Vaabenbøger i fremmede Biblioteker og Arkiver paa Grundlag af Beretninger i den heraldiske Litteratur.

Carlsbergfondet har ved en treaarig Bevilling sat mig i Stand til næsten helt at hellige mig denne Op-

gave, og ved en rundelig Bevilling muliggjort denne Bogs Udgivelse. Jeg bringer herfor Fondets Direktion min ærbødigste Tak og maa desuden med Tak nævne, at jeg, siden min Bog Dansk Heraldik udkom i 1919, har nydt Understøttelser til fortsatte Studier af de paa Finanslovene bevilgede Summer til Fremme af Videnskab og Kunst, af Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencrone'ske Stiftelse og af Julius Skrikes Stiftelse.

Tilsidst takker jeg min forrige Chef, Dr. phil. Kristian Erslev for den Interesse, som han atter her har vist mig, og yderligere for den Imødekommenhed, der er blevet mig til Del paa vore Museer og Samlinger, ikke mindst i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, hvis administrerende Inspektør, Hr. G. Galster, stedse har ydet mig al fornøden Assistance. — Min Slægtning Forfatteren Samuel Prahl har bistaaet mig paa bedste Maade ved Udarbejdelsen af det franske Résumé.

Kjøbenhavn, 8. September 1925.

P. B. GRANDJEAN,
Underarkivar i Rigsarkivet.

INDHOLD

Side

Litteratur-Forkortelser 11

I. *Det nuværende danske Rigsvaaben* 13
Dannebrogskorset 15
Det gamle danske Kongevaaben og de af dette afledede Vaabener 23
Unionskronerne 97
Islands Falk 102
Færøernes Vædder 104
Grønlands Bjørn 105
De Gothers over ni Hjerter gaaende Løve 106
De Venders Lindorm 109
Holstens »Nældeblad« 115
Stormarns Svane 124
Ditmarskens Rytter 125
Lauenborgs Hestehoved 126
Oldenborgs to Bjælker 127
Delmenhorsts Kors 128
Krone, Skjoldholdere, Ordener og Vaabentelt 130

II. *Mærker, der tidligere har haft Plads i dansk-norske Kongers Vaabener* 138
Norges Løve 138
Folkungeløven 142
Pommerns Grif 144
Pfaltz' Løve og Bayerns Ruder 147
Islands Stokfisk 148
Gotlands Agnus dei 150
Øsels Ørn 151
Femerns Krone 152
Bornholms Drage 153

Side

III. *Rigsvaabenets Udvikling og Sammensætning* 155

IV. *Skjoldets Inddeling* 235

V. *Hvert Mærkes Plads i det sammensatte Skjold* 239

Planche I—XVI 251

Fortegnelse over Tavler og Illustrationer i Teksten 269

Fortegnelse over Illustrationer paa Plancherne I—XVI 271

Navneregister 273

Sagregister 277

Résumé en français 281

LITTERATUR-FORKORTELSER.

A. n. O.	= Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie.
Brit. Mus. Cat.	= W. de G. Birch: Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum, I—VI, London 1887—1900.
D. M.[1])	= Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling, Kbhvn 1791.
Demay Bl.	= G. Demay: Le blason d'après les sceaux du moyen-âge. Mémoires de la Société nationale des Antiquaires de France, 4. Série, VII, Paris 1876.
Demay Cost.	= G. Demay: Le costume au moyen-âge d'après les sceaux, Paris 1880.
Ganz	= Paul Ganz: Geschichte der heraldischen Kunst in der Schweiz im XII. und XIII. Jahrhundert, Frauenfeld 1899.
Gejst. Sig.	= Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller fra Middelalderen, Kbhvn 1886.
Grandjean	= Poul Bredo Grandjean: Dansk Heraldik, Kbhvn 1919.
Imhof	= Jac. Wilh. Imhof: Notitia sacri romani germanici imperii procerum, tam ecclesiasticorum quam secularium historico-heraldico-genealogica ad hodiernum imperii statum accommodata, Tubingæ 1732.
Kongesig.	= Henry Petersen: Danske kongelige Sigiller, ved A. Thiset, Kbhvn 1917.

[1]) De anførte Tavler refererer sig til de enkelte Konger.

Milde	= Siegel des Mittelalters aus den Archiven der Stadt Lübeck, Lübeck 1879.
Norske Sig.	= H. J. Huitfeldt-Kaas: Norske Sigiller fra Middelalderen, Kristiania 1899 ff.
Norske Kongesig.	= Norske Konge-Sigiller og andre Fyrste-Sigiller fra Middelalderen. Utgivne af Chr. Brinchmann, Kristiania 1924.
P. A. S.	= Henry Petersen: Danske adelige Sigiller fra det XIII og XIV Aarh., Kbhvn 1897.
Prinet	= Max Prinet: Armorial de France composé à la fin du XIIIe siècle ou au commencement du XIVe, Paris 1920.
Raadt	= J.-Th. de Raadt: Sceaux armoriés des Pays-Bas et des pays avoisinants, I—IV, Bruxelles 1898.
R. A. S.	= Rigsarkivets Seglsamling.
R. A. St. S.	= Rigarkivet, Storcks Samling.
Seyler	= Gustav A. Seyler: Geschichte der Siegel, Leipzig 1894.
Sbm.	= J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, bearbeitet von Gust. A. Seyler, I, 1. Abth. 2, Nürnberg 1909.
S. M.	= H. H. Schou: Beskrivelse af danske og norske Mønter 1448—1814 og af danske Mønter 1814–1923. Vil blive udgivet af Numismatisk Forening.
Spener	= P. J. Spener: Historia insignium illustrium sev operis heraldici, Pars specialis, Francofurti ad Moenum 1680.
Storm	= G. Storm: Norges gamle Vaaben, Farver og Flag, Kristiania 1894.
Strøhl	= H. G. Strøhl: Deutsche Wappenrolle, Stuttgart 1897.
Sv. Sig.	= B. E. Hildebrand: Svenska sigiller från Medeltiden, Stockholm 1862—67.
T. A. S.	= A. Thiset: Danske adelige Sigiller fra det XV, XVI og XVII Aarhundrede, Kbhvn. 1905.
Zür. W.rolle	= Die Wappenrolle von Zürich. Ein heraldisches Denkmal des vierzehnten Jahrhunderts, Zürich 1860.

I.

DET NUVÆRENDE DANSKE RIGSVAABEN.

Det danske Rigsskjold er sammensat af et ved et indadbuet, med rød Bort forsynet Sølv-Kors firdelt Hovedskjold, belagt med et firdelt Midterskjold og dette igen med et delt Hjerteskjold. Den nævnte Bort afslutter ogsaa Korsets Ender. Hovedskjoldets 1. Felt: Guld, hvori tre over hverandre gaaende blaa, guldbevæbnede Løver med røde Tunger og Guld-Kroner, omsat af ni røde Hjerter, pælvis stillede 3, 3, 3, saaledes at hvert af højre Rækkes Hjerter staar paa Højde med det tilsvarende i venstre, de tre midterste over Dyrenes Ryg, to ud for Mellemrummene mellem de yderste (Danmark), 2. Felt: Guld, hvori to over hinanden gaaende blaa, guldbevæbnede Løver med røde Tunger (Slesvig), 3. Felt: ulige tværdelt[1]), øverste og mindste Del blaa, hvori tre aabne Guld-Kroner (2, 1) (Unionen), nederste og største delt af blaat, hvori en siddende naturlig Sølv-Falk (Islands tidligere Mærke), og halvt tværdelt af blaat, hvori en gaaende Sølv-Vædder (Færøerne), og blaat, hvori en oprejst siddende Sølv-Bjørn med fremadrakte Forlabber (Grønland), 4. Felt: tværdelt af Guld, hvori en over ni røde Hjerter, 4, 3, 2, gaaende blaa, guldbevæbnet

[1]) I Rigsvaabenet af 1819 lige tværdelt.

Løve med rød Tunge (»de Gothers«), og rødt, hvori en kronet Guld-Lindorm (»de Venders«). Midterskjoldets 1. Felt: rødt, hvori et af Sølv og rødt tværdelt[1]) Skjold, besat, i Hjørner og Spids, med tre Sølv-Nagler, de to øverste skraat udadheldende, og omsat med tre paa Ydersiden takkede aflange Sølv-Stykker, det øverste ret, med tre, de to Sidestykker buede, med fire Takker (Holsten), 2. Felt: rødt, hvori en Sølv-Svane med løftede Vinger og Guld-Krone om Halsen (Stormarn), 3. Felt: rødt, hvori en paa en springende Sølv-Hest ridende, i Guld-Harnisk klædt Rytter, siddende paa et blaat Dækken med Guld-Bort, bærende et ovalt, med Guld-Bort forsynet blaat Skjold, hvori et svævende Guld-Kors, paa venstre Arm og svingende et Sølv-Sværd med højre (Ditmarsken), 4. Felt: rødt, hvori et Guld-Hestehoved (Lauenborg). Hjerteskjoldets 1. Felt: Guld, hvori to røde Bjælker (Oldenborg), 2. Felt: blaat, hvori et svævende Guld-Kors med indadbuede Arme, den nederste længst (Delmenhorst).

Hovedskjoldet holdes af to paa en Guld-Konsol staaende naturligfarvede, nøgne Vildmænd med brunt Skæg og med grønne Egekrandse om Lænd og Hoved, hver støttende sig til en nedadvendt brun Kølle.

Omkring Skjoldet Dannebrogordenens og derunder Elefantordenens Kæder med tilhørende Klenodier.

»Det Hele« omgivet af en hermelinforet, rød Kaabe med Guld-Fryndser, Forsiringer og Kvaster, nedhængende fra en med rødt For forsynet Guld-Kongekrone, besat med Ædelstene og Perler og øverst bærende et blaat Rigsæble, hvorfra opstaar et guldrandet hvidt Kløverbladskors.

[1]) Se Side 122.

DANNEBROGSKORSET.

Uden paa nogen Maade at komme ind paa Dannebrogs Oprindelse og Historie skal jeg her kun gøre Rede for den rent heraldiske Forekomst af det rødrandede Sølv-Kors, som blev en Bestanddel af det danske Vaaben.

En sphragistisk Benyttelse af Korset tæller ikke med i denne Forbindelse. Dronning Margrethe lader anbringe en aaben Krone paa Midten af et damasceret Kors (1388)[1]), Erik af Pommern lægger et Skjold med de tre Unionskroner (1403)[2]), Christoffer af Bayern (1445)[3]) og Christiern I (1449 og 1450)[4]) et Skjold med de tre Leoparder paa Korset, der i alle disse Tilfælde staar i selve Sigilfeltet, idet dets Arme gaar helt ud til Feltets Rand. Analoge Eksempler kan hentes fra vore samtidige Mønter. Hertil kommer den i et af Erik af Pommerns Segl (1396)[5]) kendte Fremstilling af en Løve og en Grif, der, begge indadvendte og i oprejst Stilling, holder en Krone over et Kors. Heller ikke Valdemar Atterdags to skjoldformede Rettertingssigiller (1356 og 1367)[6]), som blot viser et Kors, henholdsvis belagt med en blomstrende Ranke og med ni aabne Kroner, kan siges at have Forbindelse med det danske Vaaben, deres fulde heraldiske Værdi ufortalt. Man kan iøvrigt tvistes om, hvorvidt disse sidste Kors overhovedet er identiske med Dannebrogskorset.

Det første danske Kongeskjold, i hvilket Dannebrogskorset indgaar som virkelig Bestanddel, dannes af Erik af Pommern (1396)[7]). Der foreligger her et Hjerteskjold med Leoparderne, lagt paa et Kors, Hovedskjoldets eneste Mærke. Dette Skjold har

[1]) Kongesig., Nr. 54. [2]) Ssts., Nr. 62. [3]) Ssts., Nr. 69. [4]) Ssts., Nr. 73 og 80. [5]) Ssts., Nr. 60. [6]) Ssts., Nr. 41 a og 42 a. [7]) Ssts., Nr. 63.

utvivlsomt haft den sphragistiske Anvendelse af Korset i de ovennævnte Sigiller til Følge. Set fra et heraldisk Synspunkt er Forskellen dog indlysende. Kort efter danner Kong Erik det ved et smalt Kors firdelte Skjold (1398)[1]) (Tavle I, Nr. 1 og Fig. 8), der bliver Mønster for næsten alle yngre Kongeskjolde, hvorledes Felterne end er ordnede. Som det ses, bærer sidstnævnte Skjolds i første Felt anbragte Leoparder en Dannebrogsfane, der imidlertid kun tør betragtes som Bifigur. — Hvis Skjoldet indeholder en »Skjoldfod«, bør Korsets nederste Arm kun naa til den vandrette Linie, der begrændser Skjoldfoden (Planche VI og XII). Under Christian V og Frederik IV overskæres Skjoldfoden af Korset, som da gaar ned til Skjoldets Spids (Tavle II, Nr. 5—7; Planche XIV), hvilket selvsagt er heraldisk ukorrekt.

Christoffer af Bayerns Majestætssegl (1441)[2]) viser et som Pendant til Skjoldet med de tre Leoparder stillet firdelt Skjold, hvis 1. Felt indeholder Korset, de tre andre henholdsvis Plaltz' Løve, Bayerns Ruder og de Venders Lindorm. Et enkelt Skjold med Dannebrogskorset, ført i Forbindelse med andre Skjolde, kendes f. Eks. fra Christiern I.s Majestætssegl (1464)[3]), Kong Hans' Majestætssegl (1500)[4]), Frederik I.s store Segl (1526)[5]) og Christian III.s Majestætssegl (1546)[6]). Flere af sidstnævnte Konges Mønter (1536)[7]) viser kun Danmarks og Norges Skjolde samt et Skjold med Korset, et Vidnesbyrd om den Betydning, man har tillagt dette.

Der er tilsidst Grund til at nævne, at der blandt de Skjolde, som findes paa Frederik IV.s kendte Rytterstatuettes Sokkel[8]), ses baade et blaat med et Guld-Kors og et rødt med et hvidt, begge »svævende«,

[1]) Kongesig., Nr. 61. [2]) Ssts., Nr. 67. [3]) Ssts., Nr. 75. [4]) Ssts., Nr. 89. [5]) Ssts., Nr. 113. [6]) Ssts., Nr. 122 a. [7]) S. M., 1536, Nr. 1, Tavle 7, m. fl. [8]) Rosenborg, Værelse X.

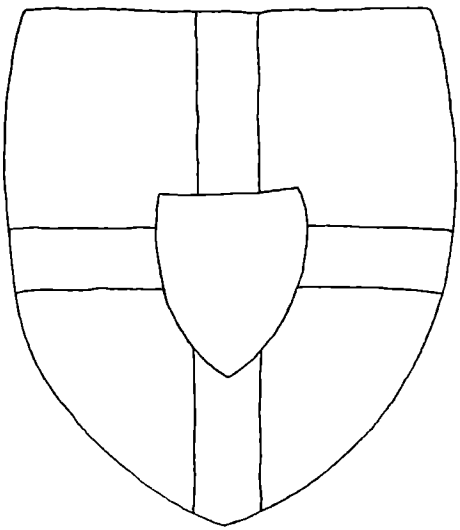

1

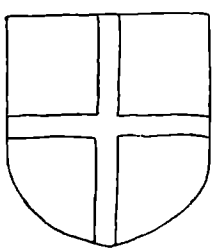

2

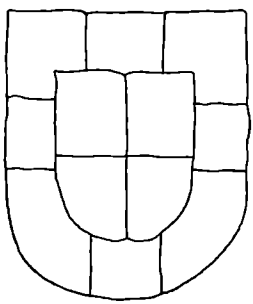

3

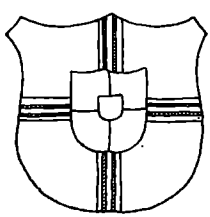

4

TAVLE I.

henholdsvis, stillet ved Siden af det oldenborgske Skjold, med fuld Sikkerhed gældende Delmenhorst, og, allersidst i Rækken, efter det grønlandske, utvivlsomt at opfatte som Dannebrog, det Kongeskjoldet delende Kors, som ellers ikke var repræsenteret, naar Mærkerne fordeltes i Smaaskjolde[1]).

En ganske speciel Anvendelse af Korset kendes fra Christian III.s Kontrasigil (1546)[2]), der viser et Skjold med tre Leoparder, som er lagt paa et smalt Kors, hvis Arme gennembryder eller, maaske rettere sagt, gaar ud under en profileret Renaissance-Skjoldrand for først at afsluttes i Sigilfeltet. Skjoldet er af Thiset opfattet som hvilende paa Korset. Hele Kompositionen kan kun betragtes som dekorativ. Leopardernes og Korsets Forekomst i samme Felt — dette Ord her ensbetydende med Skjold — er dog ikke uden heraldisk Interesse. — Inden sin Regeringstiltrædelse fører Kong Hans et ved et Kors af Slesvig, Holsten, Stormarn og Oldenborg firdelt Skjold (1476).[3]) I hertugelige Skjolde har Korset ellers ingen Plads. Den i Porten paa Prinsens Palæ anbragte Kalkstensstøtte fra 1503, som oprindelig havde hjemme paa Kjøbenhavns Slot og som maaske er udført af Adam v. Düren, Stenhugger ved Lunds Domkirke, viser et Kors i det hertugelige Midterskjold i samme Konges Vaaben (Planche IV).

Det i snevreste Forstand heraldiske Kors dannes af rette Linier, der gaar fra Skjoldrand til Skjoldrand. Dets lodrette Armes Bredde svarer til Pælens, idet de indtager en Trediedel eller ogsaa to Syvendedele af Skjoldets Bredde.

Korsene i Erik af Pommerns og Christoffer af Bayerns Skjolde (Tavle I, Nr. 1, 2 og 3) er retliniede. Som Hovedregel gælder dette ogsaa de Kors, der

---

[1]) Jvfr. Afsnit III, sammenstillede Skjolde 2 under Frederik IV. [2]) Kongesig., Nr. 122 b. [3]) Ssts., Nr. 85.

kendes fra oldenborgske Kongers Tid, helt ned i det 17. Aarhundrede. Et af Christiern I.s Skjolde (1457)[1]) viser allerede et Kors, hvis Arme yderst er svagt udadbuede, idet der dog kun foreligger en Afslutning (Tavle VII, Nr. 3). Der er her talt om Fremstillinger i Segl. En uden Afbildninger ledsaget Beskrivelse af alle de forskellige Kors, som træffes paa vore Mønter, vil være ganske formaalsløs. Fra Christoffer af Bayerns og til Christian IV.s Dage benyttes højst varierende Former, enten det drejer sig om Kors, der firdeler Skjoldet, eller paa hvilke dette hviler. Det indadbuede, ved konkave Linier dannede Kors kendes — udenfor Skjoldet — fra Kong Christoffers Pengestykker[2]) og bliver ogsaa senere ofte benyttet dekorativt. I Rigsvaabenet af 1819 fastsættes denne Type (jvfr. navnlig Tavle II, Nr. 9) som den officielle. Inden Udgangen af det 17. Aarhundrede havde den iøvrigt ganske fortrængt det lige Kors.

Mønterne viser endvidere en Række Kors, hvis Arme afsluttes i blad- eller blomsterlignende Ornamenter, saaledes træffes f. Eks. Kløverbladskorset. Desuden ses Kors med halvmaaneformede eller med stærkt udadbuede Ender.

At Korset meget hyppigt naar lidt ud over Skjoldets Rand (Tavle II, Nr. 5, 7, 9 og 11) er — heraldisk meningsløst — uden al Betydning. I talrige andre Tilfælde ses en Afslutning af Korsarmene inde i Skjoldet (Tavle II, Nr. 8 og 12), uden at man naturligvis derfor paa nogen Maade tør opfatte Korset som fritstaaende, »svævende«. Dekorative Friheder af saadan Art unddrager sig en heraldisk Vurdering.

Et eneste af de fra Seglene kendte Skjolde, Christoffer af Bayerns (1444)[3]) (Tavle I, Nr. 3), viser et

---

[1]) Kongesig., Nr. 76. [2]) D. M., Tab. XXVII. [3]) Kongesig., Nr. 68.

Kors, der, hvad de lodrette Armes Bredde angaar, i Overensstemmelse med den omtalte Regel, svarer nøjagtig til Trediedelen. Korset i Skjoldet paa en Specie fra 1667[1]) (Planche XV) er dog kun noget smallere. I Erik af Pommerns to ovennævnte Skjolde ses Kors, der har betydelig smallere Arme. Det ganske smalle Kors (filet en croix), der firdeler Skjoldet i Christoffer af Bayerns ældste Kongesegl (1440)[2]) (Tavle I, Nr. 2), genfindes under Christiern I (1449)[3]) og i alle senere Vaabener. Forskellige Former og Bredder skal vises efter Segl, førte af Christiern II[4]) (Tavle I, Nr. 4), Christian V[5]) (Tavle II, Nr. 5—7), Frederik IV[6]) (Tavle II, Nr. 8), Frederik V[7]) (Tavle II, Nr. 9 og 10), Christian VII[8]) (Tavle II, Nr. 11) og Frederik VI[9]) (Tavle II, Nr. 12). Man vil se, at Skjoldene er af alt andet end heraldisk Form. En Række yderligere Eksempler ses paa Tavlerne VII—XI.

I de nævnte forholdsvis faa Tilfælde, hvor Korset optræder som eneste Figur i et Skjold, sammenstillet med andre Skjolde[10]), fremstilles det retliniet og smalt. Dette gælder ogsaa Korset i det fra Christoffer af Bayerns Majestætssigil (1441)[11]) kendte firdelte Skjolds første Felt. Et af Skjoldene i Christiern I.s Majestætssigil (1464)[12]) viser undtagelsesvis et Kors med nogenlunde normal Bredde.

Et rødbræmmet hvidt Kors firdeler Christiern I.s i Kalkmaleri udførte Skjold i Roskilde Domkirkes Helligtrekongers-Kapel og Skjolde, malede paa de Brystspænder, som bæres af to fritstaaende Engle paa den til Thurø Kirke i Dronning Dorotheas Enkestand 1481—95 udførte Altertavle[13]). I senere farve-

[1]) S. M., 1667, Nr. 15, Tavle 26. [2]) Kongesig., Nr. 66. [3]) Ssts., Nr. 72. [4]) Ssts., Nr. 98. [5]) R. A. S., Nr. 61, 63 og 59. [6]) Ssts., Nr. 110. [7]) Ssts., Nr. 174 og uden Nr. [8]) Ssts., Nr. 190. [9]) Ssts., Nr. 208. [10]) Kongesig., Nr. 113 og 122 a. [11]) Ssts., Nr. 67. [12]) Ssts., Nr. 75. [13]) Nat. Mus., Nr. 2148.

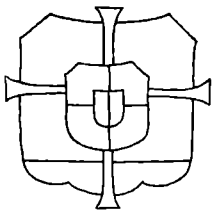

5

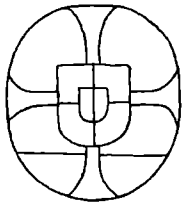

6

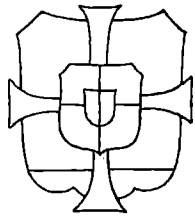

7

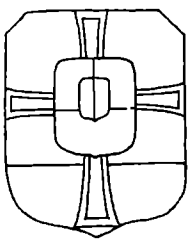

8

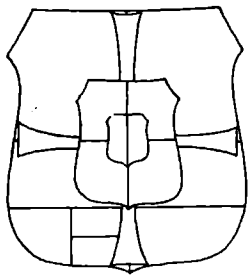

12

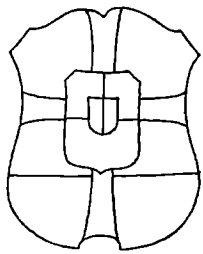

10

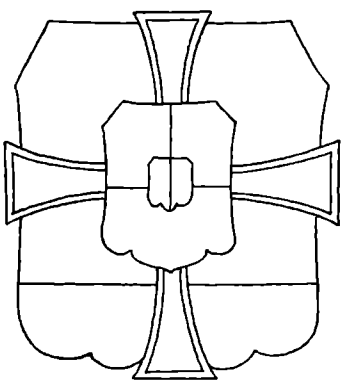

9

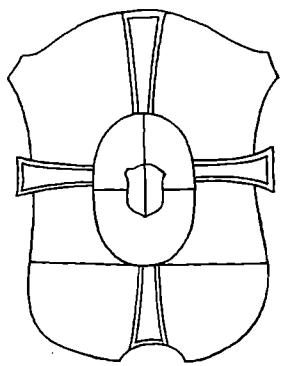

11

TAVLE II.

lagte Fremstillinger — f. Eks. i Skjoldet paa Lucas Cranachs Portræt af Christiern II[1]) — træffes stadig samme Tinkturer.

Først i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede begynder man at angive de forskellige Tinkturer ved Hjælp af Skravering. I det givne Tilfælde, den røde Farve betegnes ved lodrette Streger, vilde dette Hjælpemiddel iøvrigt vanskeligt kunne praktiseres. At man tidligt har markeret Korsets røde Bort er utvivlsomt. Det bør imidlertid bemærkes, at flere heraldiske Figurer — herunder Korset — i ufarvede Fremstillinger undertiden fremhæves ved parallelle Linier langs Figurens Sider, uden at der er Tale om et heraldisk Fænomen. En saadan Markering, der dog maaske skal opfattes som Antydning af den røde Bort, kendes fra Korset i Erik af Pommerns Rettertingssegl (1396)[2]). Modsat kan smalle Strenge som virkelige Figurer være anbragte paa lignende Maade.

En mer eller mindre plumb Fremstilling vil ofte være vanskelig at opfatte. Det er umuligt at afgøre med Sikkerhed, om den dobbelte Linie, hvormed Korset er tegnet i Valdemar Atterdags Rettertingssigil (1356)[3]), eller om den paa Korset, i Forhold til dettes Flade, forsænkede Bræmme, som ses i Dronning Margrethes Segl (1388)[4]), skal betegne en særlig farvet — rød — Bort. Korsene i Erik af Pommerns Majestætssegl (1398)[5]) (Tavle I, Nr. 1 og Fig. 8), Christoffer af Bayerns Segl (1440 og 1444)[6]) (Tavle I, Nr. 2 og 3) og flere følgende viser ingen Antydning af Bort, som derimod f. Eks. tydelig ses i Skjoldet fra Kirkebø, udført i Erik af Pommerns Tid (se Planche III), i Dronning Dorotheas Segl (1448 og

---

[1]) Originalen i Nürnberg, Kopi paa Frederiksborg, Kat. Nr. 357. [2]) Kongesig., Nr. 63. [3]) Ssts., Nr. 41 a. [4]) Ssts., Nr. 54. [5]) Ssts., Nr. 61. [6]) Ssts., Nr. 66 og 68.

1459)[1]), i Christiern II.s (1515, 1517 og 1546)[2]) og mange andre Steder, nu paa Tider, hvor den røde Borts Tilstedeværelse ikke kan betvivles.

DET GAMLE DANSKE KONGEVAABEN OG DE AF DETTE AFLEDEDE VAABENER.

Blandt alle de som Skjoldmærker anvendte Dyrefigurer er Løven den almindeligste, letfattelig som Symbol og ved karakteristiske Egenskaber i særlig Grad egnet til stiliseret Behandling, der allerede fandt Udtryk Aartusinder før Vaabenkunstens Opkomst. End ikke Ørnen kan gøre Løven Rangen stridig, skønt den ejer Fortrin af lignende Art.

Det aflange gothiske Skjold blev i endnu højere Grad end det ældre romanske bestemmende for Hovedtypen: den paa venstre Bagben oprejst staaende Løve. Kun denne formaaede fuldtud at imødekomme de rent optiske Krav om en i stærkeste Grad synlig Figur, som kunstnerisk set kom til at udfylde Skjoldet paa harmonisk Maade. Den omtrent lodret stillede Krop falder sammen med Skjoldets Længdeakse, medens de frem- eller opadstrakte Forben og det mer eller mindre løftede højre Bagben samt den i Regelen ornamentalt behandlede Hale udfylder Skjoldets yderste Dele. Normalt vender Dyret mod heraldisk højre Side. En vis John, filius Waldevi (ca. 1220)[3]) fører dog, f. Eks., en mod Venstre vendt oprejst Løve (»contourné«).

Samtidig med Forekomsten af de runde Sigiller med det i Feltet indenfor Omskriften fritstaaende Skjold, f. Eks. kendt fra Knud VI.s Kontrasigil (ca. 1190)[4]), optræder de skjoldformede Sigiller, der endnu benyttes saa sent som i Slutningen af det 14.

[1]) Kongesig., Nr. 81 og 82. [2]) Ssts., Nr. 98, 99 og 101. [3]) Brit. Mus. Cat. IV, Nr. 17, 137. [4]) Kongesig., Nr. 5 b.

Aarhundrede. Her bliver nødvendigvis selve Sigilfeltet skjoldformet og er da ogsaa ganske sikkert tænkt som repræsenterende Skjoldet, hvis skiftende Former stadig genfindes. I nærværende Arbejde betragtes saadanne Sigilfelter som Skjolde, skønt man har bestridt deres fulde heraldiske Værd. Der er Grund til at nævne, at det skjoldformede Sigilfelt kan indeholde et fritstaaende Skjold, ja endog baade Skjold og Hjelm[1]). Figurer, stillede i runde, spidsovale eller paa anden Maade formede Sigilfelter er, heraldisk set, kun af sekundær Betydning og omtales derfor med Forbehold.

Det er overflødigt at nævne mange Eksempler paa den oprejste Løve, hvis Stilling iøvrigt slet ikke behøver at angives. Den forekommer atter og atter i den ældste heraldiske Tid, førtes saaledes i det 12. Aarhundrede af Greverne af Flandern[2]), af Mathieu III, comte de Beaumont-sur-Oise (1189)[3]) og af Jean de Meulan (1197)[4]), senere af Landgreve Ludvig IV af Thüringen (1219)[5]), af Greverne Heinrich og Rupprecht af Nassau (ca. 1220)[6]) og af Grev Friedrich af Zollern (ca. 1226)[7]) (Tavle III, Nr. 1). Typen bliver benyttet, idet nogle af de i snevreste Forstand heraldiske Figurer »ledsages« af flere Løver. Anseau de Chevreuse førte et af fire Løver ledsaget Kors (1280)[8]), Biskop Thomas af Durham en af tre Løver ledsaget Sparre (1345)[9]).

Efter at Hovedtypen er fastslaaet, skal her gøres nærmere Rede for de heraldiske Begreber »Løve« og »Leopard«, der maa betragtes som rent theoretiske. Medens Løven er oprejst med Hovedet i Profil, er Leoparden gaaende med Hovedet en face. Frem-

[1]) Jvfr. Ganz, Tavle VII, Nr. 12; Seyler, Fig. 48 og 49. [2]) Olivier de Wree: Les seaux des Comtes de Flandre, Bruge 1641. [3])—[4]) Demay Cost., Fig. 234 og 242. [5])—[7]) Seyler, Fig. 211, 83 og 40. [8]) Prinet, Nr. 20. [9]) Seyler, Fig. 134.

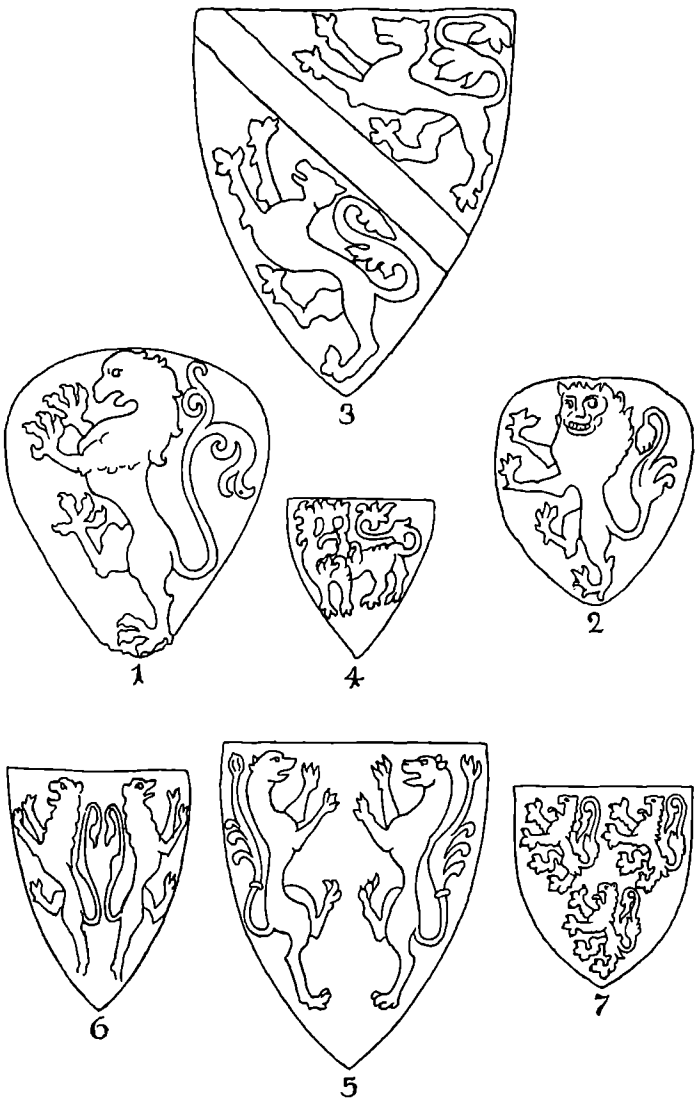

TAVLE III.

stilles det oprejste Dyr med Hovedet i sidstnævnte Stilling, foreligger den Type, der i Overensstemmelse med fremmed Terminologi — »léopard lionné«, »gelöwter Leopard« — kunde betegnes leoneret Leopard, men som sædvanligvis kaldes »oprejst Leopard«. Det gaaende Dyr med Hovedet i Profil — »lion léopardé«, »leopardirter Löwe« — betegnes, i Analogi hermed, »gaaende Løve«. De to Karakteristika er selve Dyrets Stilling og Hovedets Stilling. Den sidstnævnte bliver bestemmende for de forskellige Betegnelser, der iøvrigt bl. a. for de franske og tyskes Vedkommende er ufyldestgørende, idet f. Eks. Substantivet léopard, der altsaa principalt betegner det med Hovedet en face fremstillede Dyr, naar det benyttes adjektivisk giver Udtryk for den sekundære Egenskab, Dyrets Stilling. Man bør omgaas disse Termini med Varsomhed, da begge Sprogs Forfattere ikke sjældent forveksler de to Betegnelser. »Oprejst Leopard« og »gaaende Løve« er ulige bedre Kunstord.

Oprindelig har man sikkert kun lagt ringe Vægt paa de nævnte Varianter i Fremstillingen af Dyrenes Konge. Ryttersegl, ført af Birger Magnusson Jarl og af hans Søn Hertug — senere Kong — Magnus (1254 og 1270)[1]), viser en oprejst Løve i det af Fyrsten holdte Skjold, medens Løven i hans Fane, hvis lange Dug er ganske smal, fremstilles gaaende, vendt mod Stangen. At det i begge Tilfælde drejer sig om »Folkungeløven«, der kun faar den gaaende Stilling i Fanedugen paa Grund af dennes ringe Højde, er jo aldeles utvivlsomt. Saa snart Dugens Form forandres, idet den bliver høj og kort, nærmest af Standarttype, rejses Løven, ligesom i Skjoldet, hvilket fremgaar af Birger Jarls yngre Søns, Hertug Bengts, Ryttersegl (1282)[2]). Den engelske Kong Richard I.s Kontrasigil (1189)[3]) viser Fyrsten til Hest, ridende

[1]) Sv. Sig., 1. Serie, Nr. 16 og 22. [2]) Ssts., Nr. 31. [3]) Brit. Mus. Cat. I, Nr. 80.

mod heraldisk Venstre, bærende et Skjold med en mod Venstre vendt oprejst Løve. Man har hævdet, og sikkert med Rette, at der i Virkeligheden er Tale om to mod hinanden vendte »kæmpende« Løver, af hvilke én ses, da kun højre Side af det udadbuede Skjold er synlig i Relieffremstillingen. Et lignende optisk Forhold er kendt andensteds fra[1]). Denne Anbringelse af Dyrene skyldes rimeligvis den Omstændighed, at et rundt Beslag i Skjoldets Midte — Umboen — hindrede Udnyttelsen af hele Fladen. Samme Konges yngre Kontrasigil (1198)[2]) viser de tre Leoparder, der altid senere har været Englands Mærke. I begge Tilfælde foreligger Skjoldmærker, altsaa Fremstillinger med fuld heraldisk Værdi. De vil meget vel kunne tages til Indtægt for Hævdelsen af den ældste Tids Ligegyldighed for Dyrets Stilling, her ogsaa for Antallet. Roger de Meulans ældre Segl (1195) viser en gaaende Løve, stillet i Sigilfeltet, senere fører han en oprejst Løve i sit Skjold (1204)[3]), ligesom den allerede omtalte Jean. Philipart du Pont (1346) og Collegnon »dou« Pont (1356) fører begge tre Stjerner og en Frikvart (»franc-quartier«), hvori for den førstes Vedkommende ses to gaaende Løver, for den andens to Leoparder. Det kunde bemærkes, at en Jehans dou Pont (1356) fører tre oprejste Løver (2, 1) i selve Skjoldet[4]). Alle tre Personer var Greven af Namurs Lensmænd. De to førstnævnte var i hvert Fald af samme Slægt. Om ogsaa den sidstnævnte var en Frænde, er dog tvivlsomt, idet flere Personer af samme Navn førte helt andre Skjolde.

---

[1]) Jvfr. Beskrivelsen af Philippe af Namurs Segl, Raadt I, S. 60. Se dog Afbildningen af Philippe d'Alsaces Segl (1170), hvor det samme kunde siges, men der sikkert neppe er Tilfældet. Demay Cost., Fig. 233. [2]) Brit. Mus. Cat. I, Nr. 87. [3]) Demay Cost., S. 193 f. [4]) Raadt III, S. 149.

Engelske Heraldikere taler stadig kun om Løven og præciserer blot Kroppens og Hovedets Stilling. Den heraldiske Leopard benævnes saaledes »a lion passant guardant«. Ordet »leopard« dækker i engelske Vaabenbeskrivelser kun det rent zoologiske Begreb.

Den oprejste Leopard, f. Eks. kendt fra Borggreve Gerhard von Leisnigs Segl (1213)[1]) (Tavle III, Nr. 2) og Heinrich von Scharfenecks (1292)[2]), forekommer ikke nær saa hyppigt som den almindelige oprejste Løve. Blandt den fra Tiden omkring 1340 stammende Züricher Wappenrolles 559 Skjolde, hvoraf dog to uudfyldte, er 32 smykkede med den sidstnævnte, medens man kun træffer Leoparden tre Gange i oprejst Stilling. For begge Typers Vedkommende medregnes her ogsaa halve Dyr.

Saa snart der er Tale om et cirkelrundt Sigilfelt, bliver den oprejste og den gaaende (respektive staaende) Løve eller Leopard lige anvendelige. Et enkelt gaaende Dyr træffes da ogsaa hyppig her, f. Eks. — som Løve — i skotske Adelssegl fra sidste Trediedel af det 12. og første Halvdel af det 13. Aarhundrede[3]). Anbringes det enkelte Dyr i det tværdelte Skjolds øverste Felt, fremstilles det i den gaaende Stilling, der ganske passer til Feltets Form (Planche II, Nr. 2). Det samme gælder det i Skjoldhovedet eller f. Eks. over én eller flere Bjælker anbragte Dyr. Forholdet gør sig endvidere gældende, naar en Leopard ses anbragt over en anden Figur, f. Eks. en Ørn, hvilken Sammenstilling foreligger i et, paa Siderne af en Rytterfigur, to Gange gentaget Skjold i Grev Hermann af Orlamündes Segl (1292)[4]), eller naar to mod hinanden gaaende Løver anbringes i Skjoldhovedet, saaledes som de kendes fra en Gravsten over Hugues de Bazoches, vidame de

[1]) Seyler, Fig. 120. [2]) Ssts., Fig. 250. [3]) Brit. Mus. Cat. IV, Nr. 17, 157, 175—76, 180, 183—84, 190, 192. [4]) Seyler, Fig. 133.

Châlons (død 1279)[1]). Slægten Kyburgs Skjold viser en af to gaaende Løver ledsaget Skraabjælke[2]) (Tavle III, Nr. 3), idet begge Dyrene gaar i dennes Retning, og den senere nævnte svenske Ridder Andreas Eskilssons ældre Segl (1340)[3]) et skraadelt Skjold, i hvis andet, o: øverste, Felt ses en langs Skraalinien gaaende Løve. Drejer det sig om det tværdelte Skjolds nederste Felt eller om Feltet under et Skjoldhoved vil Anvendelsen af den oprejste eller gaaende Dyreskikkelse være afhængig af Skjoldets Form. Tidspunktet, da Vaabenet dannedes, er nu med andre Ord afgørende for Valg af Type. Lægges Løven paa en Bjælke eller en Skraabjælke, vil den gaaende Stilling endelig være den eneste naturlige. Reversen af Kong Andreas II af Ungarns Guldbulle (1233) viser et Skjold, hvori ses fire Bjælker, af hvilke de tre øverste er belagt med to mod hinanden gaaende Løver, den nederste med én.[4])

I Undtagelsestilfælde forekommer det enkelte gaaende Dyr som eneste Skjoldmærke, ligeledes vendt mod heraldisk højre Side. Conon, comte de Soissons, (1178)[5]), Pierre de Gamaches (1195)[6]) og Andreas Eskilsson (1349)[7]) førte saaledes en gaaende Løve, Ralph de Maundeville fra Essex (ca. 1250)[8]) en Leopard. Mathias von Bebingen fører en »staaende« Leopard (1279)[9]) (Tavle III, Nr. 4), hvilket ligeledes gælder Slægterne Bienburg, Martdorf og Castela (Aargau)[10]). Normalt løfter det gaaende Dyr højre For- og Bagben fra Jorden. Undertiden staar Dyret

---

[1]) Prinet, Nr. 109. [2]) Zür. W.rolle, Nr. 22, Ganz, Fig. 60, 61, 77 og 80. [3]) Sv. Sig. 3. Serie, Nr. 520. [4]) Seyler, Fig. 110. Jvfr. G. Guelfi Camajani: Dizionario Araldico, Milano 1921, Fig. 177 med tre paa en Skraabjælke gaaende Løver. [5])—[6]) Demay Bl., 41 og 51. [7]) Sv. Sig., 3 Serie, Nr. 669. [8]) Brit. Mus. Cat. III, Nr. 11, 692, Tavle III. [9]) Ganz, Tavle VII, Nr. 3. [10]) Zür. W.rolle, Nr. 95, 186 og 284.

imidlertid paa alle fire Ben. Saaledes er det nederste af tre over hverandre stillede Dyr ofte helt eller halvvejs staaende, medens de to øverste gaar, idet det dog i saa Fald er Skjoldets Form, som gør sig gældende.

Züricher Wappenrolle viser 16 Gange Leoparder og kun 7 Gange gaaende Løver. Den førstnævnte Type er nok i Almindelighed hyppigst anvendt.

Baade det oprejste og det gaaende Dyr fremstilles undertiden med tilbagevendt Hoved. En saadan »tilbageseende« Løve forekommer i Sir William Hornedens Segl (1256)[1]). Den senere tyske Konge, Hertug Heinrich af Schwaben benytter et Ryttersegl (1216)[2]), hvor baade Skjold og Fane viser tre gaaende Løver med Hovedet i samme særlige Stilling, ligesom tre saadanne forekommer i et Segl for Nord Wales fra det 15. Aarhundrede[3]). Blandt andre Afvigelser i Detaillen kan nævnes den kløftede Hale, kendt fra Løven i Kongeriget Bøhmens Vaaben[4]) og i Skjolde, førte af Alexandre, sire de Soleuvre (ca. 1240)[5]), af Mesire Amauri de Meulan (1282)[6]), af Mesire Adam de Bruyères (1304)[7]) og endelig af Roger de Mortain, Lord of Walsall (Begyndelsen af 14. Aarhundrede)[8]). Sidstnævntes Segl viser tre Løver (2, 1) med denne Haleform. Leopardens og den gaaende Løves Hale er normalt strakt parallelt hen langs Ryggen, idet Spidsen atter bøjes op og bagud. Som Afvigelser fra denne Regel kan nævnes Slægten Hohenlohes to Leoparder, der bærer Halen nedadvendt, et Forhold der f. Eks. kendes fra Conrad von Hohenlohes og fra Hr. Gottfried von Hohenlohe,

---

[1]) Brit. Mus. Cat. IV, Nr. 17, 148. [2]) Otto Posse: Die Siegel der deutschen Kaiser u. Könige 751—1806, Dresden 1909 ff., I, Tavle 31, Nr. 1. Jvfr. Seyler, Fig. 132. [3]) Brit. Mus. Cat. II, Nr. 5559, Tavle VI. [4]) Zür. W.rolle, Nr. 14. [5]) Raadt III, S. 427, I, Pl. XX, Fig. 2. [6])—[7]) Prinet, Nr. 14 og 119. [8]) Brit. Mus. Cat. III, Nr. 11, 946, Tavle IV.

Greve af Romaniolas Segl (begge fra første Trediedel af det 13. Aarhundrede)[1]). Den førstnævntes Leoparder er iøvrigt staaende. Et Segl, ført af et kvindeligt Medlem af Slægten, Grevinde Adelheid Mechtilde, (1313)[2]) viser tilmed nedadvendte Haler bøjede i en saa stor Bue, at de naar helt ind under Dyrenes Bagben. De gaaende, tilbageseende Løver i det omtalte Segl for Nord Wales fremstilles med Halen stukket ind mellem Bagbenene og derefter ret opad, saaledes at den ses foran Kroppen. En enkelt Leopard i et skjoldformet Segl, der vistnok kan tilskrives den svenske Kong Erik Erikssons Slægtning og Raad Knut Christinesson (1222—30)[3]), slynger endelig den nedadbøjede Hale omkring venstre Bagben. Leoparden gaar iøvrigt her paa langs, ikke paa tværs i Skjoldet, der altsaa maa holdes vandret, om Dyret skal ses rigtigt. Forholdet, der ret ofte kendes for gaaende Dyrefigurers Vedkommende, er i hvert Fald uden egentlig heraldisk Betydning. Helt udenfor Rammen falder den vingede, med Glorie forsynede »Markus-Løve«, der kendes fra Provst for Nonneklosteret i Spandau Wilhelm von Schönhausens Segl (1347)[4]), her stillet i selve det runde Sigilfelt.

Det vilde føre for vidt at give en almindelig Fremstilling af Løve-Typernes stilistiske Behandling[5]), der har været underkastet stor Forandring til forskellig Tid og i forskellige Lande. De rent ydre Attributer, Kronen paa Dyrets Hoved og f. Eks. den Økse, der bæres af den norske Løve, vil blive nærmere omtalt.

Anbringes to Løver samtidig i Skjoldet, vil den oprejste og den gaaende Type — naturligvis under

---

[1]) Seyler, Fig. 61 og 393. [2]) Hohenlohe-Waldenburg: Sphragistische Aphorismen, Heilbronn 1882, 4to, Tavle I, Nr. 4. [3]) Sv. Sig. 3., Serie, Nr. 6. [4]) Seyler, Fig. 166. [5]) Jvfr. T. van der Laars: Wapens, Vlaggen en Zegels van Nederland, Amsterdam 1913. Her gøres ogsaa Rede for anatomiske Forhold.

bestemte Forudsætninger for Placeringen — rent optisk set være saa godt som lige anvendelige. Hovedets Stilling lades her ude af Betragtning. Grev Bernhard II von Dannenberg a. d. Elbe fører to mod hinanden vendte oprejste Løver (1271—92)[1]) (Tavle III, Nr. 5), ligesom tidligere nævnt Kong Richard I, medens Gilles, sire de Wattripont (1268)[2]) (Tavle III, Nr. 6) og Slægten Rehberg[3]) fører to, der vender Ryggen mod hinanden. Saadanne Fremstillinger hører dog til Undtagelserne. Forekomsten af to over hinanden stillede gaaende Løver eller Leoparder er derimod ganske almindelig. De sidstnævnte er kendt fra allerede omtalte Hohenlohe'ske Segl og f. Eks. fra Segl, ført af Richard de Waren (Slutningen af det 12. Aarhundrede)[4]), af Egidius, dominus de Biuel (Bioul) et de Hierges (1261)[5]) og af Albert de Bagginberg (Bachenberg) (1276)[6]), der stod i Greven af Bergs Tjeneste. To gaaende Løver førtes f. Eks. af Heinrich von Mödling, Hertug Heinrich Jasomirgott af Østerrigs anden Søn (1220)[7]), og af Hugh de Ringesdune (ca. 1300)[8]). Skjoldets Form bevirker, at det nederste Dyr bliver noget mindre end det øverste (jvfr. Planche II, Nr. 1). Det er naturligvis ogsaa her mod Regelen, naar Dyrene gaar mod Skjoldets heraldisk venstre Side, et Forhold, der f. Eks. kendes fra Segl, ført af Guillaume, comte de Clermont d'Auvergne (1199)[9]) og af Gervais de Pruillé af Anjou (1211)[10]).

Bliver der Tale om tre eller flere Løvers samtidige Anbringelse i Skjoldet, vil Anvendelsen af den oprejste eller af den gaaende Type være i høj Grad

---

[1]) Seyler, Fig. 45. [2]) Raadt I, Pl. XXXIV, Fig. 2. [3]) Zür. W.rolle, Nr. 403. [4]) Brit. Mus. Cat. III, Nr. 14, 270, Tavle I. [5]) Raadt I, S. 259. [6]) Ssts., S. 197. [7]) Seyler, Fig. 113. [8]) Brit. Mus. Cat. III, Nr. 12, 993, Tavle III. [9]) Demay Cost., Fig. 236. [10]) Brit. Mus. Cat. V, Nr. 20, 521, Tavle XVI.

influerende paa de optiske Forhold. Tre oprejste Løver anbringes efter de heraldiske Regler, der er affødt af Skjoldets Form, saaledes at to staar jævnsides i Skjoldets øverste Halvdel, én i Mellemrummet under, idet dens Hoved dog rager lidt op mellem de to (Tavle III, Nr. 7). I Vaabenbeskrivelserne betegnes Opstillingen: 2, 1. Man vil let se, at Dyrenes Højde nødvendigvis maa blive stærkt reduceret, til under Halvdelen af det enkeltvis forekommende Dyrs. Tre saaledes stillede Løver kendes f. Eks. fra adskillige nederlandske Skjolde[1]); de føres af Nicholes de Barbençon (1246)[2]). Slægten Beauvau førte fire oprejste Løver (2, 2)[3]), William Longespee seks (3, 2, 1) (ca. 1250)[4]). Jean van der Vichtes firdelte Skjolds 1. Felt viser ligeledes seks (3, 3), der i 4. Felt, paa Grund af dettes særlige Form, stilles 3, 2, 1 (1374)[5]). Franske og engelske Heraldikere taler i saadanne Tilfælde om »Løveunger« (lionceaux, lioncels).

De optiske Krav sker fuld Fyldest, hvis tre gaaende Dyr stilles over hverandre. Det gothiske Skjolds aflange Form maa her nødvendigvis resultere i nogen Formindskelse af det midterste Dyr og en endnu stærkere af det nederste (Planche I, Nr. 1). Det øverste vil altsaa kunne fremstilles større end det enkeltvis i denne Stilling forekommende, med en tænkt Tværdelingslinie som vandret Midterakse. Den stilistiske Behandling giver sig navnlig Udtryk i Fremstillingen af det nederste Dyr, hvis Forben af Pladshensyn ofte er vredet unaturligt opad, hvis man da ikke har foretrukket den tidligere omtalte staaende Stilling. Skjolde fra nyere og nyeste Tid tillader, at to eller tre over hverandre

[1]) Raadt I, S. 126. [2]) Ssts., S. 203. [3]) Victor Bouton: De l'ancienne chevalerie de Lorraine, Paris 1861, S. 54. [4]) Brit. Mus. Cat. III, Nr. 11, 464, Tavle III. [5]) Raadt IV, S. 118, Tavle 34.

stillede gaaende Dyr faar ganske ens Størrelse. Det er overflødigt at bemærke, at det midterste af tre i rundt Sigilfelt stillede Dyr har størst Udstrækning[1]). Tre Leoparder forekommer altsaa i Richard I.s Skjold (1198), tre gaaende Løver førtes af Eberhard Truchsess von Waldburg (1223)[2]), hvortil kommer de tre tilbageseende Løver i Heinrich af Schwabens Skjold (1216).

Med Hensyn til Antallet skal der senere gøres Rede for den som Brisure forekommende Reduktion fra tre til to og fra to til én. Oprindelig har man maaske neppe lagt altfor stor Vægt paa Tallet. Egidius og Nicholes de Barbençon fører henholdsvis én og tre — oprejste — Løver (1213 og 1246)[3]), uden at det iøvrigt kan ses, om de virkelig tilhørte samme Slægt. Det er muligt, at den førstnævntes enkelte Løve var et særligt Kendetegn af genealogisk Art.

Der er endelig Grund til at omtale, at man i de forskellige Landes Vaabenkunst ofte træffer en halv oprejst Løve, enten fritstaaende i Skjoldet — tre (2, 1) saaledes, f. Eks. i Nederlandene, som en Brisure i Stedet for hele Dyr[4]) — eller »opvoksende« fra Tværdelingslinie, eventuelt fra Figur, ligesom tre halve Leoparder eller gaaende Løver ses »fremvoksende« fra Delingslinie eller fra Figur, i Ribe Bys Segl, her dog kun i det runde Sigilfelt, saaledes fra en Bygning. Forekomsten af Løvehovedet alene — en face, »i Visir«, kendt fra Hr. Jens Hvidings Segl (1344)[5]), hvor det staar i det runde Sigilfelt, eller i Profil — samt af enkelte Lemmer — tre over hverandre »bjælkevis lagte« eller to, stillede som et liggende Kors, henholdsvis ført af Slægterne Stofeln (Schwaben) og Twingenstain (Rhindalen)[6]) — skal tilsidst lige nævnes.

[1]) Kongesig., Nr. 47 b. [2]) Seyler, Fig. 39. [3]) Raadt I, S. 203. [4]) Ssts., S. 126. [5]) P. A. S., Nr. 310. [6]) Zür. W.rolle, Nr. 275 og 330.

Middelalderens Vaabenkunstnere søgte som Regel at erstatte den naturlige Farve med den af de heraldiske Tinkturer, Farve eller Metal, som kom den naturlige nærmest. Den gulbrune Løve maatte derfor fremtræde naturligst, malet med rødt eller Guld. Herfra kendes dog talløse Afvigelser. Blandt Züricher-Rullens 557 Skjolde er 58 bemalede med én eller flere Løver af alle Typer; 25 røde, 11 sorte, 9 gule, 7 hvide, 2 blaa — de danske Leoparder og én i et gult Skjoldhoved opvoksende Løve, ført af Slægten »Egbreht«[1]) — endvidere én sort med rødt Hoved, én rød med blaat Hoved, én tværdelt af sort og grønt og én af sort og hvidt. Her som andensteds repræsenterer den gule og den hvide Farve Metallerne Guld og Sølv. Der er Grund til at bemærke, at Kunstneren overalt har overholdt den heraldiske Regel, der kræver Farve paa Metal og omvendt, idet Metallerne altsaa er substituerede med Farve, naar det ikke netop var umuligt, fordi Skjoldet eller selve Løven — saaledes som de sidstnævnte Eksempler viser — var delt af Farve og Metal. Blandt en noget ældre, omkring Aar 1300 udført fransk Vaabenbogs 141 Skjolde bærer 23 én eller flere Løver[2]); 7 røde, 6 sorte, 4 Sølv, 3 Guld, 2 blaa — Anseau de Chevreuses ovennævnte Løver, i Sølv, ledsagende et rødt Kors, og den, der, i Sølv, føres af Geoffroi de Vendôme[3]) — samt endelig én grøn. Ogsaa her er den nævnte Regel overholdt. Den kendte »Manesse Codex« fra Tiden 1300—30[4]) viser en af hvidt (Sølv) og sort skaktavlet Løve. De yderst faatallige Løver i den saakaldte Wappenbuch von den Ersten, »Codex Sefken«[5]), lades ude af Betragtning. Selv det relativt store Antal i de to første

[1]) Nr. 425. [2]) Prinet. [3]) Nr. 76. [4]) Wappen der grossen Heidelberger Liederhandschrifft, Görlitz & Heidelberg 1892, Tavle XLIII. [5]) Udgivet af Hildebrandt og Seyler, Berlin 1893.

Kilder danner dog et yderst spinkelt Grundlag for en Bedømmelse af de forskellige Tinkturers Hyppighed. Naar det drejer sig om middelalderlige Vaabener er Bestemmelsen af Tinkturerne i det Hele taget altid det svage Punkt, idet forholdsvis faa Kilder giver virkelig authentiske Oplysninger. I Züricher-Rullen træffes en Guld-Løve med Sølv-Hale, ført af Slægten Tannenvels[1]), vistnok en ren Undtagelse. Eksempler paa blaa Løver kendes yderligere fra de ældgamle Greveslægter Solms' og Waldsteins, den uradelige Slægt Lützelburgs og Rigsfyrsterne af Milanos Vaabener, i disse staaende i Guld, og endelig fra Greverne Veldenz', det senere 4. Felt i Kongeriget Bayerns Vaaben, her i Sølv.

Den særlige Tingering af Dyrets Klør — »Bevæbningen« — og Tunge, ogsaa af en eventuel Krone paa dets Hoved, er derimod et overordentlig hyppigt Fænomen, der vel næsten kan siges at være Regel. Man benytter oftest en Tinktur, som afviger fra Figurens og Feltets. Naar lige undtages Kronen, er denne Detailtingering tit vanskelig at erkende paa Grund af de paagældende Figurdeles meget ringe Størrelse eller Skødesløshed fra Kunstnernes Side. Züricher-Rullen viser f. Eks. en guldbevæbnet Sølv-Løve[2]), flere Sølv- og én blaa Løve med rød Bevæbning og Tunge[3]) og flere sorte og Guld-Løver blot med rød Tunge[4]). Kronen er hyppigst Guld, som rimeligt er. Man vil dog sammesteds finde baade en sort og en Guld-Løve med rød Krone.[5])

Allerede i Vaabenkunstens ældre Tid er de nordiske Kongeslægters Skjolde smykkede med Løver[6]).

Kong Erik Knutssons Kontrasigil (1210—16)[7]) viste sikkert to mod hinanden gaaende kronede

---

[1]) Nr. 408. [2]) Nr. 51. [3]) f. Eks. Nr. 138, 204 og 425. [4]) f. Eks. Nr. 2, 235, 254 og 408. [5]) Nr. 82 og 145. [6]) Om den norske Løve se Afsnit II. [7]) Sv. Sig., 1. Serie, Nr. 7.

Leoparder, hans Søn Erik Erikssons (1224)[1]) tre, ligeledes kronede, stillede over hverandre. Begge Fremstillinger har uden Tvivl været anbragt i selve det runde Sigilfelt Nu foreligger kun mindre Brudstykker af disse Segl. Man har tænkt sig, at den sidstnævnte, hvis Moder, Richiza af Danmark, var Søster til Knud VI og Valdemar Sejr, optog de tre Leoparder efter sin mødrende Slægt. Iøvrigt var de jo i nogen Grad beslægtede med Dyrene i Faderens Sigil. Kong Erik Erikssons Søstersøn og Efterfølger, Valdemar Birgersson, førte ikke sin Fader Birger Jarls Skjold, men bibeholdt de tre Leoparder (1252)[2]), der endnu føres af hans Sønnesøn, Ridderen Valdemar Eriksson (1345)[3]). Seyler hævder[4]), at allerede Erik Knutsson havde ført de tre Leoparder. Sophie, Fyrst Borwin af Rostocks Gemalinde, tilhørte efter hans Mening ikke det danske, men det svenske Kongehus, idet han regner hende, der ellers nævnes som Valdemar II.s Datter[5]), for Datter af Erik Knutsson. Hendes Segl (1237)[6]) viser Fyrstinden, holdende et Skjold med et udslidt Mærke — efter Seylers Udsagn Rostocks Grif — i højre, et andet med tre Leoparder i venstre Haand. Disse Leoparder skulde Sophie kun kunne have arvet, hvis Faderen ɔ: Erik Knutsson selv havde ført dem. De to mod hinanden vendte Dyr i hans ovennævnte Segl kunde saaledes være en fra hans Skjold hentet symbolsk Fremstilling. Efter Hans Tolls Anskuelse er de svenske Leoparder, som denne Forfatter mener har været guldtingerede i blaat, i hvert Fald optagne uafhængig af de danske[7]).

---

[1]) Sv. Sig., 1. Serie, Nr. 11. [2]) Ssts., Nr. 15. [3]) Ssts. 3. Serie, Nr. 593. [4]) Sbm., S. 25. [5]) F. Wigger: Stammtafeln des grossherzogl. Hauses v. Mecklenburg, Mecklenb. Jahrb. L, Schwerin 1885, S. 262 f. [6]) Kongesig., Nr. 18. [7]) De älsta svenska konungavapenbilderna och Tre-kronorvapnet, Stockholm 1919, S. 21.

En oprejst Løve, »lagt paa« tre Skraabjælker, førtes af den senere Jarl Birger Magnusson (1238)[1]) og af hans Efterkommere, som nævnt, med Undtagelse af Kong Valdemar og dennes Slægt. Birger Jarls Broder, Lagmand i Västergötland Eskil Magnussons rudeformede Segl (1222—30)[2]) viser en Leopard, stillet skævt i Sigilfeltet. Man tør ikke benægte Forbindelsen mellem dette Dyr og Broderens Løve[3]). Knut Christinessons Leopard (1222—30) er allerede omtalt. Lagmand Folke i Västergötland førte et af en Lilliestav delt Skjold, i hvis 1. Felt ses en fremvoksende gaaende Løve (1231—40)[4]). Den oprejste Løve førtes, vendt mod Venstre, af Lagmand sammesteds Peter Næf (1253)[5]), fremvoksende — maaske tydeligere betegnet delt paa langs og fast paa Delingen — i et delt Skjolds 1. Felt af Lagmand i Wärend Carl (Ingeborgsson?) (1260—70)[6]), holdende en Lillie i den venstre Forlab, i tværdelt Skjold, af ukendt Adelsmand (1269)[7]), i et delt Skjolds 1. Felt af Lagmand i Närke Hr. Knut Mathsson (1282)[8]) og endelig, idet en Bjælke er »lagt paa« Dyret, af Johan Birgersson af Forssa (1292)[9]). Hertil kommer Rigsforstanderen Hr. Thyrgil (Thorkel) Knutssons Segl (1288), der viser Løven i et rundt tværdelt Sigilfelt, hvis nederste Halvdel er punkteret, hvilket kunde tyde paa, at samme Fremstilling havde været ført i Skjold, idet det imidlertid bør bemærkes, at det runde Felt i hans senere Segl (1294 og 1301)[10]) er skraadelt fra Venstre. Det kan tilsidst anføres, at Hr. Nils Sestridsson førte et Leopardhoved med Hals (1292)[11]) og at den

---

[1]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 11. [2]) Ssts., Nr. 4. [3]) Jvfr. S. A.: Sveriges Riksvapen, Personhist. tidskr. 1914, S. 96 ff. Her findes Oplysninger om Folkungeslægtens Skjoldmærker. [4]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 9. [5]) Ssts., Nr. 18. [6]) Ssts., Nr. 25. [7]) Ssts., Nr. 29. [8]) Ssts., Nr. 50. [9]) Ssts., Nr. 86. [10]) Ssts., Nr. 73, 96 og 126. [11]) Ssts., Nr. 84.

saakaldte »Lejonørn« (»Blåvapnet«), Fabeldyr sammensat af Løvens Over- og Ørnens Underkrop, kendes fra Johan Philipssons (eller Carlssons) Segl (1278)[1]).

I Modsætning til denne, forholdsvis hyppige, Benyttelse af Løven i vort Nabolands Heraldik forekommer Dyret her i Danmark — ned gennem det 13. Aarhundrede — kun i Kongevaabenet. De fremmede Grever Ernst og Heinrich af Gleichens oprejste Leopard, stillet frit i Sigilfeltet (1251, 1284 og 1300)[2]), og Greverne af Hallands gaaende Leopard, der — som en Slags Formindskelse af Kongeslægtens Skjoldmærke — omtales senere, kan ikke medregnes. Til Gengæld er det andet kongelige Dyr — Ørnen — kendt i enkelte Tilfælde, ført af Andreas Niclesen (1279)[3]) og af Nicolaus Kyrning i Halland (1298)[4]).

Nogle faa Decennier efter de heraldiske Skjoldes Opkomst ude i Europa fører Knud VI af Danmark tre Leoparder i sit Skjold, kendt fra hans Kontrasigil, der henføres til Tiden omkring Aar 1190[5]) (Planche I, Nr. 1). De danske Vaabendyr er saaledes lidt ældre end Richard I.s Leoparder, som først optræder 1198[6]), og har maaske allerede været ført af Valdemar den Store. Det nævnte Kontrasigil er nu saa stærkt medtaget, at man har været i Tvivl om, hvorvidt Fremstillingen hos Kong Knud gaar ud paa Leoparder eller gaaende[7]) Løver. Den af Henry Petersen gengivne Tegning efter Originalen i Schweriner-Arkivet, hvor han fremdrog Seglet 1879, viser Leoparderne tydeligere end den senere, fortrinlige Afbildning[8]). Maaske er Seglets Tilstand yderligere

---

[1]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 39. [2]) P. A. S., Nr. 10, 50 og 79. [3]) Ssts., Nr. 47. [4]) Ssts., Nr. 75. [5]) Kongesig., Nr. 5 b. [6]) Jvfr. S. 27, Note 2. [7]) Dette nærmere beskrivende Ord er ikke gentaget i det følgende. [8]) Et dansk Flag fra Unionstiden i Maria-Kirken i Lübeck, A. n. O. 1882.

forringet i den mellemliggende Tid. Løver føres af Valdemar Sejr (1215 og 1230)[1]), af den udvalgte Kong Erik i dennes yngre Kontrasigil (1239)[2]) og af Abel (1250)[3]), der som Hertug havde ført Leoparder. Som saadanne fremstilles Dyrene i Erik Plovpennings ældre Kontrasigil (1232)[4]) og senere atter i Christoffer I.s (1252)[5]), idet denne Type nu bibeholdes i Segl, ført af de følgende Konger af samme Mandsstamme og derefter af Erik af Pommern, Christoffer af Bayern, Christiern I og Hans, enten i udelt Skjold eller i et af det sammensatte Skjolds Felter. To af Christiern II.s Segl (1515 og 1517)[6]) viser temmelig sikkert Løver, der imidlertid navnlig i det sidstnævnte er stærkt slidte, et tredie, fra hans Tid som forhenværende Konge (1546)[7]), Leoparder, ikke som angivet Løver, og Dronning Elisabeths meget læderede Segl (1522)[8]) vistnok Løver. Under Frederik I træffes disse sidste atter (1524—29)[9]), ligesom de forekommer i hans Gemalinde Dronning Sophies Segl (1550)[10]) og i Sønnen Christian III.s (1556)[11]). Hvor ringe Vægt man har lagt paa Forskellen mellem gaaende Løver og Leoparder, viser yderligere den Omstændighed, at sidstnævnte, der ogsaa førte Leoparder (1536—40)[12]), samtidig fører Løver i Hoved- og Leoparder i Kontrasigillet (1546)[13]). En lang Række Mønter, prægede under Kongerne Hans, Christiern II, Frederik I, Christian III og længere ned i Tiden viser Løver, en enkelt af Christiern II.s dog Leoparder. Ogsaa i Seglene er Typen varierende, endnu saa sent som i Christian VII.s Tid.

---

[1]) Kongesig., Nr. 7 b. og 9 b. Det sidstnævnte har maaske tilhørt Sønnen, den unge Valdemar. [2]) Ssts., Nr. 11 b. [3]) Ssts., Nr. 12 b. [4]) Ssts., Nr. 10 b. [5]) Ssts., Nr. 15 b. [6]) Ssts., Nr. 98 og 99 (gengivet efter et Aftryk fra 1520). [7]) Ssts., Nr. 101. [8]) Ssts., Nr. 102. [9]) Ssts., Nr. 110—13. [10]) Ssts., Nr. 116. [11]) Ssts., Nr. 120 og 123. [12]) Ssts., Suppl. Nr. 3 og Nr. 121. [13]) Ssts., Nr. 122 a. og b.

Man har Gang paa Gang fremhævet, at der blev begaaet en Skødesløshed, da »de hævdvundne« Leoparder af Frederik VI endelig officielt forandredes til Løver. Denne Kritik er nærmest uberettiget. Nærværende Bogs Forfatter har tidligere været saa letsindig at slutte sig til den.

Undertiden fremstilles de danske Vaabendyr med Hovedet halvt en face, saaledes at der, heraldisk set, egentlig hverken er Tale om Leoparder eller gaaende Løver (jvfr. Planche V, Nr. 1). Rent undtagelsesvis træffes »tilbageseende« Dyr, f. Eks. paa Christian IV.s Anetavle, i smaa Skjolde paa Fodstykkerne af Frederik IV.s og Dronning Louises Kister og i de fuldstændige Rigsvaabener her, navnlig paa hendes Kiste. Kløftede og snoede Haler ses særlig kunstfærdigt udførte i Skjoldene paa Christian III.s Kenotaf, udført af van Vriendt. Man har i et enkelt Tilfælde tillagt Halernes Udseende en særlig Betydning. Paa Christiern II.s efter 1518 udmøntede Klippinge var bedste Slags kendetegnede ved »Leoner med udtrakte Tunger samt »kraaget« og kruset Rumpe«, medens anden Slags viste Dyrene »uden Tunger med slet Rumpe«.[1])

Dyrene i Knud VI.s Kontrasigil er ukronede. I Valdemar Sejrs Kontrasigiller (1215 og 1230)[2]) bærer Løverne heller ingen Krone, hvorimod de krones af den udvalgte Kong Erik (1232)[3]), idet der efter Hans Tolls Mening her forefindes en Brisure[4]), for derpaa at beholde denne Udsmykning under alle følgende Konger. Leoparderne i Valdemar Atterdags Kontrasigil (1344)[5]) samt Frederik I.s og Dronning Sophies tidligere omtalte Løver[6]) er dog

---

[1]) Luxdorph: Mynt Anordninger. Vidensk. Selsk. Skr. VIII. [2]) Kongesig., Nr. 7 b. og 9 b. (jvfr. S. 40, Note 1). [3]) Ssts., Nr. 10 b. [4]) S. 37, Note 7, anførte Skrift, S. 20. [5]) Kongesig., Suppl. Nr. 1 b. [6]) Ssts., Nr. 113 og 116.

ikke kronede. Paa Grund af selve Dyrenes ringe Størrelse, navnlig i flerdelte Skjolde, er det ofte vanskeligt at afgøre, om Kronerne findes eller ikke. For Leopardens Vedkommende kan Kronen let forveksles med de to Øren og Haartjavser mellem disse. Det er utvivlsomt, at Kronen paa Løvens Hoved for adskillige Vaabeners Vedkommende, og maaske ogsaa her, er tænkt som Symbol paa kongelig eller fyrstelig Værdighed, skønt den rigtignok allerede i Middelalderen ogsaa smykker Løver i lavadelige Slægters Skjolde[1]). Modsat føres ukronede Løver af Fyrster og Mænd af Højadelen, f. Eks. af Landgreve Ludvig IV af Thüringen (1219)[2]), Greverne Heinrich og Rupprecht af Nassau (ca. 1220)[3]), Grev Friedrich af Zollern (ca. 1226)[4]), Landgrev Conrad af Thüringen (1233)[5]) o. s. v. Birger Jarls ukronede Løve krones af Sønnen, Kong Magnus Ladulås, hvis to yngre Sønner, Hertugerne Erik og Valdemar først fører Dyret uden, senere med Krone. Ogsaa deres Farbroder, Hertug Bengt Birgerssons Løve fremtræder baade kronet og ukronet. Som Hertug fører Haakon V en ukronet Løve, ligesom Faderen, Magnus Lagabøter, som Konge følger han Broderens, Erik Præstehaders, Eksempel og sætter Kronen paa Løvens Hoved.

Et af Erik af Pommerns Segl (1398)[6]) (Fig. 8) viser de tre Leoparder, holdende en Korsfane, idet de alle griber med Forpoterne i den lodrette Fanestang. Denne Fremstilling, anbragt i det af Dannebrogskorset firdelte Skjolds 1. Felt, kan ikke frakendes heraldisk Betydning, selv om den maaske kun skyldes et blot og bart Lune.

---

[1]) Jvfr. f. Eks. Zür. W.rolle, Nr. 120, 121, 145, 204 og 287. [2]) Seyler, Fig. 211. [3]) Ssts., Fig. 83. [4]) Ssts., Fig. 40. [5]) Ssts., Fig. 206. [6]) Kongesig., Nr. 61.

Dekorativ Anvendelse af de tre Vaabendyr forekommer allerede tidligt. Erik Menved lader to mod hinanden vendte, paa Bagbenene staaende Leoparder løfte en Krone med Forpoterne, medens en tredie Leopard sidder mellem dem, under Kronen, med Kroppen vendt mod heraldisk Højre — alt i rundt Sigilfelt (1316)[1]), Christoffer II fremstilles siddende paa Tronen mellem to indadvendte, ligeledes siddende Leoparder og med en tredie ved sine Fødder (1320)[2]). Kong Oluf sidder senere mellem to indadvendte Løver, uden at en tredie forefindes (1376)[3]). Anbringelsen af forskellige Dyr ved Siderne af Fyrsteskikkelsen eller — hvilket senere skal omtales — under Fyrstens Fødder er ofte uden nogensomhelst Forbindelse med Skjoldmærket.

De Tinkturer, der senere gælder for det danske Kongeskjold: blaa Leoparder i Guld-Felt, kendes allerede fra en Miniatur i den i Slutningen af det 13. Aarhundrede foretagne »Berliner-Afskrift« af den sachsiske Verdenskrønike[4]). En af de afbildede Krigere holder den danske Konges Skjold og Banner, begge med de tre Leoparder. I Züricher-Rullen (ca. 1340) genfindes disse Tinkturer. Her, som i saa mange andre Tilfælde, nævner denne sidste Kilde ikke, hvilket Vaaben det drejer sig om. Trods det urigtige Hjelmtegn kan Vaabenet[5]) dog med fuldkommen Sikkerhed bestemmes som vort. Dette er da ogsaa gjort af Udgiverne, uden Reservation. I Gelres Vaabenbog (1334—75) er det danske Vaaben tingeret paa samme Maade, idet vi nu ogsaa møder de i Skjoldet strøede røde Hjerter[6]) (Fig. 7). Et

---

[1]) Kongesig., Nr. 25. [2]) Ssts., Nr. 30 a. [3]) Ssts., Nr. 47 a. [4]) W. Mollerup: Billedlige Fremstillinger af Slaget ved Bornhøved, A. n. O. 1888, Planche I, S. 232. Reproduktionen her viser ikke den blaa Farve saa tydeligt som Magnus Petersens farvelagte Gengivelse af denne Miniatur i Nat. Mus. Arkiv. [5]) Nr. 8. [6]) Skraveret Gengivelse i Sbm. Tavle 29.

Initialbillede i Erich von Kirchbergs mecklenborgske Rimkrønike[1]) (1364—79) viser endvidere en ridende »nordisk« Konge, der holder tre Faner med henholdsvis de danske Leoparder, den norske øksebærende Løve og Folkungeløven. Ogsaa her er Leoparderne blaa, Fanedugen Guld. Frisen med de malede danske Vaabener i Ringsted Kirkes Kor, henført til ca. 1320, samt et Vaaben paa et Kalkmaleri i St. Peders Kirke i Næstved, udført i samme Aarhundrede, Kilder, der, samstemmende med de foregaaende, maa betragtes som fuldkommen sikkre, viser yderligere de nævnte Tinkturer[2]), hvilket endelig ogsaa gælder den danske Fane i Lübecks Marie Kirke, erobret 1427 i Søslaget udenfor Kjøbenhavn[3]).

Med disse Kilder for Haanden tør man ikke nære nogen Tvivl om, at denne Tingering er den oprindelige. I sin Afhandling om Kongevaabenet[4]) nævner A. D. Jørgensen et Diplom fra 1424, hørende til Aktstykkerne vedrørende Kejser Sigismunds Voldgiftskendelse i Striden mellem Erik af Pommern og de holstenske Grever. Dette Dokument giver en Beskrivelse af Sønderjyllands Vaaben: duo leopardi blauei in campo glauco. Henvisende til anden Kilde paaviser Jørgensen, at Ordet glaucus maa være ensbetydende med croceus, guldgul. Det middelalderlig-latinske Ord blaueus er ikke til at misforstaa. Beskrivelsen bekræfter, om end kun indirekte, at selve Kongevaabenet er rigtigt tingeret i de ovennævnte Fremstillinger.

Hverken Jørgensen eller Henry Petersen omtaler Züricher-Rullen, skønt Faksimiliudgaven af denne

---

[1]) Originalen i Arkivet i Schwerin. Initialen gengivet med Farver i A. n. O. 1882 samt hos Storm, Planche I. [2]) Farvelagte Gengivelser, udførte 1879 og 1884 af Kornerup, findes i Nat. Mus. Arkiv. Dateringen af Frisen skyldes Dr. Nørlund, jvfr. A. n. O. 1923, S. 136. [3]) Se S. 39, Note 8. [4]) A. n. O. 1879.

allerede udkom i 1860. Sidstnævnte Forfatter søger at skaffe bekræftende Oplysninger om det danske Skjolds Tinkturer ad indirekte Vej, ved Paavisning af disses tidlige Forekomst i Byen Revals Vaaben, der viser tre Leoparder, og i den lüneborg'ske Slægts, for hvilket sidste der skal gøres nærmere Rede i det følgende. Efter hvad der nu er oplyst, er disse indirekte Beviser overflødige for Feltets og Vaabendyrenes Vedkommende. Omtalen af Hjerternes Farve i ældre lüneborg'ske Skjolde er dog af Vigtighed.

Tilsidst skal blandt trykte Kilder blot lige nævnes den nürnberg'ske Kunstner Virgil Solis' Wappenbüchlein fra 1555[1]), hvor de samme Tinkturer angives ved Bogstaver i Træsnittet, der forøvrigt viser ukronede Løver.

De danske Løver og Leoparder har sikkert stedse været guldkronede. De fremtræder saaledes i Gelres Vaabenbog[2]) og fra en langt senere Tid f. Eks. paa Christian III.s Anetavle. I den Grünwald'ske Vaabenbog fra det 15. Aarhundrede er Kronerne røde[3]). For Detaillers Vedkommende ses der bort fra de heraldiske Tinkturregler, idet Fordringen om, at Farve skal lægges paa Metal — eller omvendt — nødvendigvis maa komme i Modstrid med den anden Hovedregel, der siger, at Farve og Metal stadig bør veksle. Naar, som her, baade Feltet og Kronen er Guld, maa man nøjes med at trække dens Konturer op med mørkere Farve. Leoparderne i Marie Kirkens Fane bærer ingen Krone, ligesom en saadan — nu paa Grund af Dyrenes forholdsvis ringe Størrelse — mangler eller i hvert Fald ikke er særlig tingeret paa Rimkrønikens Initialbillede og i Züricher-Rullens Skjold. At Øjne og Gab de to sidstnævnte Steder er markeret med rødt bør lige nævnes. Bevæbningen

[1]) Faksimiliudgave, München 1886. [2]) Sbm., S. 22, jvfr. Tavle 29. [3]) Ssts., S. 30.

og Tungen omtales som guldtingeret i en Beskrivelse af Christiern II.s Vaaben som Ridder af den Gyldne Vlies[1]) samt hos Spener[2]) og Imhof[3]). Hos Gelre er Bevæbningen Guld, Tungen rød. — I Rigsvaabenet af 1819 er Tungen rød. Guld maa vistnok stadig betragtes som gældende for Bevæbningen. Et aktmæssigt Bevis for Kronens og de forskellige Detaillers oprindelige Tinktur kan ikke føres.

Jørgensen slutter sin Afhandling med at nævne en gammel allerede af Terpager omtalt Tradition, der vil vide, at de tre blaa Løver skal symbolisere Rigets tre Hovedsunde[4]). Der er ingen Grund til at spilde mange Ord paa denne Fortolkning, som ogsaa har fundet Vej til Udlandet[5]). Den blev snart imødegaaet og er hverken værre eller bedre end den Hypothese, der fremsættes af en tysk Heraldicus, Johan Ehrenfrid Zschackwitz[6]), som mener, at Skjoldmærket er antaget, fordi Danskerne var en tapper og stridbar Nation, den samme Tanke, der er udtrykt her hjemme, naar man har sagt, at Løverne »skal afbilde vore Forfædres, det gamle danske Folks Manddom og Behjertighed«[7]). Nævnte tyske Forfatter tror iøvrigt, at den norske Løve skal symbolisere den Kendsgerning, at Nordmændene i fordums Tid var »Terror Europæ« og at det danske Vaabens to Vildmænd egentlig bedst kan opfattes som et Par Nordmænd [sic.]. Flere Eksempler paa »Fortolkninger« af denne Art turde være overflødige. At Løven i Almindelighed er tænkt som et Udtryk for Tapperhed, er en Sag for sig. Nærmere Forklaringer maa staa for deres Ophavsmænds Regning.

Allerede tidlig kendetegnede man yngre Sønner og uægte Byrd ved en Forandring af Skjoldmærket

---

[1]) Citat hos Sbm., S. 43. [2]) S. 603. [3]) I, S. 355. [4]) Jvfr. S. 88. [5]) Se f. Eks. Gourdon de Genouillac: Les Mystères du Blason, Paris 1868, S. 46. [6]) Wapen-Kunst, Leipzig 1735, S. 200 f. [7]) Danske Magazin V, S. 33 f.

eller ved Tilføjelse af visse særlige Figurer. Disse Bitegn i videre eller snævrere Forstand[1]) er navnlig kendt under den franske Betegnelse »brisure«.

En hyppigt forekommende Forandring bestod i en Formindskelse af Skjoldmærket. Som Hertug af Sønderjylland førte Abel da netop ogsaa to Leoparder i det Skjold, der kendes fra hans Kontrasigil (1245)[2]), af hvilket nu kun et Brudstykke er bevaret. De to Leoparder blev derefter ført af hans Efterkommere paa den sønderjyske Hertugstol, Søn efter Fader, saaledes af Erik (I) (1260)[3]) (Planche II, Nr. 1), Valdemar (IV) (1307)[4]), Erik (II) (1314)[5]), Valdemar (V) (1325, 1332, 1336, 1340 og 1346)[6]) og Henrik (1360)[7]), Abels sidste mandlige Efterkommer, som da endnu ikke havde tiltraadt Regeringen, samt endelig ogsaa af Henriks Broder Valdemar (1357)[8]), der døde før Faderen. — Valdemar (IV).s ældre Segl (1286)[9]) og Erik (II).s, ført i Faderens Levetid (1309)[10]), viser en Sammenstilling af fædrene og mødrene Mærker, nemlig henholdsvis et Skjold, der indeholder to mod Højre, fra en i venstre Skjoldhalvdel stillet opstaaende Grif (Rügen) »fremvoksende Leoparder«, og et Sigilfelt, delt af Sønderjylland — idet Leoparderne er fremvoksende fra Delingslinien — og Sachsen.

I Valdemar (IV).s yngre Sigil (1307)[11]) staar Leoparderne frit i Sigilfeltet, holdende en fliget Fane, uden Kors, idet de begge griber i Stangen med Forpoterne. Her finder man maaske Forbilledet for den lignende Fremstilling, der, som tidligere omtalt, er kendt fra Erik af Pommerns store Segl (Fig. 8).

---

[1]) Jvfr. Grandjean, S. 235 ff. [2]) Kongesig., Nr. 125 b. [3]) Ssts., Nr. 126 b. [4]) Ssts., Nr. 131, her kun i Sigilfeltet. [5]) Ssts., Nr. 133 b. [6]) Ssts., Nr. 134 b., 137, der maaske kun er et Aftryk af Grev Gerts Stempel fra 1326 (Nr. 143 a), men med ændret Omskrift, 135 b. (anført i forkert Orden i Kongesig.), 139 og 140. [7]) Ssts., Nr. 144. [8]) Ssts., Nr. 147. [9]) Ssts., Nr. 130. [10]) Ssts., Nr. 132. [11]) Ssts., Nr. 131.

Medens Hertug Abels Leoparder var ukronede, ligesom Valdemar Sejrs Løver, fremtræder allerede hans Søns, Erik (I).s, med Krone paa Hovedet[1]). Dette bliver nu Hovedregel i Hertugslægten[2]). Dyrene i Valdemar (IV).s sammensatte Skjold[3]), i to af Valdemar (V).s Skjolde[4]) og i hans Sønner Henriks og Valdemars[5]) bærer dog ikke Krone.

Endnu før Grev Gerhard »den store« af Holsten — her i Landet bedre kendt som Grev Gert, »den kullede Greve« — 15. Aug. 1326 forlenedes med det sønderjyske Hertugdømme, førte han to ukronede Leoparder (11. Maj s. A.)[6]). Seglet kendes kun fra en Afbildning hos Langebek. Hans Kontrasigil fra det følgende Aar[7]) viser det holsten'ske »Nældeblad«. At han saaledes benytter det sønderjyske Skjold, som ovenikøbet faar Forrangen, er af Thiset med en vis Ret betragtet som Bevis for, at Leoparderne fra at være Slægtsmærke var overført paa selve Landet. Efter at dette atter var afstaaet til Hertug Valdemar, bruger Grev Gert kun Segl med sit arvede Vaaben.

Dronning Margrethes Sekret (1375)[8]) viser hende i siddende Stilling, omgivet af fire Skjolde, øverst paa heraldisk højre Side Norges, nederst Sønderjyllands, øverst til Venstre Danmarks, nederst Folkungernes. Henry Petersen mener[9]), at Sønderjyllands Skjold maa opfattes som hendes mødrene og at de to Løver, som ifølge en Beskrivelse fra Christian V.s Tid af hendes Monument i Roskilde Domkirke, stod i et af Felterne i et firdelt Skjold, ogsaa der havde samme Betydning. Sidstnævnte Skjold var dog rimeligvis Erik af Pommerns[10]).

---

[1]) Kongesig., Nr. 126 b. [2]) Ssts., Nr. 131 ff. og 140. [3]) Ssts., Nr. 130. [4]) Ssts., Nr. 137 (jvfr. S. 47, Note 6) og 139. [5]) Ssts., Nr. 144 og 147. [6]) Ssts., Nr. 143 a. [7]) Ssts., Nr. 143 b. [8]) Ssts., Nr. 53. [9]) S. 39, Note 8, anførte Skrift, S. 44. [10]) Se under Pommerns Grif, Afsnit II.

Da Grev Gerhard VI, en Sønnesøn af den kullede Greve, 15. Aug. 1386 forlenedes med Sønderjylland, optog han Leoparderne, som anbringes i et firdelt Skjolds 1. og 4. Felt, paa den fornemste Plads, medens Nældebladet maa nøjes med 2. og 3.[1]). Dette Skjold føres derpaa af hans Sønner, Henrik IV (død 1427), Adolf VIII (død 1459), med hvem Grev Gerts Efterslægt udslukkedes paa Mandssiden, og Gerhard VII (død 1433). Alle tre Brødre kaldte sig Hertuger af Slesvig — en Betegnelse, som alt forekommer i Dokumenter, udstedt af Valdemar (V) — og Grever af Holsten. Saa vel Gerhard VI som hans Sønner fører Leoparder. Kronerne er mer eller mindre tydelige.

Indlemmede i den danske Konges Skjold — første Gang i Christiern I.s (1460)[2]), i Midterskjoldets 1. og 4. Felt — fremtræder de slesvigske Vaabendyr snart som Leoparder, snart som Løver, med eller uden Krone. Den udvalgte Kong Hans' Skjold (1476)[3]) viser Løver første Gang for Seglenes Vedkommende. Ogsaa Christiern II fører Løver før sin Tronbestigelse (1508)[4]). Naar Kong Hans (1484—1500)[5]) og hans Datter Elisabeth (1502)[6]) fører Leoparder, Frederik I (1526)[7]), hans Enke, Dronning Sophie (1550)[8]), og Christian III (1546)[9]) Løver, er Typen overensstemmende med den, der er valgt for de danske Vaabendyrs Vedkommende (jvfr. f. Eks. Planche XII). Denne Regel overholdes dog ikke altid. Det omtalte Vaaben fra Kjøbenhavns Slot[10]) (Planche IV) viser saaledes, for blot at nævne et enkelt Eksempel, Leoparder i Hoved-, Løver i Midterskjoldet. I Kongeslægtens hertugelige Bran-

[1]) Kongesig. Nr. 148. [2]) Ssts., Nr. 78, fejlagtig dateret 1459. [3]) Ssts., Nr. 85. [4]) Ssts., Nr. 96. [5]) Ssts., Nr. 87—89. [6]) Ssts., Nr. 104. [7]) Ssts., Nr. 113. [8]) Ssts., Nr. 116. [9]) Ssts., Nr. 122 a. [10]) Se Side 18.

cher veksler Løver og Leoparder stadig[1]); nu føres de første baade af Linien Glücksborg og Augustenborg. Løver, uden Krone, blev ogsaa for Slesvigs Vedkommende officielt knæsatte i Rigsvaabenet af 1819. — Tinkturerne er omtalt i det foregaaende. Hos Spener er de slesvigske Løver fejlagtigt tingerede omvendt, Guld i blaat (se Fig. 12).

Medens den udvalgte Kong Erik fører tre Løver eller Leoparder og Abel to Leoparder, viser den yngre Broders, Christoffers, Junkersegl (1245)[2]) kun et Dyr. Da et større Stykke af Seglets heraldisk højre Side er gaaet tabt, kan det ikke ses, om der her forefindes en Løve eller en Leopard. Ganske uvist hvorfor har Thiset fremsat Alternativet Løve eller Grif. Det Segl, der er benyttet af Hertug Erik (I).s anden Søn, Erik »Langben«, Herre til Langeland (død 1310), viser en Leopard[3]). Skønt begge disse Dyr kun forefindes i Sigilfeltet, ikke i Skjold, maa de dog utvivlsomt betragtes som en Formindskelse af de fædrene Skjoldmærker.

Grev Albert af Orlamünde, Søn af Grev Siegfried og Valdemar den Stores Datter Sophie, førte Skjold og Fane med to Leoparder, hvilket fremgaar af hans Ryttersigiller med tilhørende Kontrasigiller (1212[4]), 1221[5]) og 1223[6]). Skjoldet i det ældste Kontrasigil viser en ubestemmelig Figur — Plante eller Hjortevie? — anbragt til Højre for den øverste Leopard. De yngre Kontrasigillers Skjolde er stillede omvendt, med Spidsen opad, saaledes at Dyrene vender Benene

[1]) Jvfr. f. Eks. Chr. Lange: Saml. schleswig-holst. Münzen u. Medaillen, Berlin 1908. [2]) Kongesig., Nr. 14. [3]) Ssts., Nr. 128. [4]) Afbildet hos Jørgensen, Fig. 12, her er Fanen næsten borte, jvfr. Mecklenb. Urk.buch I, Nr. 210. Vistnok samme Segl, der kendes 1203, jvfr. Seyler, S. 153. [5]) Gottorpske Membr. 10. Jan. 1221. [6]) Ssts., 31. Maj 1223; afbildet hos Jørgensen (Fig. 11), der kun kender samme Segl fra det følgende Aar, jvfr. Mecklenb. Urk.-buch I, Nr. 308.

i Vejret, medens en Fane og den paa Skjoldets Spids hvilende Hjelm har normal Stilling. Det er forlængst paavist, at dette særlige Forhold af gode Grunde ikke kan have noget at gøre med Kong Valdemars Tilfangetagelse, der, som bekendt, først fandt Sted 1223. Hverken Skjold eller Fane er strøet med Hjerter, hvilket derimod, hvad det yngste Segl angaar, er Tilfældet med selve Sigilfeltet. Grev Siegfrieds og Sophies anden Søn, Grev Hermann af Orlamünde, førte — i Modsætning til Broderen — to Løver (1225)[1]). Man har stadig hævdet, at disse Grever briserede deres kongelige Morfaders Skjold. Deres Farfader, Grev Hermann I af Orlamünde (død 1176)[2]), lod præge en Brakteat, hvorpaa ses en oprejst Løve i et med Ringe strøet Felt[3]). Denne Løvetype genfindes i Grev Otto af Orlamündes Søns, Grev Hermanns, Segl (1292)[4]). Senere strøedes Slægtens Skjold med Hjerter eller Søblade. Da Grevskabet Orlamünde 1346 kom i Huset Wettins Besiddelse, optoges dets Mærke i sammensatte Skjolde, førte af det sachsiske Hus' forskellige Grene, og beholdt sin Plads her indtil vore Dage, fremtrædende som en sort Løve med rød Krone og Bevæbning i et med røde Hjerter eller Søblade strøet Guld-Felt[5]).

Hertug Otto »Barnet« af Brunsvig og Lüneborg (død 1252) — Søn af Valdemar den Stores Datter Helene og Heinrich »der Löwe«s yngste Søn Wilhelm den Tykke af Lüneborg (død 1213) — førte, ligesom sin Fader og Farfader, en gaaende »naturlig« Løve, stillet frit i Sigilfeltet (1218)[6]). Hans yngre Søn, Johan (død 1277), hvem Lüneborg tilfaldt, førte en oprejst Løve i et med Hjerter eller Søblade strøet Skjold. Dette er betragtet som en Formind-

[1]) Mecklenb. Urk.buch I, Nr. 310. [2]) Jvfr. Suhm VII, S. 626. [3]) Ströhl, S. 35. [4]) Seyler, Fig. 133. [5]) Ströhl, Tavle VIII og IX—XIII. [6]) Seyler, S. 369. Afstøbning i R. A. S. af et lignende Segl fra 1239.

skelse af Farmoderen Helenes fædrene[1]). Henry Petersens Oplysning om, at samme Skjold allerede var ført af Hertug Otto selv, er desværre ikke kontroleret, da det af ham som Kilde angivne Skrift[2]) mangler i vore Bibliotheker. Helene af Danmarks eget Segl (1214)[3]) viser en Borg, af hvis midterste Taarn en Kvindeskikkelse vokser op. Det lüneborg'ske Skjold er iøvrigt den Dag i Dag tingeret som det danske: blaa Løve, røde Hjerter, Guld-Felt.

Albrecht I (død 1279), Ottos ældre Søn, der blev Hertug i Brunsvig, førte et Skjold med to Leoparder (1251)[4]), allerede benyttet af hans Farfaders Broder, Henrik Løves ældste Søn, Heinrich (død 1227), som 1195 blev Pfaltzgreve ved Rhinen[5]). Disse Leoparder er uden Forbindelse med de danske. Ströhl hævder, at de er en Formindskelse af Henrik Løves Gemalindes, Mathilde af Englands, Slægtsvaaben. Hertil maa dog bemærkes, at hendes ældre Broder, Richard I, endnu i hendes Dødsaar 1189, som allerede omtalt, fører to mod hinanden vendte oprejste Løver. Den yngre Broder, Johan uden Land, fører derimod to gaaende Løver før sin Tronbestigelse i 1199. Nævnte Forfatter tænker sig, at disse sandsynligvis ogsaa er ført af Mathilde selv. Ved Hertug Ludvig af Brunsvigs Ægteskab med Hertuginde Mathilde af Lüneborg forenedes de to Hertugdømmers Mærker i samme Skjold (1367). Brunsvig tingerer Guld-Leoparder i rødt Felt.

En regelret Brisure kan ikke siges at foreligge, naar Valdemar Sejrs uægte Søn Knuds to Sønner, Svantepolk og Erik, den sidste senere Hertug af Sønder-Halland, fører et tværdelt Skjold (1253[6]) og

---

[1]) Ströhl, S. 72. [2]) H. Grothe: Geschichte der Welfischen Stammwappen, Leipzig 1863. [3]) Kongesig., Nr. 8, jvfr. Seyler, S. 369. [4]) Seyler, S. 247. [5]) Ströhl, S. 72. [6]) Kongesig., Nr. 158; jvfr. Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 17 og 45, hvor Dyrene er ukronede i Modsætning til Beskrivelsen i Kongesig. og den sammesteds meddelte ældre Afbildning.

1277[1])), i hvis øverste Felt ses en Leopard, medens nederste indeholder et Antal Hjerter, omtalte i det følgende. Samme Skjold føres ligeledes af Grev Jacob af Nørre-Halland, Sønnesøn af Valdemar Sejrs uægte Søn, Grev Niels, baade før og efter at han var kommet i Besiddelse af denne Landsdel (1278 — Planche II, Nr. 2 — og 1305)[2]). Leoparderne i Eriks Segl og Jacobs ældre Segl synes at være kronede. Begge Segl er stærkt slidte[3]). I sidstnævntes yngre Segl er Kronen tydelig. For disse Vaabeners Vedkommende bliver der nærmest Tale om en fri Komposition med Kongeskjoldet som Grundlag. Hos Thiset er Skjoldet tværdelt af blaat og Sølv, Leoparden i 1. Felt Guld, Hjerterne i 2. røde[4]). I den nyeste Tid blev der for Prins Valdemars Sønner, som Grever af Rosenborg, fastsat følgende Vaaben: en oprejst Løve over tre Hjerter (2, 1). De oldenborgske Bjælker, Slægtsmærket, figurerer altsaa slet ikke i dette Skjold, derimod atter i det for disse Grevers Afkom bestemte Vaaben, og da anbragte i Hjerteskjoldet.

En Række Eksempler paa Løvernes Anvendelse i Vaabener, tildelte Adelsslægter, fremgaaede af danske Kongers fri Forbindelser, maa søges andensteds[5]).

De danske Løver (Leoparder) er fra første Færd anbragte i et med blad- eller hjerteformede Figurer strøet Skjold. Hvad forestiller disse Figurer? Hjerter eller Søblade? Og er de oprindelig en integrerende Bestanddel af Skjoldbilledet? Spørgsmaalene er udførligt behandlede af A. D. Jørgensen. Ogsaa i nærværende Arbejde skal Figurernes Art omtales først.

---

[1]) Kongesig., Nr. 159. [2]) Ssts., Nr. 160 (efter Aftryk fra 1279) og 161. [3]) Arnemagnæanske Saml. LII, Nr. 37 og 48. [4]) D. A. A. XXXIII, S. 420. [5]) Grandjean, S. 237 ff.

»Hjertet er let at genkende«, siger en anonym fransk Heraldiker, som i 1770 offentliggjorde Menestrier's »Methode du Blason« i omarbejdet Udgave, idet samme Forfatter iøvrigt nævner det danske Vaaben som sit eneste Eksempel paa denne Figur. At andre, ældre og nyere, udenlandske Heraldikere ligeledes stadig taler om de danske »Hjerter«, kan selvsagt kun anføres med alt Forbehold. Hjertets Forekomst i nyere Heraldik maa i hvert Fald betragtes som ganske utvivlsom. Hvad den ældre angaar, kan der rejses Spørgsmaal om denne Figurs og det saakaldte Søblads Identitet. I givne Tilfælde er enhver Tvivl udelukket, enten det nu drejer sig om Hjertet som »talende« Skjoldmærke eller f. Eks. om den med en Pil gennemstukne Figur, der forekommer i et Segl (1357)[1]), ført af en vis Jean Elijas (Illias), der havde kæmpet i Hertugen af Brabants Hær mod Greven af Flandern. Selv uden saadanne Kendetegn vil det være ørkesløst at bevise Umuligheden af et middelalderligt heraldisk Hjertes Eksistens, netop som saadant.

I Vaabenkunsten fremstilles det typiske Søblad som en ret bred, nogenlunde hjertedannet Figur med en Indskæring foroven, halvrund, hjerte-, pære-, kløverblad- eller lillieformet. Søbladets Form er i ikke ringe Grad varierende. Siderne kan saaledes være saa stærkt udadbuede, at den sædvanlige, mer eller mindre spidse Afslutning forneden ganske falder bort. Der bliver da Tale om en næsten cirkelrund, noget fladtrykt Figur, markeret som Søblad ved en af de nævnte Slags Indskæringer. Ofte er disse saa dybe, at det omtrent spaltede »Blads« Karakter fuldkommen gaar tabt. Til andre Tider forefindes kun det indadbuede spidse Indsnit, som kendes fra den traditionelle Fremstilling af Hjertet.

[1]) Raadt II, S. 134, jvfr. Tavle 10, Fig. 255.

Ogsaa selve Figurens Form kan være ganske overensstemmende med Hjertets, idet Siderne øverst bøjes udad og omkring Midten indad og nedad mod Spidsen. Hvis den nærmere betegnede Slægts Skjoldmærke ikke andensteds optræder som Søblad, hvem vil da kunne fastslaa, hvad Fremstillingen gaar ud paa? I Middelalderen har man dog højst sandsynligt som Regel forestillet sig Søbladet (Lindebladet, se nedenfor), selv naar den rent hjerteformede Figur forelaa. Det viser sig nemlig Gang paa Gang, at Figuren for samme Vaabens Vedkommende snart fremstilles som udpræget eller dog kendeligt Søblad med særlig Indskæring snart som almindeligt Hjerte. Slægten Skinkels Segl fra anden Halvdel af det fjortende og første Halvdel af det femtende Aarhundrede og Segl, ført af Slægten Sestede i Begyndelsen af det femtende Aarhundrede, er Eksempler herpaa[1]). At Beskrivelsen af den bestemte Slægts Mærke i saa Tilfælde maa blive én og samme, er givet.

Efter at have citeret Hohenlohe-Waldenburg, der paaviser, at Søbladet ikke forekommer nær saa hyppigt som Lindebladet i tyske Vaabener og at det ofte kun var et omformet Lindeblad, hævder J.-Th. de Raadt Søbladets og Hjertets fælles Oprindelse fra Lindebladet, fra det Træ, som altid spillede en saa stor Rolle hos de germanske Folk. Som en karakteristisk Parallel nævner samme Forfatter Overensstemmelsen mellem Rosen og den saakaldte Quintefeuille[2]). Den »talende« Figur maa i det givne Tilfælde blive afgørende for Opfattelsen, idet man, naar kun ses hen til Søbladets, Linde-

[1]) P. A. S., Nr. 575, 849, 871 og 873; T. A. S., F. LVII, Nr. 27, 29, 30 og 42—44. [2]) Raadt I, S. 133 med Henvisning til Hohenlohe-Waldenburg: Die Linde in der Heraldik, in der Sphragistik u. als Ornament (»Adler« V, 1878, S. 43 ff.).

bladets og Hjertets ofte lidet varierende Former, ellers let ender med at strides om et Ord. Lindebladet forekommer vel nok i Slægten Laubgassens fra Züricher Wappenrolle (ca. 1340) kendte Vaaben[1]), der staar i Forbindelse med Navnet. I Skjoldet ses seks grønne Blade, paa Hjelmen et Guld Lindetræ eller nærmere en Busk. Denne Kilde har for Resten ikke et eneste Eksempel paa det typiske Søblad, der gentagne Gange træffes i Codex Sefken[2]), fra en lidt senere Tid.

A. D. Jørgensen omtaler en Række ældre Vaabener, hvis Søblade fremstilles »med ren Hjerteform«, »uden Stilk« (sic!) og som derfor med lige Ret skulde kunne kaldes Hjerter. Denne Paastand kan ikke staa for en nærmere Prøvelse. Selv om Søbladets karakteristiske Indskæring mangler, hvad Jørgensen ellers har været opmærksom paa, kan Figurens brede Form, afvigende fra Hjertets, vise Bladet tilstrækkelig tydeligt. Naar Væbneren Conrad von dem See — 1333 — fører tre hjerteformede »Søblade« (2, 1) i sit tværdelte Skjolds andet Felt[3]), der altsaa er talende, bliver Figuren, paa anden Maade, ikke til at misforstaa.

I Vaabenbeskrivelser træffes Gang paa Gang Udtrykket: Hjerte eller Søblad. De respektive Forfattere har af letforstaaelige Grunde ikke ønsket at tage Standpunkt. To tyske Staters Vaabener var Eksempler paa den stadige Usikkerhed, hvad Terminologi og Fremstilling angaar. Det »store« preussiske Kongevaabens 6. Felt (øverste Række) viste tre røde »Seeblätter« af Søbladstypen i Sølv, Hertugdømmet Sachsen-Coburg-Gothas »store« Vaabens 4. Felt (øverste Række) tre Guld »Herzen (Seeblätter)« af Hjertetypen i rødt, begge Fremstillinger gældende

[1]) Nr. 97. [2]) Jvfr. S. 35, Note 5, se Tavle 2 v., 16, 20 v., 34, 34 v. og 38 v. [3]) Mecklenb. Urk.buch X, Tavle 67, Nr. 354.

Hertugdømmet Engern. Samtidig viste det preussiske Vaabens 44. Felts første Halvdel (nederste Række) tre røde »Herzen« af Hjertetypen i Sølv (Grevskabet Tecklenburg), der netop burde være Søblade, og det hertugelig sachsen-coburg'ske Vaabens 14. Felt (4. Række) tre røde »Seeblätter« af Søbladstypen i Sølv (Grevskabet Brena)[1]).

Disse Figurer, om man da vil regne med forskellige, kan theoretisk henføres til samme heraldiske Kategori som f. Eks. de ligeledes stiliserede Figurer Rose og Lillie. Det »stilkede« Søblad, der neppe kendes i den ældste Tid, men desto oftere senere, og som undertiden ses at være benyttet alternativt med det heraldiske, hører til de »naturlige« Figurer, hvis Art er en ganske anden. Landstingssaghører i Skaane, Byfoged og Raadmand i Lund Anders Jensen fører først den omtrent hjerteformede Figur med nedadvendt Spids (1463), saa det stilkede, ganske naturatistiske Blad med Spidsen opadvendt (1468) og dernæst dette med en i tre Rødder endende Stilk (1478)[2]). Slægterne Sehesteds Bagges og Seefelds Segl fra samme Aarhundrede viser ligeledes Søblade med og uden Stilk[3]). Ogsaa det med en Midterribbe fremstillede Søblad maa nærmest henregnes til de naturlige Figurer. — Jørgensen kunde uden Skade have udeladt sin unægtelig noget taagede Omtale af Frille-Slægtens Skjoldmærke, selv om han hermed har villet bevise det heraldiske Søblads Vandplante-Oprindelse, der iøvrigt aldeles ikke skal bestrides i givne Tilfælde.

Her i Norden frembyder navnlig svensk Vaabenkunst mange meget smukke og udprægede Søblade, ikke mindst fra første Trediedel af det fjortende

---

[1]) Ströhl; jvfr. Codex Sefken, Tavle 38 v. (Tecklenburg). [2]) T. A. S., F. LII, Nr. 3—5, jvfr. 6—8. [3]) Ssts., F. LVII, Nr. 16—18 og LVIII, Nr. 1, 2, 5, 11, 14 og 15.

Aarhundrede[1]) (Tavle IV, Nr. 1—7). De samtidig og tidligere kendte Folkunge-Skjolde, strøede med Søblade, viser derimod nærmest Figurer af Hjertetypen.

I dansk Vaabenkunst forekommer Figuren allerede forholdsvis tidligt. Sigvid Knudsen Ribbings Segl (1295)[2]) — foreløbig ses der bort fra Kongevaabenet — viser saaledes et Skjold, hvori tre Søblade (2, 1) med Antydning af Midterribbe, nærmest af Hjertetypen (Tavle IV, Nr. 9), og Knud Pors' to forskellige Segl (1321 og 1326)[3]) samme Skjoldbillede, idet der her foreligger tydelige Søblade, henholdsvis med enkelt og tredobbelt Indskæring (Tavle IV, Nr. 10 og 11). De tre i Skjoldets Midte med Spidsen samlede Søblade i Niels Palnesen af Skovserups Segl (1327)[4]) er forsynede med enkelt Indskæring; naar Bladene er af ret langstrakt Form, skyldes dette deres særlige Anbringelse (Tavle IV, Nr. 12). Den rene Hjertetype kendes ligeledes i middelalderlig dansk Heraldik, f. Eks. fra Høvedsmand paa Lindholm Henrik Josefsens Segl (1376)[5]), hvor Skjoldet kun indeholder én Figur (Tavle IV, Nr. 13). Paa Mønter fra Erik Glippings, Erik Menveds og Christoffer II.s Dage optræder Søbladet ikke saa sjældent som eneste Figur; her træffes dybt indskaarne Former[6]). Hjertetypen kendes fra flere af sidstnævnte Konges Mønter[7]). Fra en senere Tid skal endelig vises Søblade, førte af Hr. Otto Sestede (1423)[8]) (Tavle IV, Nr. 14) og af holstensk Raad Henneke Sestede (1533)[9]) (Tavle IV, Nr. 15). Den førstnævntes af Hjertetypen.

[1]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 150, 158, 391, 412, 467, 487 og 488. [2]) P. A. S., Nr. 100; jvfr. Rettelsen i Navneregistret. [3]) Ssts., Nr. 150 og 174. [4]) Ssts., Nr. 195. [5]) Ssts., Nr. 747. [6]) H. V. Mansfeld-Büllner: Afbildninger af samtlige hidtil kjendte danske Mønter fra Tidsrummet 1241—1377, Kbhvn., 1887, Nr. 267, 268, 329, 331, 332, 424—27, 441, 451, 466, 487, 587 og 622. [7]) Ssts., Nr. 597—99 og 602. [8]) T. A. S., F. LVII, Nr. 29. [9]) Ssts., Nr. 34.

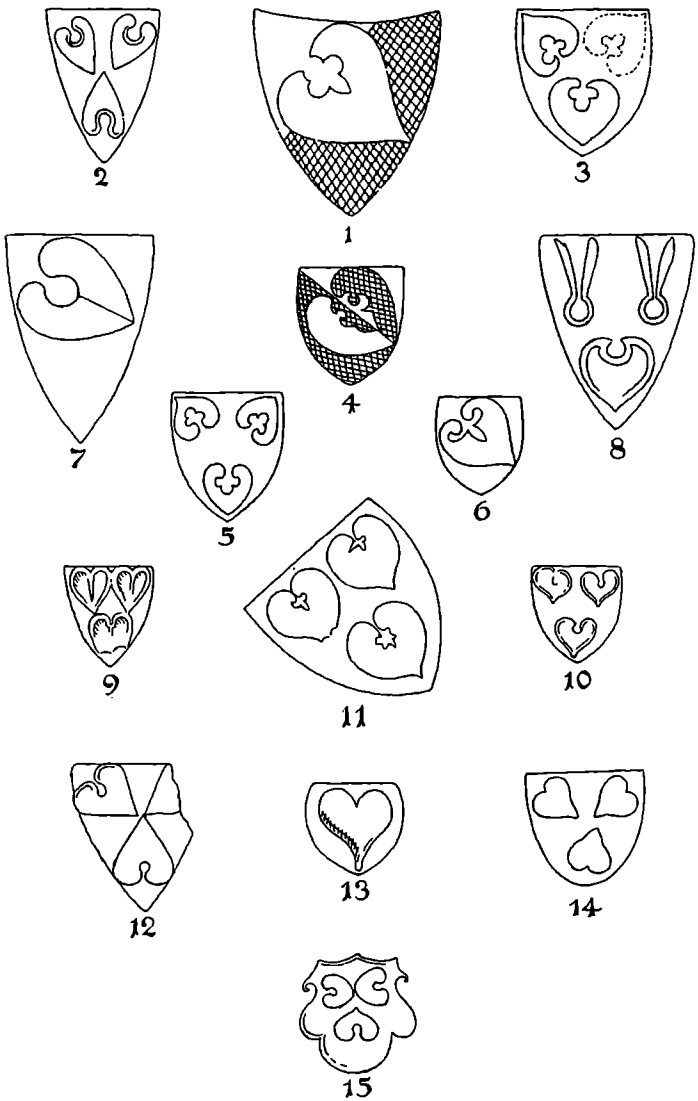

TAVLE IV.

I alle disse Tilfælde fremtræder Figuren i en Størrelse, der har tilladt nærmere Udformning. En saadan havde for flere af de middelalderlige danske Kongesegls Vedkommende meget vel været mulig, idet »Hjerterne« undertiden er temmelig store. Faktisk viser imidlertid ikke et eneste af disse Segl de utvivlsomme, tydelige Søblade. At Figurerne her nemlig er tænkt som saadanne, maa betragtes som givet. Et Segl fra en sen Tid — Christian III.s Kontrasigil (1546)[1]) — bør nævnes, da det viser ret kendelige Søblade, om end Typen langtfra er udpræget. Bedømmelsesmaterialet er iøvrigt sparsomt til Stede. De aller fleste Kongesegl maa lades ganske ude af Betragtning. Hjerternes Lidenhed har udelukket enhver Detailbehandling.

Beviset for at det danske Skjold strøedes med Søblade og ikke med Hjerter, lader sig let føre ad indirekte Vej, takket være de Vaabener, der er afledede af det danske. Hertug Erik (I) af Sønderjyllands Kontrasigil (1260)[2]) viser et med tydelige Søblade strøet Skjold (Planche II, Nr. 1), ligesom saadanne symmetrisk ordnede, genfindes i de fra Valdemar Sejrs uægte Sønner stammende Junkeres, Eriks og Jacobs, tidligere omtalte Skjolde, kendte fra deres Segl (1277[3]) og 1279[4]), Planche II, Nr. 2). Et yderligere og, som det synes, uomstødeligt Bevis frembyder den af A. D. Jørgensen citerede Vidisse, der 1306 udstedtes af Bisperne af Færøerne og Bergen og deres fælles Domkapitel. Disse Prælater siger, at de under det af dem gengivne Brev fra Aaret tilforn fandt Grev Jacob af Hallands Sigil, hvis nederste Felt indeholdt strøede Blomster, som kaldes Søblad (»desubtus leopardus est campus, continens sparsos flores, qui dicuntur Søblad«)[5]). At Grevens

[1]) Kongesig., Nr. 122 b. [2]) Ssts., Nr. 126 b. [3]) Ssts., Nr. 159. [4]) Ssts. 160, jvfr. S. 53, Note 2. [5]) Diplom. Svec. II, 468 f.

Segl[1]) netop her snarere viser Figurer af Hjertetypen, hvilket ogsaa gælder Hr. Svantepolk Knudsens (1253)[2]), der dog nu kun foreligger i Afbildning, er uden Betydning i denne Sammenhæng.

Jørgensen mener, mærkeligt nok, at man ikke kan tillægge de gejstlige Herrers Udsagn en afgørende Betydning. Med det nævnte Citat som Udgangspunkt fremsætter han nu den unægtelig mer end dristige og for Bevisførelsen ganske overflødige Hypotese, at Opfattelsen af Ordet »Blomster« som Betegnelse for hele Planten skulde kunne forklare den skiftende Anvendelse af »Hjerter« og Blomster (Roser), f. Eks. i norske og svenske Fyrsteskjolde, der senere vil blive omtalte, idet begge Figurer maatte betragtes som »Dele af samme tænkte Plante (eller »Blomst«)«. Som et yderligere Eksempel paa en saadan Substitution af Blomster for Blade nævner Jørgensen Ribe Bys to forskellige større Sigiller (1295 og 1417), hvori ses tre af en Kirkebygning fremvoksende kronede Leoparder paa en med Blomster strøet Baggrund, og Byens Sekret (1413), der viser Guds Moder, siddende paa et af Søblade eller Hjerter omgivet Højsæde, hvorunder en kronet Leopard. At Dyrene i de to førstnævnte Segl er hentede fra det danske Vaaben, er utvivlsomt. Naar Seglbilledet imidlertid, hvad Jørgensen delvis rigtigt bemærker, maa opfattes som en Sammenstilling af to forskellige »Skjolde«, af hvilke dog Byens Skjold eller rettere Segl, der altsaa skulde indeholde Kirkebygningen, rimeligvis aldrig nogensinde har eksisteret, er der rigtignok den Ting at indvende, at Blomsterne, som den mulige Substitution for Søblade, da kun burde have været anvendte i Seglets heraldisk højre Side, omkring Leoparderne, med mindre ogsaa Byens supponerede Mærke oprindelig maatte tænkes ført

[1]) Kongesig., Nr. 161. [2]) Ssts., Nr. 158.

paa strøet Bund. Man fristes til at spørge: med hvilke Figurer? Det er nærliggende — med Jørgensen — at henføre den enkelte Leopard og Søbladene i Sekretet til det danske Vaaben, hvis ikke netop først og fremmest Forekomsten af dette Dyr — under den siddende Figur — meget hyppigt var kendt fra andre Segl, hvilket i hvert Fald svækker Hypothesen betydeligt. De norske Konger Haakon Haakonssøns og Eriks Sigiller (1247 og 1285)[1]) viser Fyrsten, siddende paa sin Trone med en Leopard mellem Fødderne, Biskop Styrbjørn af Strengnäs' Segl (1311)[2]) en Løve under Fodskammelen og Biskop Helimbertus af Slesvigs (1332)[3]) en, maaske kronet, Leopard ved Prælatens Fødder. Segl, der er ført af de tyske Konger Friedrich den Smukke (død 1330) og Günther af Schwarzburg (død 1349), viser Fyrsten siddende med Fødderne, hvilende paa en Løve[4]), en Fremstilling, som ogsaa kendes fra franske Kongers Segl, Carl den Vises (1365), Carl VI.s (1392) og Ludvig XI.s (1483)[5]). Paa Edward I af Englands Segl (1276[6]) ses endelig Kongen med hver Fod paa en Leopard, begge Dyr indadvendte. I alle disse Tilfælde har Leoparden eller Løven ganske sikkert haft en ren symbolsk Betydning, ligesom f. Eks. Skruptudsen, der ses paa Abbed Henrik Kristensen Tornekrans' (død 1538) Ligsten i Sorø Kirke, hvilket Dyr skal symbolisere den under Foden søndertraadte Legemliggørelse af de onde Magter[7]). — Et med Hjerter eller Søblade strøet Sigilfelt kendes f. Eks. fra Grev Albert af Orlamündes yngste Kontrasigil (1223)[8]), fra Magnus Smeks Marsks, Ridderen Anund Finvidssons, Segl

[1]) Norske Kongesig., Planche III, Nr. 1 og VII, Nr. 1. [2]) Sv. Sig., 2. Serie, Nr. 164. [3]) Gejstl. Sig., Nr. 967. [4]) R. A. S. [5]) Ssts. [6]) Brit. Mus. Cat. I, Nr. 132, Plate II, 134 [7]) Löffler: Gravmonumenterne i Sorø Kirke, Tavle 13, jvfr. pag. 9 f. [8]) Se S. 50, Note 6.

(1343)[1]) og, for at nævne et fjernere liggende Eksempel, fra Byen Berlins (1280)[2]), i alle tre Tilfælde som Baggrund for Skjoldet. Man tør maaske ikke helt benægte Slægtsskabet mellem Grev Alberts og hans Morbroders, Kong Valdemars, Hjerter, idet det imidlertid bør bemærkes, at Grevens andet Kontrasigil (1221)[3]) viser blankt Sigilfelt.

Jørgensen finder et »yderligere Bevis« paa »Rigtigheden« af den Fortolkning, som han giver Ribe Bys Sekret, i Erik af Langelands Hustrus, Sophie af Rosenburgs, Segl (1296)[4]), hvor »Hertugslægtens Vaabenskjold er fordelt paa samme Maade: Hertuginden knælende for Vor Frue, under hendes Fødder ses Løverne og i Baggrundens tavlede Væg (sic!) en Rigdom (sic!) af Søblade«. Alene den Omstændighed, at hendes Ægtefælle fører én Leopard [1296][5]), ganske vist kun i rundt Sigilfelt, ikke i Skjold, en Formindskelse af det fædrene Skjoldmærke, taler mod, at de to i det nys beskrevne Segl mod hinanden gaaende Løver skulde have noget at gøre med hans Slægts, da der dog ikke vilde være nogen Grund netop for hende til at føre Vaabendyrene i uformindsket Antal. Hertil kommer altsaa Paavisningen af symbolske Dyr under Menneskefigurer. Den ganske almindelige damascerede Baggrund — dannet af Skraalinier i begge Retninger i Forbindelse med Hjerter, anbragte i de fremkomne Ruder — er kun af dekorativ Art. Jørgensen tager selv i nogen Grad Reservation, idet han, som Eksempel paa en lignende Baggrund nævner Grev Gerts Sigil (1321)[6]), hvor der er Tale om Roser. I andre Tilfælde anvendtes Kugler og Stjerner paa selvsamme Maade. Tyren i Byen Güstrows Segl (1293 og 1367)[7]) ses endelig med

[1]) Sv. Sig. 3 Serie, Nr. 545. [2]) Seyler, Fig. 386. [3]) Se S. 50, Note 5. [4]) Kongesig., Nr. 129 a. [5]) Ssts., Nr. 128. [6]) Kongesig., Nr. 164. [7]) Milde, Hefte 2, Tavle 9, Nr. 12 og 13, jvfr. pag. 15.

en skraatstillet Gren som Baggrund, i det ældre bærende femdelte Blade, i det yngre fembladede Roser. Billedet staar i selve Sigilfeltet. Blade, Blomster og andre Figurer har som dekorativ Udsmykning været benyttede ganske vilkaarligt. Ad denne Vej kan Hjerternes Karakter som Søblade absolut ikke bevises.

Endnu mere overflødig er Jørgensens Omtale af Grev Albert af Orlamündes ældste Kontrasigil (1212)[1]). Dette viser et Skjold, hvori, som tidligere nævnt, ses to Leoparder. Skjoldet er omgivet af en Plante med langstilkede, takkede Blade, der ganske vist, hvad rigtigt bemærkes, intet har med det holstenske »Nældeblad« at gøre, men som ligesaa lidt staar i nogensomhelst Forbindelse med Søbladene i det danske Vaaben. Jørgensen mener imidlertid, at der »ingen Tvivl synes at kunne være om«, at denne Plantedekoration »svarer til de senere (sic!) Hjerter«, for lige efter mere forsigtigt at udtale, at der »intet vil være til Hinder for i disse Blade og Stængler at genfinde den Vandplante, hvis Blade senere (sic!) omgiver de danske Løver«. Rent bortset fra, at Hjerterne allerede findes tidligere, i Knud VI.s Kontrasigil (ca. 1190)[2]), kendes, om end længere ned i Tiden, andensteds fra en ganske lignende Fremstilling af et af en Plante omgivet Skjold. Den mecklenborgske By Neu-Bukows Segl (1315—48)[3]) er saaledes næsten fuldkommen analogt med Grev Alberts; Planten forestiller her et Bøgetræ.

Som et blot og bart Kuriosum skal lige nævnes Speners Citat efter en ældre fransk Heraldiker, der har opfattet Hjerterne som Blodtaarer[4]).

Resultatet af disse Betragtninger bliver, at Hjerterne i Valdemarernes Skjold oprindelig er

[1]) Se S. 50, Note 4. [2]) Kongesig., Nr. 5 b. [3]) Milde, Hefte 2, Tavle 7, Nr. 5, S. 11. [4]) Spener, S. 603.

tænkt som Søblade, men at disse fra tidligste Tid blev saa skødesløst udførte, at Betydningen gik tabt. De forvandledes til Hjerter, er forlængst betragtede og afbildede som saadanne, ligesom man ikke uden at gøre Vold paa Traditionen nu vil kunne tale om andet end Hjerterne i det danske Vaaben. Denne Betegnelse benyttes i det følgende.

Det er umuligt at afgøre, om Hjerterne oprindelig har haft særlig Farve eller — som en Art Damascering — blot været skatterede, hvilket dog kun er lidet sandsynligt. I Gelres Vaabenbog (1334—75) er de, som allerede nævnt, røde. Et indirekte Bevis for deres røde Farve foreligger, naar det i den mecklenborgske Rimkrønike ses, at det lüneborgske Guld-Skjold, med den oprejste blaa Løve, var strøet med røde Kugler i Stedet for dette Skjolds sædvanlige Hjerter, som derimod — ligeledes røde — genfindes i en anden Fremstilling af samme Skjold, kendt fra et Manuskript med Miniaturer i Lüneborgs Bibliothek, »Sachsenspiegel« kaldet, hvilket stammer fra Begyndelsen af det 15. Aarhundrede[1]). Den røde Farve kendes ogsaa fra fremmede Vaabeners Søblade[2]).

Spørgsmaalet om Hjerterne som den integrerende Bestanddel af Skjoldbilledet er noget vanskeligere at løse.

Det var ikke blot, som man allerede har set, Sigilfeltet, men ogsaa selve Skjoldets Flade eller nogenlunde brede Figurer, f. Eks. Pæl og Bjælke, der udsmykkedes med den saakaldte Damascering. Denne traadte i Stedet for Farvelægning — kunde dog anvendes sammen med Farver — og dannedes hyppigst af de nævnte Skraalinier, i Forbindelse med Smaafigurer, eller af forskellige, ganske frit tegnede, arabeskagtige Slyngninger. En Kombination af vand-

[1]) A. n. O. 1882, S. 31. [2]) Raadt I, S. 151.

rette og lodrette Linier anvendtes ligeledes i samme Øjemed, f. Eks., saaledes som en tysk Adelsmands, Ernst von Virneburgs, Segl (1275)[1]) udviser, sammen med Kugler. Man bedes vel erindre, at Damasceringen altid var af underordnet Betydning. Samme Slægts Skjold fremtræder snart med, snart uden denne Prydelse, der aldrig blev nogen virkelig Bestanddel af Skjoldbilledet. Undertiden strøedes Feltet med smaa fritstaaende Figurer, uden den nævnte

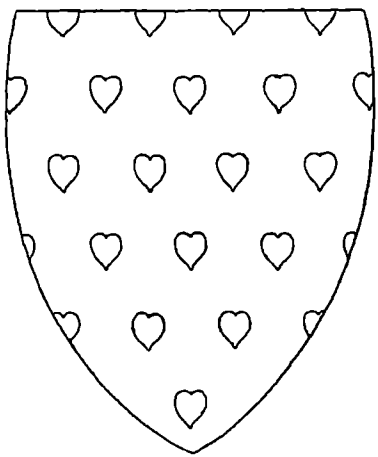

Fig. 1.

Anvendelse af Linier, hvilket ogsaa gælder den brede Figur.

Det efter heraldisk Sprogbrug som strøet eller saaet betegnede Skjold (Felt) er i egentligste Forstand forsynet med et ubestemt, rækkevis ordnet Antal af samme Figur i samme Stilling (Fig. 1). Den enkelte Figur i hver Række staar stadig under Mellemrummet mellem to andre i Rækken ovenover, saaledes som franske lilliesaaede Skjolde fra Middel-

[1]) Seyler, Fig. 256.

alderen allerede udviser[1]). Skjoldets Rande afskærer et vist Antal Figurer, der »forsvinder i Randen« paa vilkaarlig Maade, afhængig af Skjoldets Form. Skjoldet kan ogsaa være strøet med to Slags Figurer, lige fremtrædende, f. Eks. Stjerne og Billet, da paa én Gang bjælke- og pælvis ordnede og stadig vekslende, i de vandrette, som i de lodrette Rækker.

I Norden findes sikkert ikke et eneste Eksempel paa denne strengt gennemførte Form for heraldisk Udsmykning af Skjoldet. Den svenske Adelsmand Ingemund af Tarstorps Segl (1312)[2]) viser ganske vist et med en Bort forsynet Skjold, som er strøet med et Antal hjerteformede Figurer; her foreligger dog kun en plump Fremstilling. Nogle af de ulige store Figurer forsvinder i Bortens indvendige Rand, men ganske uregelmæssigt, deres Stilling er vilkaarlig, idet de snart staar skraat, snart vertikalt i Skjoldet, baade med op- og nedadvendte Spidser. Fra Ridderen Valdemar Sappis Segl (1354 og 1364)[3]) kendes Skjolde med hjerteformede Søblade, rækkevis stillede, henholdsvis 3, 3, 1 og 4, 3, 1, fra hans Frænders, Valdemar og Abel Eriksens (1389)[4]), lignende Figurer, 4, 3, 1. Nordmændene Jens Adsersens og Finkel paa Folbergs Segl (1336 og 1337)[5]) viser henholdsvis Blade, 5, 5, 3, og Stjerner, 4, 4, 3, 2, 1, og den danske Absalon Andersens (1264)[6]) endelig et delt Skjold, hvis første Felt er strøet med 15, ikke helt rækkevis ordnede Roser. Ingen af disse Skjolde viser Figurer, der forsvinder i Randen; de er saaledes ikke strøede i Ordets fulde heraldiske Betydning, selv om noget saadant maaske har foresvævet de paagældende Vaabenherrer.

---

[1]) Max Prinet: Les variations du nombre des fleurs de lis dans les armes de France, Caen 1912. [2]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 223. [3]) P. A. S., Nr. 430 og 570. [4]) Ssts., Nr. 915 og 916. [5]) Norske Sig., Nr. 317 og 333. [6]) P. A. S., Nr. 25.

Et Forhold af væsentlig anden Art foreligger, hvis der i det, ligeledes med et ubestemt Antal af samme Figur strøede Skjold er anbragt én eller anden Figur, f. Eks. en Løve. Her kan der hovedsagelig være Tale om to Fremstillingsmaader. Man kan tænke sig Løven fremstillet først, hvorpaa den tiloversblevne Flade af Skjoldet er forsynet med de mindre, strøede Figurer, der hyppigst ikke ses forsvindende i Randen, som kun i ringe Grad kan være

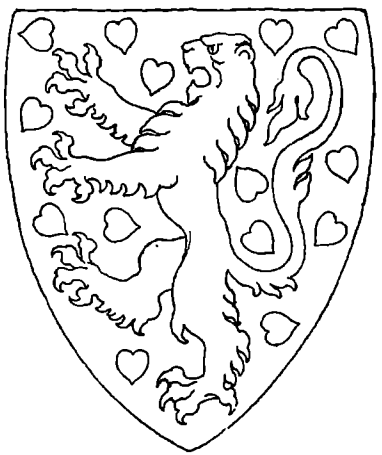

Fig. 2.

regelmæssigt ordnede, og hvis Stilling endelig i Forhold til Skjoldaksen, om muligt, ofte er vilkaarlig (Fig. 2). Talrige middelalderlige Vaabener er Eksempler herpaa. — Den anden Fremstilling viser den egentlige Skjoldfigur paa en mer eller mindre regelmæssigt mønstret Bund, smykket med de strøede Smaafigurer, der er delvis skjulte og i Regelen forsvindende. Nu er Løven altsaa fremstillet sidst (Fig. 3). Hvilken Betydning kan der tillægges de i begge Tilfælde strøede Figurer? Er de at betragte som en Art Bifigurer eller som ren underordnet Dekoration?

For adskillige Skjoldes Vedkommende er det sidste Forhold saa godt som aldeles utvivlsomt.

Ridderen Gerhard von Rostocks Segl (1283)[1]) viser en tindet Skraabjælke i et med Sporehjul, o: cirkelrundt gennembrudte femoddede Stjerner, strøet Skjold (Fig. 4), Magnus Birgerssons (1346)[2]) og Jacob Johansson i Højbys (1349)[3]) henholdsvis tre skraabjælkevis stillede Roser og to nedadvendte, ikke nederste Skjoldrand rækkende Spidser i Skjolde,

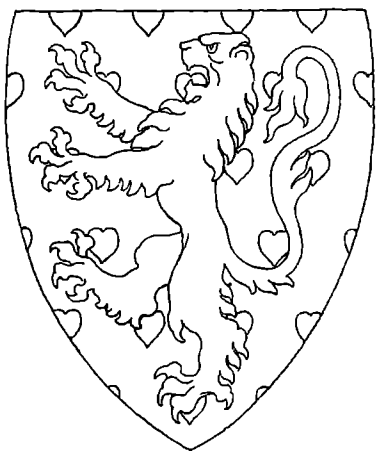

Fig. 3.

strøede med smaa Kors, samt Marquardus de Vokendorps Segl (1353)[4]) en med Kugler strøet, opstaaende Spids i blankt Skjold. I disse Tilfælde er de strøede Figurer anbragt saa tæt ved hverandre og deres Antal saa stort, at der neppe paa nogen Maade kan være Tale om andet end en ren dekorativ Udfyldning af den tomme Flade. Naar Henning Meinerstorps Segl (1360)[5]) endelig viser en opstaaende

[1]) Mecklenb. Urk.buch IV, Tavle 33, Nr. 149. [2]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 609. [3]) Ssts., Nr. 674. [4]) Milde, 5. Hefte, Tavle 9, Nr. 129. [5]) Ssts., Nr. 125.

Spids i et til Højre for denne med Kugler strøet, til Venstre med Skraalinier damasceret Skjold, altsaa et Eksempel paa samtidig Benyttelse af strøede Figurer og almindelig Damascering, er den dekorative Udsmykning end mere indlysende, benyttet som en Art Skravering, visende de senere kendte tre Tinkturer: Skjoldet ved en blaa Spids delt af Sølv og Guld. Fra Bjørn Pedersens Segl (1287)[1]) kendes et Dyrehoved i et med Kugler strøet Skjold. Her er disse kun til Stede i et ret sparsomt Antal og turde derfor med en vis Begrundelse betragtes som virkelige Figurer (Bifigurer).

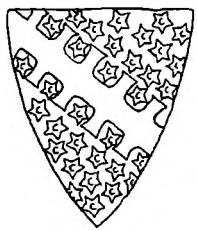

Fig. 4.

Naar Jørgensen paastaar, at Søbladene ligesaa lidt som Lillier og Roser kunde benyttes som en Art Damascering, med andre Ord, og saaledes maa hans Udtalelser opfattes, at Smaafigurer alene ikke blev anvendt paa denne Maade, har han, som det vil ses, principielt ganske Uret. Hans Hensigt er at fastslaa Søbladenes selvstændige Betydning, hvad det danske Vaaben angaar. At de her kun kan betragtes som en underordnet Dekoration, hævdes f. Eks. af den svenske Heraldiker, Friherre Harald Fleetwood under Omtale af Folkunge-Vaabenet, idet denne Forfatter imidlertid netop fremhæver, at de for det danske Vaabens Vedkommende nu anses som tilhørende dette[2]).

Ifølge Ströhls Paastand blev det nassau'ske, oprindelig blanke Skjold, der viste en Løve, strøet med »Billetter« for at adskille det fra andre Løve-Skjolde. Henrik den Riges Segl (1246) viser allerede denne Udsmykning af Skjoldfladen[3]). Er Antagelsen

[1]) P. A. S., Nr. 65. [2]) Sveriges Kungavapen under Medeltiden, Medd. från Svenska herald. Föreningen, Stockholm 1917. [3]) Ströhl, S. 22.

rigtig, kan Billetternes Karakter som Skjoldfigurer her ikke fragaas. Flere nederlandske Slægter har iøvrigt ført Billetter som Brisurer[1]). Forholdet kendes ogsaa i Frankrig. Adam de Bruyères (ca. 1300) briserede sin Slægts Skjold ved Tilføjelse af netop disse Figurer[2]).

Som bekendt kan en større Figur, hvad her maa bemærkes, optræde i Forbindelse med én eller flere mindre Bifigurer, hvis Antal og Stilling, i Forhold til Hovedfiguren, i det givne Tilfælde er nærmere bestemt. En saadan Kombination, til hvilken man f. Eks. neppe tør henregne Abildgaard'ernes af tre Æbler ledsagede Gærde (1318)[3]) eller de Juel'ers Stjerne over tre Strømme (1327)[4]), er sjælden i den ældre danske Heraldik. De første Eksempler herpaa er vistnok en forneden af en Stjerne (?) ledsaget Sparre, ført af Johannes Nielsen [Rosensparre] af Skarholt (1353)[5]), en af tre liggende Pileodder ledsaget Sparre, ført af Marcus Pedersen af Falster (1357)[6]), en liggende Pileod mellem to Kugler, ført af Ridderen Luder »Jhesowe« (1364)[7]), og en af tre Stjerner ledsaget Bjælke, ført af Fin Nielsen Skriver af Sandager (1385)[8]). En med tre Roser belagt Skraabjælke, ført af Ridderen Warencel van Bomenstorp (1367)[9]), er Eksempel paa en Kombination af anden Art.

Talrige Vaabener viser en sporadisk eller dog vilkaarlig Anvendelse af strøede Figurer. En Række mecklenborgske, af praktiske Grunde i Stamtavleform[10]) opstillede Fyrsters Skjolde skal først nævnes. Med Undtagelse af Heinrich Burwy I og hans Søn og Navne, der begge, den første dog kun i Sigilfeltet,

---

[1]) Raadt I, S. 125. [2]) Prinet, Nr. 119. [3]) P. A. S., Nr. 124. [4]) Ssts., Nr. 201. [5]) Ssts., Nr. 405. [6]) Ssts., Nr. 492. [7]) Ssts., Nr. 586. [8]) Ssts., Nr. 835. [9]) Ssts., Nr. 644. [10]) Jvfr. S. 37, Note 5, anførte Skrift.

fører en Grif, er alle de øvrige Fyrsters Skjoldmærke det kendte Tyrehoved, set forfra, »i Visir«. Det vil vistnok være temmelig haabløst at forklare Grunden til de mecklenborg'ske strøede Figurers Forekomst, om man vilde forkaste deres Karakter som Dekoration. Der kan ganske sikkert ikke, selv naar den tilsyneladende Konsekvens i Werle-Linien tages i Betragtning, være Tale om nogen genealogisk motiveret Brisure, idet en saadan under denne Form vel

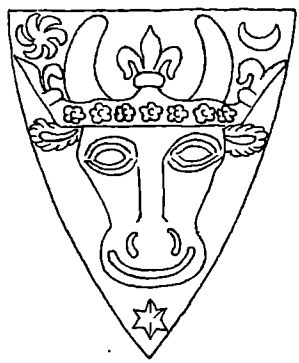

Fig. 5.

var aldeles ukendte i Tyskland. Man maatte da i nærværende Tilfælde betragte det blanke Skjold som det oprindelige, særlig kendetegnet af de yngre Sønner, og af den ældste i Faderens Levetid, ved strøede Figurer eller enkelte Smaafigurer. Saaledes særligt udstyrede og blanke Skjolde forekommer imidlertid i begge Linier af Slægten, ligesom Heinrich der Pilger, endnu medens Faderen lever, fører baade strøet og blankt Skjold. Ingen vil vove at tilkende de diminutive Kugler i det fra Fyrst Nicolaus I af Werles senere Segl kendte Skjold nogensomhelst Betydning. — Vi træffer dem for Resten i Langsom Baardsens Segl (1250)[1]), stillede tre og tre, saa vel

[1]) P. A. S., Nr. 76.

i selve Skjoldets Hjørner som i Sigilfeltet. — Men gælder Fyrst Bernhards Roser mere? Eller er det først Himmeltegnene i Johan I.s Skjold eller maaske de strøede Blomster i Heinrich der Pilgers og Heinrich II af Werles Skjolde, som tæller med? Man vil let se, hvor vanskeligt det maatte blive at drage Grænsen mellem betydende og ikke betydende Figurer.

Af andre fra Tyskland hentede Eksempler skal

Fig. 6.

anføres, at Ridderen Hermann de Tralowe førte en liggende Pilespids i blankt Skjold (1319), medens en Række af hans Frænders Segl fra det fjortende og Begyndelsen af det femtende Aarhundrede viser samme Mærke i kuglestrøede Skjolde[1]). Hartvig »Trelow«, der optræder her i Landet, fører Pilespidsen, anbragt i øverste venstre Hjørne af Skjoldet, der nu er strøet med Ringe (1390)[2]). Slægten Barners

[1]) Milde, 6. Hefte, Tavle 13, Nr. 191 og 192, jvfr. S. 127 ff. [2]) P. A. S., Nr. 939.

Heinrich Burwy I († 1227).
Fyrste af Mecklenborg og Rostock.

Ældre Søn, Heinrich Burwy II († 1226).
Fyrste af Rostock.

Yngre Søn, Nicolaus († 1225).
Fyrste af Mecklenborg.
Blankt Skjold (1219) [1].

Linien Mecklenborg.

Ældste Søn, Johan I »der Theologe« († 1264).
Blankt Sigilfelt (1229, 1248) [2].

Linien Werle.

Anden Søn, Nicolaus I († 1277).
Blankt Skjold (1235) [3], *en Kugle i hvert Hjørne og i Spidsen* (1240) [4].

Ældste Søn, Heinrich I »der Pilger« († 1302).
Skjoldet strøet med firbladede Blomster (1256) [5], *blankt Skjold* (1260) [6].

1. Søn, Heinrich I († 1291).
Blankt Skjold (1274) [7].

2. Søn, Johan I († 1283).
En Sol, en liggende Maane og en seksoddet Stjerne, hhv. i Hjørner og i Spidsen (1274) [8], (Fig. 5).

3. Søn, Bernhard I.
En Rose i hvert Hjørne og i Spidsen (1281) [9].

Ældste Søn, Heinrich II »der Löwe« († 1329).
Blankt Skjold (1275, 1300) [10].

Ældre Søn, Nicolaus.
Blankt Skjold (1287, 1292) [11].

Yngre Søn, Heinrich II.
Skjold strøet med Roser (1287) [12] (Fig. 6).

Ældste Søn, Nicolaus II († 1316).
Figurer som i Faderens Skjold (1284) [13].

---

[1]) Mecklenb. Urkundenbuch IV, Tavle 9, Nr. 43. [2]) Tavle 10. Nr. 45 og 46. [3]) Tavle 13, Nr. 59. [4]) Tavle 13, Nr. 60. [5]) Tavle 10, Nr. 47. [6]) Tavle 10, Nr. 48. [7]) Tavle 13, Nr. 61. [8]) Tavle 15, Nr. 65 [9]) Tavle 15, Nr. 68. [10]) Tavle 12, Nr. 57 og 58. [11]) Tavle 14, Nr. 63 og 64. [12]) Tavle 14, Nr. 62. [13]) Tavle 15, Nr. 67.

ældgamle Mærke, en Arm med en Fakkel, forekommer, saa vidt vides, altid i blankt Skjold. Ikke des mindre viser Heinrich »Berner«s skjoldformede Segl (1361)[1]) fire smaa Kors, stillede til Højre for Armen. Ridderen Hermann von Oertzen benytter to forskellige Segl (1311 og 1318)[2]). Slægtens Mærke, to Arme, der holder en Ring, er begge Gange anbragt i Skjolde, der undtagelsesvis er strøede med Smaafigurer, nærmest lignende Hjerter med rette Sider, hvilke man har ment skulde forestille »Pflugscharen« (?). I det ældste Segl er Figurerne anbragt med Spidserne opad, i det yngre nedadvendte; de er i det første næsten, i det andet aldeles symmetrisk ordnede. Over hundrede Aar senere (1431) viser en anden Hermann von Oertzens Segl en ganske lignende, strøet Skjoldbund[3]). Brødrene Bertram, Johan og Christian Küle besegler 1333 en Kvittans til Klosteret Reinfeld. Det første Segl mangler under Dokumentet; de to følgende, om de er anbragt rigtigt, Johans og Christians, viser Slægtens to krydslagte Morgenstjerner, henholdsvis i hjertestrøet og blankt Skjold[4]). Ridderen Albern von der Wisch fører endelig (1343)[5]) den springende Ulv i et med smaa firbladede Blomster strøet Skjold, der ikke kendes fra andre af Slægtens samtidige Segl.

Analoge Eksempler findes indenfor nordisk Heraldik. Den norske Kong Erik Præstehaders øksebærende, kronede Løve føres først (1283) i et med Roser strøet Skjold[6]), kort efter (1285)[7]) i blankt.

[1]) Gesch. der Fam. v. Barner I, Segltavlen Nr. 3. [2]) Mecklenb. Urk.buch X, Tavle 64, Nr. 326 og 327. [3]) Crull: Die Wappen der bis 1360 in den heutigen Grenzen Mecklenburgs vork. Geschl. d. Mannschaft, Mecklenb. Jahrbücher LII. [4]) Mecklenb. Urk.buch VIII, Nr. 5444, jvfr. Milde 5. Hefte, Tavle 5, Nr. 71 og 72 og Tavle 6, Nr. 73 samt S. 55 f., hvor andre Varianter nævnes. [5]) Milde, 6. Hefte, Tavle 10, Nr. 143, jvfr. S. 93 ff. [6]) Norske Kongesig., Planche VII, 2. [7]) Ssts. VIII, 2.

Broderens, Haakon V Magnussøns, to forskellige Hertugsegl (1286 og 1292) og hans Kongesegl (1306) viser blanke Skjolde[1]). Begge Hertugskjoldene er forsynede med en Bort (»bordure«), for det yngstes Vedkommende ganske smal og belagt med en enkelt Række smaa Kryds, der vel nok maa betragtes som værende af samme Art som strøede Figurer.

Den svenske Kong Erik (III) Eriksson fører tre over hverandre gaaende kronede Leoparder i blankt Sigilfelt (1224)[2]). Samme Mærke, i et med Hjerter strøet Skjold, føres af hans Søstersøn og Efterfølger Valdemar Birgersson (1252)[3]). At begge kan have valgt Leoparderne paa Grund af kognatisk Afstamning fra det danske Kongehus, er tidligere omtalt. Det samme kunde ligeledes gælde Valdemars Hjerter. Disse findes imidlertid ogsaa i hans Faders, Birger Jarls, Skjold, der ganske vist først kendes fra et Segl, som er to Aar yngre end Sønnens og som derfor, hvad Hjerterne angaar, kan have haft dette som Forbillede. Kong Valdemar har i hvert Fald ikke, som man har antydet, laant Hjerterne fra det danske Vaaben paa Grund af sit Ægteskab med Erik Plovpennings Datter Sophie, en Forbindelse, der fandt Sted 1260, idet han allerede otte Aar tidligere fører det hjertestrøede Skjold. At Birger Jarl, hvad Storm anser for muligt, skulde have optaget Hjerterne i Skjoldet paa Grund af sin Ægtefælles, Ingeborgs, danske Afstamning paa mødrene Side — hun var Datter af Erik Knutsson og Richiza — er saa meget mere usandsynligt, som han kort efter fører et rosestrøet Skjold. Det er Roserne her og i den norske Kong Erik's ældre Segl, som Jørgensen anser for en Substitution af Søblade. For Eriks Vedkommende skulde denne muligvis skyldes hans Moder,

---

[1]) Norske Kongesig., Planche X, 2; XI, 2 og XIII, 2.
[2]) Sv. Sig., 1. Serie, Nr. 11. [3]) Ssts., Nr. 15.

den danske Kongedatter Ingeborg, »da hun kan have ment at maatte give Sønnens Slægtskab med det danske Kongehus et Udtryk«. Ingen Heraldiker vil gaa med hertil. Ganske kuriøst har Jørgensen aabenbart ikke kendt Birger Jarls ældre hjertestrøede Skjold, som han sikkert vilde have taget til Indtægt for sin Antagelse.

Der kan være Grund til at nævne, at en Forandring af strøede Figurer, f. Eks. fra Billetter til Lillier, i visse Tilfælde viser en Brisure, idet begge Slags Figurer, ligesom de tidligere nævnte Billetter, da maa opfattes som en integrerende Del af Skjoldbilledet[1]).

Hosstaaende Stamtavle viser, som man vil se, en Række yderligere Eksempler paa den vilkaarlige Anvendelse af strøede Figurer, hvis Antal og Stilling ogsaa er planløs, ganske paa samme Maade som de danske Hjerters i den ældste Tid.

Naar lige undtages Valdemar Birgerssons Leoparder fører hele Slægten — og de i denne indgiftede Fyrstedøttre — det kendte Folkunge-Mærke: Løven »lagt paa« tre Skraabjælker fra Venstre.

Med de her givne Meddelelser som Grundlag for en kritisk Vurdering af strøede Figurers Værdi, vender vi os til det danske hjertestrøede Skjold. Dette kendes fra samtlige Segl, førte af Konger af Valdemar den Stores Mandsstamme. Dronning Margrethes Sekret med fire Skjolde (1375)[2]), danner en Undtagelse, idet Danmarks fremtræder uden Hjerter. Skjoldets Lidenhed kan være Aarsagen hertil. Hjertestrøede Skjolde førtes ogsaa af den udvalgte Kong Erik (Plovpenning) (1232 og 1239)[3]) og af Valdemar Atterdags Søn, Hertug Christoffer af Lolland (1360)[4]), der 1359 var erklæret for Tronfølger, ligesom et

[1]) Prinet, Nr. 106. [2]) Kongesig., Nr. 53. [3]) Ssts., Nr. 10 b. og 11 b. [4]) Ssts., Nr. 44.

Birger Magnusson Jarl.
Rigsforstander († 1266).
Blankt Skjold (1238)[1]), *Skjoldet strøet med Hjerter* (1254)[2]), *med Roser* (1257)[3]).
∞ Ingeborg af Sverige. Hendes ? Segl: *Blankt Skjold* (1250)[4]).

Kong Valdemar († 1302). Tre Leoparder i *et med Hjerter strøet Skjold* (1252)[5]), samme i *blankt Skjold* (1289)[6]), var da afsat. ∞ Sophie af Danmark.	Kong Magnus Ladulås († 1290). *Skjoldet strøet med Hjerter* (1270)[7]) som Hertug, *ligeledes* (1275 og 1276)[8]) som Konge. ∞ Helvig af Holsten († ca. 1325). *Blankt Skjold* (1285)[9]).	Christine. *Skjoldet strøet med Hjerter* (1282)[10]). ∞ Sigge Guttormsen.	Hertug Bengt af Finland († 1291). *Blankt Skjold* (1269, 1279, 1282)[11]).

Kong Birger († 1321). *Skjoldet strøet med Hjerter.* (1295, 1304, 1310, 1311)[12]).	Hertug Erik († 1318). *Skjoldet strøet med Hjerter* (1304)[13]), *blankt Skjold* (1312)[14]). Hans Enke, Ingeborg af Norge. *Skjoldet strøet med Hjerter* (1334)[15]).	Hertug Valdemar af Finland († 1318). *Blankt Sigilfelt* (1306, 1307)[16]), *Skjoldet strøet med Hjerter* (1307)[17]).

Kong Magnus Smek († 1374). *Skjoldet strøet med Hjerter* (1321, 1332, 1341)[18]).
∞ Blanche af Namur († 1363). *Skjoldet strøet med Hjerter* (1346)[19]).

[1]) Sv. Sig., 3. Serie, Nr. 11. [2]) 1. Serie, Nr. 17. [3]) Nr. 19. [4]) Nr. 13. [5]) Nr. 15. [6]) Nr. 40. [7]) Nr. 23. [8]) Nr. 25, 27 og 29. [9]) Nr. 37. [10]) Nr. 34. [11]) Nr. 21, 30 og 32. [12]) Nr. 42, 45, 53 og 55. [13]) Nr. 47. [14]) Nr. 56. [15]) Nr. 63. [16]) Nr. 48 og 49. [17]) Nr. 51. [18]) Nr. 60, 61 og 64. [19]) Nr. 66.

hjertestrøet Sigilfelt kendes fra Erik Glippings yngre Søns, den senere Christoffer II.s, Hertugsegl (1315)[1]).

Som Herre til Lolland og Falster førte Christoffer I én gaaende Leopard eller Løve i rundt, blankt Sigilfelt (1245)[2]). Hvis man overhovedet vil tillægge dette Felt nogen heraldisk Betydning, viser Udeladelsen af Hjerterne netop her, at de ikke har været betragtede som Bifigurer. Der havde da ingen Grund været til at udelade dem, idet man i Middelalderen undgik en dobbelt Brisure[3]). Blanke Skjolde, af ret anseelig Størrelse, uomtalte af Jørgensen, førtes af Junker Otto, Hertug af Lolland og Estland (1333)[4]), og af Junker Valdemar (Atterdag) (1340)[5]) (Planche I, Nr. 2) begge i Sekreter. Det sidste er stadig benyttet, efter at Valdemar havde besteget Tronen, saaledes endnu i 1345. Ogsaa Albrecht af Mecklenborgs Sigil (1376)[6]) viser et — forholdsvis stort — Skjold uden Hjerter. — Junker Ottos Sekret har rimeligvis været forfærdiget endnu i Faderens, Christoffer II.s, og den ældre Broders, den udvalgte Kong Eriks, Levetid, begge døde jo først 1332, saaledes at der her kunde være Tale om en Formindskelse af Skjoldbilledet, en Brisure, kendetegnende den yngre Søn, helt forskellig fra den hertugelige Linies tidligere Reduktion af Vaabendyrenes Antal. En lignende Fortolkning kunde gælde Skjoldet i Junker Valdemars Sekret. Albrechts blanke Skjold kunde endelig eventuelt ogsaa opfattes som briseret, visende hans kognatiske Afstamning fra Kongeslægten. Bortset fra Dronning Margrethes Sekret taler de her nævnte Udeladelser af Hjerterne i og for sig ikke afgjort mod Paastanden

[1]) Kongesig., Nr. 29. Gengivelsen — efter et Fotografi af Originalen i Arkivet i Lübeck — er uklar. En Afbildning hos Langebek viser Hjerterne med fuld Tydelighed. [2]) Ssts., Nr. 14. [3]) Raadt I, S. 68. [4]) Ssts., Nr. 35. [5]) Ssts., Nr. 36. [6]) Ssts., Nr. 51.

om disse Figurers Karakter som integrerende Bestanddel af Skjoldbilledet, vel at mærke under den Forudsætning, at de i de strøede Skjolde var ordnede paa heraldisk Vis. Som det senere skal ses, er dette imidlertid ikke Tilfældet.

Züricher Wappenrolle, Rimkrøniken og Fanen i Lübeck, alle dog Kilder af sekundær Betydning, viser Leoparder uden Hjerter. Som yderligere Eksempler paa Udeladelsen kan nævnes Skjolde paa nogle Sølvkalke fra Dronning Margrethes Tid, paa Valdemar Atterdags Søn Hertug Christoffers Gravmæle i Roskilde og paa Frisen i Ringsted, stammende fra ca. 1320[1]).

Den vilkaarlige Brug af Hjerterne er, for Seglenes Vedkommende, utvivlsom under Erik af Pommern, Christoffer af Bayern og de første Konger af det oldenborgske Hus. Enten det nu drejer sig om et enkelt Felt i et flerdelt Skjold eller om det danske udelte Skjold, sammenstillet med andre, er Hjerterne udeladt i Erik af Pommerns Rettertingssigil (1396)[2]), Dronning Philippas Segl[3]) (1420)[4]), Christoffer af Bayerns Sekret (1440)[5]), samme Konges Segl (1444)[6]), Christiern I.s Sekreter (1449, 1450 og 1457)[7]), Signet (?) (1449)[8]) og Majestætssigil (1464)[9]), Dronning Dorotheas Sekret (1459)[10]) og Segl (1482)[11]), Kong Hans' Sekret (1484)[12]), Signet (s. A.)[13]) og Majestætssigil (1500)[14]), Prinsesse Elisabeths Signet (1502)[15]), Frederik I.s Segl (1526)[16]) og Signeter (?) (1524, 1525 og 1529)[17]), Dronning Sophies Segl (1543)[18]),

---

[1]) A. n. O. 1882, S. 24, Note 4. [2]) Ssts., Nr. 63. [3]) Dette og flere af de følgende kaldes her »Segl«, da en nærmere Betegnelse ikke foreligger. [4]) Kongesig., Nr. 64. [5]) Ssts., Nr. 66. [6]) Ssts., Nr. 68. [7]) Ssts., Nr. 72, 74 og 76. [8]) Ssts., Nr. 73. [9]) Ssts., Nr. 75. [10]) Ssts., Nr. 82. [11]) Ssts., Nr. 84. [12]) Ssts.. Nr. 87. [13]) Ssts., Nr. 88. [14]) Ssts., Nr. 89. [15]) Ssts., Nr. 104. [16]) Ssts., Nr. 113. [17]) Ssts., Nr. 110—112. [18]) Ssts., Nr. 116.

Christian III.s Segl (1537)[1]) og Sekret (1538)[2]) samt endelig i Dronning Dorotheas Segl [3]). Ogsaa her kunde det tænkes, at Felternes eller Smaaskjoldenes reducerede Størrelse i højere eller ringere Grad var Grunden til Udeladelsen af Hjerterne.

Modsat findes Hjerter — i Skjolde eller enkelte Felter — i Erik af Pommerns Sigil (1398)[4]), Christoffer af Bayerns Majestætssigil (1441)[5]), Signet (1445)[6]) og Sigil (1446)[7]), Christiern I.s Rettertingssigil (1450)[8]), Sekret (1460)[9]) og Signet (1460)[10]), Dronning Dorotheas Segl (1448)[11]), Christiern II.s Segl (1515)[12]), Signet (1517)[13]) og mindre tydelige Sigil som forhenværende Konge (1546)[14]) samt endelig i Christian III.s Majestætssigil (1546)[15]), dettes Kontrasigil[16]) og samme Konges Signeter (?) (1556)[17]).

En i dobbelt Forstand vilkaarlig Brug af Hjerterne finder Sted, naar Kong Christoffer, f. Eks. 1441, som Kontrasigil til sit Majestætssigil[18]), hvis ene Skjold altsaa er strøet med Hjerter, benytter Sekretet[19]) eller — 1444 — Seglet[20]), begge uden Hjerter, eller omvendt — 1445 — som Kontrasigil til Sekretet[21]), uden Hjerter, benytter Signetet[22]) med Hjerter.

Jørgensen bemærker, at »de første Oldenborgere« »i Regelen« udelod Hjerterne for at betegne den ny Slægt, der var kommen i Besiddelse af Landet. Paastanden er naturligvis ganske uholdbar. En saadan inkonsekvent Formindskelse af Vaabenet vilde være fuldkommen meningsløs.

---

[1]) Kongesig., Suppl. Nr. 3. [2]) Ssts., Nr. 121. [3]) R. A. St. S. [4]) Kongesig., Nr. 61. [5]) Ssts., Nr. 67. [6]) Ssts., Nr. 69. [7]) Ssts., Nr. 70. [8]) Ssts., Nr. 80. [9]) Ssts., Nr. 78, ikke som angivet benyttet 1459. [10]) Ssts., Nr. 79. [11]) Ssts., Nr. 81. [12]) Ssts., Nr. 98. [13]) Ssts., Nr. 99. [14]) Ssts., Nr. 101. [15]) Ssts., Nr. 122 a [16]) Ssts., Nr. 122 b. [17]) Ssts., Nr. 120 og 123. [18]) Ssts., Nr. 67. [19]) Ssts., Nr. 66. [20]) Ssts., Nr. 68. [21]) Ssts., Nr. 66. [22]) Ssts., Nr. 69.

Paa vore Mønter optræder Leoparderne langt ned i Tiden snart med, snart uden Hjerter. Christiern II.s og Frederik I.s viser det blanke Skjold. Under Christian III præges f. Eks. 1545 en Daler uden, to Aar efter en Mønt af samme Værdi med Hjerter, begge gældende for Hertugdømmerne. Baade under Frederik II, Christian IV og Frederik III er Anvendelsen vilkaarlig, selv om Hjerterne faar Overtaget paa de to sidstnævnte Kongers Pengestykker. Endnu 1652 udsender Frederik III en stor, smuk Fire-Mark med blankt Skjold. Som maaske det sidste Eksempel paa Udeladelsen af Hjerterne skal nævnes Kronprins Christians i 1722 benyttede Segl[1]), der viser et firdelt Skjold, hvis første, med de tre Leoparder forsynede Felt er blankt.

Hvad Abels Æt, den sønderjyske Hertugslægt, angaar, forekommer dens to Leoparder saa vel i hjertestrøede som blanke Skjolde. Et Brudstykke af hans eget Kontrasigil fra Hertugtiden (1245)[2]) viser, at Skjoldet har været strøet med enkelte Hjerter, der i større Antal genfindes i hans Efterkommeres Skjolde, kendt fra Erik (I).s Kontrasigil (1260)[3]) (Planche II, Nr. 1), Erik (II).s Kontrasigil (1314)[4]), Valdemar (V).s Kontrasigiller (1325[5]) og 1336[6])) og Segl (1340)[7]). Hertil slutter sig hjertestrøede Sigilfelter i Valdemar (IV).s Sekret (1307)[8]) og Erik (II).s Segl (1309)[9]). — Den fra Valdemar (IV).s Sigil (1286)[10]) kendte Sammenstilling af to halve Leoparder og en oprejst Grif forekommer i blankt Skjold, af anseelig Størrelse. Det blanke Skjold kendes endvidere fra Valdemar (V).s Segl (1332)[11]),

[1]) R. A. St. S. [2]) Kongesig., Nr. 125 b. [3]) Ssts., Nr. 126 b. Her forefindes udprægede Søblade; jvfr. ovenfor S. 60. [4]) Ssts., Nr. 133 b. Forefindes kun i Afbildning uden Omskrift. [5]) Ssts., Nr. 134 b. Mulig samme Stempel som 133 b. [6]) Ssts., Nr. 135 b. [7]) Ssts., Nr. 139. [8]) Ssts., Nr. 131. [9]) Ssts., Nr. 132. [10]) Ssts., Nr. 130. [11]) Ssts., Nr. 137. Se S. 47, Note 6.

der ligeledes er stort og tydeligt, og fra samme Hertugs Sekret (1346)[1]). Ogsaa hans Sønner, Junker Valdemar og Hertug Henrik, med hvem Abel's Mandsstamme uddøde, fører tydelige, blanke Skjolde (1357[2]) og 1360[3])).

Nogen rimelig Forklaring paa Benyttelsen og Udeladelsen af Hjerterne kan ikke gives i disse Tilfælde, hvilket i høj Grad svækker den, af de nævnte Grunde, i Forvejen yderst svage Theori om den eventuelle Brisure for de tidligere omtalte, i Kongeslægten forekommende Junkerskjoldes Vedkommende. Inkonsekvensen hos Valdemar (V) taler mod en ellers mulig Opfattelse af hans Sønners blanke Skjolde som en gentagen Formindskelse af Skjoldbilledet. Jørgensen kan ikke have kendt de nævnte Eksempler, idet han fejlagtigt fremhæver, at det hjertestrøede Skjold blev ført af Hertugslægten til »dens sidste Mand«. Han bemærker derimod med Rette, at Hjerterne udelodes, da Sønderjylland 1386 overgik til de holstenske Grever[4]). Grev Gert, som 1326—30 var forlenet med dette Land, havde allerede ført Leoparderne i blankt Skjold, kendt fra et kun i Afbildning foreliggende Segl (1326)[5]). Om han og hans Efterkommere har briseret det sønderjyske Skjold eller ikke, kan hverken bevises eller modbevises. Faktisk forsvandt Hjerterne her fra nu af for stedse.

Efter denne Redegørelse for vilkaarligt Brug af Hjerterne skal disses i ikke mindre Grad vilkaarlige Stilling i Forhold til Skjoldaksen, Plads i Skjoldet, Antal og deraf følgende Størrelse nærmere belyses, Forhold som Jørgensen, med manglende heraldisk Forstaaelse, overhovedet ikke har omtalt.

Hjertets og for den Sags Skyld ogsaa det heraldiske Søblads normale Position er den vertikale, idet

[1]) Kongesig., Nr. 140. [2]) Ssts., Nr. 147. Kun i Afbildning. [3]) Ssts., Nr. 144. [4]) Ssts., Nr. 150 ff. [5]) Ssts., Nr. 143 a.

Spidsen vender nedad, naturligvis forudsat, at der ikke foreligger én eller anden symmetrisk Ordning, f. Eks. tre Figurer, hvis Spidser peger mod Skjoldets Midte. I Middelalderen anbringes det enkeltvis forekommende Søblad dog ofte skraat i Skjoldet.

De danske Hjerter er først omtrent vertikalt stillede, saaledes i Skjolde, kendte fra Knud VI.s, Valdemar Sejrs og den udvalgte Kong Eriks Kontrasigiller (ca. 1190 (Planche I), 1230 og 1232)[1]); eventuelt staar enkelte af de yderste Hjerter noget skraat, følgende Skjoldets Rand, hvilket tydeligt ses af den sidstnævntes og Abels Kontrasigiller (1239 og 1250)[2]). Snart indtræffer imidlertid en ganske planløs Anbringelse. Skjoldet indeholder nu samtidig vertikale, skraatstillede — fra Højre og fra Venstre — og liggende Hjerter, et Forhold der fremgaar af Skjoldene i Christoffer I.s, Erik Glippings, Erik Menveds og Valdemar Atterdags Kontrasigiller (1252, 1265, 1290 og 1344)[3]); nogle af Figurerne er yderligere vendte med Spidsen opad[4]).

Analoge Eksempler kendes fra fremmed Heraldik. Sigmund von Geroldsecks Segl (1265) viser en kronet Løve i et Skjold, der er strøet med nærmest lodret stillede »Billetter«[5]), hvilke i Züricher Wappenrolles Fremstilling af samme Vaaben ses anbragt ligesaa uregelmæssigt som Hjerterne i de tre sidstnævnte danske Kongers. Disse Billetter forsvinder ikke i Randen.

Kong Olufs Sekret (1376)[6]) — ligesom alle senere Fremstillinger i Seglene — viser atter vertikale, nedadvendte Hjerter. Medens Hertug Erik (I).s Kontrasigil (1260)[7]) er strøet med vertikale Figurer

[1]) Kongesig., Nr. 5 b., 9 b. (se S. 40, Note 1) og 10 b. [2]) Ssts., Nr. 11 b. og 12 b. [3]) Ssts., Nr. 15 b., 19 b., 22 b. og Suppl. Nr. 1 b. [4]) Ssts., Nr. 19 b. og Suppl. Nr. 1 b. [5]) Hefner: Handbuch der Heraldik, München 1861—63, Tavle III, Nr. 23. [6]) Kongesig., Nr. 48. [7]) Ssts., Nr. 126 b.

— her, som nævnt, udprægede Søblade, viser Erik (II).s og Valdemar (V).s Kontrasigiller (1314, 1325 og 1336)[1]) talrige fra Højre skraatstillede Hjerter, hvis Længdeakser dog ikke er helt parallelle, alle med opadvendt Spids, en Regelmæssighed, der kun brydes af et enkelt liggende.

Den af de gaaende Leoparder udkrævede Plads har vanskeliggjort en regelmæssig Anbringelse af Hjerterne. Kong Eriks Kontrasigil (1239)[2]) viser Løver, der delvis skjuler nogle af Hjerterne; Eksempler paa gennemført »forsvindende« Hjerter kan imidlertid ikke paavises. I det fra Erik af Pommerns Sigil (1398)[3]) kendte Skjolds første Felt foreligger et Forsøg paa en vis Regelmæssighed i Ordningen.

Er Hjerternes Stilling og Placering i Skjoldet vilkaarlig, gælder dette ikke mindre deres Antal, selv i Skjolde af omtrent ens Størrelse. Knud VI.s Kontrasigil (ca. 1190)[4]) (Planche I, Nr. 1), der kun kendes i slidt Tilstand, viser omkring en Snes Hjerter, Valdemars Sejrs ældre utydelige Kontrasigil (1215)[5]) godt en Snes og samme Konges yngre Kontrasigil (1230)[6]) kun otte. Den udvalgte Kong Eriks Kontrasigil (1232)[7]), der er noget læderet, har rimeligvis været strøet med otte eller ni Hjerter. Derefter forøges Antallet meget betydeligt. Sidstnævntes og Abels Kontrasigiller (1239 og 1250)[8]) viser over tredive Hjerter. Disses Tal bliver senere atter reduceret. Christoffer I.s Kontrasigil (1252)[9]), nu kun i Brudstykke, har neppe talt stort flere end ti, Erik Glippings og Erik Menveds Kontrasigiller (1265[10]) og 1287[11])), utvivlsomt Aftryk af samme Stempel, en tolv à tretten Stykker. I sidstnævnte Konges yngre

[1]) Kongesig., Nr. 133 b., 134 b. — se S. 82, Note 4—5 — og 135 b. [2]) Ssts., Nr. 11 b. [3]) Ssts., Nr. 61. [4]) Ssts., Nr. 5 b. [5]) Ssts., Nr. 7 b. [6]) Ssts., Nr. 9 b. (Se S. 40, Note 1). [7]) Ssts., Nr. 10 b. [8]) Ssts., Nr. 11 b. og 12 b. [9]) Ssts., Nr. 15 b. [10]) Ssts., Nr. 19 b. [11]) Ssts., Nr. 21 b.

Kontrasigil (1290)[1]) er Antallet ni à ti. Valdemar Atterdags Kontrasigil (1345)[2]) er særlig bemærkelsesværdigt, idet det tæller omkring et halvthundrede, ganske smaa Hjerter, iøvrigt af utydelig Form. I alle disse Tilfælde er der stadig Tale om Skjolde, ikke Sigilfelter. Som et sidste Eksempel skal endelig nævnes Christoffer af Bayerns lille Sigil (1446)[3]), hvor det utydelige Skjoldbillede neppe indeholder mere end syv Hjerter. Det er selvsagt, at man ikke har lagt nogensomhelst Vægt paa Antallet.

I den heraldiske Fremstilling er Figurens Position i Forhold til Skjoldaksen som Hovedregel nærmere bestemt, selv om f. Eks. en Lillie snart kan forekomme oprejst, snart liggende i samme Slægts Vaaben. Dette gælder ogsaa, om end nok i noget ringere Grad, Antallet af de ens Figurer, der optræder som virkelige Bifigurer, sammenstillede med en Hovedfigur. Den i det foregaaende viste samtidige Forekomst af samme Figur — in casu Hjertet — i forskellig Stilling er ligesaa uheraldisk som det udover rimelige Grænser forøgede Antal, der resulterer i en heraldisk set fuldkommen meningsløs Reduktion af Figurens Størrelse. En Hovedfigur, ledsaget af et halvthundrede Bifigurer er og bliver et utænkeligt Fænomen, ligesom Hoved- og Bifigurers Størrelse altid maa staa i et vist Forhold til hverandre. Et i heraldisk Forstand strøet Skjold vilde iøvrigt heller ikke blot tilnærmelsesvis kunne indeholde et saa stort Antal af de strøede Figurer.

Sammenholdt med den omtalte vilkaarlige Brug og Udeladelse af Hjerterne er der ingen Tvivl om, at disses vilkaarlige Stilling og i en Række Tilfælde, paa Grund af Antallet, rent diminutive Størrelse med fuld Tydelighed viser dem som en dekorativ Udfyldning af Skjoldets Flade.

[1]) Kongesig., Nr. 22 b. [2]) Ssts., Nr. 39 b. [3]) Ssts., Nr. 70.

Som allerede nævnt, førte Kongeslægtens uægte Ætlinge, Greverne af Halland, et tværdelt Skjold, hvis andet Felt indeholdt Søblade eller Hjerter. At man, ikke mere end godt et halvt Aarhundrede efter Kongeskjoldets første Forekomst, Svantepolk fører det omtalte Skjold i 1253, benytter Hjerterne som tilsyneladende selvstændige Figurer, kan dog ikke svække det i det foregaaende formentlig paa fuldgyldig Maade førte Bevis. Der er en meget svag Mulighed for, at Hjerterne ogsaa her har været af dekorativ Art, tænkt som en Udsmykning af et ensfarvet Felt, idet de nemlig ganske vist er ordnede symmetrisk, men ikke efter heraldiske Regler (Planche II, Nr. 2). I modsat Fald kan deres Optræden vanskeligt forklares som andet end et blot og bart Fejlgreb, der kan skyldes manglende heraldisk Indsigt i et Land, hvor Forstaaelsen af den da endnu unge Vaabenkunst ikke var trængt helt igennem. — Senere reduceres Antallet af de hallandske Hjerter. Hertug Erik af Sønder-Hallands Sønnesøns, Erik Barnumsen af Skarsholms, Segl (1355)[1]) viser kun tre (2, 1). — Slægten Sappi, der stammede fra Hertug Valdemar (IV).s uægte Søn, Hr. Abel Valdemarsen, hvis Efterkommeres Skjolde fra anden Halvdel af det fjortende Aarhundrede, allerede er nærmere beskrevne[2]), førte strøede Søblade eller Hjerter som eneste Skjoldmærke, utvivlsomt hentede fra Hertugvaabenet. Ogsaa dette Bastardvaabens Dannelse maa skyldes en misforstaaet Opfattelse af Figurernes virkelige Værdi. Man er — ex tuto — berettiget til at se bort fra begge disse Skjolde.

Naar Jørgensen, ikke mindst bestyrket i sin Theori med de to Bastardvaabener for Haanden, kommer til det Resultat, at Hjerterne eller rettere Søbladene var selvstændige Figurer, »ligeberettigede«

[1]) P. A. S., Nr. 447. [2]) Se S. 67.

med Løverne, »om end selvfølgelig brugt som Baggrund for disse« (sic!), skyldes dette sikkert hans Ønske om at kunne hævde sin, iøvrigt med al Reservation fremsatte »populær-poetiske« Opfattelse af Figurerne som Symbol for de »lave, svømmende Øer«, anbragte omkring de tre blaa Løver, »Tegnet paa Rigets tre Hovedsunde«. En Bedømmelse af denne Fortolkning, som Jørgensen selv modificerede noget[1]), falder af gode Grunde ganske udenfor et fagligt Arbejdes Ramme.

De strøede Hjerter holdt sig til vore Dage i de af det gamle danske Kongeskjold afledede lüneborg'ske og orlamünde'ske Vaabener, medens de hos os efterhaanden gik over til at blive Bifigurer i heraldisk Forstand.

Christian III.s Kontrasigil (1546)[2]) viser ni regelmæssigt anbragte Hjerter, der endnu ikke kan betragtes som Bifigurer, trods denne Regelmæssighed og det utvivlsomt nærmere fikserede Antal, idet der ikke foreligger nogen heraldisk Ordning. I samme Konges lille Signet fra det nævnte Aar[3]) ses derimod en saadan; Hjerterne — i det firdelte Hovedskjolds første Felt — er nu anbragte i tre pælvise Rækker. Baade her og i talrige senere Fremstillinger staar de dog ikke fuldkommen nøjagtigt under hverandre.

Christian IV.s Rettertingssigil[4]) viser et Hjerte udfor Mellemrummet mellem hver Løves Forben, ét under hvert af Dyrene og ét bag hver Hale, hvilken Anbringelse medfører, at alle tre pælvise Rækker staar i forskellig Højde i Skjoldet. Snart efter bliver den midterste Rækkes Hjerter anbragte over Dyrene.

Den fuldtud heraldiske Ordning foreligger først, idet Hjerterne i de to yderste Rækker staar i samme

[1]) Jvfr. hans Afhandling om Dannebroge og det danske Kongevaaben, Hist. Tidsskr. 6. R. I, S. 190 ff. [2]) Kongesig., Nr. 122 a. . [3]) Ssts., Nr. 123. [4]) R. A. St. S.

Højde. I Rigsvaabenet af 1819[1]) er Rækkerne stillede paa denne Maade. For at undgaa at det nederste Hjerte i heraldisk venstre Række skjultes af Midterskjoldet, hvad der netop havde været korrekt, har man imidlertid her — iøvrigt allerede under Christian VII[2]) — begaaet den store Fejl at anbringe fire Hjerter i den midterste Række, af hvilke det fjerde staar under den nederste Løve, og kun to i den venstre Række. Fejlen er rettet i flere af Frederik VI.s Segl. — Segl fra Christian V.s Tid viser en tilsvarende Mangel paa Kendskab til det Forhold, der indtræder ved Forekomsten af Midterskjoldet, den Gang resulterende i en tættere Anbringelse af de tre Hjerter i venstre Række. Under de følgende Konger gentages denne Misforstaaelse. Fire Hjerter kan ogsaa være anbragte i højre Række (Planche XII).

I lange Tider har man aabenbart lagt Hovedvægten paa Hjerternes Antal, ikke paa Grupperingen. Frederik II.s Datter Hedevig, Kurfyrst Christian II af Sachens Gemalinde, benytter et Segl[3]), hvis firdelte Hovedskjolds første Felt viser ni Hjerter, af hvilke seks er anbragte til Højre, tre til Venstre for Vaabendyrene. Denne Fordeling skyldes Midterskjoldet. Flere af Christian V.s Segl[4]) viser en lignende Ordning i cirkelrunde tværdelte Skjoldes øverste Felts første Halvdel, hvor fem og fire Hjerter staar henholdsvis foran og bagved Løverne. Paa Grund af Skjoldets Form er den højre Række buet. I et ovalt udelt Skjold fra et af Frederik III.s Segl[5]) staar Hjerterne endelig langs Skjoldranden, fire paa hver Side og et nederst, hvilken Fordeling f. Eks. ligeledes kendes fra Christian VI.s Segl[6]).

[1]) Thiset: Det danske Rigsvaaben, Tidsskr. f. Kunstindustri 1895. [2]) R. A. St. S. [3]) Ssts. [4]) R. A. S., Tavle Suppl. I. [5])—[6]) R. A. St. S.

Saa snart den symmetriske Ordning forlades, er Anvendelsen af Hjerterne naturligvis nu ganske meningsløs, selv om Tallet ni overholdes. Vore Pengesedler og Frimærker — for blot at nævne nogle Eksempler — viser de danske Hjerter anbragte paa alle mulige besynderlige Maader, der aldrig burde taales.

Det paa Hjelmen mekanisk anbragte, plastisk formede Hjelmtegn, der afløste den ældste Tids Bemaling af selve Hjelmens øverste Parti[1]), udvikles i det 13. Aarhundrede[2]). Fra Slutningen af det foregaaende kendes dog allerede et Par egentlige Hjelmtegn: Richard I af Englands — et med Fjer besat halvrundt Skærmbrædt, hvorpaa ses en gaaende Løve (1198)[3]) — og Grev Balduin af Flanderns — en opvoksende Løve (1197)[4]).

Omkring Midten af det 13. Aarhundrede viser enkelte danske Adelssegl den smykkede Hjelm som eneste heraldiske Kendetegn[5]). Man har naturligvis her kun fulgt fremmed Skik og Brug. Ogsaa i det følgende Aarhundrede træffes Hjelmen undertiden alene. Det ældste danske Adelssegl, der baade viser Skjold og Hjelm, skriver sig fra 1310[6]). Som Hovedregel giver Sigillerne imidlertid stadig kun Skjoldet, af hvilken Grund adskillige Slægters Hjelmtegn nu ikke mere kendes. Først i det 15. Aarhundredes Slutning hører det til Undtagelserne, at Vaabenets to Dele — Skjold og Hjelm — ikke optræder samtidig.

Det til det danske Kongeskjold hørende Hjelmtegn kendes første Gang fra Christoffer II.s Junkersegl (1293)[7]), derefter fra sammes Kontrasigil (1320)[8])

---

[1]) Se f. Eks. Demay Cost., Fig. 92. [2]) Ganz, S. 69 ff. [3]) The Archaeological Journal XIII, S. 210 f. [4]) Demay Bl. [5]) P. A. S., Nr. 13, 21 og 28. [6]) Ssts., Nr. 92. [7]) Kongesig., Nr. 28. Et af Resen afbildet Segl med samme Hjelmtegn, tilskrevet Erik Menved, er ikke bevaret. Jvfr. S. 37, Note 7, anførte Skrift, S. 69. [8]) Kongesig., Nr. 30 b.

og fra den sønderjyske Hertug Valdemars som dansk Konge førte Kontrasigil (1326)[1]), idet de to paagældende Hovedsigiller viser Fyrsten, siddende paa sin Trone, samt endelig fra Valdemar Atterdags Rettertingssigil (1343)[2]). I disse Tilfælde staar den smykkede Hjelm alene i Sigilfeltet, hvilket da ogsaa i de tre sidstnævnte markeres i Omskriften, der begynder med Ordet Galea, ganske paa samme Maade som Omskriften ofte indledes med Ordet Clipeus, naar Fremstillingen kun gælder Skjoldet. Valdemar Atterdags Junkersegl (1340)[3]) viser Hjelmen, hvilende paa det hældende Skjolds ene Hjørne, det eneste fra Seglene hentede Eksempel paa denne, efter de sædvanlige Regler foretagne Sammenstilling af det fuldstændige Vaabens to Hoveddele (Planche I, Nr. 2).

Alle disse Segl viser ganske samme Hjelmtegn: to Vesselhorn, hvert besat paa den udvendige Side med to Vifter af Paafjer eller, om man vil, opslaaede Paafuglehaler. Henry Petersen vil vide, at denne Fjerprydelse i Middelalderen betegnede fyrstelig Byrd[4]). Et Kapitæl fra det nedbrudte, under Erik Menved stiftede Graabrødre Kloster i Odense bærer to paa Siderne af Kongeskjoldet stillede Hjelme med den nævnte Udsmykning[5]). Her ses tydelige Spor af en Hjelmkrone, den kendte Forbindelse mellem Hjelm og Hjelmtegn. En Variant af Hjelmtegnet kendes fra Erik Glippings Datter Regitze af Werles Segl (1301)[6]). Hvert Vesselhorn er besat med tre Paavifter. Fyrstinden holder sin Ægtefælles og sin egen Hjelm i Hænderne, henover de respektive Skjolde, der er anbragt ved hendes Fødder.

Valdemarernes Hjelm træffes sidste Gang paa Korstolene i Roskilde Domkirke, bekostede 1420 til

[1]) Kongesig., Nr. 32 b. [2]) Ssts., Nr. 40. [3]) Ssts., Nr. 36. [4]) A. n. O. 1882, S. 33. [5]) Nat. Mus., Nr. 2823. [6]) Kongesig., Nr. 27.

Dronning Margrethes Ære og Amindelse[1]), ogsaa her ses Hjelmkronen. Vaabenerne har sikkert været bemalede, nu fremtræder de uden Farver.

Skjoldefrisen paa søndre Korvæg i Ringsted Kirke[2]) giver kun saare mangelfulde Oplysninger om dette Hjelmtegns Tinkturer. Kornerup har ikke kunnet opfatte Vesselhornenes. Den ene Hjelms Paavifter er ufarvede, kun med et gult »Øje«, den andens er helt gule, idet en brunlig Ring afgrænser Øjet. Heller ikke Kalkmaleriet i St. Peders Kirke[3]) oplyser noget væsentlig; Vifterne viser dog tre koncentriske Ringe, en rødlig, en gullig og en grønlig. Hjelmklædet er her grønt, strøet med sortagtige Hjerter og foret med rødt.

I Gelres Vaabenbog (1334—75) er Vesselhornene overtrukne med Hermelin, hvilket Pelsværk ligeledes er anvendt som Hjelmklæde. Paavifterne er guldtingerede med et større rødt Øje og flere mindre blaa, stillede i en Krans. De to øverste er cirkelrunde, de to nederste tungede. Gennem nederste venstre Vifte er stukket en lodret stillet Dannebrogsfane (Fig. 7). Seyler betragter Vifterne som bestaaende af en rød Kugle, besat med gule Paafjer med blaa Øjne[4]). Der er dog sikkert kun Tale om en dekorativ Udformning. I et Aktstykke fra 1326 beskrives Kontrasigillets Billede simpelthen som »en Helme mit twen krummen vorplumeden Hornen«[5]). Den Grünwald'ske Vaabenbog fra det 15. Aarhundrede viser ligeledes de danske Vesselhorn, overtrukne med Hermelin; Hjelmklædet er blaat og Guld[6]). Et i Reval Stadsarkiv bevaret Eksemplar af Christoffer II.s Hjelmsegl (1321)[7]) skal vise Spor af Hermelin,

---

[1]) A. n. O. 1882, S. 33. [2])—[3]) Se S. 44, Note 2. [4]) Sbm., S. 22, Tavle 29, hvor Tungen urigtigt er angivet som guldtingeret. [5]) Script. rer. dan. VII, S. 334. [6]) Sbm., S. 30. [7]) Kongesig., Nr. 30 b.

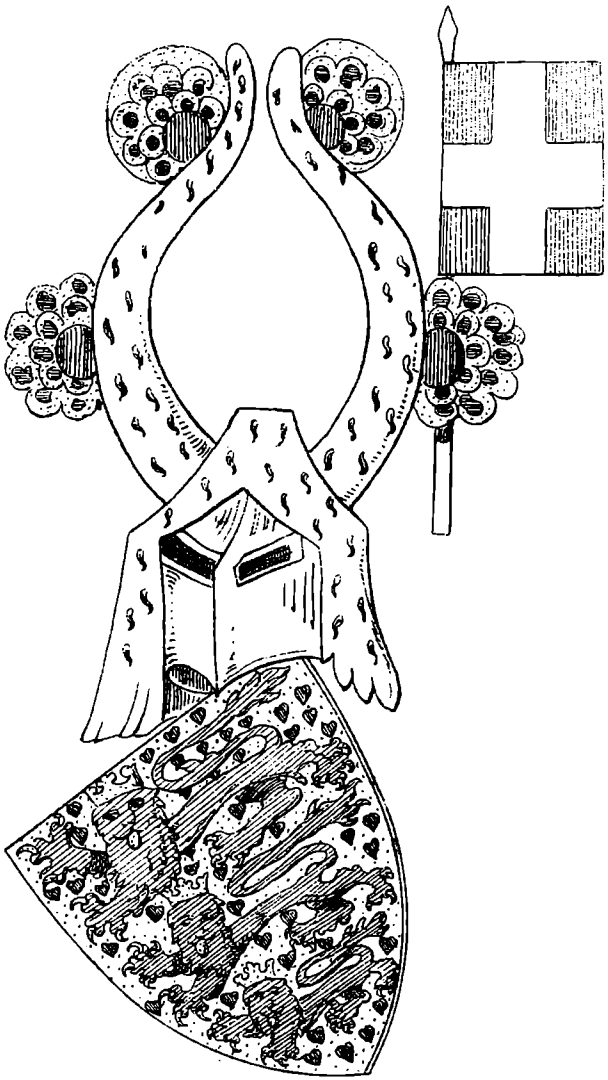

Fig 7.

baade paa Vesselhornene og Hjelmklædet[1]). Paa det i »Kongesigillerne« afbillede Eksemplar fra 1328[2]) kan man kun med særlig god Villie finde nogle aflange ubestemmelige Figurer paa Hjelmklædets heraldisk højre Side og maaske en enkelt saadan paa venstre Horns yderste Del. Vesselhornene paa Valdemar Atterdags Junkersegl (1340)[3]) er imidlertid tydeligt strøede med en Del ophøjede Figurer, nærmest en Slags ovale Ruder, maaske at opfatte som Hermelinhaler. Thiset siger, at Hornene her vistnok er skaktavlede, hvilket i hvert Fald er en Misforstaaelse. Det bør endelig anføres, at selve Hjelmen er malet gul paa Frisen i Ringsted Kirke. Hermelin-Vesselhorn er iøvrigt ikke ukendte; de førtes f. Eks. saaledes af Richard de Bretagne, comte d'Étampes (1427)[4]).

I Züricher-Rullen (ca. 1340) viser det danske Vaaben[5]) et helt andet Hjelmtegn: en opvoksende blaa Leopard med Guld-Krone paa Hovedet. Et hermed beslægtet — en siddende kronet Løve, ved Signatur betegnet som blaa, vendt helt en face — træffes i Virgil Solis' Wappenbüchlein (1555). Begge disse Hjelmtegn maa dog betragtes som ren Fantasi. Det for Christiern II som Ridder af den gyldne Vliess udførte Vaaben viser en kronet Hjelm, smykket med otte Faner med Guld-Stænger og blaa Dug, hvori et Sølv-Kors[6]). Seyler mener, at der her foreligger en Kombination af Dannebrog og Sveriges Fane (!). Hos Spener er dette Hjelmtegn generaliseret som det danske[7]).

Dronning Margrethes Søstersøn, Tronprætendenten Hertug Albrecht af Mecklenborg, førte de danske

---

[1]) Sbm., S. 22 (Tavle 28) med Henvisning til Nottbecks Afbildning i Siegel aus den Archiven der Stadt Reval. [2]) Se Originalen i Gem. Arch. XII, 3. [3]) Kongesig., Nr. 36, se Originalen i Gem. Arch. XII, 21. [4]) Demay Cost., Fig. 107. [5]) Nr. 8; jvfr. S. 43. [6]) Sbm., Tavle 46, Nr. 4, S. 42. [7]) S. 612 b.

Leoparder, men beholdt sin Slægts Tyrehoved paa Hjelmen (1385)[1]). Man har fejlagtig tilskrevet Kong Albrecht denne Optagelse af Leoparderne[2]).

Hertugerne af Brunsvig og af Lüneborg førte de danske Kongers Hjelmtegn, der i nogle af de brunsvigske Hertugers Sigiller snarere ligner hornagtige Stave, hver besat med en vifteformet Prydelse, som strækker sig langs hele Figurens Yderside. Denne Variant kendes fra Segl, ført af Agnes af Brunsvig (1334) og Albert af Brunsvig (1359). Ved en fejlagtig Opfattelse af Urformen forvandledes Vesselhornene til to Kornsegl, hvis Skafter opstaar fra Hjelmen, en Forvanskning som allerede kendes fra Otto »der Hinkende«s Segl (1443). I denne Skikkelse genfindes de danske Vesselhorn nu paa Hertugerne af Brunsvig-Lüneborgs Hjelm, hvis fuldstændige Prydelse fremtræder saaledes: en løbende Sølv-Hest foran et guldkronet rødt Kogger, hvori er stukket tre naturligfarvede, med en seksoddet Guld-Stjerne belagte Paafjer, stillet mellem to rødskaftede Sølv-Segl, hvert besat med seks naturligfarvede Paafjer.[3]) Den danske Hjelm kan i lüneborgske Sigiller følges tilbage til 1293. I Welfermuseet paa Slottet Herrenhausen findes den paa et Glasmaleri fra det 14. Aarhundrede, her som Pendant til Vaabenskjoldet[4]).

De sønderjyske Hertugers Hjelmtegn kendes tidligst fra Grev Gerts nu kun i Afbildning foreliggende Sigil (1326)[5]), der viser baade Skjold og Hjelm, den sidste prydet med en Hertughat, hvoraf opstaar tre langstilkede Fjervifter, hver belagt med tre Hjerter. Disse er maaske kun en misforstaaet Opfattelse af Paafjerens »Øje«[6]); hver Vifte skulde med andre Ord

[1]) Kongesig., Nr. 52. [2]) Hildebrand: Sveriges Hist., Afd. 2, S. 313. [3]) Ströhl, S. 72 f., jvfr. Tavle XVII. [4]) A. n. O. 1882, S. 33. [5]) Kongesig., Nr. 143 a. [6]) Jvfr. Omtalen af det holstenske Hjelmtegn S. 123.

være dannet af tre Fjer. Hjelmtegnet genfindes i Valdemar (V).s ganske tilsvarende Segl (1332)[1]), hvor man vistnok ogsaa kan tale om Øjne, ikke om Hjerter. Sidstnævntes Ryttersigil (1336)[2]) fremstiller Hertugen, bærende en paa lignende Maade smykket Hjelm, idet dog Øjnene her ikke er synlige. Hans Sekreter (1330 og 1340)[3]) og Sønnen Hertug Henriks Sekreter (1365 og 1369)[4]) viser kun Hjelmen med tilhørende Prydelse. I senere Tid dannes dette Hjelmtegn af tre Skafter eller Sceptre, øverst besatte med Paafjer, f. Eks. kendte fra Christian III.s Vaaben som Hertug (1533)[5]). Skjoldet bærer her tre Hjelme, af hvilke den slesvigske staar yderst til Højre. De tre Hjelme — den midterste med Norges Løve, den venstre med Holstens Faner — føres stadig af Kongeslægtens hertugelige Linier. Et af Hertug Hans den Ældres Segl (1544)[6]) viser kun én Hjelm, prydet med de tre Sceptre, kombinerede med to Gange tre holstenske Faner. Sceptrene er guldtingerede. De afmales allerede saaledes i den saakaldte Donaueschinger Wappenbuch (1448—78)[7]). Sammesteds er Hjelmklædet blaat.

Grev Albert af Orlamündes yngre Kontrasigiller[8]) viser en paa Hjelmen anbragt Leopard, med andre Ord kun en Gentagelse af en af det briserede Kongeskjolds Figurer. Ogsaa den fra Hertug Erik af Sønder-Halland nedstammende »Skarsholm«-Slægt skal ligeledes have ført en — kronet — Leopard som Hjelmtegn.

---

[1]) Kongesig., Nr. 137; jvfr. S. 47, Note 6. [2]) Ssts., Nr. 135 a. [3]) Ssts., Nr. 136 og 138. [4]) Ssts., Nr. 145 og 146. [5]) Ssts., Nr. 118. [6]) Slesvig 110 (Rigsark.). [7]) Sbm., Tavle 37. [8]) Se S. 50, Note 5 og 6.

UNIONSKRONERNE.

Der kan ikke være Tvivl om, at de fra Dronning Margrethes Sekret (1391)[1]) kendte, i et Skjold forekommende tre aabne Bladkroner, Lilliekroner, de to øverste udadhældende (jvfr. Planche III), den nederste stillet lodret, skal betegne hendes Styrelse af de tre nordiske Riger. Sekretet bruges ogsaa i

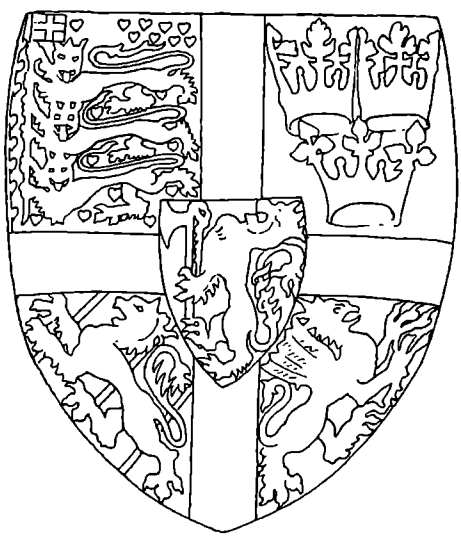

Fig. 8.

indre danske Sager. Det maa saaledes betragtes som udelukket, at Mærket er Sveriges, nedenfor omtalte. Samme Skjold, lagt paa et Kors, genfindes i Erik af Pommerns Sekret (1403)[2]), som benyttes i alle tre Rigers Anliggender, hvorfor Kronerne lige saa sikkert her gælder de nu i Union staaende Lande, Danmark, Norge og Sverige.

Det ved et Kors firdelte Skjold i Kong Eriks danske Rigssegl (1398)[3]) viser de danske Leoparder, de

[1]) Kongesig., Nr. 55. [2]) Ssts., Nr. 62. [3]) Ssts., Nr. 61.

tre Kroner, alle stillede lodret, Folkungeløven og den pommerske Grif, hvortil kommer den i et Hjerteskjold anbragte norske Løve (Fig. 8)[1]). Man tør med god Grund gaa ud fra, at Kronerne ogsaa her betegner Unionen, og kun Folkungeløven Sverige, skønt denne sidste egentlig var et Slægtsmærke. En Kombination af disse to Mærker foretages først i vort Naboland, da Kong Karl Knutsson lod udføre sit kendte Rigssegl (1448)[2]). Hildebrand antager ikke des mindre, at Kronerne i Kong Eriks betegner Sverige. Modsat hælder Erslev til den Anskuelse, at de rimeligst staar som Unionsmærke.[3]) Den Omstændighed, at Dronning Margrethe og Erik af Pommern utvivlsomt benyttede et Tre-Kroner-Skjold som Sindbillede paa Unionen, og at samme Kroner allerede før den Tid var ført som Sveriges Vaaben af Kong Albrecht, gør selvsagt Sagen uklar.

Erik af Pommern, Christoffer af Bayern, Christiern I og Hans forsyner deres svenske Mønter med et Skjold, hvori kun ses de tre Kroner[4]), som sandsynligvis betegner Sverige. Højre Halvdel af Dronning Philippas Alliance-Skjold (1420)[5]) — kendt fra et Segl, i hvis Omskrift hun kaldes Daciæ Sveciæ Norvegiæ ..... regina — er firdelt ved et smalt Kors og viser Leoparderne, Kronerne, den norske Løve og Griffen, en Sammenstilling der ganske svarer til den, som kendes fra Skibsflaget i Lübecks St. Marie Kirke. I disse to Tilfælde kan man med Rette opfatte Kronerne som gældende Sverige, der jo ellers slet ikke var repræsenteret her. Erslev udtaler da ogsaa, at

[1]) Det tomme Rum over den øverste Leopard er fremkommet, idet den som Skjoldholder anvendte Engels Haand er udeladt. [2]) Hans Hildebrand: Det svenska riksvapnet, Antikvarisk tidskr. f. Sverige, Del 7, 1883, Fig. 48. [3]) Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse, Kbh. 1882, S. 282 ff. [4]) Hildebrand, Fig. 29—36. [5]) Kongesig., Nr. 64.

denne Betydning ikke vil kunne betvivles. Hertil kommer et Skjold paa en udskaaret Kirkestol fra Kirkebø paa Færøerne[1]), visende de danske Vaabendyr, som iøvrigt nu er gaaende Løver, Kronerne, Dronning Philippas tre engelske Leoparder og den norske Løve samt Griffen, anbragt i et Hjerteskjold (Planche III). Betragtes Kronerne som Sveriges Mærke i Dronningens Segl og i Skibsflaget, maa de rettest ogsaa opfattes saaledes i Skjoldet paa Kirkestolen. Paa to andre samtidige Stole fra nævnte Kirke ses imidlertid et Skjold, der kun indeholder de tre Kroner. Følgen bliver, at disse under samme Tag baade kommer til at betegne Unionen og Sverige.

Det eneste kendte Eksemplar af Erik af Pommerns norske Rigssigil (1398) er saa udslidt, at det er tydet paa forskellig Maade. Kongen sidder paa sin Trone, bærende et hældende Skjold paa Brystet. Omkring Tronen ses fire Skjolde, to paa hver Side. Thiset har paa Grundlag af den i Danske kongelige Sigiller[2]) reproducerede Gengivelse efter Originalen i Lübecks Arkiv bestemt Skjoldene saaledes, at Brystskjoldet indeholder de tre Kroner, Skjoldene paa højre Side Norges Løve og Pommerns Grif, paa venstre Side Danmarks Leoparder og Folkungeløven. Det bemærkes, at Norges Løve og de tre Leoparder staar øverst. At den førstnævnte saaledes indtager den fornemste Plads er i Overensstemmelse med Omskriften, der selvfølgelig nævner Norge først af Rigerne, idet den fuldstændige Titel lyder: Norvegiæ Daciæ Sveciæ Gotorum Slavorumque[3]) rex et dux Pomer[a]n[us]. Efter de gældende Rangregler burde Griffen og Folkungeløven have byttet Plads. Afbildningen synes at give Thiset Ret; Brystskjoldet er dog aldeles utydeligt. P. A. Munch, der ikke er sikker paa Brystskjoldet, »hvori

[1]) Nat. Mus., Nr. 1149. [2]) Suppl. Nr. 2. [3]) Ordenen er ellers altid Slavorum Gotorumque.

formodentlig de tre Kroner«, beskriver de fire Sideskjolde saaledes: øverst til Højre Norges Løve, nederst formodentlig Götaløven (ɔ: Folkungeløven), der er utydelig i Aftrykket, øverst til Venstre maaske Danmarks eller i alt Fald Jyllands [!] Vaaben (tre eller to Leoparder), ogsaa dette Mærke er utydeligt, nederst Pommerns Grif[1]). Denne Forfatter har vel under sin Bedømmelse, for Griffens og Folkungeløvens Vedkommende, været under Indflydelse af Forestillingen om deres rette rangmæssige Plads. Friherre H. Fleetwood, der støtter sin Beskrivelse paa nogle i afdøde Rigsarkivar Emil Hildebrands Besiddelse værende Optegnelser, siger, at Brystskjoldet viser de tre Kroner, Sideskjoldene Danmarks, Sveriges (tre Kroner), Folkungeættens og Pommerns Vaabener, altsaa slet ikke den norske Løve og det tilmed i et særligt norsk Rigssigil, og mener, at den gentagne Forekomst af Kronerne kun kan forklares paa én Maade: Brystskjoldet er Unionens, det ene Sideskjold Sveriges[2]). Hans Hildebrand mener endelig, at Brystskjoldet »helt visst« skal betegne Unionen, idet han, uden nærmere Beskrivelse, nævner de fire Sideskjolde som Norges, Danmarks, Pommerns og Sveriges, ganske den samme Orden, i hvilke Skjoldene nævnes andensteds[3]). Sidstnævnte Forfatter er, som det vil ses, enig med Thiset, om han end udtrykker sig paa anden Maade. Der har formentlig været Grund til at nævne disse Beskrivelser, af hvilke Munchs og Fleetwoods maa lades helt ude af Betragtning.

Paa et Brudstykke af et af Kong Erik tidligere i Egenskab af norsk Konge ført Segl (1392)[4]) ses et

[1]) Det norske Folks Hist.; 2. Hovedafd. II, S. 382, Note 2. Henvisning til Afbildning i Norsk illustreret Nyhedsblad 1859, Nr. 17. Jvfr. Norske Kongesig., Planche XX, 2. [2]) Sveriges kungavapen under medeltiden, Medd. från Sv. herald. föreningen 1917. [3]) Urk.buch d. St. Lübeck IV, 772. [4]) Kongesig. Nr. 59.

Skjold med Norges Løve, anbragt paa heraldisk venstre Side af Fyrstens Skikkelse. Man tør tro, at der kun har været Tale om to Skjolde her, om et andet paa højre Side. Mærkeligt nok er dette Segl i »Norske Konge-Sigiller« betragtet som identisk med det senere norske Rigssegl, skønt Uligheden er aldeles utvivlsom. Denne Sammenblanding af to Segl staar tilmed i Modstrid med Beskrivelsen af Seglet af 1398, hvilken er ganske samstemmende med Thisets ovenfor omtalte. En yderligere Fejl ses paa Tegningen i det norske Sigilværk, idet Skjoldet øverst til Venstre viser to og ikke tre Leoparder[1]).

Denne foreløbige Redegørelse for Kronernes Betydning skal senere uddybes nærmere ved en Omtale af deres Forbliven i det danske Vaaben og den Strid, som fulgte heraf[2]).

Lilliekronerne i Dronning Margrethes Sekret afløstes i Erik af Pommerns af almindelige aabne Palmetkroner, som derefter, stilistisk set varieret paa forskellig Maade, holder sig ned gennem Tiderne som den næsten udelukkende, nu altid anvendte Type. De dannes af tre Palmetter, mellem hvilke ses to mindre Spidser, der undertiden er udeladt[3]), eller i enkelte Tilfælde af fem lige store Palmetter[4]) (se ogsaa Planche VI). Paa nogle af Frederik III.s Mønter ses tre lukkede Bøjlekroner[5]) (Planche XIV). I et af Christoffer af Bayerns Segl (1444)[6]) og paa en dobbelt Speciedaler fra Christian IV.s Tid (1597)[7]) træffes Kronerne undtagelsesvis anbragt i omvendt Orden (1, 2). Allerede Skibsflaget viser de stadig benyttede Tinkturer: Guld-Kroner i blaat Felt.

Kong Albrecht antog 1364 tre Kroner som Sveriges Vaabenmærke. Svenske Heraldikere har opstil-

---

[1]) Norske Kongesig. S. 30, jvfr. Planche XX, 2. [2]) Se Afsnit III, under Christian III (Vaaben III) og Frederik II (Vaaben I). [3]) Kongesig., Nr. 87. [4]) Ssts., Nr. 98, 99 og 101. [5]) S. M., 1662, Nr. 1 og 2, Tavle 23 og 1664, Nr. 21, Tavle 24. [6]) Kongesig., Nr. 68. [7]) S. M., 1597, Nr. 1, Tavle 11.

let en Række Formodninger om Grunden hertil[1]), uden at være enige. Helt ny er Hans Tolls paa Grundlag af sjælden betydelig Viden og med stor Skarpsindighed fremsatte Paastand om, at de tre Kroner er identiske med Kronerne paa Hovederne af de tre Leoparder i Erik Erikssons og Valdemar Birgerssons Sigiller, hvilke Kroner efter den sidstnævntes Afsættelse skulde være blevne vakante, saaledes at de med en vis Regalret tilfaldt Sveriges Krone, samt at Albrecht af den Grund skulde have sat dem i sit Skjold. Første Skridt til Overtagelsen af de vakante Kroner tilskriver samme Forfatter Magnus Ladulås, Valdemar Birgerssons Broder, som satte dem i Sigilfeltet, omkring Slægtsskjoldet med Folkungeløven.[2]) Der skal her ikke tages Standpunkt til denne heraldisk set saa overordentlig interessante Hypothese. For det svenske Vaabens Vedkommende henvises iøvrigt til de allerede nævnte Skrifter.

ISLANDS FALK.

Ved kgl. Resolution af 3. Okt. 1903 (Bekendtgørelse af s. D.) blev den kronede Stokfisk[3]), Mærket for Island, ombyttet med »en siddende, til Venstre (ɔ: heraldisk Højre) vendende islandsk hvid (Sølv-) Falk i blaat Felt«. En Tegning blev nærmere approberet ved kgl. Resolution af 11. Dec. s. A. (Bekendtgørelse af 19. s. M.). Falken her er udført, uden at der er taget blot de ringeste Hensyn til de Krav, som stilles til heraldisk Stil. Den blev da ogsaa meget skarpt kritiseret, bl. a. af Thiset[4]). Heller ikke paa Island vakte Vaabenet Tilfredshed. Da Landet havde opnaaet Selvstændighed, fik det ved kgl. Resolution af 12. Februar 1919 et nyt Vaaben, bestaaende af et

[1]) Se ogsaa S. 39, Note 8, anførte Skrift. [2]) S. 37, Note 7, anførte Skrift. [3]) Se Afsnit II. [4]) A. n. O. 1915.

med et rødt smalt Kors belagt Sølv-Kors i blaat Skjold, over hvilket en med blaat foret Kongekrone, hvis Ring og Bøjler henholdsvis er besat med to blaa Sten mellem tre røde og med runde blaa Perler, og som øverst bærer et Kors med indadbuede Arme, opstaaende af en liggende blaa Oval, prydet med et vand- og et lodret Guld-Baand. Skjoldet holdes af de fire i Snorre Sturlusons Heimskringla, Olaf Tryggvasons Saga, Kapitel 33, omtalte Landvætter: Fugl, Okse, Drage og Bergrise, alle Guld og udadseende. Dyrenes »Bevæbning« og Tunge og Bergrisens Stav er rød. De to førstnævnte Figurer sværer foroven, halvvejs dækkede af Skjoldet, de to sidstnævnte staar ved dettes Fod. Vaabenet er anbragt paa en med Skjoldets Farver bemalet Konsol. Kompositionen skyldes den islandske Billedhugger Ríkarður Jónsson.

Den naturlige Falk blev paa den ved kgl. aabent Brev af 3. Juli 1921 indstiftede islandske Falkeordens Kors erstattet af en heraldisk, »flyvefærdig« ɔ: med løftede Vinger. Det ved kgl. Resolution af 5. Juli 1920 fastsatte islandske Kongeflag viser derimod en naturlig Falk, bærende den ovenfor beskrevne islandske Kongekrone paa Hovedet.

Falken beholdt sin Plads i Rigsvaabenet, efter at det ny islandske Vaaben var fastsat. Naar Hensyn tages til de strengt udformede heraldiske Rangregler, maa den, om dens Forbliven i det Hele taget vil kunne motiveres, nu siges at være anbragt paa en med et selvstændigt Lands Stilling og med Hs. Majestæts Værdighed som Konge i dette Land saare lidet stemmende Plads i Skjoldet, dette, vel at mærke, opfattet som Kongens. I det danske Riges Skjold har Falken ingen berettiget Plads.

FÆRØERNES VÆDDER.

Den tidligere omtalte Bispestol fra Kirkebø paa Færøerne[1]) er smykket med fire udskaarne Vaabenskjolde, et større og derunder et mindre paa hver af Stolens indvendige Sider. Til Højre ses Bispens[2]) Skjold, visende to af et af Kugler dannet Bjerg opstaaende Hjortevier, derunder et Skjold med en fra Venstre stillet Skraabjælke, til Venstre Unionsskjoldet med de tre Kroner og derunder et Skjold, hvori en gaaende Vædder, Færøernes Mærke. Et Skjold paa en anden af Kirkens Stole viser, som allerede nævnt, bl. a. Dronning Philippas tre engelske Leoparder. Dette Kirkeinventar kan derfor tidligst være udført i 1406, Aaret for hendes og Erik af Pommerns Bryllup, og vel nok senest omkring hendes Dødsaar, 1430. Færøernes Mærke synes dog at kunne føres betydelig længere tilbage. Under et Dokument fra 1533[3]) hænger Øernes Landssegl, der ligeledes viser en gaaende Vædder, stillet i selve Sigilfeltet. Thiset mener, at Seglet efter Omskriftens Bogstaver at dømme, stammer fra det 14. Aarhundrede.

Den færøiske Vædder indgaar i Rækken af kredsstillede Landsskjolde paa en af Frederik III.s Specier (1668)[4]) og i Christian V.s og senere Kongers Segl. Først i 1819 faar den Plads i det sammensatte Skjold.

En emailleret Medaillon med Frederik III.s og Sophie Amalies Skjoldmærker[5]), anbragt omkring den brunsvigske Hest i en Række Skjolde, stillede i to koncentriske Kredse (Planche XIII, Nr. 1), viser en hvid Vædder i blaat, de Tinkturer, der benyttes den

---

[1]) Se S. 99. [2]) Johannes Theutonicus (Tysker) var Biskop her 1407—ca. 31. Dipl. Norveg., Till. til Syttende Saml. (XVII B), 1. Hefte, S. 291. Hans Segl kendes vistnok ikke. [3]) Arnemagnæanske Samling, Fasc. 100, Nr. 2 b., afbildet i A. n. O. 1915, S. 189. [4]) S. M., 1668, Nr. 9, Tavle 26. [5]) Rosenborg, Marmorværelset, Montre N.

Dag i Dag. Holberg anfører[1]), at Dyret er aftegnet »med sorte Pletter«. Disse ses tydeligt paa den Fremstilling, som kendes fra et af de emaillerede Skjolde paa Sokkelen af en Rytterstatuette af Frederik IV[2]), og fastsættes i Rigsvaabenet af 1819, hvor Vædderen, der i den derom afgivne Betænkning kaldes en Buk, er hvid. Pletterne bortfalder, idet den senere er sølvtingeret. Hos Spener er Feltet ved Skravering angivet som grønt (Fig. 12). Vædderen fremstilles i Regelen med krumme Horn, sjældnere med rette, hvilken sidste Detaille f. Eks. kendes fra Christian V.s Regaliesværd. Paa den nævnte Statuette fremtræder Dyret nærmest som en Buk.[3])

GRØNLANDS BJØRN.

Som Grønlands Mærke optager Frederik III[4]) en Bjørn, der ses i et sammensat Skjold paa en Guldmønt (1666)[5]) og i et af de kredsstillede Landsskjolde paa en Specie (1668)[6]), henholdsvis fremstillet gaaende paa alle fire og siddende paa Bagen, med Forlabberne rakt fremover. Et Segl med samme Konges og Sophie Amalies Alliancevaabener[7]) viser Bjørnen i oprejst Stilling, staaende paa Bagbenene, idet den her har Plads i et sammensat Skjold. I et af Kongens Segl figurerer den undtagelsesvis blandt Landsskjoldene, og da ligeledes oprejst[8]), for atter undertiden at være siddende under Christian V[9]).

---

[1]) Danmarks og Norges Stat, 3. Oplag, Kbhvn. 1762, S. 427. [2]) Rosenborg, Værelse X. [3]) Se under Omtalen af Rigsvaabenet af 1819, Afsnit III. [4]) Bjørnen kan saaledes ikke, som Thiset hævder, tilskrives Christian V. [5]) S. M., 1666, Nr. 2, Tavle 25. [6]) Ssts., 1668, Nr. 9, Tavle 26. [7]) R. A. S., Nr. 52. [8]) Ssts., Nr. 51. [9]) Ssts., Nr. 55.

Den nævnte Medaillon med Frederik III.s og Sophie Amalies Skjoldmærker[1]) (Planche XIII, Nr. 1) viser en hvid Bjørn i grønt Skjold. Paa Christian V.s Regaliesværd er Skjoldets Tinktur allerede forandret til blaat. Begge Steder er Bjørnen gaaende. Den siddende Stilling og Tinkturerne Sølv i blaat blev fastslaaet i Rigsvaabenet af 1819.

DE GOTHERS OVER NI HJERTER GAAENDE LØVE.

En over ni Hjerter gaaende, ukronet Løve, svarende til Kongens, under Valdemar Atterdag antagne Titel Gotorum rex, optager tredie Felt i Christiern I.s Skjold (1449)[2]). Det er sikkert, hvad ogsaa Seyler hævder[3]), de hallandske Hertugers Formindskelse af Kongeskjoldet[4]), som gaar igen i let ændret Form, Leoparden ombyttet med en Løve, idet disse Fyrsters Besiddelse opfattedes som en Del af »Gothernes Kongerige«. I Kong Christierns senere Segl (1450)[5]) er Løven og Hjerterne anbragt i et tværdelt Felts to Dele, saaledes at hele Feltet, bortset fra Dyrets Art og Hjerternes Ordning, svarer til de nævnte Hertugers Skjold. Tværdelingen af »Gothernes« Felt eller Skjold er vist ikke benyttet andensteds. Dette sammensatte Mærke ses i det ene af de tre Skjolde, der har ligget omkring Figuren paa den udvalgte Kong Christoffer Valdemarsens Sarkofag i Roskilde Domkirke, og skal efter Henry Petersens Mening allerede her betegne det nævnte Led i Kongetitlen.[6]) Man har imidlertid stadig hævdet, at Valdemar Atterdag, der 1362 kalder sig Gothernes Konge, antog Titlen efter

[1]) Se S. 104, Note 5. [2]) Kongesig., Nr. 72. [3]) Sbm., S. 23. [4]) Se S. 52 f. [5]) Kongesig., Nr. 74. [6]) S. 39, Note 8, anførte Skrift S. 45 ff. Se videre under Vendernes Lindorm, S. 110.

Gotlands Erobring det foregaaende Aar. Øens Mærke — Agnus dei[1]) — er ganske uden Forbindelse med det her behandlede. At Løven og Hjertegruppen (4, 3, 2) i Kong Hans' Majestætssigil (1500)[2]) er anbragt hver i sit Skjold, skyldes efter Seylers højst problematiske Antagelse[3]) den Omstændighed, at der skulde være Tale om et af Guld og Guld tværdelt Skjold, hvorfor den gentagne Tinktur først kunde erkendes i to Skjolde.

Undertiden er den gaaende Løve ombyttet med en Leopard, der, for blot at nævne nogle Eksempler, træffes i Skjolde, kendt fra et af Christian III.s Segl (1538)[4]), fra Hans Kniepers Kronborg-Gobeliner i Nationalmuseet, fra et paa Træ malet Kalendarium fra 1591 paa Rosenborg[5]) og endelig fra en Fyldning i St. Mariæ Kirke i Helsingør (Planche XII). Man har aabenbart kun ønsket, at Dyret skulde svare til de danske og slesvigske Leoparder. Et andet af Christian III.s Segl (1556)[6]) viser en Løve, hvis Stilling nærmest maa betegnes som opspringende, medens den i et af Christian IV.s[7]) er helt oprejst. De Gothers Mærke er ogsaa paa anden Maade forandret i sidstnævnte Segl, idet Feltet er strøet med Hjerter, samtidig med at de tre danske Leoparder staar i blankt Felt. Seglet frembyder yderligere den Ejendommelighed, at de forskellige Vaabendyr er vendt mod Venstre og at Unionskronerne er ordnede 1, 2. Man fristes iøvrigt til at tvivle om, at der i det Hele taget her er Tale om et egentligt Segl.

Denne Løve (Leopard) er kun rent undtagelsesvis kronet, saaledes i Skjolde paa et af Christian III.s Segl (1556)[8]) og paa Christian IV.s Kiste, hvor ogsaa Vendernes Lindorm, som det skal ses, bærer Krone. I

[1]) Se Afsnit II. [2]) Kongesig. Nr. 89. [3]) Sbm., S. 23. [4]) Kongesig., Nr. 121. [5]) Værelse I. [6]) Kongesig., Nr. 120. [7]) R. A. St. S. [8]) Kongesig., Nr. 123.

Segl og paa Mønter er Skjoldets Figurer ofte saa smaa, at det er vanskeligt at afgøre, om Dyret er kronet eller ukronet[1]). Dobbelthalen træffes undertiden (Fig. 12[2]) og Planche XII).

De ni Hjerter ordnes rækkevis ved dette sammensatte Skjoldmærkes første Forekomst: 4, 3, 2, hvilken Ordning dog kun er Følgen af Feltets Form. De tre Hjerter i anden Række staar ikke under Mellemrummene mellem de fire øverste, de to nederste ikke i samme Højde. Nogen heraldisk Ordning foreligger saaledes ikke. I Christiern I.s senere Segl (1450)[3]) stilles Hjerterne 4, 4, 1, idet de, som nævnt, adskilles fra Løven ved en Tværdelingslinie. En nærmere Redegørelse for skiftende »Ordninger« maa iøvrigt betragtes som formaalsløs (jvfr. Planche VI og XII). Den nuværende — 4, 3, 2 — vandt forlængst Hævd (Planche XIV). Heller ikke Antallet har været overholdt. Skjoldene paa Christian IV.s ovennævnte Anetavle viser stadig elleve Hjerter, ordnede 4, 3, 2, 1, 1 i hans eget, 3, 4, 3, 1 i hans Faders og 6, 5 i hans Farfaders. Felterne er af forskellig Form. Hertil kommer endelig det ovennævnte hjertestrøede Felt. Det bør tilsidst bemærkes, at disse Hjerter i Rigsvaabenet paa en Daler fra 1537 er formede paa særlig Maade, idet de øverst bærer en lille Spids[4]). Maaske drejer det sig om et i Heraldiken ikke ukendt »flammende« Hjerte, hvis Tilstedeværelse her imidlertid ikke kan forklares. De sammesteds omkring de tre Løver stillede Hjerter er af almindelig Type.

Hertuginde Dorotheas Vaaben[5]) og Vaabenerne paa Christian III.s Anetavle og Sværd viser, som rimeligt er, at de Gothers Mærke, der ikke figurerer i Skjoldene paa Thurø Tavlen, det nedennævnte Plu-

[1]) Se f. Eks. Kongesig., Nr. 120 og 121. [2]) Jvfr. Spener, Tavle XXVII. [3]) Kongesig., Nr. 74. [4]) S. M., 1537, Nr. 1, Tavle 7. [5]) Jvfr. S. 114, Note 1.

viale eller Lucas Cranachs Portræt af Christiern II, tingeres som Kongeskjoldet: blaa Løve og røde Hjerter i Guld-Felt. Dette gælder ogsaa Vaabenet paa den udaterede »gamle« Kopi af Frederik I.s Portræt.[1])

I nyere Tid blev disse Figurer overført paa Jylland og betragtede som denne Landsdels »Vaaben«. Jyske Militærafdelingers Faner og Segl, den saa kendte Fregat »Jylland«s Agterspejl o. s. v. viser saaledes den over de ni Hjerter gaaende Løve, der undertiden ombyttes med en Leopard, ja i et af de Første jyske Infanteriregiments Segl[2]) endog med den i Hellebarden staaende norske Løve. Der er ingen Grund til at spilde Ord paa de fuldkommen uholdbare »Fortolkninger«, som laa til Grund herfor.[3]) Jens Lauritsøn Wolf vil endelig vide, at Hjerterne betød »de ni Sysseler eller Hertugdommer udi Jylland«.[4])

DE VENDERS LINDORM.

Fjerde Felt i Christoffer af Bayerns Skjold, kendt fra hans Sekret (1440)[5]), viser for første Gang den Lindorm, som med Sikkerhed svarer til Kongetitlens, allerede under Valdemar Atterdag tekstmæssig forekommende Passus de Venders (»der Wende«), der kun langsomt fortrængte den af Knud VI antagne Titel Sclavorum rex, endnu anvendt i Omskriften paa det her nævnte Sekret. I Omskriften paa Dronning Dorotheas Segl (1482)[6]) træffes Formen Vandalorum.

Et Segl, benyttet af den udvalgte Tronfølger, Hertug Christoffer, Valdemar Atterdags Søn, viser en i selve det runde Sigilfelt stillet Lindorm, vendt mod Venstre (1360)[7]). Thiset mener, at der her formo-

[1]) Jvfr. S. 113, Note 7 og 8. [2]) R. A. S., Hæren II. [3]) Spener, S. 604, § V. [4]) Encomion Regni Daniæ, Kbhvn. 1654, S. 127. [5]) Kongesig., Nr. 66. [6]) Ssts., Nr. 84. [7]) Ssts., Nr. 45.

dentlig kan være Tale om et Vaabenmærke for Lolland, idet Christoffer førte Titlen dux Lalandie. Bortset fra den Omstændighed, at Figuren i dette Segl kun har sphragistisk, ikke heraldisk Værd, kan Formodningen ikke bevises.

Panseret paa den Marmorfigur, der har ligget paa samme Hertugs Sarkofag i Roskilde Domkirke, er smykket med en syv Gange gentaget Lindorm. Denne findes enkeltvis paa et af de tre Skjolde, der har ligget omkring Figuren, og af hvilke de to andre viser de danske Leoparder og en formentlig Leopard — Hovedet er afslaaet — over et Antal Søblade. Henry Petersen mener[1]), at man ikke, som hidtil antaget, af disse tre Skjolde skal læse Titlerne Heres regni Daciæ — dux Lalandiæ — dux Halandiæ, men her træffe de til Titlen Danorum Sclavorum Gotorumque rex svarende Mærker. Lindormen skulde da betegne denne Titels andet Led, Leoparden over Søbladene dens tredie, idet det er uvist, om Christoffer overhovedet var Hertug af Halland. Som allerede nævnt har man netop senere benyttet sidstnævnte sammensatte Mærke som Betegnelse for Titlen »de Gothers« Konge. Det faar staa hen, om Henry Petersen har Ret. Hans Forsøg paa at finde Forbindelsen mellem Christoffer Valdemarsens og Christoffer af Bayerns Lindorm ved Hjælp af Erik af Pommerns Grif skal omtales senere.[2])

Opmærksomheden bør henledes paa, at Lindormen let forveksles med den »bornholmske« Drage[3]), og at den i nyere Tid er benyttet af militære Afdelinger — i Faner og Segl — som Mærke for Fyen, hvilket er fuldkommen meningsløst.

Olaus Magnus omtaler Lindormen — draco — som Vendernes gamle Mærke — antiquum signum.[4]) At

[1]) Side 39, Note 8, anførte Skrift, S. 45 ff. [2]) Se Afsnit II. [3]) Se Afsnit II; jvfr. Suhm: Danmarks Hist., VII, Noten S. 409 f. [4]) Spener, S. 605, § VI.

denne Paastand fremsættes af en Skribent, der var født kun et halvt Aarhundrede efter Lindormens Optagelse i Kong Christoffers Skjold, forklarer i og for sig meget vel Valget af dette Fabeldyr, idet tidligere Lærde højst sandsynlig har næret samme Anskuelse. Seyler anser de Bevæggrunde, der har ledet til Optagelsen af Lindormen, som ukendte.[1])

Den heraldiske Lindorm har stort, spidst Hoved, aabent Gab med kraftige Tænder og udrakt Tunge, løftede Vinger, som ligner Flagermusevinger, et Par Ben med Løve- eller Ørnefødder og slynget Hale, der ofte ender i en spydbladformet Spids. Tyske Heraldikere skelner iøvrigt mellem en tobenet Lindorm og en firbenet Drage.

Forskellige Tiders Vaabenkunstnere har varieret Lindormen i det danske Vaaben, uden at man dog træffer særlig bemærkelsesværdige Ejendommeligheder. I det firdelte Skjolds sidste Felt, hvis Højde er større end Bredden, faar Dyret en svanelignende Karakter, idet kun den ene løftede, bagudvendte Vinge ses (Planche V). Anbragt i Skjoldfoden er dets Krop ofte langstrakt, næsten slangeagtig; samtidig er Vingerne slaaede ud, saaledes at deres Spidser peger mod Skjoldets Sider (Planche VI og XII). Den tidligst i Sigillerne viste Lindorms Hale løber ud i en Spids (jvfr. Planche IV). Undertiden er Halen kløftet, en Detaille der kendes fra Christiern I.s, Dronning Dorotheas og Frederik I.s Segl[2]), yderst forsynet med et Bladornament, vist paa van Vriendts Kenotaf over Christian III, eller med en Finne med lang Midterspids, vist paa van Egens Kenotaf over Frederik II (Planche XVI), begge, som bekendt, i Roskilde Domkirkes Helligtrekongers-Kapel, endvidere endende i en dybt indskaaret Finne (Planche XII), forsynet med en Slags Modhage, som f. Eks.

[1]) Sbm., S. 24. [2]) Kongesig., Nr. 72, 81 og 113.

ses paa Christian IV.s, i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede malede Anetavle i Stengangen paa Rosenborg, eller endelig med Spydbladet, der fastsættes i Rigsvaabenet af 1819, efter forlængst at have været kendt fra Fremstillinger i Segl og paa Mønter, f. Eks. paa en Firemark fra Christian V.s Tid (1680)[1]). I Skjoldet paa Frederik II.s Kenotaf (Planche XVI) er Dyrets Tunge formet som et Spydblad. Et af de Skjolde, der smykker Loftet i »Marmorværelset« paa Rosenborg[2]), viser Lindormen uden Ben. Den optræder til Gengæld med fire paa flere af Frederik III.s Mønter[3]) og paa en under samme Konge præget Guldmedaille[4]). Allerede paa de ældste Fremstillinger i Seglene forefindes mer eller mindre tydelige Horn paa Dyrets Hoved. At Vendernes Mærke i et af de kredsstillede Skjolde i et af Christian VI.s Segl[5]) fremstilles som en almindelig gaaende Løve, over flere Bølgelinier, kan kun betragtes som en ren Misforstaaelse.

Af egentlig heraldisk Betydning er kun Kronen. De forholdsvis store Lindorme i de ældste fra Seglene kendte Skjolde er ukronede. En Medaille af Jacob Binck (1541)[6]) og Skjoldet paa Christian IV.s Kiste viser det kronede Dyr, der ligeledes kendes fra Skjoldet paa Titelbilledet til Christiern Pedersens Saxo-Udgave (1514), fra det, der figurerer paa Mester Christierns eget Bogmærke[7]), og endvidere — langt tidligere — fra Hertug Christoffer Valdemarsens ovenfor omtalte Gravmæle. I Seglene er Lindormen stadig ukronet, endnu oftest under Christian V. Et af samme Konges Segl[8]) viser imidlertid Kronen, som

---

[1]) S. M., 1680, Nr. 19, Tavle 30. [2]) Værelse V. [3]) S. M., 1666, Nr. 2, Tavle 25 og 1668, Nr. 9, Tavle 26. [4]) D. M., Tab. XXV, Nr. 1. [5]) R. A. S., Nr. 283. [6]) D. M., Tab. XIII, Nr. 3. [7]) Gengivelser i Danm. Riges Hist. III, S. 71 og 226. [8]) R. A. S., Nr. 64.

derefter anbringes paa Dyrets Hoved lige til Nutiden og som fastsættes i Rigsvaabenet af 1819.

De først kendte farvelagte Kongevaabener viser en Guld-Lindorm i blaat Felt. Disse Tinkturer ses saaledes i Skjolde, udførte i Kalkmaleri i Roskilde Domkirkes Helligtrekongers-Kapel, gældende Christiern I og Dronning Dorothea, endvidere i Skjolde, malede paa Altertavlen fra Thurø (1481—95)[1]), i et af de i italiensk Brokadearbejde tilvirkede Skjolde, der smykker et oftere omtalt Pluviale (ca. 1500)[2]), samt i Skjolde, malede paa en Altertavle fra Helsingør Karmeliter-Kloster, udført i Christiern II.s Tid[3]), og paa Lucas Cranachs Portræt fra 1523 af samme Konge[4]). Tinkturerne genfindes i Ritter von Mayerfels' Vaabenbog (ca. 1520).[5]) Snart efter forandres Feltets Farve fra blaat til rødt. Christian III.s Anetavle[6]) viser for Kongens eget Vaabenskjolds Vedkommende en Guld-Lindorm i rød Skjoldfod, medens den baade i Frederik I.s og Christiern I.s Skjolde staar i blaat Felt. Det paa Christian III.s Rigssværd anbragte emaillerede Vaaben viser det røde Felt. Der kan ikke være Tvivl om, at man paa Anetavlen netop har ønsket at give Oplysning om den stedfundne Forandring. Noget andet er rigtignok, at denne muligvis allerede er foretaget under Frederik I, idet det røde Felt kendes fra Skjolde paa hans Gravmonument i Slesvig Domkirke og paa hans Portræt, der dog nu kun forefindes i en »gammel« Kopi (Planche VII)[7]), sikkert udført under Frederik II[8]). Et til et Miniaturportræt af Frederik I.s Datter Doro-

---

[1]) Se S. 20., Note 13. [2]) Nat. Mus., Nr. 611; gengivet med Farver i Danm. Riges Hist. III. [3]) Nat. Mus., Nr. 7278. Vaabenet synes ikke paavirket af en Restaurering. [4]) Orig. i Nürnberg, Kopi paa Frederiksborg, Kat. Nr. 357. [5]) Sbm., S. 42. [6]) Orig. paa Gripsholm, Kopi paa Frederiksborg. [7]) Frederiksborg, Kat. Nr. 361. [8]) Se Afsnit III, Vaaben III under Frederik II.

thea, Hertuginde af Preussen (død 1547), hørende Vaabenskjold (Planche VIII, Nr. 1) viser endnu Lindormen i blaat Felt.[1]) Begge Stykker, indlagt i en Kapsel, er malede efter hendes Giftermaal i 1526. Samme Farve forekommer i Skjoldet paa det saa sent som 1562 malede Portræt af Christiern II.s Datter Kurfyrstinde Dorothea af Pfaltz[2]), der ganske naturligt har ført sit fædrene Vaaben uforandret[3]). At de her nævnte »blaa« Felter, Anetavlens undtagne, er bemalede med forskellige blaagrønne, højst uheraldiske Farver er helt uden Betydning.

Det bør bemærkes, at Lindormen i Skjoldet paa Jacob Bincks Maleri af Christiern I og Dronning Dorothea staar i rødt Felt.[4]) Billedet er udført i det 16. Aarhundrede, men sikkert paa en Tid, da Farven var forandret, uden at Kunstneren har bekymret sig om heraldiske Finesser.

Et af de emaillerede Smaaskjolde, der er anbragt paa Christian V.s til Kronregalierne hørende Sværd, viser en mod Venstre vendt Lindorm i blaat.[5]) Denne enestaaende Genoptagelse af de oprindelige Tinkturer kan ikke forklares, med mindre Skjoldet ved en Fejltagelse er ombyttet med Bornholms, som netop her viser en Guld-Drage i rødt[6]), stillet paa sædvanligt Sted, mellem Femerns og Gotlands Skjolde. Tilsidst skal lige nævnes en grøn Lindorm med blaa Vinger i rødt Skjold, et Led i et sikkert i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede forfærdiget Emaillesmykke[7]), dannet af fjorten Skjolde.

---

[1]) Frederiksborg, Kat. Nr. 520 d. [2]) Ssts., Kat. Nr. 375. [3]) Se Afsnit III, Vaaben I, under Christiern II. [4]) Orig. paa Gaunø, Kopi paa Frederiksborg, Kat. Nr. 350. [5]) Ved en højst besynderlig Fejltagelse viser den farvelagte Planche, der ledsager Artiklen om Kronregalierne i Salmonsens Leksikons 2. Udg., en mod Højre vendt Lindorm i rødt Skjold. Ogsaa flere af de andre Skjolde er urigtigt gengivne paa denne Planche. [6]) Se Afsnit II. [7]) Rosenborg, Værelse III, Montre H, h.

HOLSTENS »NÆLDEBLAD«.

Blandt de heraldiske Figurer, dette Begreb ikke taget i snævreste Forstand, spillede Borten[1]) fra tidlig Tid en fremtrædende Rolle. Den kan saa vel dannes af en Linie, der følger Skjoldets Rand, som af en paa forskellig Maade brudt, enten være enstingeret eller f. Eks. »stykket« af Metal og Farve. Gilles de Trazegnies førte tre Skraabjælker i et med en takket Bort forsynet Skjold (1195).[2]) — Borten forekommer slet ikke i de ældste danske Adelsskjolde.[3]) Fra Norge kendes derimod et Par Eksempler. Asgeir Baghe Haldorssøns Skjold viser en Bort med indadbuede Takker (ca. 1330).[4]) Huitfeldt-Kaas anfører, at selve Skjoldmærket nu er borte ɔ: udslidt. Der er dog vistnok en Mulighed for, at denne Bort har været Skjoldets eneste Udsmykning. Svein Hallessøn fører et Oksehoved i Forbindelse med en ganske lignende Bort (1347).[5])

De gamle Grever af Schauenburg, som i Begyndelsen af det 12. Aarhundrede blev forlenede med Vicegrevskabet Holsten, førte oprindelig en Løve, der kendes fra Adolf III.s og Adolf IV.s Segl (1224)[6]). Sidstnævntes yngre Segl (1229)[7]) (Tavle V, Nr. 1) viser det kun med en takket Bort udsmykkede Skjold, som, i Tidens Løb fuldkommen forvansket, fra nu af blev Slægtens Eje. Borten i Johan I.s og Gerhard I.s Fællessegl (1247)[8]) (Tavle V, Nr. 2) er udstyret med indadbuede Takker. Det er forlængst paavist, at denne Bort, der i begge disse to Segl fremtræder i Relief, i Virkeligheden maa opfattes som et Rand-

[1]) Ordet Skjoldrand er meningsløst. Se Grandjean, S. 102 f. [2]) Demay Cost., Fig. 250. [3]) Se dog maaske P. A. S., Nr. 431. [4]) Norske Sig., Nr. 200. [5]) Ssts., Nr. 558. [6]) Ströhl, S. 69; se ogsaa Milde, 8. Hefte, Tavle 1, Nr. 1, S. 6. [7]) Ströhl, Fig. 104. [8]) Milde, 8. Hefte, Tavle 2, Nr. 4, S. 7.

beslag, efter Hohenlohe-Waldenburgs Mening overtrukket med Pelsværk[1]). Allerede Gerhard I.s Rytterseg1 (1254)[2]) frembyder den Forandring, at Borten er forsænket, medens Midterpartiet bliver Skjoldbeslag, med andre Ord staar i Relief og derfor faar Karakter af Figur.

Hvad Fremstillingen egentlig gælder, ses med fuld Sikkerhed af en fra den holstenske Junker Voldemars to Segl (1302 og 1304)[3]) kendt Fane, hvis Dug viser en langs alle fire Rande løbende takket Bort, der iøvrigt forefindes i ældre som Hjelmtegn benyttede Faner, men da mindre tydelig. Før de nævnte Aar træffes ikke des mindre et Segl, ført af Gerhard I.s Datter, Grevinde Elisabeth af Wölpe (1272)[4]), hvori ses Holstens, Wölpes og Mecklenborgs Skjolde og — i Sigilfeltet mellem disse — de tre Landes Skjoldmærker, hvert tre Gange gentaget, stillede frit som Dekoration. Holstens, en takket aflang Trekant, er saaledes allerede misforstaaet her. Samme »Figur« er ogsaa anbragt i den firkantede Stormfane og i Hjelmens ligeledes firkantede Faner paa Adolf VI.s Ryttersegl (1302)[5]), ligesom den forekommer som sphragistisk Udsmykning af Johan III.s Junkersegl (1309)[6]) og frit paa Hestens Skaberak i sammes Ryttersegl (1319)[7]), i begge de sidstnævnte Tilfælde belagt med det nedenfor omtalte »Hjerteskjold«. Endnu Gerhard den Stores Segl (1331)[8]) viser dog korrekt udførte Hjelmfaner med takket Bort. Forestillingen om denne oprindelige Udsmykning er imidlertid snart gaaet helt tabt. Da Gerhard VI firdeler Skjoldet af Slesvig og Holsten (1390)[9]), er den takkede Trekant

[1]) Das heraldische und dekorative Pelzwerk im Mittelalter, Stuttgart 1876, S. 48 ff. [2]) Milde, 8. Hefte, Tavle 2, Nr. 5, S. 8. [3]) Ssts., Tavle 5, Nr. 25 og 26, S. 15. [4]) Ssts., Tavle 3, Nr. 12, S. 11. [5]) Ssts., Tavle 4, Nr. 14, S. 12. [6]) Ssts., Tavle 6, Nr. 27, S. 15. [7]) Ssts., Tavle 6, Nr. 28, S. 16. [8]) Ssts., 9. Hefte, Tavle 7, Nr. 39, S. 20. [9]) Ssts., Tavle 10, Nr. 61, S. 27; Kongesig., Nr. 148.

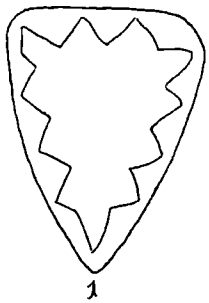
1

3

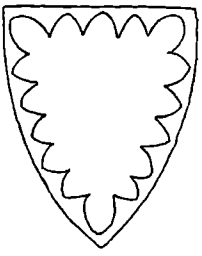
2

4

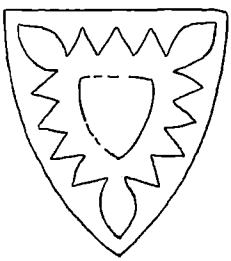
5

7

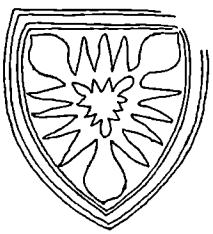
6

8

9

10

12

11

13

TAVLE V.

i 2. — næsten kvadratiske — og 3. Felt helt og fuldt at betragte som Figur. Et beslægtet Forhold foreligger, naar Bülow'ernes fjorten Kugler, stillede 4, 4, 3, 2, 1, hvilken Ordning kun var en Følge af den gothiske Skjoldform, i en senere Tid kommer til at danne en fritstaaende Gruppe i Skjolde af hel anden Form. Fuldkommen analoge Tilfælde træffes iøvrigt andensteds.[1])

Bortens stilistiske Udformning bliver afgørende for den malede Fremstilling. I Skjoldets øverste Hjørner og Spids indskæres den paa særlig dekorativ Maade. Eksempler herpaa ses i Segl, ført af Adolf V (1280)[2]) (Tavle V, Nr. 3), hvor tydelige Tilløb findes til de saakaldte Nagler, og af Johan II (1318)[3]) (Tavle V, Nr. 4). Snart foreligger en Figur med takkede Sider og tre langagtige Hjørnespidser, hvis selvstændige Karakter er uomtvistelig. I den plastiske Sigilfremstilling forsynes Skjoldet undertiden med et lille Midterbeslag — »Buckel« — selv skjoldformet (1272)[4]) (Tavle V, Nr. 5), der Tid efter anden bliver en vigtig Bestanddel af Figuren. Det er i Sigillerne ofte skraveret og forsænket, eventuelt kun yderst svagt antydet. Figur-Hjerteskjoldet[5]) kan ogsaa selv være takket, hvilket f. Eks. ses hos Gerhard den Store (1331)[6]) (Tavle V, Nr. 6). I dette Tilfælde vil Figuren let kunne opfattes som gennembrudt.

Dette Skjoldmærke er varieret paa saa mange Maader, at det vilde være vanskeligt, for ikke at sige umuligt at gøre Rede for blot tilnærmelsesvis alle Varianter. — Der kunde være Grund til at nævne, at det i Skjoldet i Gerhard VI.s ovennævnte ældre Segl (1390)[7]) staar i Feltér, der er strøede med Kløver-

[1]) Raadt I, S. 69. [2]) Milde, 8. Hefte, Tavle 3, Nr. 10, S. 9. [3]) Ssts., Tavle 2, Nr. 8, S. 10. [4]) Ströhl, Fig. 105. [5]) Dette sidste Ord ikke taget i heraldisk Betydning. [6]) Milde, 8. Hefte, Tavle 7, Nr. 39, S. 20; Kongesig., Nr. 143 b. [7]) Kongesig., Nr. 148.

blade, 6 i 2. Felt og 3 i 3. I sammes yngre Segl (1395)[1]) er disse Blade erstattede med nogle faa firbladede Blomster, af hvilke enkelte iøvrigt har fundet Vej ind i 4. Felt med de slesvigske Leoparder. Blade og Blomster kan — ligesom de danske Hjerter — kun betragtes som dekorativ Udfyldning af Feltet.

At den Figur, der blev den holstenske Greveslægts Mærke, benævnes Nældebladet, er almindelig kendt. Saa tidlig som 1423 hedder det i et af Erik af Pommern udstedt Brev: Folium Urticae (ɔ: Nældeblad), quod est signum et de armis dominorum de Holsten o. s. v.[2]) Figurens tre Hjørnespidser gav Anledning til en fuldkommen uhjemlet Tradition, der vilde vide, at de skulde forestille Christi Nagler, tildelte Adolf III af Kejser Friederich I efter en Rejse til det hellige Land. Endnu Adolf IV førte, som sagt, en Løve i sit Skjold. Naglerne udvikledes, hvilket fremgaar af de nævnte Eksempler, først langt senere.

Efter at »Nældebladet« optages i det danske Kongevaaben, skal kun nogle af de vigtigste i dette forekommende Former omtales. Christiern I giver det Plads i Midterskjoldets 2. og 3. Felt (1460)[3]). Det har baade her og i samme Konges Signet (1460)[4]) en næsten stjerneagtig Form, der genfindes tydeligere i Kong Hans' Majestætssigil (1500)[5]) (Tavle V, Nr. 7). Figuren i de to førstnævnte Segl er kun af ringe Størrelse. Dens »Hjerteskjold« er i disse Tilfælde udeladt. En ret bred, trekantet Figur med korte Takker, nærmest lignende den ældre Form (jvfr. Tavle V, Nr. 4), forekommer i Kong Hans' Sekret (1484)[6]). Sammes Segl som udvalgt Konge (1476)[7]) viser et næsten kvadratisk »Hjerteskjold«, af betydelig Størrelse i Forhold til hele Figuren (Tavle V, Nr. 8). I Frederik I.s Segl (1526)[8]) er Naglerne perspektivisk lagt ind over

[1]) Kongesig., Nr. 150. [2]) Script. rer. dan. VII, S. 300. [3]) Kongesig., Nr. 78, fejlagtig dateret 1459. [4]) Ssts., Nr. 79. [5]) Ssts., Nr. 89. [6]) Ssts., Nr. 87. [7]) Ssts., Nr. 85. [8]) Ssts., Nr. 113.

Hjerteskjoldet (Tavle V, Nr. 9, se endvidere Planche VI). Dette fremstilles ofte i ringe, ja næsten diminutiv Størrelse. De tre takkede Dele udformes paa forskellig Maade (Planche X og XII), idet den øverste ofte kun har tre, de to Sidedele fire Takker, f. Eks. vist paa et samtidigt Stik af Christian III (Tavle V, Nr. 10, formindsket). I Christian IV.s tidligere omtalte »Segl«[1]) er »Nældebladet« dannet af fire takkede Dele, hvorimellem fire Nagler, stillede som et liggende Kors (Tavle V, Nr. 12). Undertiden erstattes disse Dele af naturalistiske Blade, som f. Eks. ses paa Jacob Bincks Kobberstik af Christiern II (1517) (Tavle V, Nr. 11, formindsket), i samme Konges Segl (1515)[2]), her anbragte omkring en lille Knap, og paa Christian IV.s Kompaslaag (1595), hvor Naglerne mødes i Figurens Midte (Planche IX).[3]) En lignende Forestilling gør sig gældende, naar »Nældebladet« ses voksende paa en fra en Grund opstaaende Stilk, der nederst bærer to Blade, i hvilket Tilfælde det enten er forsynet med fire Nagler eller helt uden saadanne. De takkede Dele er mer eller mindre bladdannede. Dette stilkede »Nældeblad« forekommer undertiden fritstillet i Skjold eller Felt. Fremstillinger af denne Art kendes f. Eks. fra en af Frederik III Specier (1668)[4]), en af Christian V.s Medailler[5]) og endelig fra et af Christian VII.s Segl[6]) (Tavle V, Nr. 13), idet Bladet disse Steder staar i et af flere Smaaskjolde. Et fuldkommen naturligt, takket Blad med Midter- og Sideribber og opadvendt krummet Stilk ses i Kong Hans' Vaaben fra Kjøbenhavns Slot[7]) (Planche IV). Her er den oprindelige Figur saa forvansket som overhovedet muligt. Naglerne er meget hyppigt formede som almindelige Spigre med forskellige Slags Hoveder;

[1]) R. A. St. S., jvfr. S. 107. [2]) Kongesig., Nr. 98. [3]) Jvfr. ogsaa Sbm., Tavle 35, Nr. 5. [4]) S. M., 1668, Nr. 9, Tavle 26. [5]) D. M., Tab. I, Nr. 1. [6]) R. A. S., Nr. 191. [7]) Jvfr. S. 18.

de kan ogsaa ende i en Pilespids (Planche XII) eller i et Kløverbladsornament (Planche VII).

Mindre tydelige Fremstillinger i flere ældre Segl og andensteds (Planche VI) viser, at de takkede Dele er svagt adskilte fra »Hjerteskjoldet«. En heraldisk gældende Adskillelse foretages endnu i det 16. Aarhundrede. Det med Naglerne besatte Skjold »omsættes« nu af tre helt fritstaaende, med et større eller mindre Antal Takker forsynede Stykker, hvis indvendige Linier følger Skjoldets. Eksempler kendes saaledes fra Christian III.s Anetavle, Hertuginde Dorotheas Vaaben[1]) (Planche VIII, Nr. 1), det omtalte Kalendarium fra 1591[2]) o. s. v. Rigsvaabenet af 1819 fastsætter denne Type, der kun langsomt havde fortrængt den ældre sammentrængte Figur. Den nyere Type har givet Anledning til en kuriøs, men ret nærliggende Misforstaaelse, idet der i Vaabenet paa Frederik VI.s Diplom som Hosebaandsridder[3]) som Mærke for Holsten ses et af tre aabne Guld-Kroner omsat Skjold.

I Gelres Vaabenbog (ca. 1334—75) er det holstenske Skjold, nærmest tegnet som vist paa Tavle V, Nr. 6, dog uden det takkede Hjerteskjold, tingeret saaledes, at »Figuren« er hvid, Borten rød[4]). »Codex Sefken« (ca. 1380) viser to forskellige Skjolde, Greven af Holstens og Greven af Schauenburgs, henholdsvis med de nævnte Tinkturer og med omvendte, altsaa »Figuren« rød, Borten hvid.[5]) Hohenlohe-Waldenburgs Formodning om en oprindelig Hermelin-Bort, der altsaa skulde smykke et rødt Skjold, finder her en Bekræftelse. Ogsaa Grünenbergers Vaabenbog (1483)[6]) har den hvide takkede Bort.

Det danske Vaabens »Nældeblade« er lige fra Thurø Tavlen[7]) og helt ned i det 18. Aarhundrede hvide i

[1]) Jvfr. S. 114, Note 1. [2]) Jvfr. S. 107, Note 5. [3]) Rosenborg. [4]) Sbm., Tavle 34. [5]) Blad 31 v. [6]) Sbm., Tavle 35, Nr. 7. [7]) Se Side 20, Note 13.

rødt Felt. Som afvigende Eksempler, der dog sikkert kun kan skrives paa de paagældende Kunsthaandværkeres Regning, skal lige nævnes en Figur med hvide Blade og Nagler omkring et ganske lille Guld-Skjold og en anden med hvide Blade, Guld-Nagler og rødt Skjold, begge i rødt Felt, kendte fra to emaillerede Bogbind fra Christian IV.s Tid.[1]) Det tidligere omtalte Emaillesmykke[2]), ligeledes udført under denne Konge, viser et hvidt »Nældeblad«, hvis Hjerteskjold er belagt med en liggende, opadvendt Guld-Halvmaane, der genfindes paa Christian V.s Regaliesværd, uden at nogen Forklaring er ved Haanden. Allerede hos Spener (1680)[3]) er Hjerteskjoldet skraveret som værende tværdelt af Sølv og rødt, hvilket fastsættes i Rigsvaabenet af 1819. Hos Imhof[4]) danner Tværdelingslinien et Skjoldhoved, Sølv i rødt, f. Eks. kendt fra Vaabenerne paa Frederik IV.s og Dronning Louises Kister og i et af Frederik VI.s Segl[5]). En langt tidligere foretagen Tværdeling af det lille Skjold træffes utvivlsomt i Christian III.s Majestætssigil (1546)[6]). Det skal lades usagt, om Linien her er anbragt med Forsæt. Nogen malet Fremstilling, der kunde bekræfte Tværdelingen paa dette Tidspunkt, kendes vistnok ikke.

Tilsidst skal nævnes en rød Fane fra 1696, der viser et hvidt »Nældeblad« med gult Skjold, hvori de to blaa slesvigske Leoparder.[7])

Det vilde føre for vidt at opregne alle de forskellige holstenske Hjelmtegns særlige Historie, der er udførligt behandlet andensteds[8]). Fra Rytteregl kendes følgende. Gerhard I: en spids Hat med fire Faner (1254)[9]), Adolf V: tre Faner (1273)[10]) og fire

---

[1]) Rosenborg, Værelse III, Montre H, i og k. [2]) Jvfr. S. 114, Note 7. [3]) Tab. XXVII. [4]) Tab. IX, Nr. 6. [5]) R. A. S., Nr. 208. [6]) Kongesig., Nr. 122 a. [7]) Afbildet i Heibergs Schl.-Holst. Wappen, Fahnen u. Farben, Schl. 1845. [8]) Sbm., S. 32 ff. [9]) Milde, 8. Hefte, Tavle 2, Nr. 5, S. 8. [10]) Ssts., Tavle 3, Nr. 9, S. 9.

Faner mellem to langstilkede Paavifter (1280)[1]), Gerhard II: en spids Hat med en Paavifte øverst og fire Faner, to paa hver Side af Viften (1274)[2]). I et ældre Segl (1321)[3]) fremstilles Gerhard »den Store« i staaende Positur, bærende en Hjelm, der er prydet med to Vesselhorn, den højre besat med en langstrakt Vifte af syv Paafjer[4]), den venstre med seks Faner. Hjelmen paa sammes Skjold i et senere Segl (1331)[5]) bærer ligeledes de to Vesselhorn; det er nu den højre, som er besat med Fanerne, den venstre med Fjerviften, der her tydeligt viser otte Paafjer. Disses »Øjne« er af Thiset og andre urigtigt betragtede som Hjerter[6]). Seglet er benyttet tidligere (1327)[7]) som Kontrasegl til et Segl med de slesvigske Leoparder. Hans Søn, Heinrich II, smykker sin Hjelm med to Vesselhorn, hvert besat med fire Faner, og sætter en gaaende Leopard mellem Hornene (1382)[8]), uden Tvivl med Henblik paa sin Titel: »rechter Erbe des Herzogthums Jütland«. Sidstnævntes Sønnesøn, Adolf VIII (XI), Hertug af Slesvig, fører tre Faner mellem to langstilkede Fjervifter, den heraldisk højre sammenstillet med en Stilk, bærende en seksoddet Stjerne (1420)[9]). I Donaueschinger Wappenbuch er hans Skjold, der fejlagtig firdeles af Holsten og Slesvig i Stedet for af Slesvig og Holsten, forsynet med to Hjelme, som ligeledes er ombyttede. Den højre bærer en kronet rød Hat forsynet med Pelsopslag og besat med seks Faner. Hjelmklædet er rødt.[10]) Gelres Vaabenbog viser endelig seks røde Faner med Antydning af »Nældeblade«, stillede mellem to Paavifter, »Codex

---

[1]) Milde, 8. Hefte, Tavle 3, Nr. 10, S. 9. [2]) Ssts., Tavle 3, Nr. 13, S. 11. [3]) Kongesig., Nr. 164. [4]) Milde, der beskriver og afbilder et Aftryk fra 1317, har ni Fjer; jvfr. 9. Hefte, Tavle 7, Nr. 38, S. 20. [5]) Ssts., Tavle 7, Nr. 39, S. 20. [6]) Se Omtalen af det sønderjyske Hjelmtegn S. 95. [7]) Kongesig., Nr. 143 b. [8]) Milde, 9. Hefte, Tavle 9, Nr. 55, S. 25. [9]) Kongesig., Nr. 154. [10]) Sbm., Tavle 37, Nr. 1.

Sefken« to røde Vesselhorn, hvert besat med fire røde Faner uden Mærke[1]).

Kongehusets sønderborgske Linier fører seks Nældebladsfaner som holstensk Hjelmtegn.

STORMARNS SVANE.

Stormarns Mærke — en staaende Svane med løftede Vinger og en tre-bladet Krone, skudt ned om den krummede Hals — kendes første Gang fra Kong Hans' Segl som udvalgt Konge (1476)[2]). Skjoldet er her firdelt af Slesvig, Holsten, Stormarn og Oldenborg. Som regerende Konge anbringer han Svanen i Midterskjoldets 4. Felt (1496)[3]). Paa et af Hans Kniepers Kronborg-Gobeliner har Dyret fundet Plads i det ganske uhjemlede Skjold, som tilskrives Christiern I, Hans og Christiern II, her i Midterskjoldets 3. Felt. Figuren giver kun ringe Anledning til Variation. Holberg vil vide[4]), at Svanens Hals under Frederik I er gennemstukket med en Pil. Det ses ikke, hvor denne Detaille forekommer. Den kendes i hvert Fald hverken fra Mønter eller Segl.

Tinkturerne: hvid (Sølv-) Svane med sorte Ben, Guld-Krone og rødt Felt nævnes hos Spener[5]) og er stadig benyttede. Paa Christiern II.s Altertavle fra Helsingør[6]) ses, om end med Besvær, den hvide Svane og det røde Felt, som er ganske lille. Tinkturerne genfindes, for blot at nævne nogle Eksempler, i Vaabenet paa samme Konges Portræt[7]), malet af Lucas Cranach, i Hertuginde Dorotheas Vaaben[8]) og i Vaabenet paa Frederik I.s Portræt[9]), idet ogsaa Guld-Kronen er tydelig.

---

[1]) Ströhl, Fig. 107 og 108. [2]) Kongesig., Nr. 85. [3]) S. M., 1496, Nr. 1, Tavle 1. [4]) Jvfr. S. 105, Note 1, anf. Skrift S. 424. [5]) S. 609. [6]) Jvfr. S. 113, Note 3. [7]) Jvfr. S. 113, Note 4. [8]) Jvfr. S. 114, Note 1. [9]) Jvfr. S. 113, Note 7 og 8.

DITMARSKENS RYTTER.

Som Mærke for Ditmarsken optog Frederik II en paa en stejlende Hest ridende harniskklædt Rytter, der svinger et Sværd med højre Arm, hentydende til Erobringen af denne Landsdel, og kendt fra et Segl (1570)[1]) samt fra en af Kongens Specier (1572)[2]). Figuren staar i Midterskjoldets 4. Felt.

Spener angiver følgende Tinkturer: Rytter i Guld-Harnisk, hvid (Sølv-) Hest, sort Seletøj, rødt Felt.[3]) En Figur af saadan Art bliver nødvendigvis fremstillet ganske efter Kunstnerens Forgodtbefindende. Der er end ikke altid taget Hensyn til Tinkturerne. Et af Hans Kniepers Gobeliner[4]) fra Slutningen af Aarhundredet viser allerede det røde Felt. Paa et emailleret, vaabenprydet Stambogsbind[5]), udført til Christian IV.s ældste Datter, Anna Cathrine, ses en blaa Rytter.

I Rigsvaabenet af 1819 sidder Rytteren paa et blaat Dækken med Guld-Bort. Paa venstre Arm holder han et med en Guld-Bort forsynet blaat ovalt Skjold, hvori et »svævende« Guld-Kors.

Ditmarskens yngre Landssegl (1506)[6]) viser den hellige Jomfru med Barnet samt en kronet Mandsskikkelse. Under disse Figurer er anbragt et Skjold med to krydslagte Nøgler, Ærkestiftet Bremens Mærke.

Der er endelig her Grund til at nævne, at Frederik IV, da han i 1712 ophøjede Komtesse Anna Sophie Reventlow til Fyrstinde af Slesvig, gav hende et delt Skjold, hvis 2. Felt viste Ditmarskens Rytter, medens 1. indeholdt de to slesvigske Løver.

---

[1]) R. A. S., Nr. 18. [2]) S. M., 1572, Nr. 1, Tavle 10. [3]) S. 611 b. [4]) Nat. Mus. [5]) Rosenborg, Værelse III, Montre H, k. [6]) Milde, Hefte 3, Tavle 13, Nr. 33, S. 18.

LAUENBORGS HESTEHOVED.

Under det brunsvig-lüneborgske Herredømme i Lauenborg førte de derværende Myndigheder et af Husets Skjoldmærker, en springende Sølv-Hest i rødt (jvfr. Planche XIII, Nr. 1), der betragtedes som det særlige Landsvaaben. Efter at en Del af Landet 27. Juli 1816 var afstaaet til Danmark af Hannover, blev det ved kgl. Resolution af 11. Sept. s. A. bestemt, at Segl med det nævnte Mærke stadig maatte føres, idet dog de Autoriteter, ɔ: Regeringen i Lauenborg, Konsistoriet og Hofretten, der tidligere havde benyttet det kgl. hannoveranske Vaaben, nu skulde føre det danske Rigsvaaben. Ved Skrivelse af 30. Okt. s. A. fandt Departementet for udenrigske Anliggender dog intet at erindre imod, at den lauenborgske Regering i sit mindre Segl førte Hesten alene.[1]) I det ved kgl. Resolution af 22. Oktober 1819 fastsatte Rigsvaaben indsættes et Guld-Hestehoved i rødt Felt som Mærke for dette Hertugdømme. Man valgte altsaa en Del af den tradionelle Figur, med forandret Tinktur, og skabte her et helt nyt Vaaben for det nyerhvervede Landomraade.[2]) I den det tyske Forbund 15. Juni 1820 givne Meddelelse om Vaabenforandringen beskrives Hestehovedet, uvist hvorfor, som kronet.[3]) Det fremtræder ikke saaledes i den approberede Tegning af Rigsvaabenet. En særlig Tegning af Hovedet, stadig ukronet, var approberet af Kongen under 26. Nov. 1819 til Brug for Det slesvig-holstenlauenborgske Kancelli, i hvis mindre Segl det fandt Plads som eneste Mærke.

---

[1]) Dept. f. udenrigske Anl., Alm. Korrespondance, Litr. V., Det danske Rigsvaaben og det lauenborgske Vaaben m. m. 1816—41. [2]) Se Rigsvaabenet af 1819 under Frederik VI, Afsnit III. [3]) Protokolle der deutschen Bundesversammlung, IX, S. 36; jvfr. Seyler: Geschichte der Heraldik (Siebmacher Bd. A), Nürnberg 1890, S. 700.

Efter Lauenborgs Indlemmelse i det danske Monarki vedblev de lokale Myndigheder at føre den springende Hest. Ved kgl. Resolution af 10. Aug. 1841, bekendtgjort af Regeringen for Lauenborg under 28. s. M., bestemmes derfor, at Hestehovedet alene skal føres i alle offentlige Segl o. s. v.[1]) Ved senere Resolutioner af 7. Okt. og 17. Dec. 1851, bekendtgjorte 31. Dec. s. A., indskærpes dette yderligere, idet den tidligere Resolution ikke var bragt fuldstændig til Udførelse.[2]) De ovennævnte Autoriteter skulde dog stadig have Ret til at benytte det fuldstændige Rigsvaaben, i hvilket Lauenborgs Mærke jo iøvrigt nu var indgaaet.

Frederik VI lod et Skjold med dette Mærke anbringe paa Christian V.s Regaliesværd, der i Forvejen bar alle de andre Landsskjolde.[3])

OLDENBORGS TO BJÆLKER.[4])

Grev Moritz I af Oldenborg førte to takkede Bjælker (1190)[5]). Hans Sønner, Christian IV og Otto I, dannede Bjælkerne af rette Linier, paa sædvanlig Vis (1211). Tinkturerne — røde Bjælker i Guld — kendes 1336 fra det saakaldte Rasteder Haandskrift af »Sachsenspiegel«, nu i det storhertugelige Privatbibliothek i Oldenborg.[6]) Paa Johan II.s Søns, Grev Christians, Hjelm ses seks Guld-Faner, hver med to røde Bjælker (1298). Lignende Faner var allerede — i et Antal af ni — ført af Grev Otto af Delmenhorst (1287), anden Søn af Grev Johan I

[1]) Lauenburgische Verordnungen-Sammlung III, S. 39. [2]) Ssts. IV, S. 86. [3]) P. Brock: Den oldenborgske Kongeslægt, belyst ved Samlingen paa Rosenborg, Kbh. 1870, S. 63. Denne Forandring kan dog ikke, som anført, være foretaget i Anledning af Kroningen, der allerede fandt Sted i 1815. [4]) Sbm., S. 36. [5]) Ganz, S. 14. [6]) Ströhl, S. 41.

af Oldenborg. Fanernes Antal er iøvrigt varierende. Grev Conrad II førte to, hvert med en bred Ring (»Spange«) forsynede Vesselhorn, af Tyrehornstype, hvert besat med syv Paafjer (1348), der ikke forekommer i hans Broders, Grev Christians, Segl (1358). Sidstnævnte førte ogsaa to Vinger, hver belagt med en Bjælke (1378). To Guld-Vesselhorn, hvert belagt med to røde Bjælker, blev senere Slægtens Hjelmtegn.

Det Segl, som Christiern I af Danmark hænger under Haandfæstningen (1448)[1]), viser Slægtens Skjold og to Vesselhorn paa den kronede Hjelm. Bjælkerne faar derpaa først Plads i det firdelte Skjolds 2. Felt (1449)[2]), saa i Hjerteskjoldet (1450)[3]).

DELMENHORSTS KORS.

Christiern I overlod 1454 sin Andel af Oldenborg og Delmenhorst til Broderen Gerhard II. Denne, der først havde ført de to Bjælker, fælles for begge Linier af Slægten, skabte 1474—75 et særligt Mærke for Delmenhorst, idet han satte et nederst i en Spids endende Ankerkors i sit nu firdelte Skjolds 2. og 3. Felt. Bjælkerne anbragtes i 1. og 4. Seyler antager, at Korset staar i Forbindelse med Verdens Stiftsvaaben. Det fik ogsaa Plads paa Hjelmen, mellem de oldenborgske Vesselhorn. Tinkturerne — rødt Kors i Guld — nævnes i et Processkrift fra 1576.[4]) Paa Christian III.s Anetavle har man antedateret dette firdelte Skjold, som her, med de nedennævnte ændrede Tinkturer, er tildelt ikke blot Grev Diderik den Lykkelige af Oldenborg, Kong Christierns og Grev Gerhards Fader, men endog Farfaderen, Grev Christian VI.

[1]) Kongesig., Nr. 71. [2]) Ssts., Nr. 72. [3]) Ssts., Nr. 74. [4]) Sbm., S. 37, se Tavle 41.

Frederik I.s store Sigil (1526)[1]) og Christian III.s Majestætssigil (1546)[2]), begge med flere Skjolde, viser Korset i dets oprindelige Form (Fig. 9, ca. fire Gange forstørret, hentet fra førstnævnte Segl), der imidlertid snart ændredes. Tre af de indadbuede Armes Ender afskæres ved en ret Linie, den nederste Arm er enten mer eller mindre stærkt tilspidset eller selv delvis vandret afskaaret og samtidig forsynet med en lille Spids, dannet paa Midten. Ofte vokser denne Spids frem fra en helt udført vandret Afslutningslinie; det saaledes fremstillede Kors (Planche XI) er nu ikke længer et organisk Hele. I det 17. Aarhundrede forekommer Korset allerede uden Spids, dannet af rette Linier eller med indadbuede Arme, den nederste længst. Sidstnævnte Type fastsættes i Rigsvaabenet af 1819. Helt meningsløs er Anvendelsen af et almindelig heraldisk Kors, gaaende fra Skjoldrand til Skjoldrand. Et saadant ses i Frederik I.s Vaaben paa en Sølvgylden (1531)[3]), anbragt i Hjerteskjoldets 2. og 3. Felt.

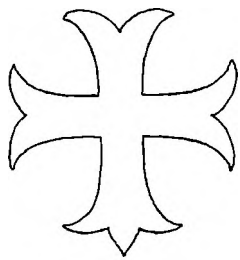

Fig. 9.

De nu forekommende Tinkturer — Guld-Kors i blaat — kendes fra Vaabener paa »den gamle« Kopi af Frederik I.s Portræt[4]), Hans Kniepers Billede af Frederik II, malet 1581[5]), Kalendariet fra 1591[6]), det omtalte Smykke fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede[7]), et Billede i Gouache af Christian IV paa lit de parade[8]), Christian V.s Regaliesværd o. s. v. Spener nævner samme Tinkturer[9]), idet han dog ud-

[1]) Kongesig., Nr. 113. [2]) Ssts., Nr. 122 a. [3]) S. M., 1531, Nr. 3, Tavle 5. [4]) Jvfr. S. 113, Note 7 og 8; Vaaben III under Frederik II, se Afsnit III. [5]) Frederiksborg, Kat. Nr. 419. [6]) Jvfr. S. 107, Note 5. [7]) Jvfr. S. 114, Note 7. [8]) Rosenborg, Værelse I. [9]) S. 611 b.

taler, at han har set et hvidt Kors i rødt, benyttet af den kongelige Linie, og at Guld-Korset i blaat førtes i den hertugelige — »in Holsaticis scutis«. Det hvide Kors i rødt gaar derefter igen hos Holberg.[1]) Uden at nævne Feltets Tinktur havde baade Gaspar Ens[2]) og Wolf[3]) omtalt Korset som hvidt. Med de ovennævnte Eksempler for Haanden tør man dog hævde Tinkturerne Guld i blaat som de oprindelige i det danske Vaaben. At Delmenhorsts Kors i alle Skjoldene paa Christian IV.s Anetavle[4]) fremstilles hvidt i Guld, er uden Betydning. Som allerede nævnt førte Greverne af Oldenborg og Delmenhorst 1576 Korset rødt i Guld. Den gamle Udgave af Siebmacher fra 1609 angiver Tinkturerne Guld i blaat, der genfindes i den samtidige Codex Saurma og andensteds.[5]) Seyler antager, at Greverne benyttede disse sidste Tinkturer fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. Det bør imidlertid bemærkes, at de nævnte antedaterede Skjolde paa Christian III.s Anetavle viser et Guld-Kors i blaat, hvilket tyder paa, at Greverne har anvendt varierende Tinkturer.

KRONE, SKJOLDHOLDERE, ORDENER OG VAABENTELT.

Skjoldet i Christiern I.s yngste Sekret (1460)[6]) bærer en Krone, hvis Karakter som Tegn paa Kongemagt er utvivlsom. Den maa her betragtes som Bestanddel af et fuldstændigt Vaaben, idet den nu indtager den Plads, som tilkom Hjelmen. En sphragistisk Anvendelse af Kronen lades ude af Betragtning. Har den ganske lille Krone over Skjoldet i

[1]) Jvfr. S. 105, Note 1, anførte Skrift S. 426. [2]) Rerum danicarum Friderico II rerum potiente historia, Francofurti 1593, S. 160. [3]) Jvfr. S. 109, Note 4, anf. Skrift S. 127. [4]) Rosenborg. [5]) Sbm., S. 37. [6]) Kongesig., Nr. 78.

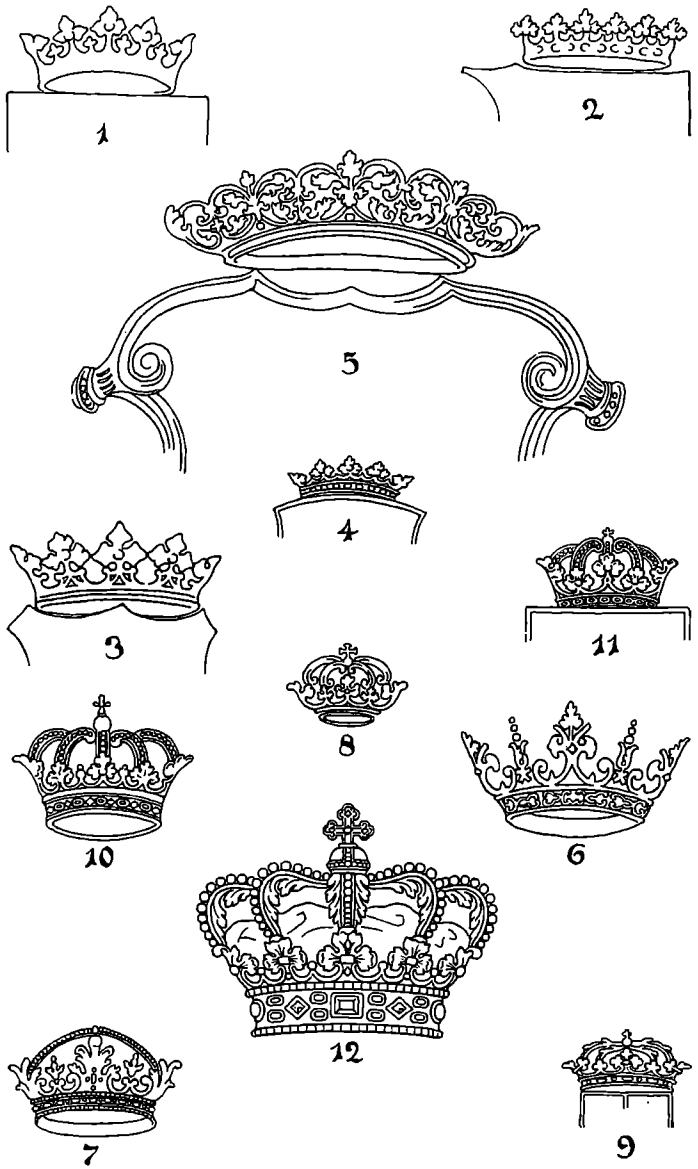

TAVLE VI.

Kong Olufs Sekret (1376)[1]) end symboliseret hans Værdighed, kan den dog ikke, saaledes som Kong Christierns, henregnes til de virkelige Rangkroner i heraldisk Forstand. Skjoldene i Christiern I.s Signet (1460)[2]), der godt kan være ældre end Sekretet, og i Kong Hans' Signet (1484)[3]) er ukronede. Dette gælder ogsaa sidstnævntes, Christiern II.s og Frederik I.s Skjolde som udvalgte Konger. Som saadanne førte de jo iøvrigt ikke Kongeskjoldet.

Christiern I.s Krone er aaben. Denne Form, der i stilistisk Henseende er varieret paa utallige Maader, ombyttes først af Christian IV med en lukket Krone, der ses paa en Specie og paa en Kronemønt (1624)[4]), skønt hans egen virkelige Krone, som bekendt, er aaben. Fra nu af anvendes kun lukkede Kroner.

En Række Kroneformer vises paa Tavle VI, benyttede af Christiern I (1460)[5]) (Nr. 1), Hans (1484)[6]) (Nr. 2), Christiern II (1515)[7]) (Nr. 3), Christian III (1546 og 1556)[8]) (Nr. 5 og 4), Christian IV (1618 og 1624[9]) (Nr. 6 og 7) og Frederik III (1661, 1663, 1666, 1667)[10]) (Nr. 8—11). En af Christian IV.s Breddalere[11]) — udgaaet 1608—09 fra Flemmings Mønt i Helsingør[12]) — viser en Krone, hvis Form utvivlsomt er paavirket af Kongens egen (Planche VIII, Nr. 2). Andre karakteristiske Former ses paa Plancherne IV ff. Det siger sig selv, at alle disse Kroner ikke har eksisteret i Virkeligheden.

Et kgl. Reglement af 25. April 1693[13]) angiver Formen for Kronen, der kommer ret nær op til den,

[1]) Kongesig., Nr. 48. [2]) Ssts., Nr. 79. [3]) Ssts., Nr. 88. [4]) S. M., 1624, Nr. 1 og 33, Tavle 15. [5]) Kongesig., Nr. 78. [6]) Ssts., Nr. 87. [7]) Ssts., Nr. 98. [8]) Ssts., 122 b. og 120. [9]) cfr. S. M., 1618, Nr. 3, Tavle 14 og 1624, Nr. 33, Tavle 15. [10]) D. M., Tab. XI, Nr. 1; J. Wilcke: Møntvæsenet under Christian IV og Frederik III, Kbh. 1924, Fig. 39 og 44; S. M., 1667, Nr. 15, Tavle 26. [11]) S. M., uden Aar, Nr. 15, Tavle 18. [12]) Wilckes nævnte Bog, S. 25. [13]) Grandjean, S. 207.

som udførtes for Christian V. En lignende Form overholdes i Rigsvaabenet af 1819 (Nr. 12). Et Særkende for denne Krone er bl. a. Kløverbladskorset paa Rigsæblet over Bøjlerne. Selv i officielle Fremstillinger er dette Kors imidlertid ofte ombyttet med et mindre karakteristisk, idet ogsaa Kronens Form og Udstyrelse er ukorrekt. Allerede Erik Menved holder et Rigsæble med Kløverbladskors i sin Haand (1290).[1]) Det genfindes hos Kong Hans (1500)[2]) og Christian III (1546)[3]).

De to Kvindeskikkelser, som holder den tyske Adelsmand Heinrich von Scharfenecks Skjold (1292)[4]), betragtes af Hohenlohe-Waldenburg som det ældste Eksempel paa virkelige Skjoldholdere[5]). I det følgende Aarhundrede forekommer saadanne oftere. Oprindelig har Menneske- og Dyrefigurer eller Fantasivæsener, anbragte omkring Skjoldet, vistnok blot tjent som en dekorativ Udfyldning af Sigilfeltet[6]), for senere at blive en Bestanddel af det fuldstændige Vaaben. En Fremstilling af det paagældende Vaabens Indehaver, selv bærende eller holdende sit Skjold, eventuelt ogsaa Hjelmen, den i tysk Heraldik betegnede Selbstschildhalter, er af anden Art. Paa nogle Mønter fra 1623[7]) ses Christian IV, gaaende mod Venstre, ved Foden holdende et kronet Skjold med de tre Løver.

Erik af Pommerns Rigssegl (1398)[8]) viser en staaende Engel, hvis Hoved og Vinger rager op bag Skjoldet, der næsten skjuler Skikkelsen og som holdes med begge Hænder. Dronning Philippas Skjold (1420)[9]) er omgivet af en af to Grene dannet Krans, hvori gaar to fravendte Bukke, den venstre seende indefter; i Christoffer af Bayerns Segl under Haand-

[1]) Kongesig., Nr. 22 a. [2]) Ssts., Nr. 89. [3]) Ssts., Nr. 122 a. [4]) Seyler, Fig. 250. [5]) S. 31, Note 2, anførte Skrift, S. 9. [6]) Grandjean, S. 217 ff. [7]) S. M., 1623, Nr. 4 og 37, Tavle 15. [8]) Kongesig., Nr. 61. [9]) Ssts., Nr. 64.

fæstningen (1440)[1]) er Skjoldet, der kun indeholder hans Slægts Mærker, endelig holdt af to siddende, indadvendte Løver, kun smaa i Forhold til Skjoldhøjden, idet Englehoveder samtidig er stillede øverst og nederst i Sigilfeltet. Disse Figurer kan betragtes som Forløbere for Skjoldholdere i fuld heraldisk Forstand. I mange Tilfælde vil det være vanskeligt at afgøre, hvorvidt der er Tale om saadanne eller om sphragistisk Dekoration. De Figurer, der holder et eller flere Skjolde i forskellige Tronsegl[2]), kan i hvert Fald henregnes til sidstnævnte Kategori og helt lades ude af Betragtning.

To Vildmænd — uden Køller — optræder som virkelige Skjoldholdere i Christiern I.s ældste Sekret (1449)[3]), medens denne Konges senere Sekreter viser to indadvendte, oprejste Løver (1450)[4]), en harniskklædt Ridder og en Vildmand med hævet Kølle i venstre Haand (1457)[5]) samt endelig en Kvindeskikkelse og en Vildmand, der begge holder Skjoldet med fravendt Haand (1460)[6]). Kong Hans anvender en Løve og en Løvinde, af Seyler opfattede som Marekatte (1484)[7]). En harniskklædt Ridder, gaaende mod Venstre, bærer Christiern II.s Skjold i hans Segl som udvalgt Konge (1508)[8]). At denne sidste Figur kan betragtes som en Slags Skjoldholder, tør man ikke benægte.

I Seglene fra Frederik I.s og hans to nærmeste Efterfølgeres Tid er Skjoldholdere ikke anvendt. Jens Bircherods Gengivelse af Frederik II.s Vaaben, henført til 1581, viser to Elefanter, der støtter Skjoldet, idet dette dækker deres Bagkrop (Fig. 10, formindsket)[9]). Forfatteren siger at have fundet disse Skjoldholdere »apud Mejerum«.[10]) At to Løver er anvendt

[1]) Kongesig., Nr. 65. [2]) Ssts., Nr. 67, 75, 89 og 122 a. [3]) Ssts., Nr. 72. [4]) Ssts., Nr. 74. [5]) Ssts., Nr. 76. [6]) Ssts., Nr. 78. [7]) Ssts., Nr. 87. [8]) Ssts., Nr. 96. [9]) Breviarium equestre seu de ordine Elephantino, Havniae 1704, fol. 18. [10]) Ssts., fol. 17.

som samme Konges Skjoldholdere paa et kobberstukkent Vaaben hos Lauterbach[1]) (se her i Bogen Fig. 11) og paa Titelkobberet hos Gaspar Ens[2]), maa maaske skrives paa vedkommende Kunstneres Regning. De træffes imidlertid ogsaa holdende Skjoldet paa Christian IV.s Kiste og kan her ikke frakendes en vis officiel Karakter.

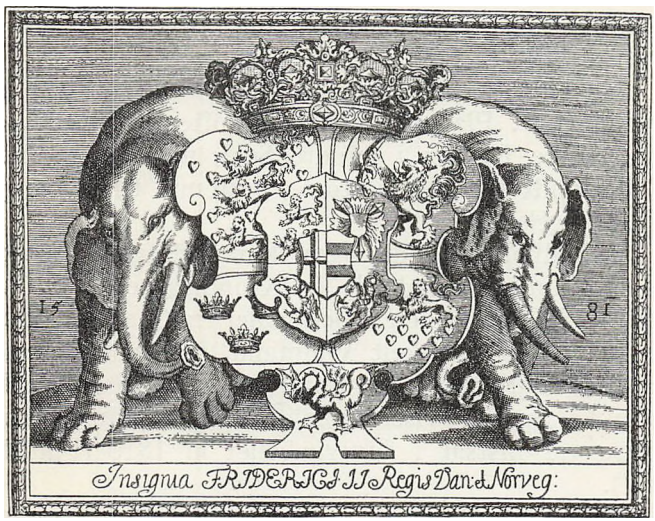

Fig. 10.

To af Christian IV.s Breddalere[3]) (ca. 1608—09)[4]) viser to Vildmænd med nedadvendte Køller. Samme findes ogsaa paa en Medaille[5]), der henføres til nævnte Aar og Sted. Højre Vildmand holder nu Køllen ved Foden, medens venstre bærer den paa venstre Skulder. Det skal lades usagt, om Valget af disse Figurer stod i Forbindelse med Fremstillingen i Christiern I.s

[1]) Epigrammata de rebus gestis serenissimi principis Friderici secundi regis Daniæ, Francofurti 1592. [2]) Jvfr. S. 130, Note 2. [3]) S. M., uden Aar, Nr. 15, Tavle 18. [4]) Se S. 132, Note 10 og 12. [5]) D. M., Tab. XXVII, Nr. 1.

førstnævnte Sekret. Under Christian IV begynder man at stille en Kreds af mindre, ovale Skjolde omkring et større med de tre Leoparder. Her er Skjoldholderne meningsløse. De er dog ogsaa anvendt i dette Tilfælde, f. Eks. paa et Titel-Træsnit hos Ole Worm[1]). En Ridderskikkelse (Christian IV?), der rager op bag Skjoldet paa Løvedaleren fra 1608[2]), og to Engle, som holder et kroner C 4 højt over et lille ovalt Skjold[3]), maa henregnes til rent artistiske Fremstillinger.

Enkelte af Christian V.s Segl[4]) viser de to Vildmænd (jvfr. Planche XIV), der ofte benyttedes af alle senere Konger i mindre Segl, men som ingensinde fandt Plads i de større, bestemte til kongelige Udfærdigelser.

Skjoldholdere findes ogsaa kun undtagelsesvis paa senere Mønter. Frederik V.s Kroningsspecie (1747)[5]) viser to Vildmænd, en Albertsdaler fra Christian VII.s Tid (1781)[6]) en enkelt Vildmand, staaende paa heraldisk højre Side af Skjoldet. Christian VIII.s smukke Specier viser endelig begge Vildmændene. Disse var fastsat i Rigsvaabenet af 1819 (Planche XV).

Efter Sigende skabtes Vaabenteltet — le pavillon — af Philippe Moreau, der i anden Halvdel af det 17. Aarhundrede arbejdede for den franske Konge. Dette »Pragtstykke«, opstaaet under Paavirkning af den fra Tronseglene kendte Baldakin, er enten fremstillet nedhængende fra den højt over Skjoldet hævede Krone (Planche XV), eller ogsaa, saaledes som det er vist paa et emailleret Vaaben fra Christian V.s Tid[7]) (Planche XIV), øverst formet som en Kup-

[1]) Regum Daniae series duplex et limitum inter Daniam et Sueciam descriptio, Hafniae 1642. [2]) S. M., 1608, Nr. 9, Tavle 13. [3]) Ssts., uden Aar, Nr. 8, Tavle 18. [4]) R. A. S., Nr. 72 og 76. [5]) S. M., 1747, Nr. 11, Tavle 39. [6]) Ssts., 1781, Nr. 3, Tavle 42. [7]) Rosenborg, Værelse VI, Montre S, o.

pel, idet da baade denne og selve Skjoldet bærer Krone. I begge Tilfælde omgiver det hele Vaabenet, herunder indbefattet Skjoldholderne. Den førstnævnte Form fastsattes i Rigsvaabenet af 1819 (Planche XV), den sidstnævnte er ikke desto mindre ofte officielt benyttet efter dette Aar.

Det med Hermelin forede røde Vaabentelt, forsynet med Guld-Fryndser og -Kvaster, var under Christian V paa Ydersiden besat med Guld-Kongekroner (Planche XIV)[1]), der f. Eks. senere ses paa Christian VI og Sophie Magdalenes Alliancevaaben[2]), udført i Brokade. Disse Kroner findes ikke paa det Vaabentelt, der omgiver Rigsvaabenet af 1819.

Elefantordenens Klenodie er allerede i det 17. Aarhundrede sat i Forbindelse med Vaabenet. De nævnte Kobberstik hos Lauterbach (Fig. 11) og det graverede Kompaslaag fra 1595 (Planche IX) er Eksempler herpaa. Elefanten genfindes under Skjolde i Segl, førte af Christian IV og Frederik III[3]). Christian V hænger ogsaa den nystiftede Dannebrogordens Klenodie under Skjoldet, og da nærmest dette (Planche XIV). Oprindelig hænger Elefanten i Skærf. Efter Dannebrogordenens Stiftelse benyttes hyppigst Kæder for begge Ordeners Vedkommende, hvilket blev officielt fastsat i Rigsvaabenet af 1819. At begge Klenodier hænger i Skærf hører til Undtagelserne, f. Eks. kendt fra et Vaaben over Porten til den lille Urtegaard ved Holmens Kirke. En samtidig Benyttelse af Kæde og Skærf, den første lagt ovenpaa det sidste, er meningsløs. Denne Kombination vises f. Eks. i Elefantordenens Segl.

[1]) Se ogsaa Titelkobberne til Elefantordenens og Dannebrogordenens Statutter. [2]) Rosenborg, Værelse XIII. [3]) R. A. S., Nr. 27 og 47.

II.

MÆRKER, DER TIDLIGERE HAR HAFT PLADS I DANSK-NORSKE KONGERS VAABENER.

NORGES LØVE.

Dronning Margrethes Sekret (1375)[1]) viser, som allerede omtalt, Fyrstinden omgivet af fire Skjolde. Det øverste paa heraldisk højre Side er Norges, med den øksebærende Løve, der her er vendt mod heraldisk Venstre, mod det lige overfor stillede Skjold med de danske Leoparder, en Følge af den Omstændighed, at begge Skjolde hælder indad. Modsat er de to nederste Skjolde, henholdsvis med Slesvigs Leoparder og Folkungeløven, anbragte i udadhældende Stilling, saaledes at sidstnævnte Figur, ganske meningsløst, maa vende mod Venstre. Der er altsaa ikke Tale om nogen gennemført »Vaabenkourtoisi«. Norges Løve, tydelig kronet, er i det fra Erik af Pommerns danske Rigssegl (1398)[2]) kendte Vaaben (Fig. 8) stillet i Hjerteskjoldet.

Uden at komme ind paa Snorres og andre omtrent samtidige Forfatteres Beretninger om en af Magnus Barfod i førheraldisk Tid ført Guld-Løve i rødt Skjold, indgaaende omtalt af Storm, skal her blot nævnes de fra Sigillerne kendte authentiske norske Kongeskjolde.

---

[1]) Kongesig., Nr. 53. [2]) Ssts., Nr. 61.

Haakon IV Haakonssøns Kontrasigil (1247—48)[1]) fremstiller Fyrsten til Hest, bærende et Skjold, hvori en oprejst ukronet Løve, tidligere kendt fra Hertug Skules Kontrasigil (1225)[2]), der kun viser Skjoldet. Haakons ældre Søns, Haakon den Unges, Kontrasigil (1250)[3]), med en Rytterfremstilling, viser et Skjold, hvori en utydelig Ørn, medens den yngre Søn, Kong Magnus Lagabøter, der ogsaa ses til Hest paa to Kontrasigiller (1265 og 1278)[4]), bærer Skjoldet med Faderens Løve. Magnus' ældre Søn, Kong Erik Præstehader, sætter en Krone paa Løvens Hoved og udruster Dyret med en Økse, St. Olafs Helgensymbol, holdt med Forpoterne, en Forandring, der kendes fra Skjoldet paa hans Kontrasigiller (1283 og 1285)[5]). Som Hertug fører sidstnævntes Broder, Haakon V Magnussøn, først Løven uden Krone og Økse, kendt baade fra hans ældre Ryttersigils Skjold og Hesteskaberak og fra Skjoldet paa det dertil hørende Kontrasigil (1286)[6]), senere med Økse, men stadig uden Krone, kendt fra et andet Ryttersigil — i Skjold og paa Skaberak — og fra dettes Kontrasigil (1292)[7]). Skjoldene paa begge de to sidste Kontrasigiller er forsynede med en »Bort« (bordure), henholdsvis blank og udsmykket med talrige smaa »liggende« Kors. Disse Borter er temmelig sikkert at betragte som Brisurer, kendetegnende den yngre Søn. Storm har ikke haft Opmærksomheden henvendt paa deres Betydning. Netop Borten optraadte hyppigt som Bitegn, endog allerede 1177[8]). Haakons efter hans Tronbestigelse førte Kontrasigil (1305)[9]) viser et Skjold, hvori en kronet Løve med Økse.

Den i den mecklenborgske Rimkrønike afbildede »nordiske« Konge holder, som tidligere nævnt[10]), tre

[1]) Norske Kongesig., Planche III, 2. [2]) Ssts., I, 2. [3]) Ssts., IV, 2. [4]) Ssts., V, 2 og VI, 2. [5]) Ssts., VII, 2 og VIII, 2. [6]) Ssts., X, 1 og 2. [7]) Ssts., XI, 1 og 2. [8]) Ganz, S. 14. [9]) Norske Kongesig., Planche XIII, 2. [10]) Se S. 44, Note 1.

Faner, af hvilke en rød, hvori en Guld-Løve med Sølv-Økse, hvis Skaft vistnok skal være Guld, saaledes som det kendes fra den Grünwald'ske Vaabenbog fra det 15. Aarhundrede[1]). Tinkturerne genfindes hos Gelre, der tilskriver Haakon VI et af Norges Løve og Folkungeløven firdelt Skjold[2]). Her er dog baade Øksens Blad og Skaft hvidt (Sølv), Løvens »Bevæbning« og Tunge blaa. Spørgsmaalet om Tinkturerne er iøvrigt indgaaende behandlet, bl. a. af Storm[3]). Skibsflaget i St. Marie Kirke i Lübeck[4]) viser den norske Løve paa blaa Bund. Henry Petersens Formodning om, at der her kun foreligger en blot og bar Fejltagelse[5]), blev allerede imødegaaet af Storm, der nævner, at »Norges Konges Hoffarve« ifølge en i den saakaldte »Hamars Beskrivelse« fra 1553 omtalt — men omtvistet — Tradition var »blaa og gul«. Samme Forfatter tænker sig, at Kong Erik af Pommern har tilstræbt en Ensartethed ved at ændre Skjoldets røde Farve til blaat, idet han hævder, at gult og blaat i Slaget 1427 virkelig har været de norske Hoffarver, ligesom de ogsaa var de danske og svenske. Kolsrud paaviser, at den blaa Farve i Norges Rigsbanner gaar endnu længere tilbage. Paa et italiensk Verdenskort fra 1367 vejer saaledes et blaat Banner med en hvid Løve over Byen Bergen, utvivlsomt betragtet som Norges Hovedstad.

Det til Skjoldet hørende Hjelmtegn kendes fra et af Hertuginde Ingeborg ført Segl (1318)[6]). Fyrstinden — Haakon V.s Datter og Hertug Erik af Sveriges Ægtefælle — holder to Faner, henholdsvis med

---

[1]) Sbm., S. 31, Tavle 43, Nr. 1. [2]) Ssts., S. 30, Tavle 32, Nr. 3. Gengivet med Farver i Norske Kongesig. [3]) Norges gamle Vaaben, Farver og Flag, Kristiania 1894. Se ogsaa O. Kolsrud: Bergens Bys Segl, Vaaben, Farver og Flag, Bergen 1921, S. 180 ff. [4]) Se S. 39, Note 8. [5]) Se ogsaa Sbm., S. 72. [6]) Sv. Sig., 1 Serie, Nr. 57.

den norske Løve og Folkungeløven, medens to Hjelme er anbragte i Sigilfeltet, ved hendes Sider. Norges Kongehjelm er smykket med et halvcirkelformet, nitakket, med Paafuglefjer besat Skærmbrædt, hvori en opvoksende Løve. Ovennævnte Vaaben hos Gelre viser et rødt femtakket, ligeledes med Paafjer besat Skærmbrædt, hvori den kronede øksebærende Løve med Tinkturer som i Skjoldet. I den Grünwald'ske Vaabenbog ses et helt andet Hjelmtegn: en med Hermelinsopslag forsynet spids Guld-Hat, øverst besat med en Guld-Krone, hvoraf opvokser en Paavifte, og paa Siderne med to Sølv-Økser med Guld-Skaft.[1]) Et lignende Hjelmtegn er afmalet i den »burgundiske« Vaabenbog fra Midten af det 15. Aarhundrede, idet Økserne her er helt jernfarvede.[2]) Seyler antager, at Erik af Pommern eller Christoffer af Bayern er Ophavsmanden til denne Hjelmprydelse. Hertugerne af Slesvig og Holsten satte senere den norske Løve — som nedenfor nævnt, staaende i en Hellebard — paa den midterste, og fornemste, af deres tre Hjelme. Christian III.s Hertugsegl (1533)[3]) er et Eksempel herpaa.

Som allerede omtalt, holder Kong Erik Præstehaders Løve Øksen med Forpoterne, hvilket ligeledes gælder Fremstillingen i de andre her nævnte norske Skjolde, medens den hos Erik af Pommern ogsaa griber i Skaftet med højre Bagpote (Fig. 8). I Skjoldet fra Kirkebø (Planche III) holdes det meget lange Skaft med alle fire. Disse Forhold, Øksens lodrette eller mer eller mindre skraa Stilling i Forhold til Skjoldaksen samt dens gradvise Omdannelse til en krummet Hellebard er gjort til Genstand for indgaaende Omtale af Carstens.[4]) Allerede i Haakon

[1])—[2]) Sbm., S. 30, Tavle 43, Nr. 1 og 3. [3]) Kongesig., Nr. 118. [4]) Det Norske Vaabens Opkomst og Forandringer, Nye Saml. af det Kgl. danske Videnskabers Selskabs Skrifter I, Kbh. 1781, S. 164 ff.

VI.s Tid ses det buede Skaft, som Løven holder med de fire Poter. Under de første oldenborgske Konger bliver Skaftet helt krumt. Denne Type anvendtes derefter lige til nyeste Tid. Feltets Form tvinger ofte Løven saa stærkt forover, at den næsten bliver gaaende (Planche VIII, Nr. 2). I Norge har man, som bekendt, nu genoptaget den lige, kortskaftede Økse. Det bør endelig bemærkes, at den norske Løve undertiden fremstilles som oprejst Leopard med Hovedet en face, f. Eks. i Skjoldene paa Christian III.s og Frederik II.s Kenotafer i Roskilde Helligtrekongers-Kapel (Planche XVI).

»FOLKUNGELØVEN«.

Det nederste paa heraldisk venstre Side anbragte Skjold i Dronning Margrethes Sekret (1375)[1]) er hendes Ægtefælles, Kong Haakon VI.s, fædrene, visende Folkungeløven, »lagt paa« tre smalle Skraabjælker. Skjoldet er, som allerede nævnt, udadhældende[2]), vendt mod Venstre, hvoraf følger, at ogsaa Dyret vender denne Vej, idet Skraabjælkerne gaar fra Højre. I Erik af Pommerns danske Rigssegl (1398)[3]) staar denne, nu mod Højre vendte Løve, tydelig kronet, i Hovedskjoldets 3. Felt (Fig. 8); Skraabjælkerne gaar fra Venstre. At disse sammenstillede Mærker her betegner Sverige, er utvivlsomt.[4]) De kendes første Gang fra et Segl, ført af Birger Magnusson (1238)[5]), den senere Jarl. Bjælkerne gaar her fra Højre, i sammes yngre Segl (1254)[6]) derimod fra Venstre, den herefter gældende Ordning. Først Birgers Søn, Kong Magnus Ladulås, kroner Løven (1275).[7]) De i Folkungeskjoldet strøede Figurer, Roser og Søblade, er allerede tidligere omtalt.[8])

[1]) Kongesig., Nr. 53. [2]) Se S. 138. [3]) Kongesig., Nr. 61. [4]) Se S. 98. [5]) Sv. Sig., 3 Serie, Nr. 11. [6]) Ssts., 1 Serie, Nr. 17. [7]) Ssts., Nr. 25. [8]) Se S. 76 ff.

Selve Skjoldmærkernes Tinkturer: Guld-Løve og hvide (Sølv-) »bara« ɔ: barres, den franske Betegnelse for Venstre-Skraabjælker, nævnes i Erikskrøniken fra Tiden omkring 1320. I Sverige kendes ingen farvelagt Fremstilling fra Middelalderen af dette Vaaben. At Feltet dog allerede da har været blaat, saaledes som det i Sverige kendes fra 1500-Tallet, fremgaar af et Vaaben hos Gelre (1334—75). Sammen med Kong Albrechts ses her »die edel wapen van zweden«: Guld-Løve med Guld-Krone, Sølv-Skraabjælker og blaat Felt, strøet med røde Søblade[1]). I den Berghammer'ske Vaabenbog[2]), et halvt Aarhundrede yngre, forekommer samme Tinkturer. Løven er nu ukronet med rød Tunge og Bevæbning, de strøede Søblade er udeladt. Løvens, Skraabjælkernes og Feltets Tinktur gaar, ligesom de røde Søblade, igen i det Skjold, som Gelre tilskriver Kong Haakon VI, firdelt af den norske Løve og Folkungemærkerne.[3]) I den mecklenborgske Rimkrønike er Tinkturerne ombyttede: blaa Løve, Sølv-Skraabjælker, Guld-Felt. Maaske er Ombytningen at betragte som Brisure.

Hvad Hjelmen angaar, fremstilles den hos Gelre prydet med to af en Guld-Krone opvoksende Guld-Vesselhorn, af Tyrehornstypen, hvert besat med seks blaa Faner, gengivende Skjoldmærkerne, idet her samtidig ses en Guld-Hjelm med rødforet blaat Hjelmklæde, medens den Berghammar'ske Vaabenbog kun viser tre blaa Faner paa hvert Horn, hver Fane med tre pælvis stillede Guld-Kroner[4]), Kong

[1]) Velvillig Meddelelse fra Bibliothèque Royale, Bruxelles. I Sbm. — S. 27 — anføres fejlagtigt Sølv-Krone og Sølv-Søblade. [2]) Svenska Autograf Sällskapets Tidskrift II, 6, S. 122 med farvelagt Gengivelse. [3]) Gengivet med Farver i Norske Kongesig; den skraverede Gengivelse hos Sbm., Tavle 32, Nr. 3, jvfr. S. 30, har Sølv-Søblade. [4]) Kammerherre Toll har gjort mig opmærksom paa, at dette Hjelmtegn paa Titelbilledet til hans Bog om Trekronor-vapnet med Urette er afbildet som gældende Gelre.

Albrechts Hjelmprydelse. Yngre mandlige Efterkommere af Folkungekongerne fører de to Horn, besatte med et vekslende Antal Faner, i hvis Dug enten ses Løven eller Bjælkerne.[1]) Kong Magnus Smek og hans Søn, Kong Erik, fører et cylinderformet Skærmbrædt med to Fjerprydelser.

POMMERNS GRIF.

Fjerde Felt i det fra Kong Erik af Pommerns danske Rigssegl (1398)[2]) kendte Skjold (Fig. 8) viser en mod Venstre vendt Grif, fremstillet med Vinger, Fugleklør paa Forbenene, Løvens Bagkrop og Hale og et med spidse Smaatakker besat Hoved med Fuglenæb. I det Store og Hele er dette Fabeldyr her i god Overensstemmelse med heraldisk Sædvane.

Allerede Hertug Bogislav II af Pommern (Stettin), en af Kongens direkte Forfædre paa Sværdsiden, førte Griffen i sit Skjold, kendt fra et Rytteresigil (1214)[3]). Tinkturerne er meget omdebatterede. Det maa betragtes som aldeles sikkert, at Kong Erik førte en rød Grif i Sølv. At der i Skibsflaget fra St. Marie Kirke i Lübeck[4]) er Tale om en sort Grif paa rød Bund, kan lades helt ude af Betragtning. Wolgaster-Linien førte iøvrigt en sort Grif i Guld, hvilket i hvert Fald ikke forklarer de nævnte Farver i Flaget. Kong Eriks Farfaders, Hertug Bogislav V.s, Hjelmtegn bestod af et med en Række Paafjer besat halvcirkelformet Skærmbrædt (1362)[5]), ogsaa kendt tidligere, medens Faderen, Hertug Wratislav VII, satte en, øverst med samme Fjer besat, høj spids Hat paa sin Hjelm (1393)[6]).

[1]) S. 37, Note 7, anf. Skrift, S. 60 ff., hvor ogsaa andre Hjelmtegn nævnes. [2]) Kongesig., Nr. 61. [3]) Sbm., S. 69 ff. [4]) Se S. 39, Note 8. [5]) Sbm., Tavle 68, Nr. 1. [6]) cfr. samme Tavle, Nr. 4.

Det skulde synes utvivlsomt, at Griffen i Kong Eriks Skjold svarer til sidste Led af Seglets Omskrift: Dux pomeranus. Henry Petersen hævder imidlertid, at den her — og ligeledes i Flaget — betegner Kongen som Rex Sclavorum, dannende Forbindelsen mellem de Venders Lindorm, af denne Forfatter benævnt Grif, i Christoffer af Bayerns Skjold, hvor Figuren ogsaa staar i 4. Felt, og den vingede Drage, som, maaske med samme Betydning, tidligere kendes fra Christoffer Valdemarsens Gravmæle[1]). Som Støtte for sin Paastand nævner Forfatteren en fra Christian V.s Tid stammende Beskrivelse af Dronning Margrethes Monument[2]), hvori det hedder: »Ved hendes Hoved, som hun ligger, er en Krone, og paa Enden over er Danmarks Vaaben afmalet, tre Kroner i blaat Felt, tre Løver og Hjerter i gult Felt, Griffen i rødt Felt, to Løver i gult Felt og tvert over Alt et rødt [!] Kors«. Henry Petersen, der for Resten ikke citerer korrekt, antager, at Vaabenet »i al Fald i sin Tegning« er det originale fra Erik af Pommerns Tid og at de to Løver »aabenbart« staar som Dronningens mødrene Skjoldmærke, hvilket »bestemt« [!] viser, »at det er den afdøde Dronnings og ikke den regerende Konges Vaabenskjold«, hvorfor Griffen kun kan være det vendiske Kongemærke. Paastanden kan absolut ikke bevises. Som tidligere nævnt, stod de Venders Lindorm oprindelig i blaat Felt, der forandredes til rødt. Skulde dette da egentlig være det oprindelige? Sønderjyllands Løver kan her tænkes at give Udtryk for Kongens Overherredømme over dette Land. Grif og Lindorm er endelig saa helt forskellige heraldiske Figurer, at man ikke uden videre, selv ikke med de nedenfor omtalte varierende eller rettere forvanskede Fremstillinger for Haanden, med Sikkerhed tør

---

[1]) Se S. 110. [2]) Fortegnelse over Gravskrifter m. m. i Roskilde Domkirke, Thottske Saml. 4to, Nr. 1406.

antage, at det ene Fabeldyr er erstattet af det andet. Hertil kommer, at den citerede Beskrivelse kun er en tvivlsom Kilde.

Erslev holder sig til den Kendsgerning, at Titlen Rex Sclavorum ikke forekommer i Omskriften paa Eriks danske Rigssegl. Det er efter hans Mening derfor »overvejende rimeligt«, at Griffen i dette Skjold maa betragtes som den pommerske.[1]) Der er saa meget mere Grund til at anse denne Betragtning som fuldtud rigtig, naar det ses, at Griffen i Skjoldet fra Kirkebø (Planche III), nærmest en Slags Alliancevaaben[2]), er stillet i Hjerteskjoldet. At den ogsaa her skulde betegne Vendernes Konge, er simpelthen fuldkommen utænkeligt.

Uden at det kan siges, at et egentligt Bevis foreligger i denne Sag, er der maaske Grund til at bemærke, at man under Erik af Pommerns Billede paa et af Hans Kniepers Kronborg-Gobeliner ser et delt Skjold, hvis 1. Felt viser Unionskronerne, 2. Griffen. Her er dennes Betydning sikker.

Tilsyneladende uafhængig af Henry Petersen fremsætter Seyler en Snes Aar senere en lignende, ganske vist noget uklart formuleret Antagelse.[3]) Den fremragende tyske Heraldiker ved, at Lindormen under Christoffer af Bayern stod som de Venders Kongemærke, men henleder samtidig Opmærksomheden paa, at det denne Konge tilskrevne Skjold i den saakaldte Constanzer Concilienbuch viser en tydelig Grif i 4. Felt[4]), hvilken uden Tvivl maa betegne Venderne. Dette Kildeskrift, der er et Aarhundrede senere end Kong Christoffer, kan kun anses som sekundært. Griffen kan være en misforstaaet Lindorm og tør i hvert Fald ikke tages til Indtægt for Formodningen om et Vendermærke hos Kong Erik.

---

[1]) Dronning Margrethe, S. 489. [2]) Se S. 99. [3]) Sbm., S. 72. [4]) Ssts., Tavle 74, Nr. 2.

Det bør ikke forbigaas, at der undertiden i Stedet for Griffen, ganske modsat, forefindes en Art Drage. I den omkring 1480 udførte Vaabenbog for »Sent Huprechts Broderschafft« forekommer det pommerske Skjold fire Gange som Anevaaben for Hertuginde Sophie af Jülich og Berg, født Hertuginde af Sachsen-Lauenborg, idet hendes Moder var Datter af Hertug Wratislav IX af den pommerske Slægts Wolgaster-Linie. Griffen har her stadig Dragehale, i tre Tilfælde Dragevinger — ikke Fuglevinger — og fremtræder endog i et Tilfælde uden Forben[1]).

Alt taget i Betragtning tør man dog, om andet ikke bevises, anse Griffen i Erik af Pommerns Skjold som hans Slægts Mærke.

PFALTZ' LØVE OG BAYERNS RUDER.[2])

Christoffer af Bayerns først kendte Segl som dansk Konge, et Sekret (1440)[3]), viser et ved et smalt Kors firdelt Skjold, hvis 1. Felt indeholder Danmarks Leoparder, 4. Vendernes Lindorm, medens en oprejst kronet Løve i 2. Felt og et rudet 3. Felt henholdsvis betegner hans Titler som Pfaltzgreve paa Rhinen og som Hertug i Bayern.

Scheyern-Wittelsbach'ernes i det 12. Aarhundrede førte Ørn var maaske kun et »Amtswappen«, betegnende Slægtens Værdighed som bayerske Pfaltzgrever. Mayerfels mener dog, at den var et virkeligt Slægtsmærke.

Ludvig I »der Kelheimer«, anden Hertug af Bayern af denne Stamme, forlenedes 1215 med Rhinpfaltz efter Welferne, hvis Løve han optog. Den kro-

---

[1]) Sbm., S. 71. [2]) Ströhl, S. 28; Karl Ritter v. Mayerfels: Der Wittelsbacher Wappen, Konstanz 1880. [3]) Kongesig., Nr. 66.

nedes af hans Søn, Otto II. Tinkturerne — Guld-Løve i sort — omtales 1250 i Conrad von Mures Clipearius. Züricher-Rullen viser en rød Krone paa Dyrets Hoved.

De saa kendte bayerske Ruder (»Wecken«) forekommer første Gang i Segl, førte i anden Halvdel af det 13. Aarhundrede af Otto II.s Sønner. Oprindelsen er ikke afgjort med Sikkerhed. Maaske var Ruderne en Arv fra Greverne af Wasserburg, der førte et af Sølv og rødt rudet Skjold. Wittelsbach'ernes Tinkturer, kendte fra Züricher-Rullen, er Sølv og blaat. Man har ogsaa fremsat Formodningen om, at Ruderne antoges i Stedet for Ørnen, efter at dette Mærke var blevet vanæret af Pfaltzgrev Otto VII af Wittelsbach, som 1208 myrdede Kejser Philip af Schwaben og derfor sattes i Rigets Akt.

Otto II.s Sønner førte to med Lindegrene besatte Sølv-Vesselhorn paa Hjelmen. Senere anbragtes Pfaltz' Løve, i siddende Stilling, mellem Hornene, nu rudede som Skjoldet. Dette Hjelmtegn kendes f. Eks. fra Codex Sefken (ca. 1380)[1]).

ISLANDS STOKFISK.[2])

I Marginen af en gammel Skindbog fra det 14. Aarhundredes Midte ses aftegnet en hovedløs, flækket Stokfisk, rimeligvis udført af den, der har skrevet Bogens Tekst.[3]) Thiset hælder med god Grund til den Anskuelse, at der her foreligger en Gengivelse af Islands heraldiske Mærke.[4]) Dette kan dog først med Sikkerhed paavises i næste Aarhundrede, idet det

[1]) Ströhl, Fig. 39. [2]) Halldór Hermannsson: Skjaldmerki Íslands, Eimreiðin XXII, Kbh. 1916. [3]) Diplom. Islandicum III, S. 150 ff. [4]) Islands, Færøernes og Koloniernes Vaaben, A. n. O. 1915, S. 177 ff., Fig. 3.

kendes fra det bergensiske Hansekontors Segl (1415)[1]), som viser et delt Skjold, hvis 1. Felt indeholder en hovedløs, nu kronet Fisk, der ikke er flækket, 2. en halv Ørn, fast paa Delingen, hentet fra Lübecks Vaaben. Figurerne er ombyttede i et senere Skjold.[2]) Ogsaa de hamborgske Islandsfarere sammenstillede Fisken med deres halverede Bymærke. Deres Segl[3]) med et saadant delt Skjold stammer fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede.

Paa et Kort, udgivet 1539 af Olaus Magnus, er den kronede uflækkede Fisk anbragt som eneste Figur i et Skjold[4]), der helt tilhører Island. Den flækkede Fisk ses paa et Træsnit i Hola-Salmebogen (1589).[5]) Man tør gaa ud fra, at dette Mærke, Typen ufortalt, har staaet i det nu tabte Landssegl, som Christian III 1550 sendte op til Island med Laurids Mule. Det senere Landssegl (1593)[6]) viser et Skjold med den uflækkede Fisk. Denne Type kendes fra Martin Schrots Wappenbuch (1576)[7]), idet Tinkturer — blaa Fisk med Guld-Krone i rødt — nævnes i en anden Udgave af samme Værk (1580)[8]). Allerede Gaspar Ens omtaler imidlertid en hvid (Sølv-) Fisk, ligeledes i rødt.[9]) Naar denne Forfatter beskriver den som coronatus, tænkes sikkert kun paa en Guld-Krone. Disse sidste, stadig benyttede Tinkturer genfindes paa det tidligere nævnte Smykke fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede.

Den uflækkede Fisk er optaget i Vaabenet paa den »gamle« Kopi af Frederik I.s Portræt (Planche VII), idet den her ganske undtagelsesvis staar i blaat Felt, ligesom den ses i et sammensat Skjold paa en af Christian IV.s Guldmønter (1591)[10]), her stillet i det

---

[1]) Se Side 148, Note 4, anf. Skrift, Fig. 1. [2]) Ssts., Fig. 2. [3]) R. A. S., Ny Aftryk af gamle Signeter. Daarlig Gengivelse hos Hermannsson, Fig. 4. [4]) Ssts., Fig. 5. [5]) Ssts., Fig. 7. [6]) Ssts., Fig. 8. [7]) Sbm., Tavle 43, Nr. 2. [8]) Ssts., S. 41. [9]) S. 130, Note 2, anf. Skrift, S. 160. [10]) S. M., 1591, Nr. 1, Tavle 11.

ved et Kors firdelte Skjolds 4. firdelte Kvarters 2. Felt. Noget ind i det 17. Aarhundrede bliver den flækkede Type almindelig. Den fastsættes i Rigsvaabenet af 1819. En særlig Type, nærmest to krydslagte Fisk, forekommer paa den emaillerede Medaillon med Frederik III.s og Sophie Amalies Skjoldmærker (Planche XIII, Nr. 1).

GOTLANDS AGNUS DEI.

Den gutniske Del af Staden Visbys Raad benyttede et Segl (1280), der viser en mod heraldisk Venstre gaaende hornet Vædder med fremadvendt Hoved, holdende en Fane, hvis Stang øverst ender i et Kors. Den almindelige Fremstilling af Agnus Dei — et tilbageseende Lam — stod i andre middelalderlige Segl, dels førte af selve Øen — Terra Gotlandia — dels af Visby[1]), og endvidere paa talrige Mønter[2]). Det ene af Øens Sekreter viser et Kors i Fanedugen. Lindstrøm hævder, at dette Segl utvivlsomt stammer fra Tiden før Valdemar Atterdags Erobring i 1361, og at Fanen derfor ikke, som antaget, kan betyde Dannebrog. Eksempler paa den af Gudslammet baarne Korsfane kendes fra Segl, førte af et Franciskanerkloster i Moirent eller Moirans i Frankrig (13. Aarhundrede)[3]), af Biskoppen i Västerås (1296)[4]) og af den tyske Ordens Kommandør i Årsta i Södermanland (1308)[5]). Lammet bar undertiden et Kors, uden Fane, saaledes i Lunds Allehelgensklosters Segl (ca. 1150).[6]) Fremstillingen af dette Symbol er iøvrigt varieret paa forskellig Maade.

[1]) G. Lindström: Anteckningar om Gotlands Medeltid, II, Stockholm 1895, S. 8 ff., jvfr. Jöran Wallin: Gothländska Samlingar I, Stockholm 1747. [2]) P. Hauberg: Gullands Myntvæsen, A. n. O. 1891. [3]) Brit. Mus., Cat. V, Nr. 18, 673, Tavle IX. [4]) Sv. Sig., 2. Serie, Nr. 157. [5]) Ssts., Nr. 203. [6]) Gejst. Sig., Teksten S. 11.

Agnus Dei med Fanen er optaget i Vaabener paa den »gamle« Kopi af Frederik I.s Portræt (Planche VII)[1]) og paa en Guldmønt fra Christian IV.s Mindreaarighed (1591)[2]), her stillet i det ved et Kors firdelte Skjolds 3. firdelte Kvarters 2. Felt. I danske Vaabener er Lammet som Hovedregel fremadseende.

Gaspar Ens nævner en rød Fane med dette Mærke under Beskrivelsen af Ceremoniellet ved Frederik II.s Ligbegængelse, uden at omtale selve Mærkets Farve.[3]) Vaabenet paa den nævnte Kopi viser et hvidt Lam, holdende en fra en Stang, endende i et gult Kors, vajende hvid Fane, hvori et rødt Kors, i rødt Felt. Ganske samme Tinkturer anføres hos Spener[4]), der dog mener, men sikkert med Urette, at en af Pontanus omtalt rød Fane med hvidt Kors vilde være mere korrekt.

ØSELS ØRN.

Det af Frederik II erhvervede forhenværende Bispedømme Øsels Mærke — St. Johannes Ørn, fremstillet i »Falkestilling« ɔ: siddende, »flyvefærdig«, med løftede Vinger (Planche X, øverste Skjoldrække Nr. 2) — faar under Christian IV Plads i et af de kredsstillede Skjolde paa Medailler (1596)[5]) og i et sammensat Skjold paa en Portugaløser (1603)[6]). Blandt Fanerne ved Frederik II.s Ligbegængelse viste én den øselske Ørn. Paa en af Frederik III.s Specier (1668)[7]) og paa forskellige senere Mønter og Medailler fremstilles den som almindelig heraldisk Ørn med Vinger, udbredte til Siderne.

---

[1]) Se Afsnit III, Vaaben III under Frederik I. [2]) S. M., 1591, Nr. 1, Tavle 11. [3]) S. 130, Note 2, anf. Skrift, S. 160. [4]) S. 607. [5]) D. M., Tab. III, Nr. 1 og VII, Nr. 2. [6]) S. M., 1603, Nr. 1, Tavle 12. [7]) Ssts., 1668, Nr. 9, Tavle 26.

Medens Feltets blaa Farve er konstant, er Ørnens Tinktur varierende. Den var oprindelig sort, hvilken Farve vistnok ses paa det omtalte Smykke[1]) fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede. Gaspar Ens omtaler kun Fanedugens Farve[2]). Hos Spener angives Sølv som Ørnens Tinktur (Fig. 12), ligesom den er hvid med sort Skattering paa Christian V.s Kroningssværd. I et af Skjoldene paa Frederik IV.s Rytterstatuette[3]) ses en gul Ørn, der ogsaa nævnes af Holberg[4]) som ført alternativt med en sort.

FEMERNS KRONE.

Staden Burg paa Femern førte et Segl (1350)[5]), hvori ses en Borg, mellem hvis Taarne er anbragt en Krone under en Stjerne. Denne Krone maa tidligt have været selve Femerns Mærke. Idet Erik af Pommern — i det store Processkrift fra 1423 — forsvarer sit Hærtog mod Øen faa Aar tidligere, siger han, at Indbyggerne overgav deres Ø og Borg til Holstenerne og opgav Kronen, som de plejede at føre i deres Landssegl — in sigillis terræ eorum, samt at de optog »Nældebladet«, folium urticæ, de holstenske Herrers Vaabenmærke.[6]) Under Forhandlingerne mellem Frederik II og Hertugerne Hans den Ældres og Adolfs Raader om de forestaaende Højtideligheder i Odense i Anledning af Lensmodtagelsen, ved hvilken Lejlighed en særlig Fane for Femern paakrævedes, blev det meddelt Kongen, at Øen i lang Tid havde brugt det holstenske Vaaben, men at den, saaledes som det fremgik af gamle Breve i Hertug Hans' Kancelli, tidligere havde ført en gul Krone i blaat Felt. Dette

[1]) Se S. 114, Note 7. [2]) S. 130, Note 2, anf. Skrift, S. 160. [3]) Se S. 16, Note 8. [4]) Se S. 105, Note 1, anf. Skrift, S. 426. [5]) Sbm., S. 40. [6]) Script. rer. dan. VII, S. 300.

Vaaben stadfæstedes derefter af Kongen 31. Januar 1580.[1])

I et sammensat Skjold paa en Guldmønt fra Frederik III.s Tid (1666)[2]) ses en lukket Bøjlekrone som Femerns Mærke. Som tidligere omtalt, benyttede denne Konge undertiden ogsaa lukkede Kroner for Unionsmærkets Vedkommende, hvilket imidlertid ikke er Tilfældet her. Den aabne Krone ses paa andre af Kongens og hans Efterfølgeres Mønter.

BORNHOLMS DRAGE.

I et af de kredsstillede Skjolde paa en Specie fra Frederik III.s Tid (1668)[3]) anbringes en firbenet Drage som Mærke for Bornholm, ligesom den — men kun udstyret med to Ben — ses i Kongens fra et Segl[4]) kendte, af smaa og utydelige Felter sammensatte Skjold, stillet ved Siden af Dronningens. Paa Specien er ogsaa Vendernes Lindorm firbenet. Da Bornholm hverken dengang eller tidligere indtog nogen særlig statsretlig Stilling, er Optagelsen af et saadant »Vaaben« i og for sig meningsløst, hvad Grunden hertil end kan have været.

Hos Spener[5]) fremstilledes Dragen med et Par Ben, Fuglevinger — ikke Flagermusevinger eller Dragevinger som hos Vendernes Lindorm — og med Øglehale (Fig. 12). Skraveringen viser Guld-Drage i rødt Felt. En Figur, lignende Lindormen, men staaende paa et Par ret lange Ben, ligesom den bornholmske Drage i Speners Vaaben, og med samme Tinkturer, ses i Skjoldet mellem Femerns og Gotlands Skjolde paa Christian V.s Kroningssværd. Da

[1]) L. Laursen: Danmarks-Norges Traktater II, Kbh. 1912, S. 433. [2]) S. M., 1666, Nr. 2, Tavle 25. [3]) S. M., 1668, Nr. 9, Tavle 26. [4]) R. A. S., Nr. 52. [5]) Tab. XXVII.

Vendernes Lindorm, i Skjoldet under Gothernes, her staar i blaat, kunde man, som tidligere nævnt[1]), tænke sig, at en Ombytning havde fundet Sted, idet en Guld-Drage i blaat, »det gamle baltiske Riges Vaaben«, som Holberg siger[2]), »endnu er i den Provins Borringholm«. Man vil iøvrigt erindre, at Vendernes Lindorm oprindelig stod i blaat Felt. En kronet Guld-Lindorm uden Ben i blaat Skjold findes anbragt paa Frederik IV.s Rytterstatuette[3]), ogsaa her mellem Femern og Gotland, og uden Tvivl betegnende Bornholm. Her er Vendernes Lindorm forsynet med et Par Ben; Figurerne er ellers saa godt som ens. Fra Marmorværelsets Loft paa Rosenborg kendes derimod en firbenet, hornet Guld-Drage i rødt, der paa Grund af sin Plads ligesaa sikkert er Bornholms. Her er Vendernes Lindorm uden Ben. Den sidstnævnte er i begge Tilfælde Guld i rødt.

Det er, som det let vil ses, ikke muligt at fastsætte en bestemt Dragetype og sikre Tinkturer for det bornholmske, lidet benyttede Vaabens Vedkommende.

---

[1]) Se S. 114. [2]) Se S. 105, Note 1, anf. Skrift, S. 426. [3]) Se S. 16, Note 8.

III.

RIGSVAABENETS UDVIKLING OG SAMMENSÆTNING.

De danske Konger af Valdemarernes Mandsstamme førte alle samme Vaaben. Leoparderne eller Løverne i det med Søblade strøede Skjold, Slægtens Hjelm, prydet med Vesselhorn, besatte med Paavifter, eller ogsaa det fuldstændige Vaaben, baade Skjold og Hjelm, blev den eneste heraldiske Udsmykning af disse Kongers Segl, naar lige undtages de to mødrene brandenborgske Ørne, som, anbragte i Sigilfeltet, ved Skjoldets Sider, ses i Erik Menveds Kontrasigil (1287)[1]), her kun at betragte som sphragistiske Bitegn[2]), endvidere de Kors-Skjolde, der forekommer i Valdemar Atterdags Rettertingssigiller (1356 og 1367)[3]) samt endelig det ved Hjælp af Roser og Skraalinier i begge Retninger damascerede Skjold, hvori en med kuglebelagte Borter forsynet Venstre-Skraabjælke, bærende Ordene TYL DANA' LOVGH, som kendes fra Kontrasigillet[4]) til Kong Valdemars førstnævnte Rettertingssigil. I Dronning Margrethes Rettertingssigil (1388)[5]) er et med en Krone belagt Kors stillet direkte i Sigilfeltet. De Segl, der kun viser en Krone, tæller ikke med i denne Forbindelse.

[1]) Kongesig., Nr. 21 b. [2]) Om dette Begreb se Side 31, Note 2, anførte Skrift, S. 3 f. og 90 f. [3]) Kongesig., Nr. 41 a. og 42 a.; jvfr. nærmere S. 15. [4]) Ssts., Nr. 41 b. [5]) Ssts., Nr. 54.

Som tidligere omtalt, satte Dronning Margrethe fire Skjolde, valgte af genealogiske Grunde, i det ene af sine Sekreter (1375)[1]), Skjoldet med de tre Kroner i et andet (1391)[2]). Oluf førte de tre Leoparder. Under Erik af Pommern træffes første Gang det af flere Felter sammensatte Skjold, hvorefter et saadant stadig benyttes, idet Leoparderne eller Løverne altid faar den fornemste Plads. Baade Kong Erik, Christoffer af Bayern og Kongerne af den oldenborgske Stamme benyttede imidlertid desuden Skjolde, der blot viste de tre Dyr, saaledes at det gamle Dynastis Vaaben ikke gik af Brug. I Tidens Løb betragtedes det først og fremmest som tilhørende selve Riget. Talrige Mønter, Segl o. s. v. er Eksempler herpaa.

I firdelte Skjolde sattes Leoparderne eller Løverne i 1. Felt. Bliver der Tale om et med et Hjerteskjold belagt Skjold eller om en samtidig Anvendelse af Midterskjold og Hjerteskjold, staar Dyrene enten i Hovedskjoldets 1. Felt eller i Hjerteskjoldet, hvilket viser, at man, med skiftende Opfattelse af de paa hverandre lagte Skjoldes Rang, stadig har givet det gamle Vaaben Forrangen, ligesom det — under de respektive Konger kort og godt benævnt Danmark — fra Christian IV.s Tid staar i Midten, naar den kredsstillede Ordning af Skjolde foreligger. Hvad det paa et Midterskjold lagte Hjerteskjold angaar, har man iøvrigt hævdet[3]), at det indtager en særlig udmærket, men aldrig mest vigtig Plads, idet det udelukkende var forbeholdt Stamvaabenet eller et Naadestegn. Tre af Christian IV.s Vaabener (X—XII) er Eksempler paa det modsatte.

Gentagelsen af et bestemt Mærke i det firdelte Skjolds 1. og 4. eller 2. og 3. Felt kendes tidligt. Det spanske Vaaben er saaledes allerede 1229 »kva-

[1]) Kongesig., Nr. 53; jvfr. S. 138. [2]) Ssts., Nr. 55, jvfr. S. 97. [3]) Ernst v. d. Reckes Artikel om Heraldik i Salmonsens Konversationsleksikon, 2. Udg., Bd. XI, S. 294.

dreret« af Kastilien og Leon. I de danske Kongeskjolde foreligger en saadan Gentagelse hyppigt, nemlig af Slesvigs, Holstens, Oldenborgs og Delmenhorsts Mærker. Selve Leoparderne er kun gentagne af Frederik I (Vaaben II og III) og af Christian III (Vaaben I).

For langt de fleste danske Kongeskjoldes Vedkommende er Inddelingen i Felter foretaget ved Hjælp af et smalt Kors, eventuelt over en Skjoldfod[1]). Sjældnere foreligger den almindelige Firdeling, uden Kors (Christian III.s Vaaben IV og Christian IV.s Vaabener II og V). Undertiden, navnlig vist paa Mønter, er Korset saa smalt, at det kan være vanskeligt at afgøre, om der overhovedet er Tale om denne Figur eller blot om stærkt fortykkede Linier. Et af Christian IV.s Vaabener (XIII) og et af Frederik III.s (II) viser endelig Skjoldet, lagt paa Korset, af hvilket kun Armenes Ender synes. Hvis Korsets lodrette Arme indtager den theoretisk set normale Trediedel — respektive to Syvendedele — af Skjoldets Bredde[2]), er det egentlig ikke korrekt at regne med et ved et Kors firdelt Skjold. Her er Korset i Virkeligheden »ledsaget« af fire Figurer eller Figurgrupper, hvis Plads nærmere angives. Der kan f. Eks. tales om et Kors, ledsaget øverst til Højre af tre af Hjerter omgivne Løver, øverst til Venstre af en øksebærende Løve, nederst til Højre af tre Kroner (2, 1) og nederst til Venstre af en over ni Hjerter (4, 3, 2) gaaende Løve. Skjoldfodens Tilstedeværelse er ligegyldig i denne Forbindelse. Da man i de givne Tilfælde med Rette tør gaa ud fra, at der ikke er lagt nogensomhelst Vægt paa Korsets Dimensioner, er Beskrivelsen »firdelt ved et Kors« stadig benyttet. Den theoretisk rigtige Blasonering kan end

[1]) Grandjean, S. 70. [2]) Ssts., S. 74 og 89, hvor nærmere Oplysninger gives om Korsets Dimensioner.

ikke gennemføres. Et af Christoffer af Bayerns Segl (1444)[1]) viser saaledes et Kors med Trediedelsbredden, øverst til Højre og nederst til Venstre ledsaget af Pfaltz' Løve; de to modsatte Hjørner af Skjoldet er imidlertid rudede og maa følgelig betragtes som Felter.

Christian IV og Frederik III dannede enkelte Skjolde, i hvilke Inddelingen i Felter er foretaget ved Hjælp af flere vandrette og lodrette Linier. Ordningen af Felterne i disse Skjolde vil blive nærmere omtalt under den enkelte Type.

Ude omkring i Europa har man, rent rangmæssig set, inddelt Skjoldet paa forskellige Maader. Der er Grund til at gøre Rede for nogle af de vigtigste. Ofte foreligger den række-, undertiden den pælvise Ordning. Det tidligere preussiske Kongevaaben var ved fem Delings- og otte Tværdelingslinier delt i 48 Felter, hvortil kom en Skjoldfod. Tre af disse Felter deltes atter i to Halvdele, der imidlertid ikke maatte betragtes som Felter i Forhold til hele Skjoldet. Den rækkevise Ordning anvendtes her. Øverste Rækkes Felter nævnedes 5, 3, 1, 2, 4, 6, næstøverstes 11, 9, 7, 8, 10, 12, o. s. v. Skjoldet var foruden med et almindeligt Hjerteskjold, over og under dette, forsynet med to Smaaskjolde, lagte paa Midten af 2. og 3. og 6. og 7. Række. — I andre og hyppigere Tilfælde nævnes øverste Rækkes Felter fra Højre til Venstre 1, 2, 3, 4 o. s. v., derefter næstøverste Rækkes i samme Orden o. s. v. Denne Rækkefølge anvendtes f. Eks. i det tidligere hertugelige brunsvigske Skjold, der var to Gange delt og tre Gange tværdelt. Naar dette Hertugdømmes »store Statsvaaben« førtes uden Hjelme, var et lille Skjold anbragt i næstøverste Rækkes 2. — midterste — Felt.[2]) Er Skjoldet, flere eller færre Gange tværdelt, delt ved et lige Antal

[1]) Kongesig., Nr. 68. [2]) Andre Eksempler ses f. Eks. hos Ströhl, passim.

Delinger i et ulige Antal lodrette Feltrækker, kan den pælvise Ordning foreligge. For tre pælvise Rækkers Vedkommende nævnes den midterste først, dernæst den højre og sidst den venstre. Sjældnere først den højre, saa den midterste og sidst den venstre. Drejer det sig om fem pælvise Rækker, maa antagelig Rækkefølgen 4, 2, 1, 3, 5 være mest korrekt.

Efter først at have forudskikket, at det delte Skjolds højre, det tværdeltes øverste og det firdeltes 1. Felt er fornemst, bemærkes, at disse Felter atter kan være flere eller færre Gange delte og tværdelte og dermed fremtræder som »Klasser« eller, for det firdelte Skjolds fire enkelte Felters Vedkommende, som »Kvarterer«, med samme Rangfølge som det udelte Felt. Hver Klasse eller Kvarter nævnes for sig, saaledes at øverste og højre Felt indenfor den enkelte Gruppe er fornemst og stadig anføres først. Fyrstendømmet Schwarzburg-Sondershausens Vaabenskjold, der ved første Øjekast syntes firdelt ved et Kors over en Skjoldfod, var faktisk delt i to, atter firdelte Halvdele eller Klasser. Et Kors var lagt paa Skjoldet, saaledes at dets Arme dækkede Hoveddelingslinien og hver Klasses i Flugt gaaende Tværdelingslinie. Midt paa Korset var lagt et Hjerteskjold. Desuden var hver Klasse forsynet med et mindre Hjerteskjold, lagt paa Korsets to vandrette Arme.[1])

De danske Kongeskjolde er, som sagt, paa faa Undtagelser nær, delte i fire Felter ved Hjælp af et Kors eller en simpel Firdeling, eventuelt over en Skjoldfod, idet enten alle fire Felter, kun to eller et enkelt er inddelt paa forskellig Maade. Efter at Felter eller Kvarterer er nævnt, nævnes Skjold-

[1]) Nærværende Bogs Forfatter har her benyttet Lejligheden til en udførligere og mere logisk Fremstilling af Skjoldets Inddeling end den, der er givet i Dansk Heraldik, S. 57 ff.

foden, derefter Hjerteskjoldet, respektivt Midterskjoldet og da sidst det paa dette lagte Hjerteskjold. Theoretisk maa Skjoldene jo tænkes malede i denne Orden. Heraf følger, at Figurerne i det Skjold, som belægges med et andet, delvis skjules af dette sidste. Betegnelsen Hovedskjold, egentlig kun paakrævet for det baade med et Midter- og et Hjerteskjold belagte Skjolds Vedkommende, er af praktiske Grunde ogsaa benyttet om det blot med Hjerteskjoldet belagte Skjold. Kronen nævnes kun, naar det drejer sig om de ældste Skjolde, da den snart bliver obligatorisk. Sidst omtales de heraldiske Pragtstykker, dog kun i visse Tilfælde.[1])

Ordningen af kredsstillede Skjolde, indført af Christian IV, kræver en nærmere Forklaring. I Midten er anbragt et større Skjold — eventuelt tre (2, 1) (Planche XIII, Nr. 2) — og udenom dette en Række mindre, dannende en Cirkel eller en Oval. Korset kan være anbragt bag det midterste Skjold, men ses hyppigst bag hele Opstillingen. Det er overflødigt at gøre Rede for dette sidste Forhold, som kun skyldes dekorative Grunde. Undertiden er Korset helt udeladt her (Planche XI). Den firkantede Opstilling benyttes kun sjældent (Planche X). En Krone er i Regelen anbragt højt over Midterskjoldet[2]) (Planche XI), saaledes at den bryder Rækken af kredsstillede Skjolde, eventuelt lagt paa Korsets øverste Arm (Planche XIII, Nr. 2). I nogle Tilfælde hviler Kronen direkte paa Midterskjoldet, uden at Korset forefindes. De kredsstillede Skjolde ses da i ubrudt Række. Oftest er disse stillede saaledes Side om Side, at deres lodrette Akse kan tænkes forlænget til Midterskjoldets Centrum, hvilket naturligvis forudsætter den cirkelrunde Ordning. Der findes dog Eks-

[1]) Se iøvrigt S. 130 ff. [2]) Dette Ord her ikke at opfatte i heraldisk Betydning.

empler paa, at Smaaskjoldene er anbragte i lodret Stilling omkring Midterskjoldet.[1]) Kronen, med hvilken ogsaa enkelte af de kredsstillede Skjolde, sjældnere alle, kan være forsynet, omtales ikke. Efter at Midterskjoldet, respektivt Midterskjoldene, er nævnt, anføres først det af de kredsstillede Skjolde, som har Plads paa heraldisk venstre Side af Kronen, hvorefter de følgende opregnes mod Højre. Dette angives ved Tegnet ↻. Undertiden er et af disse Skjolde stillet lodret over Midterskjoldet, eventuelt lagt paa øverste Arm af Korset, om et saadant forefindes, idet begge Skjoldes tænkte lodrette Akse falder sammen. Kronen hviler nu paa Midterskjoldet. I dette Tilfælde nævnes det førstnævnte Skjold som Nr. 1 af de kredsstillede Skjolde og derefter de følgende i ovennævnte Orden ↻. En stadig springende Ordning — først øverste Skjold til Højre for Kronen, saa øverste til Venstre, derefter næstøverste til Højre, saa næstøverste til Venstre o. s. v. — ses under Frederik III (sammenstillede Skjolde 3) og Christian V (sammenstillede Skjolde 6), en særlig Opstilling endvidere hos Christian IV (sammenstillede Skjolde 5). — Tidligere Opstillinger af ikke kredsstillede Skjolde forklares i hvert Tilfælde.

En ren heraldisk Redegørelse for Skjoldmærkerne er, som man ser, allerede givet i denne Bogs to første Afsnit og der i det Omfang, som synes paakrævet. Det vilde føre altfor vidt at omtale en Række Forhold vedrørende Skjoldets Inddeling, naar denne ikke, hvad Felternes Størrelse angaar, er i Overensstemmelse med de heraldiske Regler. Dette gælder saaledes Størrelsen af de ved Korset dannede fire »Kvarterer«, af hvilke de to øverste hyppigt er af ringere Højde end de to nederste, hvilket kan skyldes den Omstændighed, at de førstnævnte kun er delte

[1]) Se f. Eks. S. M., Tavle 15 og 21.

i to Felter, medens de nederste er firdelte. Her har praktiske Grunde gjort sig gældende, hvis da Forholdet ikke skyldes Ønsket om Anvendelsen af et Kors, dannet netop saaledes, at nederste Arm er længere end de tre andre. Der kan heller ikke være Tale om at komme ind paa Midter- og Hjerteskjoldets eller Skjoldfodens Størrelse i Forhold til Hovedskjoldet, Skjoldformerne, ydre kunstnerisk Udstyr, f. Eks. Kartoucher, o. s. v. Et aldeles overvældende Billedstof havde i saa Fald været uomgaaelig nødvendigt. Samtlige her i Bogen meddelte Illustrationer vil i nogen Grad give ønskelige Oplysninger.

Egentlig tør kun de Skjolde, fuldstændige Vaabener, ɔ: Skjolde med Kroner, eventuelt Pragtstykker, eller Ordninger af sammenstillede Skjolde, der kendes fra Segl og Mønter eller fra Medailler, prægede paa danske Kongers Foranstaltning, betragtes som fuldt officielle. Der er dog ogsaa i det Følgende medtaget Vaabener og Skjoldordninger, benyttede paa Bygninger, kongelige Kister og Sakorfager og andensteds, om Grunde da taler herfor. De af danske Dronninger førte sammensatte Skjolde, ɔ: Skjolde med flere Felter, der viser baade deres Gemals og egne heraldiske Mærker, er ganske forbigaaede. Er det danske Rigsvaaben derimod stillet ved Siden af vedkommende Dronnings Slægtsvaaben, omtales det i visse Tilfælde. De af Kongehusets øvrige Medlemmer førte Former for Rigsvaabenet er ligeledes af og til benyttede som supplerende Materiale, ligesom f. Eks. det af Christian VI som Kronprins førte Skjold, firdelt af Danmark, Unionskronerne, Norge og Slesvig, med fuld Ret er opført. Hertugelige Vaabener og sammenstillede Skjolde viser ikke de tre danske Leoparder og er derfor helt udeladte, selv om det ses, at en Konge har ført saadanne Vaabener eller benyttet saadanne sammenstillede Skjolde, medens han var rex electus eller, efter at være bleven Konge, i Egen-

skab af Hertug, paa sine hertugelige Mønter. At den paagældende som Konge vedblivende har betjent sig af sine gamle Hertugsigneter, er uden Betydning.

Det har ikke været Maalet at gøre Rede for Kongetitlens Udvikling. Dens Ordlyd eller enkelte Led — i Nominativ og med normaliseret Ortografi — er dog i adskillige Tilfælde nævnte i Relation til Skjoldet, idet kun Seglenes eller Mønternes altid paa Latin affattede Omskrift er taget i Betragtning. De første Konger er nævnte med deres reelle Værdighed, f. Eks. »som Konge til Danmark og Norge«, da hentet fra Omskriften, ikke fra Teksten, med Forbigaaelse af rene Titler. Historiske Data er meddelte, hvis de er nødvendige for Forstaaelsen af Udviklingen.

Vaabenernes Datering er kun tilnærmelsesvis. Det paa en med Aarstal forsynet Mønt anbragte, første Gang forekommende Skjold kan med en vis Ret henføres til Aaret for Møntens Prægning, skønt der intet er i Vejen for, at det faktisk er dannet tidligere. For Seglenes Vedkommende bliver der kun Tale om det ældste af de bevarede Eksemplarer. I nogle Tilfælde kan Vaabenet netop henføres til det paagældende Aar, i andre er en virkelig Datering ikke mulig. Kun enkelte Segl — tidligst under Christian III — viser Aarstal over eller paa Siderne af Skjoldet. Hvis det er af særlig oplysende Betydning, er ikke blot Aaret, men ogsaa Dagen for Seglets første Forekomst anført. Der er ingen Grund til at nævne, naar det enkelte Segl sidste Gang forekommer, da man dog mangler enhver Sikkerhed for, at det ikke er benyttet senere. Flere Eksempler viser, at Seglet ikke er kasseret, skønt dets Vaaben ved Forøgelse af Kongens Magtomraade var forældet.

Sammensatte Skjolde, nummererede med Romertal, er under hver enkelt Konge opførte kronologisk som en første Gruppe. Udaterede Vaabener er saa

vidt muligt opførte paa den dem sandsynligvis tilkommende Plads i Rækken, ellers sidst. Denne Ordning er formentlig mest praktisk, hvor fristende det end havde været at ordne alle forekommende Skjolde efter heraldiske Typer. Disse maatte imidlertid i saa Fald baade bestemmes efter Inddelingen i Felter og efter Fordelingen af Skjoldmærker, hvilket sikkert havde ført til Uoverskuelighed, om en saadan Ordning i det Hele taget var mulig. Kun Christian IV.s Vaabener er ordnede typevis uden Hensyn til Kronologien, hvilket letter Overblikket. Her gives imidlertid tillige en kronologisk Oversigt. Særlig benyttede Dele af Skjoldet er nævnte efter de fuldstændige Vaabener. Som anden Hovedgruppe under hver Konge opføres sammen- eller kredsstillede Skjolde, idet disse Ordninger — oftest meddelt systematisk og ikke kronologisk — nummereres med arabiske Tal. I Regelen er et Vaaben eller en Opstilling af Skjolde kun nævnt ved første Forekomst. Det har ikke været Hensigten at meddele nogen Registratur over samme Vaabens eller Opstillings gentagne Forekomst paa Mønter og Segl.

De forskellige Skjoldmærker er betegnede med det Lands, det historiske Begrebs eller den Landsdels Navn, som de repræsenterer. Betegnelsen »Tre Kroner« er dog anvendt for Unionstidens Vedkommende. Første, andet, tredie Felt o. s. v. er forkortet til 1°, 2°, 3° o. s. v. Et (K.) efter Ordet »firdelt« betyder, at Firdelingen er foretaget ved Hjælp af et Kors, hvis nærmere Form og Dimensioner, af de tidligere nævnte Grunde, ikke omtales. Henvisning er foretaget fra et Hoved- til et Hovedskjold, fra et Midter- til et Midterskjold og fra et Hjerte- til et Hjerteskjold, derimod ikke, hvis et direkte i Hovedskjoldet stillet Hjerteskjold (Vaaben V under Christiern I) tidligere er stillet i et Midterskjold (IV under samme), hvis et i et Midterskjold stillet Hjerteskjold (IV

under samme) tidligere er stillet direkte i Hovedskjoldet (II under samme) eller hvis et Hovedskjold (III under Christiern I) tidligere er benyttet som Hjerteskjold (II under Christoffer af Bayern). Ved Vaabenets, eventuelt det enkelte Hoved-, Midter- eller Hjerteskjolds, sidste Forekomst gives Henvisning til alle de tidligere Tilfælde, i hvilke det kendes, medens der ved første Forekomst kun henvises til sidste, hvor den mellemliggende Benyttelse findes angivet.

Paa Tavlerne VII—XI vises en Række forskellige sammensatte Skjolde, gengivne efter Originalerne, men ofte forstørrede eller formindskede. Følgende Forkortelser er anvendte: B. = Bornholm, Dm. = Danmark, D. = Delmenhorst, Dit. = Ditmarsken, Fem. = Femern, G. = Gother, Gtl. = Gotland, Gr. = Grønland, H. = Holsten, I. = Island, N. = Norge, O. = Oldenborg, Sl. = Slesvig, Stm. = Stormarn, S. = Sverige (Tre Kroner), U. = Unionen (Tre Kroner), V. = Vender, Ø. = Øsel. Paa de viste Sammenstillinger af flere Skjolde betegner Bogstaverne den Orden, i hvilken Skjoldene skal opregnes.

Det bemærkes endelig, at Højre og Venstre altid maa opfattes paa heraldisk Maade, ikke blot for Felternes Vedkommende. Med Seglets højre Side forstaas den, der er til Venstre for Beskueren.

ERIK AF POMMERN[1]).

Sammensat Skjold.

Som *Konge til Danmark, Sverige og Norge*, 1398, Segl[2]) (Side 97, Fig. 8).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Tre Kroner, 3° Folkungeløven, 4° Pommern (vendt mod Venstre).

B: Norge.

Man vil vanskeligt kunne indordne dette Skjold under en passende heraldisk Formel. Det er ikke dannet i Overensstemmelse med Rækkefølgen af Kongens Titler: regnorum Daciæ Sveciæ Norvegiæ ...[3]) rex ac dux pomeranus. Under Forudsætning af, at Folkungeløven, som tidligere hævdet[4]), gælder Sverige, de tre Kroner Unionen[5]), burde A have været firdelt af Danmark, Sverige (ɔ: Folkungeløven), Norge og det alle tre Riger omfattende Unionsmærke, idet Kongens Slægtsmærke fandt Plads i B. Naar det imidlertid ses, at den norske Løve staar i B, skyldes dette sikkert den Omstændighed, at Kongen var erklæret for ret Arving og Konge i Norge, medens han — tilmed først derefter — kun valgtes i Danmark og Sverige. B bliver saaledes paa en Maade fornemst, skønt A indeholder Hovedriget Danmarks Leoparder.

---

[1]) Skjoldet paa Kongens Segl fra 1396 (se S. 15) og Tre-Kroner-Skjoldet (se S. 97) lades ude af Betragtning. [2]) Kongesig., Nr. 61. Ordet Segl er benyttet her og i det følgende, naar Omskriften kun har Forkortelsen S', der baade kan betyde Sigillum og Secretum. [3]) Sikkert »etc.« ɔ: Sclavorum (se S. 109) Gotorumque (se S. 106). [4]) Se S. 98 og 142. [5]) Se S. 98.

CHRISTOFFER AF BAYERN.

Sammensatte Skjolde.

I. Som *Konge til Danmark*, 1440, Sekret[1]).

Firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Pfaltz, 3° Bayern, 4° Vender (Slaver).

Man har her opfattet Felterne som rangerende i to Sæt (1° og 4° — 2° og 3°), idet det umuligt kan have været Meningen, at Kongens Slægtsmærker gik forud for de Venders. Titel: Daciæ Sclavorum Gotorumque rex, comes Palatini Reni et dux Bavariæ. Det særlige Mærke for Gotherne kreeredes først under hans Efterfølger.

II. Som *Konge til Danmark, Sverige og Norge*, 1444, Segl[2]) (Side 17, Tavle I, Nr. 3).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K), 1° og 4° Pfaltz, 2° og 3° Bayern.

B: firdelt, 1° Danmark, 2° Tre Kroner (1, 2), 3° Norge, 4° Vender (Slaver).

De tre Kroner maa betragtes som gældende Sverige. B svarer saaledes til Kongetitlen: Daciæ Sveciæ Norvegiæ etc. rex og gaar følgelig forud for A. At Forkortelsen »etc.« ogsaa kan opfattes som omfattende Kongens Værdighed som Gotorum rex, er, i Overensstemmelse med ovenanførte, uden Betydning. Det er bemærkelsesværdigt, at Dannebrogskorset firdeler A, der kun burde have været simpelt firdelt, idet Korset rettelig hører hjemme i B. Praktiske Hensyn til Størrelsesforholdene har her gjort sig gældende.

[1]) Kongesig., Nr. 66. [2]) Ssts., Nr. 68.

Sammenstillede Skjolde.

Som *Konge til Danmark*, 1441, Majestætssegl[1]).

Kongen siddende i en Portal med et Skjold paa hver Side, højre A: Danmark, venstre B: firdelt, 1° Dannebrogskorset, 2° Pfaltz, 3° Bayern, 4° Vender (Slaver).

Felterne i B er, rangmæssig set, opfattede som i det sammensatte Skjold I, idet Korset har afløst de i særligt Skjold stillede Leoparder. Samme Titel som 1440.

CHRISTIERN I.

Sammensatte Skjolde.

I. Som *Konge til Danmark* samt *Greve til Oldenborg og Delmenhorst*, 21. Marts 1449, Sekret[2]) (Tavle VII, Nr. 1).

Firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Oldenborg, 3° Gother, 4° Vender (Slaver).

Skjoldholdere: to Vildmænd.

Det kan ikke forsvares, at Oldenborg gaar forud for Gother — første Gang repræsenteret heraldisk — og Vender, skønt de to Bjælker her er mere end et Slægtsmærke, idet Kongen først 1454 overlod sin Del af de fædrene Grevskaber til Broderen Gerhard. Gother gaar yderligere forud for Vender, hvilket stadig bliver Tilfældet i alle de senere Vaabener, der indeholder begge disse Mærker, kun II under Frederik III undtaget. Felternes Rækkefølge er ikke overensstemmende med Titlen: Danorum Sclavorum Gotorumque rex ac comes de Oldenborg et Delmenhorst. Sidstnævnte Lands Mærke — skabt 1474—75 — føres først af Frederik I; se II under ham.

[1]) Kongesig., Nr. 67. [2]) Ssts., Nr. 72.

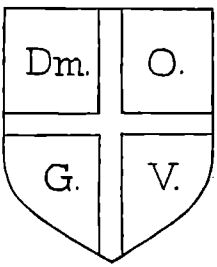

1

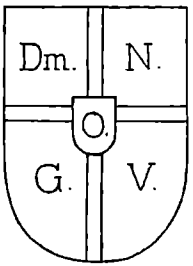

2

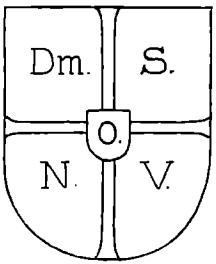

3

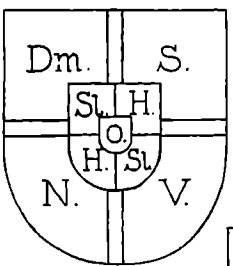

4

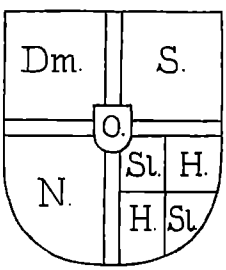

5

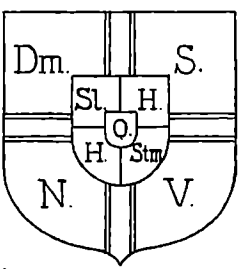

6

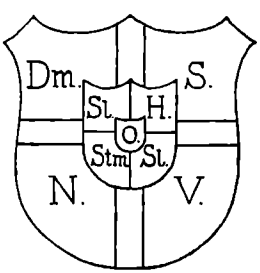

7

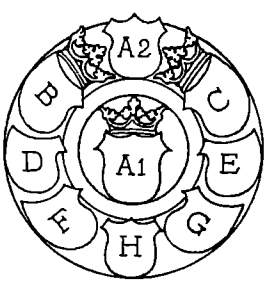

8

TAVLE VII.

C. I. II. Som *Konge til Danmark og Norge* (valgt i Juni 1449, men først kronet Sommeren 1450) samt *Greve til Oldenborg og Delmenhorst*, 11. Jan. 1450, Sekret[1]) (Tavle VII, Nr. 2).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Norge, 3° Gother, 4° Vender (Slaver). Se IV under Christian IV.

B: Oldenborg. Se IX under Christian IV.

Skjoldholdere: to oprejste, indadseende Løver.

III. Som *Konge til Danmark, Sverige* (valgt 24. Juni 1457) *og Norge*, 21. Dec. 1457, Sekret[2]) (Tavle VII, Nr. 3).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Tre Kroner, 3° Norge, 4° Vender (Slaver). Se I under Christiern II.

B: som II.

Skjoldholdere: en harniskklædt Ridder og en Vildmand med hævet Kølle i venstre Haand.

De tre Kroner maa ogsaa her opfattes som gældende Sverige, Titlens andet Led. Udeladelsen af Gother kan i hvert Fald ikke skyldes den Omstændighed, at Mærket var overflødigt, naar Sverige, der indbefattede »Gothernes Kongedømme«, repræsenteredes i Skjoldet, idet Kongen vedblivende i Titlen kaldes Gotorum rex. Oldenborgs Bjælker staar nu kun som Slægtsmærke og Titlens Slutning — comes de Oldenborg et Delmenhorst — er indtil videre kun ren Titel. Jvfr. Bemærkningerne om disse Lande ved II under Frederik II, I under Christian V og I under Christian VII.

IV. Som *Konge til Danmark, Sverige og Norge* samt *Hertug til Slesvig* og *Greve til Holsten*[3]) (valgt

[1]) Kongesig., Nr. 74. [2]) Ssts., Nr. 76. [3]) Disse to Lande nævnes ikke i det følgende.

2. Marts 1460), 14. April 1460, Sekret[1]) (Tavle VII, Nr. 4). **C. I.**

Kronet Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C). Se I under Hans.

A: som III.

B: firdelt, 1° og 4° Slesvig, 2° og 3° Holsten. Se I under Frederik I.

C: Oldenborg. Se V under Christian III.

Skjoldholdere: en Kvindeskikkelse og en Vildmand.

I Titlen kaldes Kongen ogsaa Stormariæ comes, idet et Mærke for dette Land, der indlemmedes i det ved kejserligt Diplom af 14. Febr. 1474 oprettede Hertugdømme Holsten, først optoges under Kong Hans.

Samme Vaabenskjold tilskrives ham paa Christian III.s Anetavle, ligesom det er malet paa Væggen i det af Kongen stiftede Helligtrekongers-Kapel i Roskilde Domkirke, her holdt af en Ridder og en Vildmand, samt paa Thurø Tavlen.

V. I samme Egenskab, 15. Sept. 1460, Signet[2]) (Tavle VII, Nr. 5).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B). Se II under Hans.

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Tre Kroner, 3° Norge, 4° atter firdelt af Slesvig og Holsten.

B: som II og III.

Omskriften lyder blot: Signetum Christierni regis.

VI. Hans Kniepers Kronborg-Gobeliner viser et og samme Skjold, gældende Christiern I, Hans og Christiern II.

[1]) Kongesig., Nr. 78, hvor det urigtig anføres, at Seglet hænger under et Dokument fra 1459, i Virkeligheden beseglet med Kongesig. Nr. 76. [2]) Ssts., Nr. 79.

C. I. Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: firdelt (K.), 1° tværdelt af Danmark og Folkungeløven, 2° tværdelt af Tre Kroner og Norge, 3° Gother, 4° Vender.

B: firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn, 4° Oldenborg.

C: Delmenhorst.

Der er ingen Grund til at spilde Ord paa dette Vaaben, der selvsagt er fremstillet uden fjerneste Hjemmel.

VII. Et ligesaa uhjemlet Skjold — delt af Danmark og halvt tværdelt af Oldenborg og Delmenhorst — tilskrives denne Konge paa Christian IV.s Anetavle.

Sammenstillede Skjolde.

Som *Konge til Danmark og Norge*, Majestætssegl[1]), benyttet 9. Okt. 1464. Stemplet maa nødvendigvis — efter Titlen og Skjoldmærkerne — være udført, før Kongen 24. Juni 1457 var valgt i Sverige, og følgelig ogsaa før hans Valg til Hertug i Slesvig og Greve i Holsten 1460. Det kendes, som man ser, først efter hans Regeringstiltrædelse i de to sidste Lande, ligesom han naturligvis i 1464, Begivenhederne ufortalt, da har betragtet sig som Sveriges Konge. Anden og sidste Gang kendt 1469.

Kongen siddende i en Portal med to Skjolde paa hver Side — øverst til Højre A: Danmark, til Venstre B: Norge, nederst til Højre C: Oldenborg, til Venstre D: Dannebrogskorset — og et Skjold under sig, E: delt af Gother og Vender. Gothernes Mærke er, som det ses i det foregaaende, udeladt i hans 21. Dec. 1457 benyttede Segl (se Vaaben III).

[1]) Kongesig., Nr. 75.

En heraldisk korrekt Ordning foreligger ikke. E burde have haft C.s Plads og omvendt, idet D saaledes kom til at staa efter Kongeskjoldene. Det er udelukket, at Korset betegner Delmenhorst (jvfr. hans sammensatte Skjold I). C. I.

HANS.

Sammensatte Skjolde.

I. Som *Konge til Danmark, Sverige* (antaget til Konge 1483, tiltraadte Regeringen 1497) *og Norge*, 1484, Sekret[1]) (jvfr. Planche IV, hvor Korset ogsaa firdeler Midterskjoldet).

Som IV — ligeledes kronet — under Christiern I.

Skjoldholdere: en Løve og en Løvinde[2]).

De tre Kroner maa stadig opfattes som gældende Sverige, Titlens andet Led.

II. I samme Egenskab, 1484, Signet[3]).

Som V under Christiern I.

III. I samme Egenskab, 1496, Nobel, Revers[4]) (Tavle VII, Nr. 6).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C). Se Omtalen af Vaabenet paa Lucas Cranachs Portræt af Christiern II ved I under ham.

A: Som III og IV under Christiern I samt som I her.

B: firdelt, 1° Slesvig, 2° og 3° Holsten, 4° Stormarn.

C: som IV under Christiern I og som I her.

---

[1]) Kongesig., Nr. 87. [2]) Se S. 134. [3]) Kongesig., Nr. 88. [4]) S. M., 1496, Nr. 1, Tavle 1.

Hans IV. Se VI under Christiern I.

Kongens Datter, Elisabeth, gift med Kurfyrst Joachim I af Brandenborg, fører 1502 følgende Vaaben[1]):

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Tre Kroner. 3° Norge, 4° Slesvig.

B: Holsten.

Sammenstillede Skjolde.

I nævnte Egenskab, 1500, Majestætssegl[2]).

Kongen siddende i en Portal, omgivet af ti eller, om man vil, elleve Skjolde. Over hans Hoved ses Danmarks, hvorover atter et af en Engel holdt, ganske lille Skjold, der egentlig bør lades ude af Betragtning, indeholdende Dannebrogskorset. Paa hver Side er anbragt fire over hverandre stillede Skjolde. Øverst til Højre, paa den næstfornemste Plads, ses Sveriges (Tre Kroner), øverst til Venstre, paa den efter heraldiske Regler tredie Plads i Rangen, Norges. Denne Ordning stemmer ogsaa med Titlens Ordlyd. Under Sveriges Skjold ses, fra oven nedad, de hertugelige Skjolde, Slesvigs, Holstens og Stormarns, under Norges Skjold de Venders og under dette to Skjolde med henholdsvis den gaaende Løve og de ni Hjerter, som i Fællesskab svarer til Titlen Gothernes Konge. Oldenborgs Skjold er endelig anbragt under Kongens Fødder.

Ordningen kan ikke siges at være heraldisk forsvarlig, rent bortset fra den meningsløse Fordeling af Gothernes Mærke i to Skjolde. Naar man, idet der ses bort fra det nævnte lille Skjold med Dannebrogskorset, har benyttet Ordningen A: Danmark, B:

[1]) Kongesig., Nr. 104. [2]) Ssts., Nr. 89.

Sverige og C: Norge, burde Rækkefølgen herefter have været næstøverst til Højre D: Vender, til Venstre E: Gother i et Skjold, tredieøverst til Højre F: Slesvig, til Venstre G: Holsten, nederst til Højre H: Stormarn, til Venstre I: Oldenborg. Idet Gotherne kun optog et Skjold, reduceredes Antallet fra ti til ni, hvorved Skjoldet under Fødderne bortfaldt. **Hans**

CHRISTIERN II.

Sammensatte Skjolde.

I. Som *Konge til Danmark, Sverige* (hvor han først tiltraadte Regeringen 1520) *og Norge*, 1515, Segl[1]) (Tavle VII, Nr. 7) og 1516, Nobel, Revers[2]).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: som III og IV under Christiern I samt som I og III under Hans.

B: firdelt, 1° og 4° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn. Se V under Christian III.

C: som IV under Christiern I samt som I og III under Hans.

Vaabenet kendes endvidere fra hans Signet (1517)[3]), hvis Omskrift betegner ham som Daciæ Norvegiæ etc. rex, fra hans Segl som forhenværende Konge (1546)[4]) og fra den fra Helsingør Karmeliterkloster stammende Altertavle, ligesom man tilskriver ham dette Skjold — i Forbindelse med den tidligere omtalte Hjelm[5]) — i Egenskab af Ridder af den Gyldne Vliess[6]), hvilken Værdighed han opnaaede

[1]) Kongesig., Nr. 98. [2]) S. M., 1516, Nr. 1, Tavle 2. [3]) Kongesig., Nr. 99. [4]) Ssts., Nr. 101, Aarstal indgraveret i Kroneringens perspektivisk sete Inderside. Se Behrmann: Christian II.s Fængsels- og Befrielseshistorie. [5]) Se S. 94. [6]) Sbm., S. 43, Tavle 46, Nr. 4.

C. II. 1519. Et Portræt af hans Datter Dorothea[1]), gift med Kurfyrst Frederik II af Pfaltz, og en til hendes Ære slagen Medaille (1537)[2]) viser endelig ogsaa dette Vaaben. Man har været i Tvivl om, hvorvidt Portrættet virkelig forestiller hende og ikke en af Frederik I.s to Døttre, der ogsaa begge hed Dorothea. Efter Vaabenet at dømme tør man dog sikkert antage, at Billedet er Christiern II.s Datters.

Paa Lucas Cranachs Portræt af Kongen[3]) er malet et Skjold, der, vendt mod Venstre og eo ipso fremtrædende i Spejlbillede, er som III under Hans.

II. Se VI under Christiern I.

Sammenstillede Skjolde.

I nævnte Egenskab, uden Aar, Skuemønt (?), Revers[4]) (Tavle VII, Nr. 8).

Et større Skjold — A 1: Danmark — hvorom otte kredsstillede mindre Skjolde. Idet der ses bort fra A 2: Dannebrogskorset, er de øvrige anbragte i heraldisk korrekt Orden, nemlig B: Sverige (Tre Kroner), C: Norge, D: Vender, E: Slesvig, F: Holsten, G: Stormarn, H: Oldenborg.

FREDERIK I.

Sammensatte Skjolde.

I. Som *Konge til Danmark og Arving til Norge* (He[res] Nor[vegiæ]), uden Aar, Nobel, Revers[5]) (Tavle VIII, Nr. 1).

---

[1]) Frederiksborg, Kat. Nr. 375. [2]) Afbildet i Danm. Riges Hist. III, 2, S. 53. [3]) Se S. 113, Note 4. [4]) S. M., u. A., Nr. 2, Tavle 2. [5]) Ssts., u. A., Nr. 1, Tavle 5.

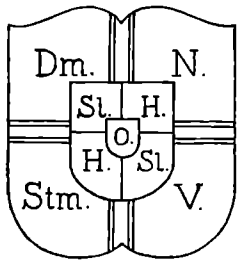

1

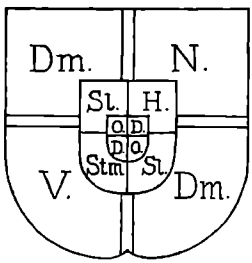

2

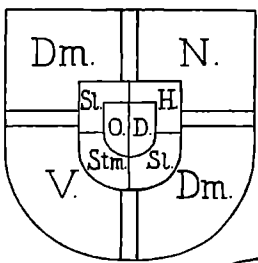

3

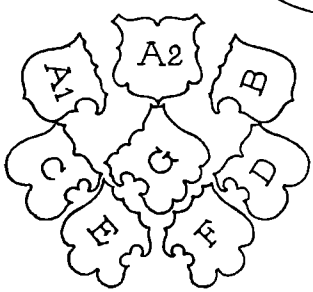

4

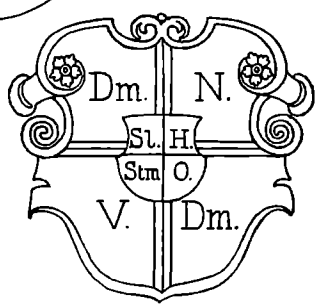

5

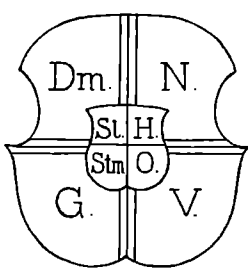

6

TAVLE VIII.

F. I. Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Norge, 3° Stormarn, 4° Vender.

B: som IV under Christiern I og I under Hans.

C: som IV under Christiern I, I og III under Hans samt I under Christiern II.

Den Stormarn tildelte Plads er fuldkommen meningsløs. Seyler anser dette »i Hast fremstillede« Vaaben som det ældste under denne Konge.[1]) Alene Titlen viser, at det er dannet før de foregaaende.

II. Som *Konge til Danmark og Norge*[2]), 1531, Sølvgylden, Revers[3]) (Tavle VIII, Nr. 2).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: firdelt (K), 1° og 4° Danmark, 2° Norge, 3° Vender. Se I under Christian III.

B: som I under Christiern II.

C: firdelt, 1° og 4° Oldenborg, 2° og 3° Delmenhorst.

Delmenhorst repræsenteres her første Gang heraldisk i sammensat Skjold (jvfr. Kongens sammenstillede Skjolde 2).

III. Uden Aar, Sølvgylden, Revers[4]) (Tavle VIII, Nr. 3).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: som II.

B: som I under Christiern II og som II her.

C: delt, 1° Oldenborg, 2° Delmenhorst. Se II under Frederik VI.

---

[1]) Sbm., S. 43. [2]) Kongens Værdigheder nævnes ikke i det følgende. [3]) S. M., 1531, Nr. 3, Tavle 5. [4]) Ssts.. u. A., Nr. 2, Tavle 5.

IV. Et ham paa Christian III.s Anetavle givet Vaaben. **F. I.**

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Norge, 3° Tre Kroner, 4° Vender.

B: firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn, 4° Oldenborg. Jvfr. I under Christian III.

Vaabenet er uden Hjemmel. Kongen har ikke nogensinde ført de tre Kroner.

V. Se VI under Christian III.

VI. Paa Frederik II.s Gemalindes, Dronning Sophies, Anetavle i Kirken i Nykjøbing paa Falster[1]) gives der fejlagtigt ham — hendes Morfader — samme Vaaben som II under Christian III, idet dog Vender staar i Hovedskjoldets 3°, Gother i 4°.

VII. Paa Christian IV.s Anetavle gives der ham med Urette samme Vaaben som II under Frederik II.

Sammenstillede Skjolde.

1. 1524, Segl[2]).

To Skjolde — til Højre Danmark, til Venstre Holsten — under en fælles Krone.

2. 1526, Segl[3]) (Tavle VIII, Nr. 4).

Et større firdelt Skjold G: 1° og 4° Oldenborg, 2° og 3° Delmenhorst, omgivet af syv kredsstillede mindre Skjolde nemlig A 2: Dannebrogskorset, A 1: Danmark, B: Norge, C: Slesvig, D: Vender, E: Holsten, F: Stormarn.

Efter heraldiske Rangregler burde D have haft C.s Plads og omvendt. A 1, A 2 og B er kronede.

[1]) Danske malede Portrætter IX, ved S. 197. [2]) Kongesig., Nr. 110. [3]) Ssts., Nr. 113.

F. I. 3. 1527, Rhinsk Gylden, Revers[1]).
Et større Skjold A: Danmark, omgivet af fire mindre Skjolde, foroven B: Norge, forneden C: Vender, til Højre D: Slesvig, til Venstre E: Holsten. Paa Møntens Avers ses Kongen staaende med Oldenborgs Skjold ved Foden.

4. 1529, Segl[2]).
Tre Skjolde, stillede 2, 1, øverst til Højre Danmark, til Venstre Norge, under en fælles Krone, nederst Holsten.

CHRISTIAN III.

Sammensatte Skjolde.

I. 1536, Segl[3]) med indgraveret Aarstal (Tavle VIII, Nr. 5).
Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).
A: som II og III under Frederik I.
B: firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn, 4° Oldenborg. Se I under Frederik II.

II. 1537, Joachimsdaler, Revers[4]) (Tavle VIII, Nr. 6) og 1541, Medaille[5]).
Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).
A: som II under Christiern I.
B: som I.
En halv Joachimsdaler fra 1537[6]), en hel fra 1547[7]) samt to Segl med Aarstallet 1538[8]) viser et saa yderst smalt Kors i A, at der faktisk snarest

[1]) S. M., 1527, Nr. 1, Tavle 4. [2]) Kongesig., Nr. 112. [3]) Ssts., Suppl. Nr. 3. [4]) S. M., 1537, Nr. 1, Tavle 7. [5]) D. M., Tab. XIII, Nr. 3. [6]) S. M., 1537, Nr. 17, Tavle 7. [7]) Ssts., 1547, Nr. 1, Tavle 8. [8]) Kongesig., Nr. 121 og R. A. S., Nr. 14 (ikke afbildet i Kongesig.).

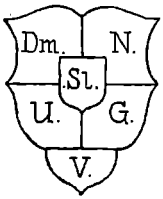

2

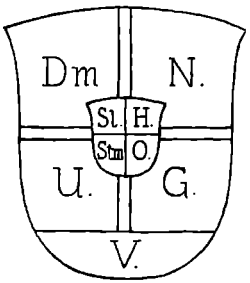

1

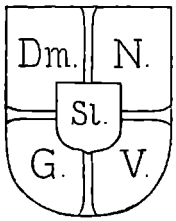

7

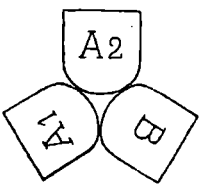

3

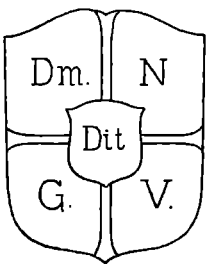

8

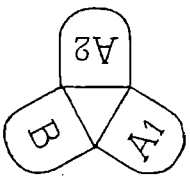

4

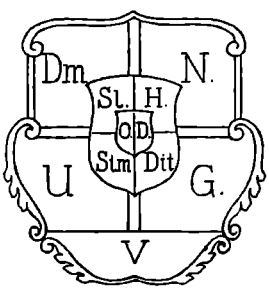

5

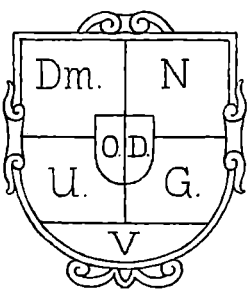

6

TAVLE IX.

C. III. bliver Tale om en ved Hjælp af fortykkede Linier dannet simpel Firdeling.

III. 1556, Segl[1]) (Tavle IX, Nr. 1).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B). Se I under Frederik II.

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Norge, 3° Tre Kroner, 4° Gother, over Skjoldfod, hvori Vender. Se I under Frederik III, jvfr. I under Christian V.

B: som I og II.

Samme Vaaben er allerede ført 1535[2]) af Grev Christoffer af Oldenborg, der saaledes er Skaberen af denne vigtige Hovedtype (Planche V, Nr. 2, jvfr. VI). Benyttet af ham har det fuldt og helt Karakter af Rigsvaaben. Personlig havde han jo ingen Ret til at føre et saadant Skjold. Man tør med fuld Sikkerhed gaa ud fra, at Greven har betragtet de tre Kroner som gældende Sverige, idet han med dette Mærke har villet give Udtryk for Christiern II.s Krav paa Riget. Omkring Skjoldet staar Bogstaverne C. T. D. R. ɔ: Christophorus tutor Daniæ regni.[3])

Christian III.s Segl er en næsten slavisk Kopi af Christophers, ogsaa hvad Størrelsen angaar. Selv en heraldisk Fejl — Fremstillingen af Gothernes Løve, halvvejs opspringende over Hjertegruppen — er kopieret af Gravøren. Ja om det saa er de nævnte Bogstaver genfindes de i Kongens Segl, i Forbindelse med Aarstallet 56. De er dog ogsaa nu godt paa Plads, læste: Christianus Tertius Daciæ rex. Det ene af hans tidligere Segl fra 1538[4]) viser Bogstaverne C. K. Z. D. ɔ: Christian Koning zu Dennemarcken. Kongen lod yderligere udføre et andet og større Signet med samme Vaaben, Aarstallet 1556 og sædvanlig

---

[1]) Kongesig., Nr. 120 (efter Afbildning hos Langebek), jvfr. R. A. S., Nr. 13 og R. A. St. S. [2]) Kongesig., Nr. 177. [3]) Danske Mag. 2, V, S. 125. [4]) R. A. S., Nr. 14.

latinsk Omskrift.[1]) Det er uden mindste Tvivl disse to Signeter, om hvilke der i Registre over alle Lande VI er indført følgende Notits: Aar etc. 1556, den 2. Dag Novembris annammed jeg Korfitz Ulfeld til Koxbølle af kgl. Maj. tvende nye Indsegle, et stort og et lidet, og er dette den første Dag, de bleve med beseglede.[2]) En saa bestemt Datering danner desværre en ren Undtagelse. — Det bør endelig anføres, at dette Vaaben ses paa Christian III.s Anetavle, som hans eget. **C. III.**

De tre Kroner, der allerede havde fundet Plads i et af de kredsstillede Skjolde paa Kongens nedenfor beskrevne Majestætssegl fra 1546, kan fra et heraldisk Synspunkt opfattes som et »Prætentionsvaaben« eller et »Mindevaaben«, gældende Sverige, eller som et Mindevaaben, gældende Unionen. Man har hævdet, at Kronerne optoges af Christian III som Protest mod Gustav Vasas i 1544 stadfæstede Arveret eller tænkt, at Optagelsen kunde staa i Forbindelse med Christiern II.s Afsigelse af Fordringen paa de nordiske Riger.[3]) Det er oftere omtalt, at tre Kroner smykkede de Kareter, som Christian III.s Datter Anna benyttede paa sit Brudetog til Sachsen i 1548. Da man ikke ved noget om, hvorledes de stod der, lades denne Beretning ude af Betragtning. Samme Aar lod Kongen imidlertid forfærdige et Signet[4]) til sin Søn og valgte Efterfølger, den 14-aarige Hertug Frederik (II), visende nøjagtigt det Vaaben, som han selv satte i sine Signeter af 1556. Hertugens Vaaben omtales først 1555 af Kong Gustav, der bliver yderligere fortrydelig, da han to Aar senere faar Christian III.s eget Segl at se. Saa længe denne sidste levede,

[1]) Kongesig., Nr. 123. [2]) Kanc. Brevbøger 1556—60, S. 52, Noten. [3]) Bricka: En lille Notits om Tre-Kroner Vaabenet, Danske Saml. V, S. 208. [4]) Afbildet i Danmarks Riges Hist. 1536—88, S. 103. Aarstallet 1548 ses indgraveret i Signetet.

C. III. henvendte Gustav Vasa sig aldrig selv til det danske Kongehus angaaende de tre Kroner, hvilket ældre Forfattere med Urette vil vide. Spørgsmaalet om Stridens Udvikling er i den seneste Tid gjort til Genstand for en klar og udtømmende Behandling fra svensk Side.[1]) Efter Frederik II.s Tronbestigelse rejste Sverige Sagen for Alvor. En nærmere Redegørelse vil findes under denne Konge.

IV. 1557, Guldgylden, Revers[2]) (Tavle IX, Nr. 2).
Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).
A: som III, men uden Kors. Se II under Christian IV.
B: Slesvig. Se III under Christian IV.

V. Vaaben paa hans Kenotaf i Helligtrekongers-Kapel i Roskilde Domkirke.
Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).
A: som III, jvfr. IV.
B: som I under Christiern II samt som II og III under Frederik I.
C: som IV under Christiern I, som I og III under Hans, som I under Christiern II samt som I under Frederik I.

VI. Hans Kniepers Kronborg Gobeliner viser et og samme Skjold, gældende Christian III og Frederik I.
Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).
A: som III og V, jvfr. IV.
B: firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn, 4° Oldenborg, over Skjoldfod, hvori Delmenhorst.

---

[1]) Georg Landberg: De nordiska rikena under Brömsebroförbundet, Upsala 1925, S. 234 ff. [2]) S. M., 1557, Nr. 1, Tavle 8.

Dette Vaaben er ligesaa uhjemlet som VI under **C. III.** Christiern I.

VII. Paa Christian IV.s Anetavle gives der med Urette Christian III samme Vaaben som II under Frederik II.

Christian III.s Helsøster, Dorothea (død 1547), gift 1526 med Albrecht, Markgreve af Brandenborg, Hertug af Preussen, førte følgende Vaaben (Planche VIII, Nr. 1):

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: som II under Christiern I og som II her.

B: som I under Christiern II, som II og III under Frederik I samt som V her.

C: som IV under Christiern I, som I og III under Hans, som I under Christiern II, som I under Frederik I samt som V her.

Sammenstillede Skjolde.

1. 1536, Toskilling, Revers[1]) (Tavle IX, Nr. 3).
Tre Skjolde med udadvendt Overrand.
A 1: Danmark, A 2: Dannebrogskorset, B: Norge.

2. 1545, Toskilling, Avers[2]) (Tavle IX, Nr. 4).
Tre Skjolde med udadvendt Spids.
A 1: Danmark, A 2: Dannebrogskorset, B: Norge.
Opstillingen er rangmæssig set ikke korrekt.

3. 1546[3]), Majestætssegl, Avers[4]).
Kongen, siddende i en Portal, omgivet af ti kredsstillede Skjolde. Over hans Hoved staar et Skjold

---

[1]) S. M., 1536, Nr. 1, Tavle 7. [2]) Ssts., 1545, Nr. 9, Tavle 8. [3]) Dette Aarstal er anbragt i Kronen paa Kontrasigillet (Kongesig. Nr. 122 b.), Seglet kendes kun i et eneste Eksemplar fra 1556. [4]) Kongesig., Nr. 122 a.

C. III. med Dannebrogskorset, øverst til Højre for Portalen Danmarks Skjold, til Venstre Norges. Hermed ophører en rangmæssig korrekt Ordning. Til Højre ses nu fra oven nedefter tre Skjolde, med Tre Kroner, at betragte som Unionen, Holstens og Stormarns Mærker, til Venstre fra oven nedefter tre, med Slesvigs og Gothernes Mærker og med Slægtens, idet sidstnævnte Skjold er firdelt af Oldenborg og Delmenhorst. Lodret under Tronen er anbragt et Skjold — noget mindre end de øvrige — med Vendernes Mærke.

FREDERIK II.

Sammensatte Skjolde.

I. 1559[1]), Segl[2]) med indgraveret Aarstal. Som III under Christian III.

Hævdelsen af dette Vaaben, der, som nævnt, indeholdt de tre Kroner, gjorde nu Striden med Nabolandet brændende. Gustav Vasa skriver 6. Juli 1559 til Frederik II og beder denne om at ophøre med at føre Kronerne, der var Sveriges gamle Vaaben, da fremmede kunde faa det Indtryk, at man i Danmark havde optaget Mærket for at haane Sverige. I sine Svar herpaa hævder Kong Frederik, at Kronerne var ført af Dronning Margrethe, Erik af Pommern, Christoffer af Bayern, Christiern I, Hans og Christiern II, og at deres Oprindelse skyldtes de tre Landes Sammenhold, idet hvert Land iøvrigt havde haft sit særlige Mærke, Sverige den paa de tre Skraabjælker lagte Løve. Man maa her bemærke, at denne — »Folkungeløven« — kun var ført af Kong Erik,

---

[1]) Se S. 183. [2]) R. A. S., Nr. 17.

ikke af de andre Konger. Frederik II foreslaar, at danske og svenske Raader kan forhandle om Sagen.[1])

Som tidligere omtalt, antog Kong Albrecht 1364 tre Kroner som Sveriges Vaabenmærke, hvad Grunden hertil nu end kan have været. At det dermed er ældst i svensk Besiddelse, er givet. Under Rejsningen mod Erik af Pommern tales fra svensk Side udtrykkelig om »Sveriges tre Kroner«, hvilket tydelig viser, at de ikke var glemt hinsides Sundet. Det er imidlertid, som ligeledes nævnt, aldeles utvivlsomt, at Dronning Margrethes og Erik af Pommerns Tre-Kroner-Skjolde, kendt fra deres Sekreter, senere betegner Unionen, og at dette, om end ikke med samme Sikkerhed, ogsaa kan siges om Kronerne i Vaabenet paa Erik af Pommerns danske Rigssegl (Side 97, Fig. 8), medens de derimod i Dronning Philippas Alliance-Skjold og i Skibsflaget fra Lübecks St. Marie Kirke afgjort maa antages at staa som Sveriges Mærke.

Christoffer af Bayern fører først Kronerne efter at have tiltraadt Regeringen i Sverige, Christiern I nøjes med Leoparderne o. s. v. som Konge af Danmark, tilføjer den øksebærende Løve, da han tillige bliver Konge i Norge, og endelig de tre Kroner som Konge i alle tre Riger. Der kan ikke være Tvivl om, at disse to Konger har betragtet Kronerne som Sveriges Mærke og saaledes i deres Heraldik kun regnet med rene Realiteter. At Sverige — ene af de tre Riger — blot skulde betegnes indirekte, ved et Unionsmærke, ligger sikkert udenfor alle Muligheders Grænse.

Hans og Christiern II fører Kronerne før deres Regeringstiltrædelse i Sverige, men kalder sig rigtig-

[1]) T. K. U. A. Sverige A I, Breve, til Dels med Bilag og Koncepter til Svar, fra Gustav I og Erik XIV til Frederik II, 1559—64, navnlig Kong Gustavs Brev af 6. Juli 1559 og Kong Frederiks Svar af 22. Juli 1559 og Februar 1560.

nok allerede da Sveciæ rex, hvortil de jo var udvalgt. Frederik I, der ikke blev Konge i Sverige, bøjer sig for de faktiske Forhold og udelader Kronerne. Naar Christoffer af Oldenborg indsætter dem i sit Rigsvaaben, hævder han kun Christiern II.s Rettigheder. Christian III, der til at begynde med følger Faderens Eksempel, havde liden Ret til senere at give Grevens Vaaben med disse Kroner til Sønnen, Hertug Frederik, for selv tilsidst at optage det.

Det kan ikke vække Forundring, at Svenskerne følte sig brøstholdne over den danske Fortolkning af Kronerne som et Unionsmærke. For en upartisk Bedømmelse var de principielt i god Ret. I og for sig kunde den danske Konge fra nu af med nogen Grund have bestemt, at Kronerne i hans Vaaben stod som et Mærke, der skulde minde om Unionen, havde man blot ikke fra dansk Side identificeret Dronning Margrethes og Erik af Pommerns tre Kroner med det samme Mærke i Christoffer af Bayerns og i de tre første oldenborgske Kongers Vaabener. At Uvidenhed her har gjort sig gældende, er dog altid en Undskyldning for Danmark.

Med Hensyn til den mellem de to Lande standende Strid, som varede næsten 60 Aar, skal her kun meddeles de vigtigste Hovedpunkter.[1])

Som Modtræk mod Kong Frederiks Fastholden ved Kronemærket antog Erik XIV et Vaaben, hvis Hovedskjolds 3. og 4. Felt viste Norges Løve og Danmarks Leoparder[2]). De sidste blev fra svensk Side forklarede som betegnende Reval, der havde givet sig under Sveriges Forsvar mod Rusland, og som netop førte disse iøvrigt fra Danmark laante Vaabendyr. Hvad Norges Løve angik, gav man den Forklaring, at Norge tidligere havde hørt til Sverige.[3])

---

[1]) Jvfr. navnlig L. Laursen: Danmark-Norges Traktater II—III, passim. [2]) S. 98, Note 2, anførte Skrift, Fig. 108; Sveriges historia, Afd. 4, S. 3 og 28. [3]) Landberg, S. 301.

Da et svensk Gesandtskab i Januar 1562 var i Kjøbenhavn for at forhandle om en Fornyelse eller Ændring af Brømsebrotraktaten af 1541, forlangte man her hjemme, at den svenske Konge skulde ophøre med Brugen af de dansk-norske Mærker. Det vakte i høj Grad Anstød, at disse stod i det Segl, som var anbragt paa det for Gesandterne udfærdigede Kreditiv. Et Par Maaneder efter bestred Erik XIV ikke blot den danske Konges Ret til Kronemærket, men ogsaa til Titlen de Gothers og Venders Konge, med mindre han selv fik samme Titel. Paa dette Tidspunkt præsterede Svenskerne Bevis for, at Albrecht af Mecklenborg havde ført de tre Kroner som svensk Konge. Efter Fredsbruddet paastod man fra dansk Side, at Frederik II havde lovet at afstaa fra Tre-Kroner Vaabenet, om det kunde bevises, at det var ført i Sverige før Albrechts og Margrethes Tid. Albrechts Brug af dette Vaaben forklarede man i Danmark paa den Maade, at han havde haft Haab om ogsaa at vinde dette Land og det norske Rige.[1]) I Januar 1563 blev Korfitz Ulfeldt og Jacob Brockenhuus sendt til Sverige i diplomatisk Ærinde, den førstnævnte med det særlige Hverv i Fortrolighed at faa Kong Erik til at opgive Danmarks og Norges Mærker. Den svenske Konge var imidlertid kun villig hertil, hvis Kong Frederik vilde opgive Kronerne. Samme Standpunkt indtoges iøvrigt senere af Johan III, der ikke selv havde ført det af Kong Erik dannede Vaaben.

Var Kronestriden ikke den eneste Aarsag til den nu paafølgende Syvaarskrig, spillede den dog en meget betydelig Rolle under de Begivenheder, der blev Aarsagen til Fjendtlighederne.

I den i Roskilde 18. Nov. 1568 underskrevne, men ikke ratificerede Fredstraktats § 4 hed det, at

[1]) Landberg, S. 302.

det danske og norske Vaaben, som Kong Erik uden Føje og Aarsag havde optaget, straks skulde aflægges og ikke mere føres af svenske Konger, medens de tre Kroner herefter skulde føres af begge Konger, uden at dermed fulgte nogen Ret for nogen af dem til den anden Parts Riger og Lande. Selv sad Erik XIV nu som Fange paa Stockholms Slot for nogle Maaneder efter at blive formelt afsat.

Under Fredsforhandlingerne i Sommeren 1570 indrømmede Svenskerne til at begynde med den danske Konge Retten til at føre de tre Kroner, men paa en anden Maade og med andre Farver end dem, som den svenske Konge førte, naturligvis uden nogensomhelst Fordring paa Sverige. Fredsmæglerne foreslog begge Kongers Ret til det omtvistede Mærke. Den svenske Konge maatte dog kun bruge sin Faders Vaaben, idet Gustav Vasa aldrig havde ført de dansk-norske Mærker. De svenske Gesandters Svar gik ud paa, at de havde udtrykkelig Ordre til, at den danske Konge opgav Kronerne. Efter at Mæglerne havde gentaget deres Forslag, fandt Sveriges Gesandter paa den Udvej, at Striden kunde afgøres af Kejseren og det romerske Riges Stænder eller af tre upartiske Universiteter. Mæglerne billigede dette som rimeligt og bestemte, at en Proces skulde finde Sted i Løbet af et Aar. I Mellemtiden maatte begge Konger føre Kronerne. Skønt de danske Gesandter mente, at deres Herres Ret var soleklar, samtykkede de heri og foreslog Kendelsen afsagt af Kejseren og en af hvert Land valgt Kurfyrste. I § 4 i Stettinerfreden af 13. Dec. 1570 bestemtes det endelig, at Processen skulde finde Sted i Rostock, hvis Striden da ikke var bilagt i Mindelighed inden 1. Jan. 1572.

Et Grænsemøde blev afholdt i Maj Maaned 1572. De danske Kommissærer foreslog her, at Kronerne maatte føres af begge Konger eller aflægges af begge. Mødet forløb imidlertid uden Resultat og Sagen hen-

vistes til Processen, udsat til 1. Juni 1573. Baade denne Dag og Aarsdagen derefter mødte danske Kommissærer i Rostock, men uden at træffe Repræsentanter hverken for Sverige eller for Kejseren og de tyske Fyrster. Et nyt Grænsemøde afholdtes i Maj 1575. Svenskerne foreslog en Udsættelse af Sagen eller en mindelig Overenskomst om en Forandring af Vaabenet. Frederik II vilde gaa med til Udsættelse, men var ogsaa villig til at lade det danske Vaaben forandre saaledes, at de tre Kroner for Fremtiden førtes i Skjoldet, hvor det norske Vaaben nu stod, og omvendt. Det endte med, at Parterne enedes om at lade Spørgsmaalet hvile i ti Aar, skønt Svenskerne helst havde set Striden bilagt med det samme, nemlig ved at den danske Konge førte Kronerne med en anden Farve og i et andet Felt end hidtil. I 1585 blev Sagen yderligere udsat otte Aar. Endnu før disse var forløbne, enedes man paa et i 1591 afholdt Grænsemøde om atter at henvise Striden til Udsættelse, denne Gang fem-seks Aar. I Begyndelsen af 1598 sendte Kong Sigismund et Gesandtskab til Christian IV. Man enedes nu om, at Vaabenspørgsmaalet skulde stilles i Bero, saa længe de to Konger levede. Paa to Grænsemøder — 1601 og 1603 — afhandlede man dog stadig, idet Svenskerne kun efter Indsigelser gik med til at lade Overenskomsten af 1598 være gældende.

Under Fredsforhandlingerne efter Kalmarkrigen blev Spørgsmaalet paany taget op til Behandling. Svenskerne fordrede nu, at den danske Konge enten helt skulde opgive de tre Kroner eller føre dem i et andet Felt eller forskelligt fra Sveriges Vaaben, enten to eller halvtredie Krone. De danske Gesandter, der en Tid havde mest Lyst til at forny Overenskomsten af 1598 med Kong Gustav Adolf, erklærede, at deres Konge umuligt kunde stryge den ene Krone, da dette vilde være ham til allerstørste Despekt og Spot.

I Stedet for foresloge de, at begge Konger skulde have Ret til Kronerne, dog uden Præjudice for den andens Højhed. Spørgsmaalet kunde dermed komme helt ud af Verden. Kun modstræbende saa Svenskerne Sagen løst paa denne allerede forlængst anviste Maade. Det danske Forslag gik dog af med Sejren og Bestemmelse herom indført som § 3 i den Fredstraktat, som 20. Jan. 1613 afsluttedes i Knærød.

I det følgende betegnes de tre Kroner som Unionen. Da det tyske Forbund 15. Juni 1820 fik Meddelelse om det ny Rigsvaaben, taler man, kuriøst nok, fra dansk Side om de tre »svenske« Kroner.[1]) Først under Frederik III beholder Kronerne konstant deres Plads foran Gother og Vender.

F. II. II. 1570[2]), Segl[3]) med indgraveret Aarstal; 1572, Specie, Revers[4]) (Tavle IX, Nr. 5; jvfr. Planche XII).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C). Se I under Frederik III; jvfr. I under Frederik IV.

A: som III og V — jvfr. IV — under Christian III og I her.

B: firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn, 4° Ditmarsken.

C: som III under Frederik I.

Ditmarsken — erobret 1559 — repræsenteres her første Gang heraldisk. Da Kejser Frederik III 1474 ophøjede Holsten med Stormarn til et Hertugdømme, indlemmede han ogsaa Ditmarsken i dette. Skønt Landet stadig bevarede sin Selvstændighed, førtes dog allerede Titlen dux Ditmarsiæ af Kong Hans. Kejser Maximilian II gav Frederik II Eneekspektance paa Oldenborg og Delmenhorst, naar den i disse Lande regerende Greveslægt maatte uddø.

[1]) Se S. 126., Note 3. [2]) Thiset henfører dette Vaaben til 1567; se Tidsskr. f. Kunstindustri 1895, S. 77. [3]) R. A. S., Nr. 18. [4]) S. M., 1572, Nr. 1, Tavle 10.

Som Descendenter af Christiern I gjorde ogsaa Hertugerne af Holsten-Gottorp Paastand paa Andel i Grevskaberne. Man har tænkt sig, at Kong Frederik som Følge af denne Ekspektance satte de grevelige Mærker i Hjerteskjoldet[1]), hvilket dog, naar der ses hen til II og III under Frederik I, er omtvisteligt. **F. II.**

Dette heraldisk set saa ypperlige Vaaben genfindes paa Frederik II.s Kenotaf i Helligtrekongers-Kapel i Roskilde Domkirke og — som hans — paa et af Hans Kniepers Kronborg-Gobeliner, idet alle de tidligere Konger, som allerede nævnt, her ellers tildeles rent opdigtede Vaabener. Paa Christian IV.s Anetavle er Vaabenet med Urette afmalet som Christian III.s og Frederik I.s, derimod, som det nedenfor skal ses, ikke som Frederik II.s eget. I Breviarium eqvestre er Oldenborg og Delmenhorsts Mærker fejlagtigt ombyttede (se Fig. 10).

III. En »gammel« Kopi af Frederik I.s Portræt[2]) maa med Sikkerhed henføres til Frederik II.s Tid. Det paa Billedet malede Vaaben (Planche VII) viser Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° delt af Danmark og Norge, 2° delt af Gother og Vender, 3° delt af Unionen og Gotland, 4° delt af Slesvig og Island, over Skjoldfod, to Gange delt af Holsten, Stormarn og Delmenhorst. Jvfr. IV.

B: som II, III og V under Christiern I og II under Hans.

Gotland — erklæret for dansk Besiddelse ved Stettinerfreden 1570 — og Island repræsenteres her første Gang. Medens der allerede før de oldenborgske Kongers Tid forefindes Led i Titlen, Sclavorum Go-

[1]) C. N. Schwach: Udsigt o. de tre nord. Rigers Myntvæsen samt Grundrids af Heraldikken, Trondhjem 1842, S. 105. [2]) Se S. 113, Note 7.

F. II. torumque rex, som ikke er repræsenterede i Skjoldet, hvilket senere ogsaa gælder Delmenhorst, Stormarn og Ditmarsken, ses her heraldiske Mærker for Landsdele, som omvendt ikke nævnes i Titlen. Den rangmæssige Ordning er ikke korrekt. Unionen gaar efter — ikke som i I og II forud for — Gother og Vender. Gotland gaar forud for Slesvig, der af Island skilles fra de to andre hertugelige Mærker, anbragte i Skjoldfoden, som rangerer efter 4. »Kvarter«. Faktisk indtager Gotland fra nu af i Regelen en særlig udmærket Plads, hvilket tildels ogsaa gælder Island.

IV. Et Kongen paa Christian IV.s Anetavle tildelt Vaaben.

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: som III med den Forskel, at Skjoldfoden er tre Gange delt af Holsten, Oldenborg, Stormarn og Delmenhorst.

B: Ditmarsken. Se VII under Christian IV. Ogsaa her er Ordningen ukorrekt.

Idet Oldenborg og Stormarn er ombyttede, træffes dette, derved forbedrede Vaaben (Fig. 11) 1592 hos Lauterbach[1]) og noget senere i Hermann Hamelmanns 1599 i Oldenborg trykte Kronik[2]), hvor det staar baade under Frederik I.s, Christian III.s og Frederik II.s Portrætter. Da disse Værker først har set Lyset efter sidstnævntes Død, afgiver de desværre intet Bevis for Vaabenets virkelige Forekomst i hans Tid. Gaspar Ens[3]) bruger 1593 samme Kobberplade som Lauterbach, begges Bøger udkom i Frankfurt, men har foretaget den Forandring, at Oldenborg er sat op i Hjerteskjoldet og Ditmarsken

[1]) Se S. 135, Note 1. [2]) Dette Værks Fortale er allerede dateret 25. April 1595, et Par Maaneder før Forfatterens Død. [3]) Se S. 130, Note 2.

ned paa Oldenborgs Plads, en Ordning, der senere benyttes af Christian IV (jvfr. IX under ham). **F. II.**

Sammenstillede Skjolde forefindes ikke fra denne Konges Tid. Der kan derfor være Grund til at nævne

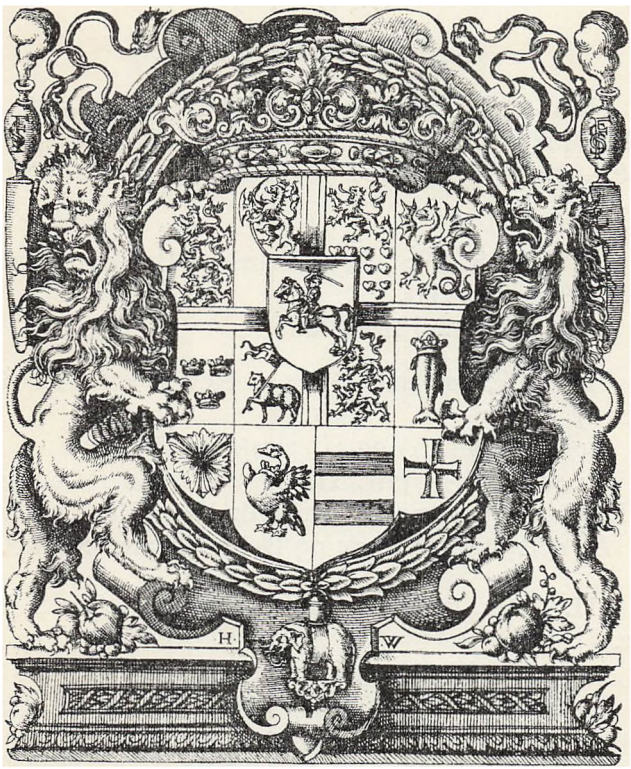

Fig. 11.

den Orden, i hvilken Fanerne, ifølge Gaspar Ens' Beretning[1]), blev baaret ved hans Ligbegængelse. Sidst bar man Fanen med det samlede Rigsvaaben. Foran denne Danmark, saa Norge, Unionen, Gother, Vender,

[1]) S. 130, Note 2, anførte Skrift, S. 160.

F. II. Gotland, Island, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Femern, Oldenborg, Delmenhorst, Øsel og allerforrest Blodfanen, der jo imidlertid slet ikke tæller med her.

CHRISTIAN IV.

Sammensatte Skjolde.

1588 — I; 1591 — III og VI; 1592 — IV og VIII; 1593 — V; 1595 — IX; 1603 — X; 1607 — II; 1608—09 — X; ca. 1610 — XI og XII; 1624 — XIII; 1648 — VII.

I. 1588, Segl[1]); 1590, »Prinsens Daler«, Revers[2]) (jvfr. Planche XII).

Som II under Frederik II.

II. 1607, ungarsk Gylden, Revers[3]) (Tavle IX, Nr. 6).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: som IV — jvfr. III og V — under Christian III, jvfr. I og II under Frederik II og I her.

B: delt af Oldenborg og Delmenhorst. Se VIII.

III. 1591, ungarsk Gylden, Revers[4]) (Tavle IX, Nr. 7).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: som II under Christiern I og som II under Christian III. Det er — paa den lille Mønt — ret vanskeligt at afgøre, om her forefindes en Firdeling eller et usædvanlig smalt Kors. En ungarsk Gylden fra følgende Aar[5]) og med samme Vaaben viser Korset tydeligt.

B: som IV under Christian III.

---

[1]) R. A. S., Nr. 288. [2]) S. M., 1590, Nr. 1, Tavle 11. [3]) Ssts., 1607, Nr. 1, Tavle 12. [4]) Ssts, 1591, Nr. 7, Tavle 11. [5]) Ssts., 1592, Nr. 10, Tavle 11.

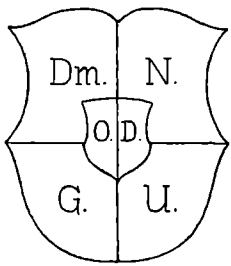

1

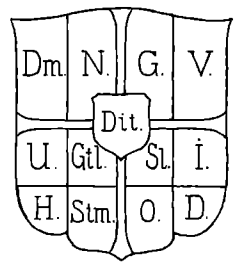

2

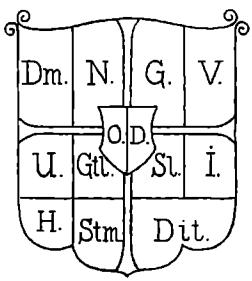

3

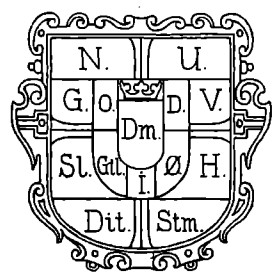

4

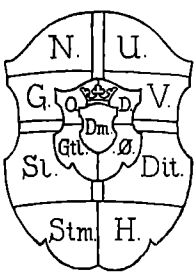

5

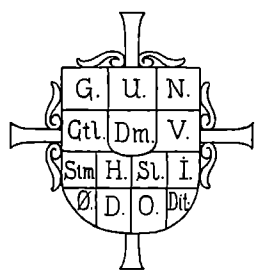

6

TAVLE X.

C. IV. IV. 1592, kvart Portugaløser, Revers[1]) (Tavle IX, Nr. 8).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: som II under Christiern I, som II under Christian III og som III her.

B: som IV under Frederik II.

V. 1593, ungarsk Gylden, Revers[2]) (Tavle X, Nr. 1).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt, 1° Danmark, 2° Norge, 3° Gother, 4° Unionen.

B: som II.

VI. 1591, Portugaløser, Revers[3]) (Tavle X, Nr. 2).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), 1° delt af Danmark og Norge, 2° delt af Gother og Vender, 3° firdelt af Unionen, Gotland, Holsten og Stormarn, 4° firdelt af Slesvig, Island, Oldenborg og Delmenhorst. Jvfr. VII og VIII.

B: som IV under Frederik II og som IV her.

Dette Vaaben, samt III og IV, var medvirkende Aarsag til Enkedronning Sophies oftere omtalte Strid med Rigsraadet om de paa hendes Foranstaltning prægede Mønter. Raadets Klager resulterede i en Vaabenforandring (se VIII).[4]) Det maa imidlertid fremhæves, at Vaabenet paa Portugaløseren af 1591 senere ses paa Kongens Anetavle i Stengangen paa Rosenborg, antagelig malet i det 17. Aarhundredes første Decennium, og at det saaledes faktisk da er godkendt. Endnu lange Tider efter figurerer det paa Titelkobberet til Ole Worms Monumenta danica, trykt i Kjøbenhavn 1643, og faar endelig, blot med den Forandring, at Øsel indsættes, Plads paa Kongens Kiste (se VII).

[1]) S. M., 1592, Nr. 7, Tavle 11. [2]) Ssts., 1593, Nr. 3, Tavle 11. [3]) Ssts., 1591, Nr. 1, Tavle 11. [4]) S. 132, Note 10, Wilckes anførte Skrift, S. 12 ff.

Medens Frederik II.s paa Anetavlen malede Vaaben (se IV under ham) viser en Skjoldfod, gaar Korset i Christian IV.s helt ned til Skjoldets Spids, idet dets nederste Arm er længst, saaledes at 3. Felts og saa 4. Felts to øverste Fjerdedele, derpaa 3. Felts og saa 4. Felts to nederste Fjerdedele, opregnede fra Højre til Venstre, ganske svarer til 3° og 4° samt til Skjoldfoden i Kong Frederiks Vaaben, dog med den Forskel, at Oldenborg og Stormarn — ligesom hos Lauterbach (Fig. 11) — er ombyttede af Kong Christian. Felternes rangmæssige Orden, omtalt ved Vaaben III under Frederik II, bliver tilsyneladende dermed, efter heraldiske Regler, end mere meningsløs. Holsten og Stormarn gaar nu forud for Slesvig, de tre første hertugelige Mærker og de grevelige adskilles af Island, som snarest burde have staaet efter Gotland, hvortil kommer den meningsløse Anbringelse af Ditmarsken i Hjerteskjoldet. Det maa dog bemærkes, at man sikkert ikke har holdt sig til de heraldiske Regler, men først læst de øverste Felter i 3. og i 4. »Kvarter«, saa de nederste, hvorved Ordenen bliver Unionen, Gotland, Slesvig, Island, Holsten, Stormarn, Oldenborg, Delmenhorst, hvilket — Islands Stilling fraregnet — forklarer Mærkernes Fordeling, selv om denne theoretisk er ukorrekt. **C. IV.**

VII. Vaaben paa Kongens Kiste i Roskilde Domkirke.

Som VI, med den Forskel, at Korset ikke gaar ned til Skjoldets Spids, i hvilken er anbragt et lille Skjold, hvori Øsel.

Skjoldholdere: to Løver.

Samme Vaaben findes paa den udvalgte Prins Christians Kiste.

VIII. 1592, Portugaløser, Revers[1]) (Tavle X, Nr. 3).

[1]) S. M. 1592, Nr. 4, Tavle 11.

C. IV. Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: som VI, med den Forskel, at 4° nu er halvt delt af Slesvig og Island og tværdelt af Ditmarsken.

B: som II og V.

Jvfr. Bemærkninger under VI.

IX. Vaaben paa et Kompaslaag med Aarstallet 1595 og C. R.[1]) (Planche IX).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

A: firdelt (K.), som III og IV under Frederik II, over Skjoldfod, tre Gange delt af Holsten, Stormarn, Ditmarsken og Delmenhorst.

B: som II, III og V under Christiern I, som II under Hans samt som III under Frederik II.

Se Bemærkninger ved III og IV under Frederik II.

X. 1603, Portugaløser, Revers[2]) (Tavle X, Nr. 4).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og kronet Hjerteskjold (C).

A: firdelt (K.), 1° tværdelt af Norge og Gother, 2° tværdelt af Unionen og Vender, 3° tværdelt af Slesvig og Ditmarsken, 4° tværdelt af Holsten og Stormarn. Jvfr. XI.

B: tværdelt, 1° delt af Oldenborg og Delmenhorst, 2° to Gange delt af Gotland, Island og Øsel. Se XI.

C: Danmark. Se XII.

Skjoldenes Rang er C A B. I A adskiller Unionen theoretisk Gother og Vender i Stedet for at gaa før Gother, ligesom de hertugelige Mærker theoretisk er stillede i urigtig Rækkefølge. Ogsaa her har man imidlertid uden Tvivl læst Felterne rækkevis fra Højre til Venstre, altsaa Norge, Unionen, Gother, Vender, Slesvig, Holsten, Ditmarsken, Stormarn. Naar lige undtages Ombytningen af de to sidst-

[1]) Rosenborg. [2]) S. M., 1603, Nr. 1, Tavle 12.

nævnte Mærker, bliver der paa denne Maade en Mening i Ordningen. I B gaar de to grevelige Mærker forud for Gotland og Island samt for Øsel, der her repræsenteres første Gang i sammensat Skjold. Egentlig er ogsaa B.s øverste Felt to Gange delt, idet den midterste Trediedel dels optages af Kronen over Hjerteskjoldet, dels dækkes af dette. Theoretisk er det dog bedre at regne med Feltets Deling af Oldenborg og Delmenhorst. C. IV.

Vaabenet genfindes paa en Breddaler fra 1608—09[1]) (Planche VIII, Nr. 2).

XI. Omkring 1610, Vaaben paa Kongestolen — med Christian IV.s og Dronning Anna Cathrines Navnetræk — i Roskilde Domkirkes Hovedskib.

Som X, med den Forskel, at A.s 3° er tværdelt af Slesvig og Stormarn, 4° tværdelt af Ditmarsken og Holsten.

Samme Bemærkninger som under X gælder her, idet de hertugelige Mærker staar urigtigt paa anden Maade.

XII. Omkring 1610, Vaaben over Kirketaarnets Dør paa Frederiksborg (Tavle X, Nr. 5).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og kronet Hjerteskjold (C).

A: »firdelt« (K.), 1° tværdelt af Norge og Gother, 2° tværdelt af Unionen og Vender, 3° Slesvig, 4° Ditmarsken, over Skjoldfod, delt af Stormarn og Holsten.

B: firdelt, 1° Oldenborg, 2° Delmenhorst, 3° Gotland, 4° Øsel.

C: som X og XI.

Vaabenet er dannet paa Grundlag af XI (jvfr. X), hvis Hovedskjolds 3° og 4°, idet Korset ikke gaar

[1]) S. M., u. A., Nr. 15, Tavle 18.

C. IV. ned til Spidsen, saaledes at der dannes en Skjoldfod, nu svarer til 3° og 4° samt til Skjoldfoden. Inddelingsforholdene er ikke korrekte, idet 3° og 4° bliver lavere end 1° og 2° og Korsets nederste Arm kortere end øverste. Kompositionen bunder sikkert kun i en ren Misforstaaelse af Skjoldfodens særlige Betydning.

Island er udeladt i B.

XIII. 1624, Piaster, Avers[1]) (Tavle X, Nr. 6).

Skjoldet, lagt paa Dannebrogskorset, tværdelt. Øverste Halvdel tværdelt og to Gange delt i henholdsvis tre og to synlige Felter, idet anden Rækkes midterste Felt dækkes af et Skjold, hvori Danmark, 1° Gother, 2° Unionen, 3° Norge, 4° Gotland, 5° Vender; nederste Halvdel tværdelt og tre Gange delt i ialt otte Felter, 6° Stormarn, 7° Holsten, 8° Slesvig, 9° Island, 10° Øsel (vendt mod Venstre), 11° Delmenhorst, 12° Oldenborg, 13° Ditmarsken.

Det i anden Række stillede Skjold staar, som det ses, ikke paa Hjerteskjoldets Sted, men dog paa et heraldisk særligt »Æresstedet« og indeholder derfor med Rette Danmarks Mærker. De øvrige Mærker er meningsløst ordnede. Øverste Rækkes 1° tilkom Norge, fejlagtigt stillet efter Gother og Unionen, der burde have staaet omvendt, og som derefter adskilles fra Vender af Gotland. Sidstnævnte, som tidligere omtalt særligt hædrede Mærke kommer her altsaa endog foran et af Kongemærkerne. De tre første hertugelige Mærker staar i omvendt Orden, adskilte fra det fjerde baade af Island og Øsel og af de i omvendt Orden stillede grevelige Mærker. Hvis Gotlands og Islands Forrang anerkendes, maatte Ordningen have været følgende: det paa Æresstedet stillede Skjold stadig Danmark, 1° Norge, 2° Unionen, 3° Gother,

[1]) S. M., 1624, Nr. 27, Tavle 15.

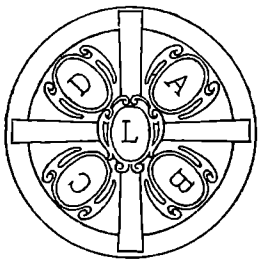

1

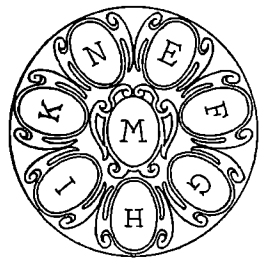

2

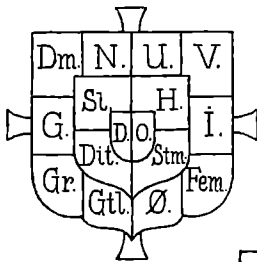

3

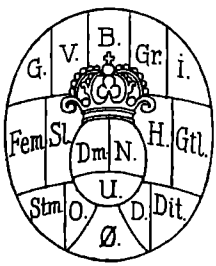

4

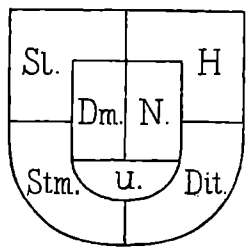

5

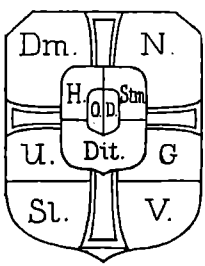

6

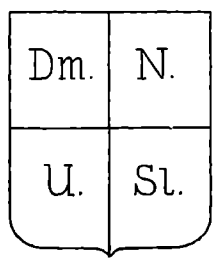

7

TAVLE XI.

C. IV. 4° Vender, 5° Gotland, 6° Island, 7° Slesvig, 8° Holsten, 9° Stormarn, 10° Ditmarsken, 11° Oldenborg, 12° Delmenhorst, 13° Øsel.

SAMMENSTILLEDE SKJOLDE.

1. 1596, Kroningsmedaille, Revers[1]).

Tretten kredsstillede Skjolde, øverst Danmark og derefter ○ Norge, Gother, Vender, Holsten, Ditmarsken, Øsel, (Elefantordenens Klenodie), Gotland, Oldenborg, Delmenhorst, Stormarn, Slesvig, Unionen.

Ordningen kan ikke motiveres.

2. (1596, maaske 1613), Medaille, Revers[2]).

Fjorten kredsstillede Skjolde, ordnede som under 1, idet Island er indskudt mellem Øsel og Gotland.

3. 1598, Dronningens Kroningsmedaille, Revers[3]).

Elleve kredsstillede Skjolde, øverst Danmark og derefter ○ Norge, Gother, Vender, Holsten, Ditmarsken, (Elefanten), Oldenborg, Delmenhorst, Øsel, Slesvig, Unionen.

Gotland, Island og Stormarn er udeladt. Ordningen kan heller ikke motiveres her.

4. 1608, tredobbelt ungarsk Gylden, Revers[4]) (jvfr. Planche X og XI).

Et større Skjold: Danmark, omgivet af tretten kredsstillede mindre Skjolde ○ Norge, Unionen, Gother, Vender, Gotland, Island, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst, Øsel. Se 2 under Christian V.

Under stadig Forudsætning af Gotlands og Islands særlige Stilling er Ordningen korrekt. Et Bil-

[1]) D. M., Tab. III, Nr. 1, Tekst Nr. 31 a. [2]) Ssts., Tab. VII, Nr. 2, Tekst Nr. 32. [3]) Ssts., Tekst Nr. 44 a. [4]) S. M., 1608, Nr. 1, Tavle 13.

lede i Gouache af Christian IV paa lit de parade[1]) viser samme Orden, idet Gotland og Øsel er udeladt. Det tidligere omtalte Smykke[2]) er dannet af lutter kredsstillede Skjolde. Efter Danmark følger de øvrige som paa Mønten af 1608, blot med den Forskel, at Unionen og Gother er ombyttede. C. IV.

5. 1602, Ortsdaler[3]) (Tavle XI, Nr. 1 og 2).

Avers. Et Skjold L: Oldenborg, omgivet af fire andre ○ A: Danmark, B: Norge, C: Gother og D: Vender.

Revers. Et Skjold M: Delmenhorst, omgivet af syv andre ○ E: Gotland, F: Island, G: Slesvig, H: Holsten, I: Stormarn, K: Ditmarsken, N: Øsel.

De to Slægtsmærker har faaet Midterpladserne. Idet Unionen er udeladt, staar de øvrige i samme rigtige Orden som nævnt under 4.

FREDERIK III.

Sammensatte Skjolde.

I. 1665, Femdobbelt Dukat, Revers[4]).

Som II under Frederik II og som I under Christian IV.

II. 1666, Specie, Revers[5]) (Tavle XI, Nr. 3).

Hovedskjold (A), lagt paa Dannebrogskorset, Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C).

A: tre Gange delt og to Gange tværdelt i ti synlige Felter, idet midterste vandrette Rækkes to midterste Felter er dækkede af B, 1° Danmark, 2° Norge,

---

[1]) S. 129, Note 8. [2]) S. 114, Note 7. [3]) S. M., 1602, Nr. 1, Tavle 11. [4]) Ssts., 1665, Nr. 4, Tavle 24. [5]) Ssts., 1666, Nr. 2, Tavle 25.

F. III. 3° Unionen, 4° Vender, 5° Gother, 6° Island, 7° Grønland, 8° Gotland, 9° Øsel, 10° Femern.

B: firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Ditmarsken, 4° Stormarn.

C: delt af Delmenhorst og Oldenborg.

I A gaar Vender undtagelsesvis forud for Gother (se I under Christiern I), Gotland ikke blot efter Island, men ogsaa efter Grønland, her — ligesom Femern — repræsenteret første Gang, i B gaar Ditmarsken forud for Stormarn, i C Delmenhorst forud for Oldenborg, uden Tvivl blot simple Fejltagelser. Da A er fornemst, staar de fire hertugelige Mærker efter Island og de mindre Lande.

III. Uden Aar, Segl[1]) med Kongens og Dronning Sophie Amalies sammenstillede Skjolde. Hans (Tavle XI, Nr. 4) viser:

Hovedskjold (A) og kronet Hjerteskjold (B).

A: to Gange tværdelt. Øverste vandrette Del fire Gange delt i fem Felter: 1° Gother, 2° Vender, 3° Bornholm, 4° Grønland, 5° Island; midterste Del tre Gange delt i fire Felter: 6° Femern, 7° Slesvig, 8° Holsten, 9° Gotland; nederste Del tre Gange delt i fire Felter: 10° Stormarn, 11° Oldenborg, 12° Delmenhorst, 13° Ditmarsken, med et ved et »Taskesnit« dannet, mellem 11° og 12° indskudt 14°, hvori Øsel.

B: delt af Danmark og Norge over Skjoldfod, hvori Unionen. Se II under Christian V.

Ordningen i A er ikke rigtig, idet det dog er utvivlsomt, at Grupperingen af de hertugelige og grevelige Mærker er foretaget efter et vist Princip. Med Gotland i 3°, Island i 4°, Grønland i 5°, Femern i 6° og Bornholm — repræsenteret første Gang — i 9° havde Ordningen været mere rimelig, om end ikke overensstemmende med Rangreglerne.

[1]) R. A. S., Nr. 52; Signetet paa Rosenborg, V, 137.

Dette Vaaben, senere ført af Prins Jørgen[1]), op- **F. III.**
naaede en vis Yndest og vises yderligere i flere Segl[2]), vistnok alle fra samme Aarhundredes Slutning. Vaabenet i disse er dog forandret, saaledes at ogsaa A.s nederste Trediedel er fire Gange delt, idet Øsel vel stadig staar mellem Oldenborg og Delmenhorst, men nu i 12°, hvorefter følger 13° Delmenhorst og 14° Ditmarsken. Fire af Seglene[3]) er betragtede som stammende fra Frederik IV.s Tid[4]). Der kan dog i saa Fald kun være Tale om en Benyttelse af utvivlsomt ældre Signeter.

IV. 1662, Portugaløser, Revers[5]) (se Planche XIV, Nr. 2).

Skjold, delt af Danmark og Norge over Skjoldfod, hvori Unionen. Jvfr. Hjerteskjoldet i III. Se III under Frederik VI.

Samme Reduktion benyttes af senere Konger, baade paa Mønter og i Segl. Den rigtige Inddeling af Skjoldet overholdes langtfra altid. Ofte er der ikke Tale om en Skjoldfod, men om et tværdelt Skjold, hvis øverste Felt er delt, eller, heraldisk set, mere korrekt udtrykt, om et halvt delt og tværdelt Skjold (mi-parti coupé).

Et Segl[6]), der tilskrives Frederik III.s Datter, Frederikke Amalie (død 1704), gift med Christian Albrecht, Hertug af Holsten-Gottorp, viser følgende Vaaben (Tavle XI, Nr. 5).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

[1]) R. A. S., Nr. 99, med hans indgraverede Navn og Titel, forkortet til Forbogstaverne. [2]) Ssts., Nr. 100 (tilskrevet Prins Jørgen) og 103—06 (uden Angivelse); Signeterne findes paa Rosenborg, henholdsvis under XII, 32, fejlagtigt anbragt i Christian VI.s Værelse, og XXV, 29, 6, 27, 20. [3]) R. A. S., Nr. 103—06. [4]) R. A. St. S. [5]) S. M., 1662, Nr. 1, Tavle 23. [6]) R. A. S., Nr. 94.

F. III. *A:* firdelt, 1° Slesvig, 2° Holsten, 3° Stormarn, 4° Ditmarsken.
B: som III her.

SAMMENSTILLEDE SKJOLDE.

1. 1669, Dukat, Revers[1]).
Tre Skjolde (2, 1), med Dannebrogskorset som Baggrund, øverst til Højre Danmark, til Venstre Norge, nederst Unionen. Se 1 under Frederik IV.

2. 1649, Dobbelt Specie, Revers[2]).
Et større Skjold, Danmark, omgivet af elleve kredsstillede mindre Skjolde, ordnede som 4 under Christian IV, idet Gotland og Øsel er udeladt.

3. Uden Aar, Medaille, Revers[3]).
Et paa et kronet Kors hvilende Skjold, Danmark, omgivet af femten kredsstillede mindre Skjolde, ordnede saaledes, at det øverste til Højre for Kronen nævnes først, derefter det øverste til Venstre, saa det næstøverste til Højre, det næstøverste til Venstre o. s. v. Ordningen er paa denne Maade som følger: Norge, Unionen, Gother, Vender, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst, Island, Grønland, Gotland, Øsel og — nederst, lodret under Korset — Femern.

4. 1668, Specie, Revers[4]).
Et Skjold som IV, omgivet af femten kredsstillede mindre Skjolde ○ Gother, Vender, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst, Femern, Bornholm, Gotland, Øsel, Færøerne, Island og Grønland. Se 3 under Christian V.

---

[1]) S. M., 1669, Nr. 3, Tavle 27. [2]) Ssts., 1649, Nr. 4, Tavle 19. [3]) D. M., Tab. XXV, Nr. 1, Tekst Nr. 875. [4]) S. M., 1668, Nr. 9, Tavle 26.

Færøerne repræsenteres her første Gang i Rækken **F. III.** af kredsstillede Skjolde.

5. 1668, Specie, Revers[1]).

Tre Skjolde som 1, omgivet af femten Skjolde som 4. Se eneste Opstilling af sammenstillede Skjolde under Frederik VI.

6. Uden Aar, Segl[2]) med Kongens Initialer under Kronen og Valgsprog — Dominus providebit — i Kartouche.

Et større Skjold som IV, omgivet af fjorten kredsstillede mindre Skjolde, øverst — lodret over førstnævnte — Gother, til Højre Vender, til Venstre Island, til Højre Bornholm, til Venstre Grønland og derefter i samme springende Orden: Femern, Gotland, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst, Øsel.

Samme Ordning vises tilsyneladende i Segl, førte af Kongens Børn, Prins Jørgen[3]), ovennævnte Hertuginde Frederikke Amalie[4]), Wilhelmine Ernestine (død 1706)[5]), gift med Carl, Kurfyrste af Pfaltz, og Anna Sophie (død 1717)[6]), gift med Johann Georg III, Kurfyrste af Sachsen. Da Gother og Island i disse Segl er anbragt jævnsides, henholdsvis til Højre og til Venstre for øverste Arm af det Kors, der danner Baggrunden for hele Opstillingen, bliver den springende Ordning ikke mulig. Opstillingen var uforstaaelig, om Kongens Segl ikke havde foreligget.

7. Ordning paa Kongens Kiste i Roskilde Domkirke.

Et større Skjold, firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Norge, 3° Unionen, 4° Gother, over Skjoldfod, hvori

[1]) S. M., 1668, Nr. 13, Tavle 26. [2]) R. A. S., Nr. 51; Signetet paa Rosenborg, V, 141. [3]) R. A. St. S. [4]) R. A. S., Nr. 93, 95 og 96. [5]) Ssts., Nr. 97. [6]) R. A. St. S.

F. III. Vender (jvfr. A i III under Christian III), omgivet af tretten kredsstillede mindre Skjolde, øverst — lodret over Centrumsskjoldet — Slesvig, til Højre Holsten, til Venstre Stormarn, til Højre Ditmarsken, til Venstre Oldenborg og derefter i samme springende Orden: Delmenhorst, Femern, Bornholm, Gotland, Øsel, Færøerne, Island og Grønland.

Ordningen ses ogsaa paa Dronning Sophie Amalies Kiste.

CHRISTIAN V.

Sammensatte Skjolde.

I. 1680, Firemark, Revers[1]) (jvfr. Planche XIV, Nr. 1).

Som II under Frederik II, som I under Christian IV samt som I under Frederik III, men med den Forskel, at Korset gaar helt ned til Hovedskjoldets Spids og saaledes overskærer Skjoldfoden og det deri anbragte Mærke (Vender). Se I under Frederik IV.

Vaabenet ses — i denne Skikkelse — paa Kongens Kiste i Roskilde Domkirke. Det maa iøvrigt betragtes som gældende lige fra hans Tronbestigelse. Efter at Kongen i 1676 var kommet til Enebesiddelse af Oldenborg og Delmenhorst, blev disse Landes Mærker baade Udtrykket for hans Afstamning og for en reel Magt.

Paa en Dukat fra 1681[2]) er Hjerteskjoldet fejlagtigt delt af Delmenhorst og Oldenborg.

Jvfr. I under Frederik IV, Note 3.

II. Vaaben i Speners Opus heraldicum[3]), udkommet 1680 (Fig. 12).

Hovedskjold (A) og Hjerteskjold (B).

---

[1]) S. M., 1680, Nr. 17, Tavle 30. [2]) Ssts., 1681, Nr. 1, Tavle 31. [3]) Tab. XXVII.

REX DANIÆ ET NORVEGIÆ.

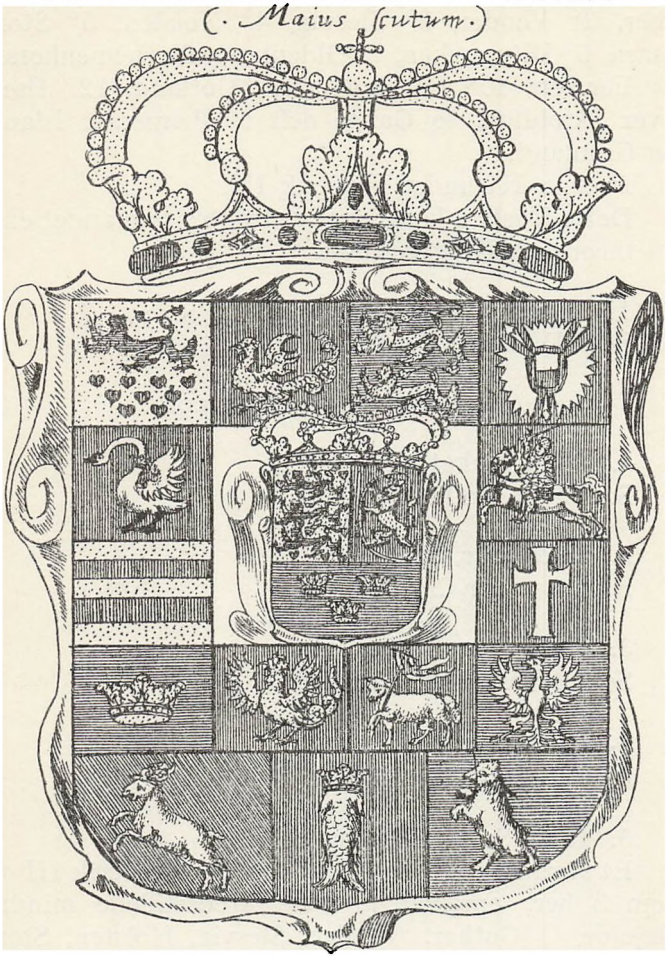

Fig. 12.

C. V. *A:* tre Gange delt og tre Gange tværdelt i tolv synlige Felter, idet de to midterste Felter i hver af de to midterste Rækker afgiver Plads til B, 1° Gother, 2° Vender, 3° Slesvig, 4° Holsten, 5° Stormarn, 6° Ditmarsken, 7° Oldenborg, 8° Delmenhorst, 9° Femern, 10° Bornholm, 11° Gotland, 12° Øsel, over Skjoldfod, to Gange delt af Færøerne, Island og Grønland.

B: som III under Frederik III.

Dette Vaaben kan neppe betragtes som andet end en theoretisk Konstruktion.

III. 1691, Dukat, Revers[1]).
Som IV under Frederik III.

SAMMENSTILLEDE SKJOLDE.

1. 1671, Dukat, Revers[2]).
Som 1 under Frederik III.

2. Uden Aar, Segl[3]).
Som 4 under Christian IV.

3. Uden Aar, Medailler[4]).
Som 4 under Frederik III

4. 1670, Specie, Revers[5]).
Som 5 under Frederik III.

5. 1687, Specie, Revers[6]).
Et større Skjold, som 4 og 6 under Frederik III og som 3 her, omgivet af otte kredsstillede mindre Skjolde. ○ Gother, Vender, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst.

---

[1]) S. M., 1691, Nr. 6, Tavle 33. [2]) Ssts., 1671, Nr. 3, Tavle 28. [3]) R. A. St. S. [4]) D. M., Tab. LV, Nr. 3 og 4, Tekst Nr. 764 og 761. [5]) S. M., 1670, Nr. 7, Tavle 28. [6]) Ssts., 1687, Nr. 5, Tavle 32.

6. 1687, femdobbelt Dukat, Revers[1]). C. V.

Et større Skjold, som 4 og 6 under Frederik III samt som 3 og 5 her, omgivet af femten kredsstillede mindre Skjolde i springende Orden fra Højre til Venstre (jvfr. 3 under Frederik III): Gother, Vender, Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst, Femern, Bornholm, Gotland, Øsel, Færøerne, Island og nederst Grønland.

Paa Kongens Regaliesværd er Skjoldene ordnede i samme Rækkefølge efter Danmark, Norge og Unionen, idet Lauenborg senere er indsat[2]) mellem Delmenhorst og Femern, i Stedet for at dette Hertugdømme burde have staaet før Oldenborg. Der er saaledes nu samlet nitten Mærker, det højeste Antal paa samme Tid.

Endnu flere Vaabenmærker ses dog paa to ens Krystalglas fra Christian VI.s Tid[3]), idet man yderligere har fremstillet rent opdigtede Vaabener, gældende Langeland, Lolland o. s. v.

FREDERIK IV.

Sammensatte Skjolde.

I. Arvede Christian V.s Vaaben I. Jvfr. II under Frederik II, endvidere I under Christian IV og I under Frederik III.

Dette Vaaben — stadig med den af Korset overskaarne Skjoldfod — ses, mærkeligt nok, baade paa Kongens og paa Dronning Louises Marmorsarkofager

---

[1]) S. M., 1687, Nr. 1, Tavle 32. [2]) Se S. 127, Note 3. [3]) Rosenborg, »Rosen«.

F. IV. i Roskilde Domkirke, skønt det maa betragtes som afskaffet ved Dannelsen af II.

Paa et Kronestykke fra 1711[1]) staar Ditmarsken i Midterskjoldets 3°, Stormarn — vendt mod Venstre — i 4°, hvilken Ombytning kun skyldes en Stempelskærerfejl. En anden Krone fra s. A.[2]) viser den rigtige Orden.

Et udateret Segl[3]) viser Vendernes Lindorm, anbragt i et ved et Taskesnit dannet Felt, ikke i Skjoldfod, idet Figuren er lagt paa Korsets nederste Arm.

II. 1721, Segl (jvfr. Tavle XI, Nr. 6[4])).

Hovedskjold (A), Midterskjold (B) og Hjerteskjold (C). Se I under Frederik VI.

A: firdelt (K.), 1° Danmark, 2° Norge, 3° tværdelt af Unionen og Slesvig, 4° tværdelt af Gother og Vender.

B: tværdelt, 1° delt af Holsten og Stormarn, 2° Ditmarsken.

C: som III under Frederik I, som II under Frederik II, som I under Christian IV, som I under Frederik III, som I under Christian V samt som I her.

Vaabenet er dannet som Følge af Slesvigs Inkorporation og ses, ifølge Jørgensens Meddelelse, allerede i Seglet, hvormed det i denne Anledning udfærdigede Patent af 22. Aug. 1721 er forsynet[5]). I heraldisk Henseende var dette ny Vaaben højst utilfredsstillende, idet Slesvig nu kom til at staa foran de to Kongemærker, Gothernes og Vendernes. Paa det da-

---

[1]) S. M., 1711, Nr. 3, Tavle 37. [2]) ikke afbildet i S. M. [3]) R. A. S., Nr. 142. Signetet, udført i sen Barok og vistnok stammende fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, findes paa Rosenborg, XIII, 214, helt fejlagtigt anbragt i Frederik V.s Værelse. Seglet er i R. A. St. S. indsat under Christian V. [4]) Gengivet efter Segl i R. A. S., Nr. 110, her uden Datering. [5]) Hist. Tidskr., 5. Række, V, S. 166.

værende Tidspunkt nærede man iøvrigt mer eller mindre taagede Anskuelser om, at Danmarks tre Løver repræsenterede Sjælland, Gothernes Mærke Jylland og Vendernes Fyen, hvilket delvis forklarer Slesvigs Anbringelse i Hovedskjoldet, hvor de to Løver i hvert Fald burde have staaet i allersidste Felt. En kgl. Ekspedition om Vaabenforandringen synes ikke at være udgaaet. Under 21. Oktober s. A. faar Amtmændene i Slesvig Befaling til at erstatte det fyrstelige Vaaben paa offentlige Bygninger i den tidligere fyrstelige Del af Hertugdømmet med Kongens Vaaben[1]), uden at dette omtales nærmere. A. D. Jørgensen har fejlagtigt meddelt, at Vaabenet blev anbragt i den store Frontespice paa Kancellibygningen[2]), medens det i Virkeligheden er Vaaben I, som træffes her. Bygningen — helt fuldført i 1721 — har ogsaa sikkert staaet færdig i det Ydre, før Forandringen fandt Sted. **F. IV.**

III. 1704, Speciedaler, Revers[3]).

Som IV under Frederik III og som III under Christian V.

Sammenstillede Skjolde.

I. 1699, tidobbelt Dukat, Revers[4]).

Som 1 under Frederik III og som 1 under Christian V, men uden at Korset forefindes.

2. 1726, tredobbelt Krone, Revers[5]).

Som 5 under Frederik III og som 4 under Christian V.

---

[1]) Inländische Registrant 1721, fol. 296 b. [2]) Hist. Tidsskr., 5. Række, V, S. 167. [3]) S. M., 1704, Nr. 6, Tavle 36. [4]) Ssts., 1699, Nr. 6, Tavle 36. [5]) Ssts., 1726, Nr. 2, Tavle 38.

F. IV. 3. Uden Aar, Segl[1]) med Kongens Navn i Omskriften.

Et Hovedskjold, delt af Danmark og Norge over Skjoldfod, hvori Unionen, med Hjerteskjold, delt af Oldenborg og Delmenhorst, omgivet af tolv kredsstillede mindre Skjolde i springende Orden fra Højre til Venstre (jvfr. 3 under Frederik III): Gother, Vender, Bornholm, Grønland, Island, Femern, Slesvig, Holsten, Gotland, Stormarn, Øsel og Ditmarsken.

Ordningen af de fire sidste Skjolde kan ikke motiveres.

CHRISTIAN VI.

Sammensatte Skjolde.

I. Arvede Frederik IV.s Vaaben II.

Flere af Kongens og af Dronning Sophie Magdalenes Segl[2]) viser Frederik IV.s Vaaben I. Man tør vel tro, at Gravøren har arbejdet uden fornøden Vejledning, saaledes at der blot foreligger en Fejltagelse. Senere Segl har netop det Vaaben, som giver Udtryk for Slesvigs Inkorporation[3]). Dette blev da ogsaa i Christian VI.s Tid — ikke, som A. D. Jørgensen siger, samtidig med Inkorporationen — anbragt blandt de Skjolde med Landsvaabenerne, der prydede Reolerne i Kancellibygningens Arkivhvælving[4]), og ses ligeledes paa Dronningens Kiste i Roskilde Domkirke. At uansvarlige Kunsthaandværkere stadig gengiver Frederik IV.s ældre Vaaben, kan selvsagt ikke tillægges nogen Betydning. Det pryder saaledes en med Christian VI.s Navnetræk forsynet Smedejerns

---

[1]) R. A. S., Nr. 114. [2]) R. A. S., Suppl. II samt Nr. 160, 164 og 165; jvfr. R. A. St. S. [3]) C. F. Wegener: Om den evige Forbindelse mellem Slesvig og Danmark i statsretlig Henseende, Antislesvigholstenske Fragmenter, Hefte 10, S. 82 ff. [4]) Nu i Rigsarkivets Forsal.

Kanon i Feltlavet, opfundet og smedet paa Gieth huset af en »Kanonsmed« Vette[1]) og ses ligeledes paa en Riffelkanon fra Frederik V.s Tid, udført af Tøjhusets Rustmester, Valentin Marr[2]). Den førstnævnte var iøvrigt saa daarlig underrettet, at han fremstillede Unionskronerne som lukkede Bøjlekroner.[3])

II. 1731, Fireogtyveskilling, Revers[4]).

Som IV under Frederik III, som III under Christian V samt som III under Frederik IV.

III. Segl[5]) (Tavle XI, Nr. 7).

Skjoldet firdelt, 1° Danmark, 2° Norge, 3° Unionen, 4° Slesvig.

Er af Storck tilskrevet Christian VI som Kronprins og henført til 1722.

Sammenstillede Skjolde.

1. Uden Aar, Segl[6]) med Kongens Navn i Omskriften.

Som 5 under Frederik III, 4 under Christian V samt som 2 under Frederik IV.

2. Uden Aar, Segl[7]).

Et større Skjold som 4 og 6 under Frederik III, samt som 3, 5 og 6 under Christian V, omgivet af tolv kredsstillede mindre Skjolde ○ Gother, Vender, Dannebrog[8]), Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Oldenborg, Delmenhorst, Grønland, Færøerne, Island.

---

[1]) Den historiske Vaabensamling paa Tøjhuset, Chr. VI, Nr. 273. [2]) Ssts., Fr. V, Nr. 263. [3]) Se S. 101. [4]) S. M., 1731, Nr. 3, Tavle 38. [5]) R. A. St. S., ogsaa R. A. S., Nr. 77. Signetet, udført i tidlig Rokoko, findes paa Rosenborg, XII, 10. [6]) R. A. S., Nr. 283. [7]) Ssts., Nr. 148. Signetet, der næsten ganske ligner det under III omtalte, findes paa Rosenborg, XII, 37. [8]) Se S. 16 f.

FREDERIK V.

Sammensatte Skjolde.

I. Arvede Christian VI.s Vaaben I; se II under Frederik IV.

Vaabenet ses paa hans Kroningsspecie fra 1747.[1])

Ogsaa et af hans Segl[2]), forsynet med Omskrift, viser Frederik IV.s Vaaben I; jvfr. Bemærkningerne ved I under Christian VI.

II. 1746, dobbelt Dukat, Revers[3]).

Som IV under Frederik III, som III under Christian V, som III under Frederik IV samt som II under Christian VI.

Sammenstillede Skjolde.

Uden Aar, Segl[4]).

Som 5 under Frederik III, som 4 under Christian V, som 2 under Frederik IV samt som 1 under Christian VI.

CHRISTIAN VII.

Sammensatte Skjolde.

I. Arvede Frederik V.s Vaaben I; se II under Frederik IV og I under Christian VI.

Ved kejserligt Diplom af 29. Dec. 1774 blev der af Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst oprettet et Hertugdømme Oldenborg. Aarsdagen derefter resolverer Kongen, at han i Stedet for Titlerne Greve til Oldenborg og Delmenhorst for Fremtiden antager Titlen Hertug til Oldenborg, idet det danske Rigs-

---

[1]) S. M., 1747, Nr. 11, Tavle 39. [2]) R. A. St. S. [3]) S. M., 1746, Nr. 4, Tavle 39. [4]) R. A. S., Nr. 167.

vaabens Hjerteskjold, der, som det ses, var delt af Oldenborg og Delmenhorst, nu skal »betegne og forestille Vaabenet for Hertugdømmet Oldenborg«.[1]) Det maa rigtignok hertil bemærkes, at de to Lande allerede ved Mageskiftetraktaten af 1. Juni 1773 var overdragne til Storfyrst Paul (I), der straks efter overlod dem til sin Farfaders Fætter, Frederik August, Fyrstbiskop af Lübeck, som tilhørte den yngre gottorpske Linie og som faktisk blev den, for hvem Hertugdømmet Oldenborg oprettedes. Den danske Konges Titelforandring synes saaledes ikke paakrævet. C. VII.

II. 1767, Fireogtyveskilling, Revers[2]).

Som IV under Frederik III, som III under Christian V, som III under Frederik IV, som II under Christian VI samt som II under Frederik V.

Sammenstillede Skjolde.

1. Uden Aar, Segl[3]).

Som 5 under Frederik III, som 4 under Christian V, som 2 under Frederik IV som 1 under Christian VI samt som eneste Ordning under Frederik V.

2. 1771, Piaster[4]).

Avers. Som II.

Revers. To Skjolde, til Højre Danmark, til Venstre Norge, mellem to kronede Søjler, bærende Ordene Plus ultra, sikkert en Kopi af Kejser Karl V.s Devise, som hentydede til Erobringen af Afrika og Vestindien[5]).

---

[1]) Dept. f. udenl. Affærer, Forest. 1775, Nr. 47; jvfr. Forest. af 26. Sept. 1777, Nr. 37. [2]) S. M., 1767, Nr. 2, Tavle 41. [3]) R. A. S., Nr. 191. [4]) S. M., 1771, Nr. 6, Tavle 41. [5]) Grandjean, S. 231, Fig. 173.

FREDERIK VI.

Sammensatte Skjolde.

I. Arvede Christian VII.s Vaaben I, se II under Frederik IV, I under Christian VI og I under Frederik V.

II. Rigsvaabenet af 1819. Se nedenfor.

III. 1809, Toskilling, Revers[1]).
Som IV under Frederik III, som III under Christian V, som III under Frederik IV, som II under Christian VI, som II under Frederik V samt som II under Christian VII.

IV. 1813, Rigsbanktegn, Avers[2]).
Skjoldet delt af Danmark og Norge over Skjoldfod, hvori Holsten.

V. [1819], Segl[3]).
Skjoldet delt af Danmark og Slesvig over Skjoldfod, hvori Unionen.

Sammenstillede Skjolde.

Uden Aar, Segl[4]).
Som 5 under Frederik III, som 4 under Christian V, som 2 under Frederik IV, som 1 under Christian VI, som eneste Ordning under Frederik V samt som 1 under Christian VII.

---

[1]) S. M., 1809, Nr. 9, Tavle 43. [2]) Ssts., 1813, Nr. 4, Tavle 44; jvfr. R. A. S. Nr. 292. [3]) R. A. S. passim. [4]) R. A. S., Nr. 211.

RIGSVAABENET AF 1819.

Efter at Forbindelsen mellem Danmark og Norge var brudt i Henhold til Kielertraktaten af 14. Jan. 1814, fordrede man fra svensk Side, at den danske Konge skulde udelade den øksebærende Løve af sit Rigsvaaben. Set fra et heraldisk Synspunkt havde der ikke været noget til Hinder for, at Norges Mærke beholdt sin Plads, nu som et »Mindevaaben«. I Egenskab af »Prætentionsvaaben«, her ganske vist at opfatte som et mere end luftigt Begreb, stod Løven — og staar endnu den Dag i Dag — i den danske Kongeslægts hertugelige Liniers Vaaben, svarende til Titlen »Arving til Norge«.

Halvandet Aar efter Fredsslutningen — i August Maaned 1815 — gjorde den svensk-norske Konges Gesandt i Kjøbenhavn, General, Baron Tawast, mundtlige Forestillinger overfor Chefen for Departementet for udenlandske Affærer, Statsminister Rosenkrantz, i Anledning af den norske Løves Forbliven i det danske Rigsvaaben.[1]) I en Note af 9. Nov. 1816 skriver Tawast til Rosenkrantz, at han, da en Vaabenforandring endnu ikke har fundet Sted, har faaet Ordre til at gentage sin Henstilling. Efter Rosenkrantz' tidligere Udtalelser, der, som Baronen siger, stemte saa nøje overens med den danske Konges Retfærdighedsfølelse, havde han hidtil været overbevist om, at man fra dansk Side var skredet til en Berigtigelse af Vaabenet, og derfor med fuld Tiltro afventet denne Handling. Da Tawast stadig henvender sig til Rosenkrantz, modtager han en under 31. Jan. 1817 af Frederik VI approberet Svarnote. I denne hævdes det, at der intet staar i Fredstraktaten om den danske Konges Opgivelse af det omtvistede

[1]) Alle denne Sags Akter, herunder Mallings senere omtalte Vaabenforslag, findes i den Side 126, Note 1 nævnte Pakke.

Vaabenmærke, og at denne Sag ikke er af Vigtighed i Sammenligning med det stadig uløste Spørgsmaal om den dansk-norske Statsgælds Fordeling. Kongen venter kun paa Opfyldelsen af denne Artikel i Traktaten for helt at tilfredsstille den svenske Konge i alt, hvad angaar Norges Afstaaelse, allerede fuldt opfyldt for Danmarks Vedkommende.

Samtidig approberer Kong Frederik en Skrivelse til sin Allierede, den russiske Tsar Alexander, hvem Spørgsmaalet forelægges, idet man tillige overfor ham udtaler en Beklagelse over, at Fordelingen af Statsgælden endnu ikke er ordnet, hvorfor Kongen er uvillig til at vise nogen Eftergivenhed. I sin Svarskrivelse — dateret 6. Marts 1817 — anerkender Tsaren, at den danske Konge hverken efter Traktatens Indhold eller efter, hvad Skik og Brug medfører, er forpligtet til at opgive det norske Vaaben, men raader dog alligevel til at give efter for den svenske Konges Forlangende, naar blot Gældens Fordeling derved kan bringes til Afgørelse. Tsaren holder paa, at Baron Tawast bør underrettes om denne hans Mening og om at Kongen af Danmark efter sin Allieredes Raad er villig til at bringe den gode Forstaaelse med Sverige dette Offer, paa det Vilkaar, at der forud tillægges de svenske Kommissærer Fuldmagt og Instruks, hvori udtrykkelig anføres, at der om Gældens Deling skal underhandles efter Traktatens 6. Artikel, som derfor bliver at lægge til Grund. For at afværge Sveriges Mistanke mod Danmark skulde det samtidig foreslaas Tawast, at man i Forvejen udvekslede gensidige Erklæringer og i den danske Konges Navn afgav Løfte om, at den norske Løve, skønt man ikke var forpligtet dertil, udelodes af Rigsvaabenet, saa snart de svenske Kommissærer havde fremlagt Fuldmagterne.

Før Tsarens Svar var indløbet, havde Baron Tawast modtaget en Depeche af 18. Febr. fra den svenske

Udenrigsminister, Grev Engeström. Dette Aktstykke var holdt i en ualmindelig skarp Form, som end ikke dets franske Sprog kunde mildne. Greven konstaterer straks kategorisk, at det norske Vaaben aldrig har været ført af de danske Konger før den Tid, da de to Riger forenedes undet ét Scepter, at det saaledes ikke er en integrerende Del af det danske Vaaben, og at ethvert Motiv, ja selv ethvert Paaskud til at føre Løven er faldet bort ved Opløsningen af den dansk-norske Union. Han siger endvidere, at det norske Vaaben ikke kan være til nogen Nytte for den danske Konge og at dets Bevarelse kunde give Stof til lidet gunstige Gisninger og opvække en pinlig Erindring om de Begivenheder, som den svenske Konge havde haabet at kunne begrave i den dybeste Glemsel. Hvis Kongen af Danmark vedbliver med at føre Løven, vil den svenske Konge hverken modtage noget Brev eller anerkende noget Aktstykke, der bærer Vaabenet for det Kongerige, som Danmark formelt har afstaaet og som frivillig har forenet sig med Sverige. Iøvrigt fører Sverige ikke mere Finlands eller Pommerns Vaabener og Souveræner, der for to eller tre Aar siden har afstaaet Territorier, fører ikke længere de afstaaede Provinsers Vaabener. Den svenske Konge vil se sig nødsaget til at kommunicere sin Resolution til de fremmede Magter, men erklærer dog, at intet af det, som staar i hans Magt, vil blive glemt for hurtigt, paa en for den danske Regering og det norske Folk ærefuld Maade at afslutte Diskutionen om de Interesser, der endnu er tilbage. Grev Engeström slaar ogsaa paa den danske Konges Pligter overfor norsk Nationalfølelse og omtaler endelig, under Spørgsmaalet om Statsgælden, Prins Christian — ce prince rebelle — paa en mildest talt højst respektstridig Maade. Baron Tawast bemyndiges til at læse denne Depeche for Statsminister Rosenkrantz og til at formaa denne til at ordne alt

i Venskabelighed. Først efter at ethvert Haab herom er ude, skal Baronen overrække det danske Ministerium en officiel Note. Den svenske Konge haaber, at den danskes Klogskab vil spare ham for Nødvendigheden af at ty til Midler, der vil være tilstrækkelige til at udvikle Sveriges gode Ret overfor Europa.

At denne, som Rosenkrantz i sine Notater skriver, »uforskammede« Skrivelse ikke blev vel optaget, er en Selvfølge. Det var derfor af Vigtighed, at den svenske Kronprins, paa Kongens Vegne, var villig til at lade den tage tilbage. Efter at Rosenkrantz 16. April 1817 havde forelagt Sagen for Frederik VI, faar han Bemyndigelse til at meddele Baron Tawast Henvendelsen til Tsaren og dennes Svar. Grev Engeströms Depeche lades ganske uomtalt.

I et 30. Maj afholdt Statsraad meddeler Rosenkrantz, at Baron Tawast ved den sædvanlige ministerielle Konference den foregaaende Dag havde forelæst en ham fra Grev Engeström sendt Depeche af 20. s. M., hvori det hedder, at det gør Kongen, hans Herre, meget ondt, at Underhandlingerne mellem Danmark og Norge endnu ikke har været at bringe til Afslutning, og at Kongen paany har paalagt den norske Regering at udfærdige Instrukser. Vaabenspørgsmaalet er nu ikke berørt. At man i Sverige var ubøjelig paa dette Punkt, viser imidlertid en af den danske Gesandt i Stockholm, Kammerherre Krabbe, indsendt Kopi af en Depeche fra Grev Engeström til den svenske Gesandt i St. Petersborg, General Lövenhielm, der faar Besked om sin Konges faste Villie i Vaabenspørgsmaalet.

Der hengik endnu over to Aar, før Forhandlingerne om Statsgældens Fordeling var bragt saa vidt, at man 1. Sept. 1819 kunde undertegne Overenskomsten herom. Samme Dag udsteder Krabbe, paa Grundlag af givne Instrukser, en Deklaration om, at den danske Konge forpligter sig til at udslette den

norske Løve af sit Rigsvaaben og at hverken han eller hans Successorer i Fremtiden vil benytte eller lade benytte dette Vaabenmærke paa Akter, Stempler, Mønter, Bygninger o. s. v. efter den Tid, som udkræves til Forandringen, senest inden 1. Jan. 1820 indenfor det danske Monarki i Europa, i Løbet af et Aar fra Deklarationens Datum at regne for de i Europa værende danske Agenters og Embedsmænds Vedkommende og i Løbet af to Aar efter Deklarationen ude i de danske Kolonier. Nogen tilbagevirkende Kraft skulde Deklarationen selvsagt ikke have.[1]) Som allerede omtalt, føres den norske Løve af Kongehusets hertugelige Linier. Thiset hævder, at Christian IX.s Ret til dette Mærke »ikke kan være mistet ved Tronbestigelsen«, saaledes at den norske Løve »ad legitim Vej« paa ny kunde være kommet ind i det danske Vaaben, »nu ikke direkte for Kongeriget Norge [!], men som et Felt i det glücksborgske Slægtsvaaben, hvorved den vilde have faaet en hel anden Plads, end den fordum indtog jævnsides de tre Løver«.[2]) Betragtningen er ikke rigtig, idet Deklarationen jo udtrykkelig er bindende for Frederik VI.s Successorer.

I Danmark gik man straks efter i Gang med den Vaabenforandring, som Udeladelsen af Løven nødvendigvis maatte medføre. Under 15. September resolverede Kongen, at alle de Kollegier, Direktioner o. s. v., som var berettigede til at føre det kongelige Vaaben i deres Segl, skulde underrettes om at være betænkt paa, inden Forandringen var fuldbyrdet, i Danmark kun at gøre Brug af det egentlige danske Vaaben ɔ: de tre »Løver«[3]) og de ni Hjerter, og i Hertugdømmerne af det Vaaben, som førtes af Det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli, ɔ: et af Sles-

[1]) Danske Traktater efter 1800, 1. Saml. I, S. 133. [2]) Tidsskr. f. Kunstindustri 1895, S. 78, Note 1. [3]) Der tales udtrykkelig om saadanne, ikke om Leoparder.

vigs, Holstens, Oldenborgs og Delmenhorsts Mærker firdelt Skjold. Herom modtog de paagældende Kollegier Skrivelser af 8. Oktober. Resolutionen gik endvidere ud paa, at Geheimekonferensraad Ove Malling i Egenskab af kgl. Historiograph skulde indkomme med Beretning og Forslag om, hvorledes Vaabenforandringen paa mest passende Maade kunde iværksættes. Først efter at Ratifikationsakterne 20. September var udvekslede i Stockholm, blev Resolutionen meddelt Malling, i Skrivelse af 30. s. M.

Som kunstnerisk Medhjælper ved sit Arbejde i denne Sag valgte Malling Malermester Ole Larsen[1]), hvis senere indsendte Regninger viser, at han i Dagene fra 1. til 8. Oktober havde leveret ti Udkast til Vaabenet og den 15. yderligere tre til. I en længere Betænkning af 11. Oktober gør Malling først Rede for Vaabenets Udvikling lige fra Valdemarernes Tid, uden dog her at kunne siges fri for at begaa positive Fejl og paa flere Punkter at være hildet i Misforstaaelser, hvorefter han opkaster to Hovedspørgsmaal: »Om Noget og da Hvad skal indføres for Hertugdommet Lauenborg, som nu for størstedeelen er foreenet med Danmarks Krone under Titel af Hertugdom«, og »Om ikke, da Norges Vaaben gaaer ud, og derved bliver Plads ledig, Islands, Færøernes og Grønlands Province-Vaabener kunde og burde paa nye optages i Danmarks Vaaben«. Hvad det sidste Spørgsmaal angaar, refereres til en forudgaaende Omtale af de kredsstillede Ordninger af Skjolde, hvor de tre Bilandes Vaabenmærker forekommer, idet det

---

[1]) Denne, der boede i Store Strandstræde Nr. 96, opføres i foregaaende Aars Vejviser, med samme Bopæl, som Landskabsmaler, men synes ikke at have efterladt sig Spor i Kunsten. Han nævnes f. Eks. ikke i Weilbachs Kunstnerleksikon. I 1820 ansættes han som Vaabenmaler ved Ordenskapitlet, bliver senere Dannebrogsmand og dør 26. Jan. 1852, 65 Aar gammel.

gånske synes at være undgaaet Mallings Opmærksomhed, at Islands og Grønlands Mærker ogsaa havde figureret i sammensatte Skjolde med mange Felter.

Malling kommer nu ret nøje ind paa den i Lauenborg til 1689 regerende hertugelige sachsiske Linies Vaaben og omtaler saa den hvide Hest, der, som tidligere nævnt[1]), havde været benyttet af Lauenborg, men bemærker, »at det er uvist, om Danmark kunde forsvare at have tilegnet sig Ret til Samme, thi deels behøvede England eller nu Kongeriget Hannover ikke at vedgaae, at man ved Hesten har i sin Tid villet betegne Lauenborg aleene, da Brunsvig-Lüneborg forhen, førend Lauenborg overtoges, havde haft den i sit Vaaben, først som Vaabenmærke, siden som Hjelmsmykke, ja endog da ladet den slaae paa sine Mynter, deels er i Recessen af 26. Juli 1816, hvorved Lauenborg for størstedeelen foreentes med Danmark, intet nævnet om fælleds Vaaben, saaledes som om fælleds Titel for dette Hertugdom«. »Den eeneste Udvei, som altsaa blev tilbage, naar Lauenborg skulde i det danske Vaaben have eget Vaabenmærke, var at danne selv et Mærke, hvorved man ikke greb ind i Andres Ret. Som saadant Vaabenmærke, der dog havde Noget analogt med det forrige, synes den forreste Deel af en Hest, Hovedet nemlig med Halsen, at kunne være antagelig. Danmark har faaet Hoveddeelen af Lauenborg, ikke det Hele. Dermed stemmede Symbolet ogsaa paa nogen Maade overeens«. Det viste sig iøvrigt senere, at det hannoveranske Udenrigsministerium — ved Skrivelse af 6. Jan. 1820 — glat væk accepterede det ny danske Rigsvaaben, med det for Lauenborg optagne Hestehoved.

For det andet Spørgsmaals Vedkommende »synes dertil at være megen Grund, just i denne Tid, da

[1]) Se S. 126.

fra norsk Side er ved Leilighed yttret Tanke om, at disse Provindser burde regnes til det afstaaede Norge og da man har mødt denne Tanke med det Svar, at de i Kieler-Tractaten udtrykkeligen og navnligen ere undtagne og Danmark hiemlede. Det blev intet Nyt, thi i Kongernes Christian den 4des og Frederik den 3dies Tid, ja endog derefter, have Island, Færøerne og Grønland haft deres Vaabenmærker i det danske Vaaben[1]). Disse optoges altsaa ikkun paa Nye«.

»Vistnok vilde det være nemmest at lade Vaabenet beholde den Hovedform, det nu har, og aleene at forandre 3de Feldter med deri værende Figurer saaledes a) at det slesvigske Vaaben, de 2de blaae Løver i guult Felt, flyttes op i Hovedskjoldets 2den Afdeeling, hvoraf den norske Løve udslettes, b) at Islands Vaabenmærke, en hvid kronet Flak-Fisk i rødt Feldt, Færøernes, en hvid Buk[2]) med sorte Pletter i blaat Feldt, og Grønlands, en opreist siddende hvid Bjørn i blaat Feldt, sættes ind i den nederste Afdeeling paa høire Side, hvorfra det slesvigske Vaaben flyttes ud, c) at den nederste Afdeeling i Midtskjoldet, som nu indfatter Ditmarskens Vaabenmærke, deles i 2de Feldter og at Ditmarskens Vaabenmærke da sættes i det høire, Lauenborgs i det venstre Feldt.« Den samtidig omtalte Tegning af denne Kombination ligger ikke ved Betænkningen, men er kendt i Kopi andensteds fra[3]) (se Planche XV). Nærmere Beskrivelse af det hele Vaaben er ikke paakrævet, da det svarer ganske til det nuværende, allerede omtalte[4]), kun med den Forskel, at Island naturligvis repræsenteredes af sit oprindelige Mærke.

En anden Tegning, som desværre heller ikke mere beror her, viser, ifølge Beretningen, et Skjold med Danmarks Vaaben og »derunder i egne Felter« det

[1]) Malling sigter her til kredsstillede Skjolde; se ovenfor. [2]) Tegningen viser en Vædder. [3]) S. 225, Note 2, anførte Skrift. [4]) Se S. 13.

oldenborgske og delmenhorstske — uden Tvivl Danmark over Skjoldfod, delt af Oldenborg og Delmenhorst — samt de øvrige Vaabenmærker, stillede udenom i en Kreds, hvert i sit Skjold, »saaledes at de ved at læses fra Højre til Venstre følger den Hovedregel i Heraldiken, at de have samme Orden som Kongetitlen, hvilken Regel ikke er iagttaget i nuværende Danmarks Vaaben og derfor ei heller kunde blive det i ovenanførte«. »De tre Kroner, hvilke ikke ansees for andet end et Erindrings-Vaaben, ere satte i særskilt Skjold imellem begge Raderne [!] af Province-Skjoldene, hvilken Plads synes at være passende.« Denne kredsstillede Ordning foreslaas subsidiært. Det bliver dog det principale Forslag, som approberes af Kongen, idet Betænkningen forsynes med følgende Resolution.

»Af de Os allerunderdanigst forelagte Forslage angaaende Forandring i Danmarks Vaaben have Vi allernaadigst biefaldt det om den fiirdeelte Form, dog saaleedes, at Figuren for Lauenborg gives Guld Farven. Denne Vores Resolution tilligemed den Tegning, som, af Os approberet, herhos følger tilbage, bliver at meddele Vort Departement for de udenlandske Sager paa det, at det videre fornødne derfra kan foranstaltes.

Kiøbenhavn den 22. October 1819

Frederik R.«

I heraldisk Henseende blev dette Vaaben endnu uheldigere end det, der dannedes af Frederik IV efter Inkorporationen. Slesvig staar nu ogsaa foran Unionen. Island, Grønland og Færøerne — ligesom Slesvig — foran Gother og Vender. Allerede Thiset har gjort opmærksom paa, at Kongens Titel, læst ud af Vaabenet, vilde komme til at lyde: Konge af Dan-

mark, Hertug af Slesvig, (Unionen, der ikke har Plads i Titlen), ? af Island, Færøerne og Grønland, de Gothers og Venders Konge, Hertug af Holsten, Stormarn o. s. v.[1]) Det kan ikke nægtes, at Mallings Forslag resulterede i en topmaalt Forvirring og at man havde fjernet sig længst muligt fra Frederik II.s ideelle Vaaben (II).

Under 29. Oktober befaler Kongen, at de af Kollegierne o. s. v., som ved Udfærdigelser, hvortil det store kgl. Segl ikke benyttes, hidtil har brugt et Segl, der indeholdt den norske Løve[2]), fra 1. Jan. 1820 skal bruge et Segl, der kun viser Danmarks »Løver« og Hjerter, at det »store« Vaaben med den foretagne Ændring i givne Tilfælde skal føres fra samme Dag, at det danske Kancelli skal indkomme med Forslag om Iværksættelse af Forandring i Nationalbankens Stempel og Segl, hvori foruden Danmarks Vaabenmærke ogsaa anbringes Slesvigs og Holstens, at Det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli skal forelægge Forslag om, hvorledes det nu for Hertugdømmet Lauenborg antagne Mærke kan gives Plads i det af samme Kollegiums Segl, som bruges ved Udfærdigelser, der ikke fordre, at det store kgl. Vaaben anvendes, at de danske Gesandter i Udlandet skal have Underretning om Vaabenforandringer og meddele de fremmede Regeringer og Hoffer en Tegning af Vaabenet, der stikkes i Kobber, at »Kabinetsseglet« skal forandres, saaledes at det slesvigske Vaabenmærke sættes i Stedet for det norske, at Prinserne og Prinsesserne af det kongelige Hus faar Meddelelse om Forandringerne og endelig, at det nye Vaaben fra 1. Jan. 1820 skal bruges i Møntstemplerne. Herom udgaar nu en Række Skrivelser. — I et Brev af 27. Oktober havde Geheimelegationsraad Ployen, der var

[1]) S. 225, Note 2, anførte Skrift, S. 78. [2]) ɔ: med Vaaben IV under Frederik III.

Sekretær i Departementet, gjort sin Chef, Statsminister Rosenkrantz, opmærksom paa, »at den Færøiske Buk meget ligner, og vil af Alle blive anseet for en Vædder — for ei at sige et Faar — da Hornene ikke staae tilbage, men fremad, og da Skjægget aldeles mangler. Heller ikke er det et Bukkehoved, og den heele Figur maatte være meer laadden«. Han er yderligere i Tvivl om Vaabenet paa Kabinetsseglet. Dagen efter svarer Rosenkrantz: »Bukken maae nu blive, som den er, og vi maae oppebie, at Skjægget voxer«. Samtidig underrettes Ployen om, at Kabinetsseglet »nu kun indeholder det danske Vaaben og den norske Løve samt de 3 Kroner«[1]), idet de slesvigske Løver, som nævnt, faar Plads, hvor den norske stod.

Malermester Larsen, der, foruden Udkastene, malede to Eksemplarer paa Pergament og som »med Sølvstift« tegnede seks Eksemplarer, ligeledes paa Pergament, hvilket tilsammen indbragte ham 150 Rdlr., rigtignok kun »i Sedler og Tegn«, fik yderligere Bestilling paa tolv Eksemplarer, ogsaa disse paa Pergament, »til Meddelelse til Prinserne og Prinsesserne af det kongelige Hus«. Han betales denne Gang med 240 Rbdlr., dog stadig i samme magre Valuta. Kobberstikkeren Oluf Olufsen Bagge blev beordret til at stikke Vaabenet i Kobber, saaledes som det fremtraadte i det officielle Segl, og modtog for dette Arbejde samt for 400 Aftryk[2]) 40 Rbdlr. Sedler og Tegn. Straks efter maatte han tage endnu 400 Aftryk, betalte med 5 Rbdlr. 2 ß. Samtidig tog det kendte Gravørfirma Jacobson fat paa Forandring eller Nystikning af de talrige Signeter.

Med Hensyn til Nationalbankens Segl nedlægger Danske Kancelli under 16. Febr. 1820 Forestilling

[1]) ɔ: som IV under Frederik III. [2]) To Eksemplarer ligger ved Betænkningen.

om kgl. Approbation af en fra Bankens Direktion modtaget Vaabentegning, der viser »et ulige tværdelt Skjold, i hvis øverste og største Felt ses Danmarks Løver og Hjerter, medens nederste og mindste Felt er delt, idet Slesvigs Løver er anbragt til Højre [!], Holstens Nældeblad til Venstre [!]«. Den samme Dag faldne Resolution gaar ud paa, at Slesvigs og Holstens Mærker ombyttes.[1]) De staar derefter henholdsvis i Skjoldfodens heraldisk højre og venstre Halvdel, Slesvig altsaa fornemst.

Der kan paa dette Sted være Grund til at nævne, at Christian VIII under sin kortvarige Regeringstid i Norge førte et tværdelt Skjold, hvis øverste Felt indeholdt Norges Løve, medens nederste var delt af Danmark og Unionen.[2])

Siden Frederik VI.s Dage har Rigsvaabenet kun undergaaet den Forandring, at Islands Stokfisk ved kgl. Resolution af 19. December 1903 blev erstattet af en siddende Sølv-Falk i blaat Felt, et Mærke, der, af de allerede omtalte Grunde[3]), formentlig bør udgaa. Dette vilde let kunne praktiseres, naar blot Hovedskjoldets 3. Felts nederste Halvdel deltes af Færøerne og Grønland. Herved vilde Rigerne Danmark og Island komme til at staa helt frit i heraldisk Henseende.

Efter at Hertugdømmerne gik tabt for Danmark, staar disse Landes Mærker som Mindevaabener og svarer, i Forbindelse med Hjerteskjoldet, hvis Betydning, som omtalt, forandredes i 1775[4]), samtidig til Kongens nu personlige Titler. Fra et historisk Synspunkt vil mange sikkert ønske, at disse Titler bevares.

Thiset har i sin Tid konstrueret et helt nyt Rigsvaaben[5]), som gengives her (Fig. 13). Forslaget maa

---

[1]) D. K. 1. Dept.s Forest. 1820, Nr. 72. [2]) R. A. St. S. [3]) Se S. 103. [4]) Se S. 219. [5]) Jvfr. hans S. 229 f. nævnte Kritik.

betragtes som bortfaldet paa Grund af Islands nuværende Stilling. En Kritik bliver saaledes overflødig.

Efter at Island i Henhold til Forbundsloven af 30. Nov. 1918 blev anerkendt som souverænt Kongerige, er der endnu ikke truffet nogen Bestemmelse om den dansk-islandske Unionskonges Vaaben. Uden

Fig. 13.

at komme nærmere ind paa en særlig Unionsheraldik skal her kun nogle ganske enkelte Vaabener omtales. Den svensk-norske Konge førte et delt Skjold med Sveriges og Norges Mærker i henholdsvis højre og venstre Halvdel. Paa Skjoldet hvilede begge Landes Kongekroner. Da ingen Vaabenherre kan føre mere end ét Vaaben, idet Forestillingen om Skjoldet som en Del af det personlige Udstyr absolut maa overholdes og ethvert Skjold selvfølgelig vise, hvem og

hvad dets Bærer er, var der, principielt set, her Tale om en fuldkommen rigtig Konstruktion. Klassisk er det tidligere nævnte, i det 13. Aarhundrede af Kongerigerne Leons Løve og Kastiliens Taarn firdelte Skjold. En lignende, end mere berømt Sammensætning af to Landes Vaabener foretoges iøvrigt af Edward III, der firdelte sit Skjold af Frankrig og England. Det førstnævnte Lands Lillier fik Forrangen, som Prætentionsvaaben. I dette Tilfælde drejede det sig dog, som bekendt, ikke om nogen Union. Kongerne af Frankrig og Navarra stillede begge Landes Skjolde Side om Side, en Ordning, der i seneste Tid anvendtes i det habsburgske Dobbeltmonarki, hvor man mellem to Skjolde, Østerrigs og Ungarns, anbragte et mindre, visende Herskerhusets ældgamle Mærker.

IV.
SKJOLDETS INDDELING.

I nærværende Oversigt er for det paa samme Maade inddelte Skjolds Vedkommende kun foretaget Henvisning til flere Steder, hvis de heraldiske Mærkers Anbringelse er varierende. Bliver der kun Tale om et og samme Vaaben, altsaa om samme Inddeling med samme Fordeling af Mærkerne, henvises til første Forekomst, hvor yderligere Henvisning vil findes. Dette angives ved en Stjerne. Ikke hjemlede Skjolde paa Hans Kniepers Gobeliner samt paa Christian III.s og Christian IV.s Anetavler er ikke medtagne, heller ikke de i foregaaende Afsnit nævnte Skjolde, ført af danske Prinsesser.

Ogsaa her betegner et (K.), at Firdelingen er foretaget ved Hjælp af et Kors.

Firdelt.
Christian VI.s Vaaben III.

Firdelt med delt Hjerteskjold.
Christian IV.s Vaaben V.

Firdelt (K.).
Christoffer af Bayerns Vaaben I, Christiern I.s Vaaben I.

Firdelt (K.) med Hjerteskjold.

Erik af Pommern, Christiern I.s Vaabener II og III, Christian IV.s Vaabener III og IV.

Firdelt (K.) med firdelt Hjerteskjold.
Christoffer af Bayerns Vaaben II, Christian III.s Vaabener I og II.

Firdelt (K.) med firdelt Midterskjold og med Hjerteskjold.
Christiern I.s Vaaben IV*, Hans' Vaaben III*, Christiern II.s Vaaben I, Frederik I.s Vaaben I.

Firdelt (K.) med firdelt Midterskjold og med delt Hjerteskjold.
Frederik I.s Vaaben III.

Firdelt (K.) med firdelt Midterskjold og med firdelt Hjerteskjold.
Frederik I.s Vaaben II.

Firdelt (K.), 4° firdelt, med Hjerteskjold.
Christiern I.s Vaaben V*.

Firdelt (K.), 3° og 4° tværdelt, med halvt delt og tværdelt Midterskjold og med delt Hjerteskjold.
Frederik IV.s Vaaben II*.

Firdelt (K.), 3° tværdelt med underste Halvdel delt og halvt tværdelt, 4° tværdelt, med firdelt Midterskjold og delt Hjerteskjold.
Frederik VI.s Vaaben II (Rigsvaabenet af 1819).

Firdelt (K.), alle Felter tværdelt, med tværdelt Midterskjold, hvis 1° er delt[1]), 2° to Gange delt, og med Hjerteskjold.

---

[1]) Se S. 201.

Christian IV.s Vaabener X og XI. Se sammes Vaaben XII, hvis Inddeling er ukorrekt.

Firdelt (K.), 1° og 2° delt, 3° firdelt, 4° halvt delt og tværdelt, med delt Hjerteskjold.
Christian IV.s Vaaben VIII.

Firdelt (K.), 1° og 2° delt, 3° og 4° firdelt, med Hjerteskjold.
Christian IV.s Vaaben VI.

Firdelt (K.), 1° og 2° delt, 3° og 4° firdelt, med lille Skjold i Skjoldets Spids og med Hjerteskjold.
Christian IV.s Vaaben VII.

Delt over Skjoldfod[1]).
Frederik III.s Vaaben IV*, Frederik VI.s Vaaben IV og V.

Firdelt over Skjoldfod og med Hjerteskjold.
Christian III.s Vaaben IV.

Firdelt over Skjoldfod og med delt Hjerteskjold.
Christian IV.s Vaaben II.

Firdelt (K.) over Skjoldfod og med firdelt Hjerteskjold.
Christian III.s Vaaben III*.

Firdelt (K.) over Skjoldfod samt med firdelt Midterskjold og med Hjerteskjold.
Christian III.s Vaaben V.

Firdelt (K.) over Skjoldfod samt med firdelt Midterskjold og med delt Hjerteskjold.
Frederik II.s Vaaben II*.

---

[1]) Se S. 207.

Firdelt (K.), alle Felter delt, over to Gange delt Skjoldfod og med Hjerteskjold.
Frederik II.s Vaaben III.

Firdelt (K.), alle Felter delt, over tre Gange delt Skjoldfod og med Hjerteskjold.
Frederik II.s Vaaben IV, Christian IV.s Vaaben IX.

Tre Gange delt og to Gange tværdelt, med firdelt Midterskjold og med delt Hjerteskjold.
Frederik III.s Vaaben II.

Tre Gange delt og tre Gange tværdelt over to Gange delt Skjoldfod og med Hjerteskjold, delt over Skjoldfod.
Christian V.s Vaaben II.

Tværdelt, 1° delt, se Delt over Skjoldfod.

Tværdelt, øverste Halvdel tværdelt og to Gange delt med særligt Skjold paa Æresstedet, nederste tværdelt og tre Gange delt.
Christian IV.s Vaaben XIII.

To Gange tværdelt, øverste Del fire Gange delt, midterste Del tre Gange delt, nederste Del tre Gange delt med indskudt Felt, med Hjerteskjold, delt over Skjoldfod.
Frederik III.s Vaaben III.

V.

HVERT MÆRKES PLADS I DET SAMMENSATTE SKJOLD.

I denne Oversigt opføres de forskellige Mærker i den Orden, i hvilken de er optagne i det sammensatte Skjold, med Tilføjelse af Aar for første Forekomst eller, om vedkommende Vaaben ikke kan dateres, med Angivelse af Kongens Navn. De under Frederik II omtalte Vaabener III og IV er her uden Forbehold betragtede som hans, idet nærmere Omtale af Dateringen maa søges i Afsnit III. Da Hovedskjoldet normalt er firdelt, kan der ikke være Tvivl om Betydningen af 1°, 2°, 3° og 4°. Mærkernes Plads i Christian IV.s Vaaben XIII, i Frederik III.s Vaabener II og III og i det Vaaben, som Spener tilskriver Christian V, er kun undtagelsesvis nævnt. Christian IV.s heraldisk set meningsløse Vaaben XII er ogsaa blot medregnet i visse Tilfælde, uhjemlede Vaabener, f. Eks. paa Anetavlerne, og de enkelte af Prinsesser førte Vaabener slet ikke. Den kun af Erik af Pommern førte Folkungeløve, sammes Konges Grif og Christoffer af Bayerns Slægtsmærker lades uomtalt. Kilder maa søges i Afsnit I—III.

DANMARKS LEOPARDER ELLER LØVER. 1398.

Sættes af Erik af Pommern i Hovedskjoldets 1°, af Christoffer af Bayern i Skjoldets 1°, idet Hjerteskjold ikke forefindes (Vaaben I), derefter af samme Konge i det direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 1° (Vaaben II). Bliver af Christiern I sat i det ikke med Hjerteskjold forsynede Skjolds 1° (Vaaben I), saa i Hovedskjoldets 1° (Vaaben II) og beholder nu stadig denne Plads, gentagne i 4° af Frederik I (Vaaben II og III) og af Christian III (Vaaben I), eventuelt under Frederik II (Vaaben III og IV) og Christian IV (Vaaben VI—IX) i højre Halvdel af det delte 1°. Føres undtagelsesvis af sidstnævnte Konge i det i et Midterskjold stillede Hjerteskjold (Vaaben X—XII), af Frederik III i det direkte i Hovedskjoldet stillede delte Hjerteskjolds 1°, over Skjoldfod (Vaaben III, jvfr. II under Christian V) og endelig af Christian IV i et paa Æresstedet stillet lille Skjold (Vaaben XIII).

NORGES ØKSEBÆRENDE LØVE. 1398.

Sættes i det direkte i Hovedskjoldet stillede udelte Hjerteskjold af Erik af Pommern og i det ligeledes direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 3° af Christoffer af Bayern (Vaaben II). Føres først af Christiern I, efter at han er valgt til Norges Konge, da i Hovedskjoldets 2° (Vaaben II), hvorfra den af samme Konge flyttes til 3° (Vaaben III). Staar her, saa længe Sveriges Kroner har Plads i 2°, til hvilket den flyttes tilbage af Frederik I. Har nu stadig denne Plads indtil 1819, idet den dog undtagelsesvis af Frederik II (Vaaben III og IV) og af Christian IV (Vaaben VI—IX) sættes i venstre Halvdel af Hovedskjoldets delte 1°, af sidstnævnte ogsaa

i øverste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 1° (Vaaben X—XII), idet Danmarks Leoparder da sættes i et Hjerteskjold. I Frederik III.s Vaaben III (jvfr. II under Christian V) staar den i det direkte i Hovedskjoldet stillede delte Hjerteskjolds 2°, over Skjoldfod.

TRE KRONER. 1398.
UNIONEN — SVERIGE — UNIONEN.

Sættes af Erik af Pommern i Hovedskjoldets 2°, rimeligvis betegnende Unionen, af Christoffer af Bayern i det direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 2°, betegnende Sverige (Vaaben II), og af Kongerne Christiern I (Vaaben III ff.), Hans og Christiern II i Hovedskjoldets 2°, stadig med sidste Betydning. Føres ikke af Frederik I. Genoptages af Christian III i Hovedskjoldets 3°, over Skjoldfod (Vaaben III), nu som Unionsmærke, staar eventuelt i højre Halvdel af dette, da delte Felt (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaaben IX), idet Skjoldfod forefindes. Er 3° firdelt, staar de paa Feltets første Plads (Christian IV.s Vaabener VI—VIII), er det tværdelt, i øverste Halvdel (Frederik IV.s Vaaben II og Frederik VI.s Vaaben II). I disse Tilfælde forefindes Skjoldfoden ikke. Undtagelsesvis sættes de i øverste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 2° (Christian IV.s Vaabener X—XII), i enkelte Tilfælde i Hovedskjoldets 4° (sammes Vaaben V) eller i det blot firdelte Skjolds 3° (Christian VI.s Vaaben III). I Frederik III.s Vaaben III (jvfr. II under Christian V) staar de i det direkte i Hovedskjoldet stillede Hjerteskjolds Fod. De er helt udeladte i Christian IV.s Vaabener III og IV.

DE VENDERS LINDORM. 1440.

Sættes først af Christoffer af Bayern i Skjoldets 4° (Vaaben I), derefter i det direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 4° (Vaaben II), af Christiern I i det ikke med Hjerteskjold forsynede Skjolds 4° (Vaaben I), saa i Hovedskjoldets 4° (Vaaben II) og beholder nu denne Plads, idet den dog ikke er optaget i samme Konges Vaaben V og i Kong Hans' Vaaben II, indtil den af Frederik I flyttes til 3° (Vaaben II). Flyttes tilbage til 4° af Christian III (Vaaben II, jvfr. Christian IV.s Vaabener III og IV), som senere sætter den i en Skjoldfod (Vaaben III), hvor den nu figurerer, sidste Gang under Frederik IV (Vaaben I). Faar sin blivende Plads i nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 4° (sidstnævntes Vaaben II). Staar undtagelsesvis i venstre Halvdel af Hovedskjoldets delte 2° (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaabener VI—IX) og i nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 2° (sidstnævntes Vaabener X—XII). Er udeladt i sammes Vaaben V.

DE GOTHERS OVER NI HJERTER GAAENDE LØVE. 1449.

Sættes af Christiern I i Skjoldets 3° (Vaaben I) og beholder Pladsen i Hovedskjoldet (Vaaben II). Figurerer ikke i Kongens senere Vaabener og genoptages først af Christian III (Vaaben II)[1]), da ligeledes i Hovedskjoldets 3°. Flyttes af denne Konge til 4°, efter at de tre Kroner atter er optagne, idet en

[1]) Se dog sammenstillede Skjolde under Hans.

Skjoldfod nu forefindes, hvori de Venders Lindorm (Vaaben III), og faar sin endelige Plads i øverste Halvdel af samme, nu tværdelte Felt, uden at Skjoldfod findes (Frederik IV.s Vaaben II). Staar undtagelsesvis i højre Halvdel af Hovedskjoldets delte 2° (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaabener VI—IX), i nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 1° (Christian IV.s Vaabener X—XII) og, paa samme Maade som tidligere, i Hovedskjoldets 3° (sidstnævntes Vaabener III—V).

OLDENBORGS BJÆLKER. 1449.

Sættes af Christiern I i Skjoldets 2° (Vaaben I), derefter i det direkte i Hovedskjoldet stillede udelte Hjerteskjold (Vaaben II), en Plads de oftere har senere, og endelig i det i et Midterskjold stillede udelte Hjerteskjold (Vaaben IV), idet de og Delmenhorsts Kors senere firdeler Hjerteskjoldet (Frederik I.s Vaaben II) eller deler dette (sammes Vaaben III), Bjælkerne naturligvis med Forrangen, henholdsvis i 1° og 4° eller i 1°. Sættes af Christian III i det direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 4° (Vaaben I—III), men atter af Frederik II i det i et Midterskjold stillede delte Hjerteskjolds 1° (Vaaben II), hvor de saa har blivende Plads. Staar undtagelsesvis i det direkte i Hovedskjoldet stillede delte Hjerteskjolds 1° (Christian IV.s Vaabener II, V og VIII) i højre Halvdel af det tværdelte Midterskjolds atter delte 1° (sammes Vaabener X og XI), i det firdelte Midterskjolds 1° (sammes Vaaben XII) og endelig paa anden Plads i den tre Gange delte Skjoldfod

(Frederik II.s Vaaben IV). Er udeladt i Christian III.s Vaaben IV og i Christian IV.s Vaabener III og IV.

SLESVIGS LEOPARDER ELLER LØVER. 1460.

Sættes af Christiern I i det firdelte Midterskjolds 1° og 4° (Vaaben IV) og beholder denne Dobbeltplads i en Række senere Vaabener, idet de i et enkelt Tilfælde ikke er gentagne i 4°, der optages af Stormarns Svane (Hans' Vaaben III). Staar undtagelsesvis under Christiern I (Vaaben V) og Hans (Vaaben II) paa første og fjerde Plads i Hovedskjoldets firdelte 4°. Sættes af Christian III i det direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 1° (Vaaben I—III) og af Frederik II atter i det firdelte Midterskjolds 1° (Vaaben II), hvor de nu har deres normale Plads, indtil de af Frederik IV sættes ud i nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 3° (Vaaben II), hvorfra de, efter den norske Løves Fjernelse, af Frederik VI flyttes til Hovedskjoldets 2° (Vaaben II). Staar undtagelsesvis i det direkte i Hovedskjoldet stillede udelte Hjerteskjold (Christian III.s Vaaben IV og Christian IV.s Vaaben III), i højre Halvdel af Hovedskjoldets delte 4°, idet en Skjoldfod forefindes (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaaben IX), paa første Plads i Hovedskjoldets firdelte 4° (sidstnævntes Vaaben VI og VII, jvfr. VIII) og endelig i øverste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 3° (sammes Vaabener X og XI). I Christian VI.s som Kronprins førte firdelte Skjold staar de i 4°. Er udeladte i Christian IV.s Vaabener II, IV og V.

HOLSTENS »NÆLDEBLAD«. 1460.

Sættes af Christiern I i det firdelte Midterskjolds 2° og 3° (Vaaben IV) og beholder denne Dobbeltplads under Hans (Vaaben I og III) og Frederik I (Vaaben I), men er i flere Tilfælde ikke gentaget i 3°, der optages af Stormarns Svane (Christierns II.s Vaaben I og Frederik I.s Vaabener II og III). Staar undtagelsesvis under Christiern I (Vaaben V) og Hans (Vaaben II) paa anden og tredie Plads i Hovedskjoldets firdelte 4°. Sættes af Christian III i det direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 2° (Vaaben I—III) og af Frederik II atter i det firdelte Midterskjolds 2° (Vaaben II), uden at være gentaget i 3°. Har nu sin normale Plads her, indtil det af Frederik IV sættes i højre Halvdel af det tværdelte Midterskjolds atter delte 1° (Vaaben II), hvor det bliver staaende, efter at Midterskjoldet er firdelt, nu i 1° (Frederik VI.s Vaaben II). Staar undtagelsesvis paa første Plads i en to eller tre Gange delt Skjoldfod (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaaben IX), paa tredie Plads i Hovedskjoldets firdelte 3° (sidstnævntes Vaabener VI—VIII) og i henholdsvis øverste og nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 4° (sammes Vaabener X og XI). Er udeladt i Christian III.s Vaaben IV og i Christian IV.s Vaabener II—V.

STORMARNS SVANE. 1496.

Sættes af Hans i det firdelte Midterskjolds 4° (Vaaben III), af Christiern II i samme Skjolds 3° (Vaaben I), flyttes af Frederik I ud i Hovedskjoldets 3° (Vaaben I), men atter tilbage til Midterskjoldets 3° (Vaaben II og III). Sættes af Christian III i det

direkte i Hovedskjoldet stillede firdelte Hjerteskjolds 3° (Vaaben I—III), faar under Frederik II atter Plads i Midterskjoldets 3° (Vaaben II) og har nu sin normale Plads her, indtil den af Frederik IV sættes i venstre Halvdel af det tværdelte Midterskjolds atter delte 1° (Vaaben II), hvor den bliver staaende, efter at dette Skjold er firdelt, nu i 2° (Frederik VI.s Vaaben II). Staar undtagelsesvis paa anden Plads i en to Gange delt Skjoldfod (Frederik II.s Vaaben III), paa tredie Plads i en tre Gange delt Skjoldfod (sammes Vaaben IV) og paa anden Plads i en tre Gange delt Skjoldfod (Christian IV.s Vaaben IX), endvidere paa fjerde Plads i Hovedskjoldets firdelte 3° (sammes Vaabener VI—VIII), i den nederste Del af Hovedskjoldets tværdelte 4° (sammes Vaaben X) og i nederste Del af Hovedskjoldets tværdelte 3° (sammes Vaaben XI). Er udeladt i Christian III.s Vaaben IV og i Christian IV.s Vaabener II—V.

DELMENHORSTS KORS. 1531.

Sættes af Frederik I i et firdelt Hjerteskjolds 2° og 3° (Vaaben II) eller i et delt Hjerteskjolds 2° (Vaaben III), idet begge er stillede i et Midterskjold. Føres ikke af Christian III. Genoptages af Frederik II i det i et Midterskjold stillede delte Hjerteskjolds 2° (Vaaben II) og beholder derefter denne Plads. Sættes undtagelsesvis paa sidste — tredie eller fjerde — Plads i den to eller tre Gange delte Skjoldfod (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaaben IX), i det direkte i Hovedskjoldet stillede delte Hjerteskjolds 2° (Christian IV.s Vaabener II, V og VIII), i venstre Halvdel af det tværdelte Midterskjolds atter delte 1° (Sammes Vaabener X og XI) og endelig i det firdelte Midterskjolds 2° (sammes Vaa-

ben XII). At Hjerteskjoldet enkelte Gange er delt af Delmenhorst og Oldenborg, kan kun betragtes som en Fejltagelse. Er udeladt i Christian IV.s Vaabener III og IV.

DITMARSKENS RYTTER. 1570.

Sættes af Frederik II i det firdelte Midterskjolds 4° (Vaaben II) og beholder normalt denne Plads, indtil Mærket under Frederik IV kommer til at optage hele det tværdelte Midterskjolds 2° (Vaaben II). Sættes endelig af Frederik VI i det firdelte Midterskjolds 3° (Vaaben II). Staar undtagelsesvis i det direkte i Hovedskjoldet stillede udelte Hjerteskjold (Frederik II.s Vaaben IV og Christian IV.s Vaabener IV, VI og VII), paa tredie Plads i den tre Gange delte Skjoldfod (Christian IV.s Vaaben IX), i nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 4° (sammes Vaaben VIII), i nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 3° (sammes Vaaben X) og i øverste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 4° (sammes Vaaben XI). Er udeladt i sammes Vaabener II, III og V.

ISLANDS KRONEDE STOKFISK, OPTAGET AF FREDERIK II.

Staar i venstre Halvdel af Hovedskjoldets delte 4° (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaaben IX), idet Skjoldfod forefindes, paa anden Plads i Hovedskjoldets firdelte 4° (Christian IV.s Vaabener VI og VII, jvfr. VIII), paa anden Plads i det tværdelte Midterskjolds to Gange delte 2° (sammes Vaabener X og XI) og føres endnu i sammensat Skjold af Frederik III (Vaaben II og III, jvfr. II under Christian V). Figurerer derefter kun i et af de

kredsstillede Skjolde, endnu under Frederik VI, der genoptager den i sammensat Skjold og da i nederste Halvdels højre Del af Hovedskjoldets tværdelte 3° (Vaaben II).

GOTLANDS AGNUS DEI, OPTAGET AF FREDERIK II.

Staar i venstre Halvdel af Hovedskjoldets delte 3° (Frederik II.s Vaabener III og IV og Christian IV.s Vaaben IX), idet Skjoldfod forefindes, paa anden Plads i Hovedskjoldets firdelte 3° (sidstnævntes Vaabener VI—VIII), paa første Plads i det tværdelte Midterskjolds to Gange delte 2° (sammes Vaabener X og XI), i det firdelte Midterskjolds 3° (sammes Vaaben XII) og føres sidst i sammensat Skjold af Frederik III (Vaaben II og III, jvfr. II under Christian V), for derefter kun at figurere i et af de kredsstillede Skjolde, endnu under Frederik VI.

ØSELS ØRN. 1603.

Figurerer allerede 1596 i et af de kredsstillede Skjolde, men sættes først ovennævnte Aar i det sammensatte Skjold, og da paa tredie Plads i det tværdelte Midterskjolds to Gange delte 2° (Christian IV.s Vaabener X og XI). Staar i det firdelte Midterskjolds 4° (sammes Vaaben XII), i et lille Skjold, stillet i Hovedskjoldets Spids, idet nederste Korsarm ikke gaar helt ned til denne (sammes Vaaben VII) og føres sidst i sammensatte Skjolde af Frederik III (Vaaben II og III, jvfr. II under Christian V), for derefter kun at figurere i et af de kredsstillede Skjolde, endnu under Frederik VI.

GRØNLANDS BJØRN. 1666.

Sættes i mangedelt Skjold af Frederik III (Vaaben II og III, jvfr. II under Christian V), føres derefter kun i et af de kredsstillede Skjolde, endnu under Frederik VI, der genoptager den i sammensat Skjold og da paa sidste Plads i den delte og halvt tværdelte nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 3° (Vaaben II).

FEMERNS KRONE. 1666.

Sættes i mangedelt Skjold af Frederik III (Vaaben II og III, jvfr. II under Christian V) og føres derefter kun i et af de kredsstillede Skjolde, endnu under Frederik VI.

BORNHOLMS DRAGE, OPTAGET AF FREDERIK III.

Føres i sammensat Skjold kun under denne Konge (Vaaben III, jvfr. II under Christian V) og figurerer derefter kun i et af de kredsstillede Skjolde, endnu under Frederik VI.

FÆRØERNES VÆDDER. 1819.

Bortset fra det Vaaben, der af Spener tildeles Christian V, figurerer den kun i et af de kredsstillede Skjolde, første Gang 1668 og derefter stadig, endnu under Frederik VI, der optager den i sammensat Skjold og da paa anden Plads i den delte og halvt tværdelte nederste Halvdel af Hovedskjoldets tværdelte 3° (Vaaben II).

LAUENBORGS HESTEHOVED. 1819.

Sættes af Frederik VI i det firdelte Midterskjolds 4° (Vaaben II).

ISLANDS FALK. 1903.

Sættes af Christian IX i Stedet for den kronede Stokfisk. Er, som nævnt, nu ikke mere Islands Mærke.

PLANCHER

1

2

PLANCHE I.

1

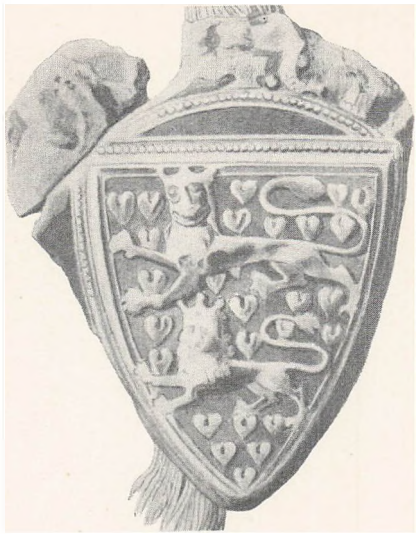

2

PLANCHE II.

PLANCHE III.

PLANCHE IV.

1

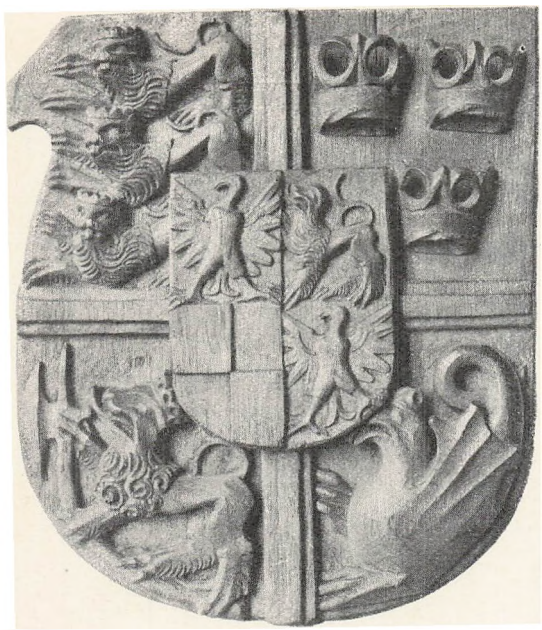

2

PLANCHE V.

PLANCHE VI.

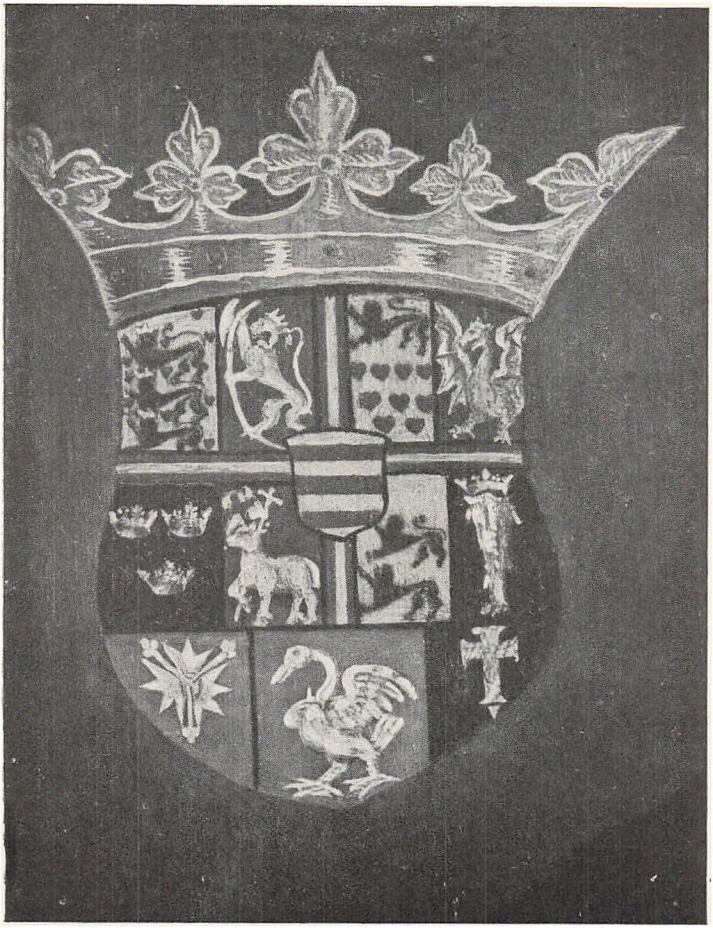

PLANCHE VII.

1

2

PLANCHE VIII.

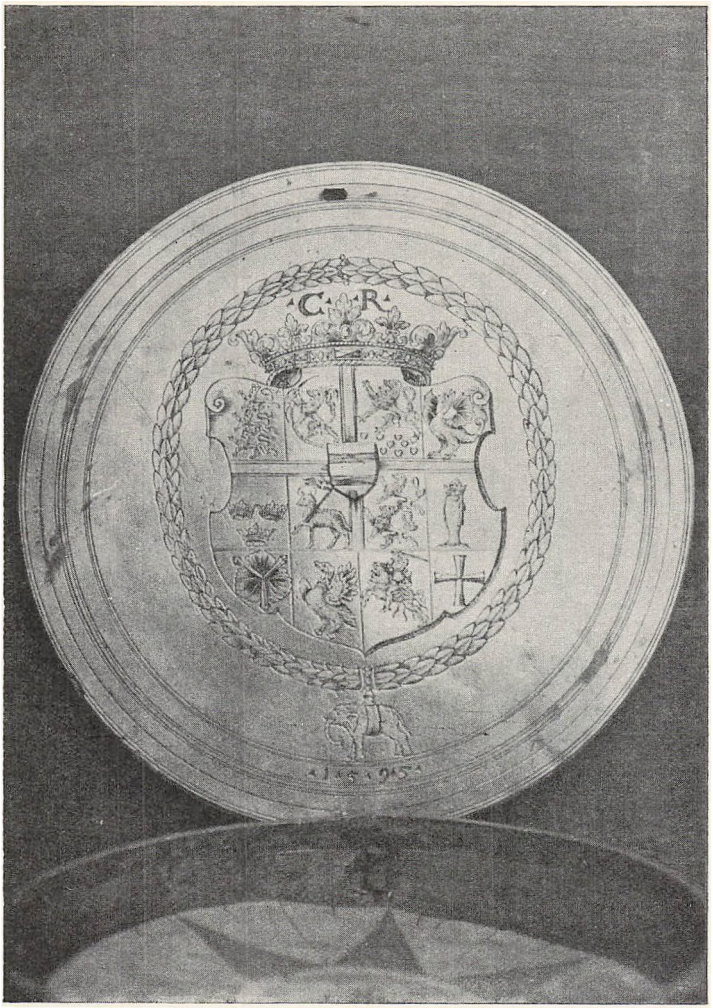

PLANCHE IX.

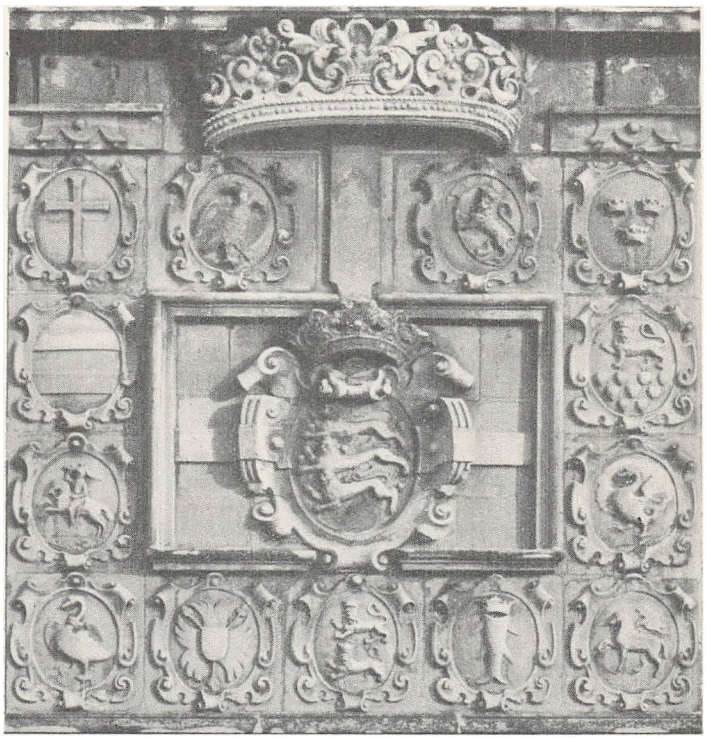

PLANCHE X.

PLANCHE XI.

PLANCHE XII.

1

2

PLANCHE XIII.

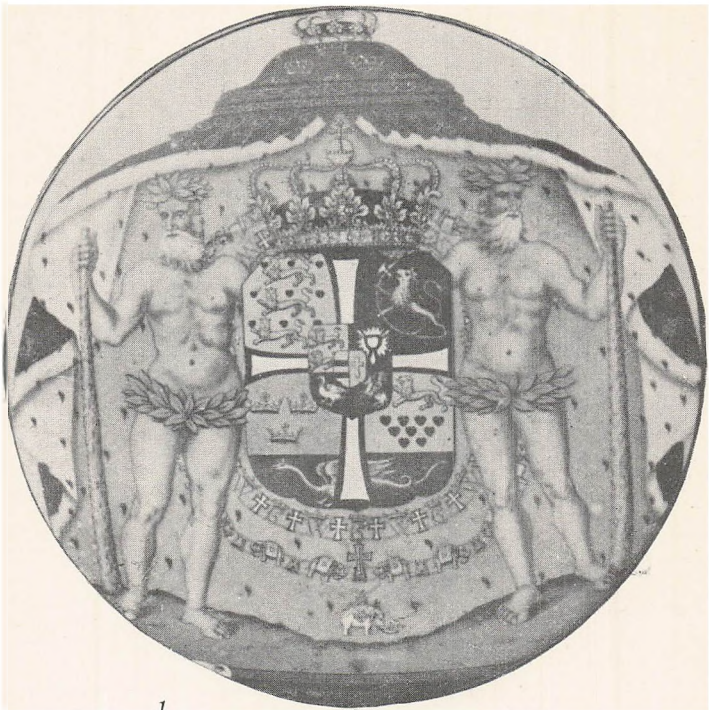

1

2

PLANCHE XIV.

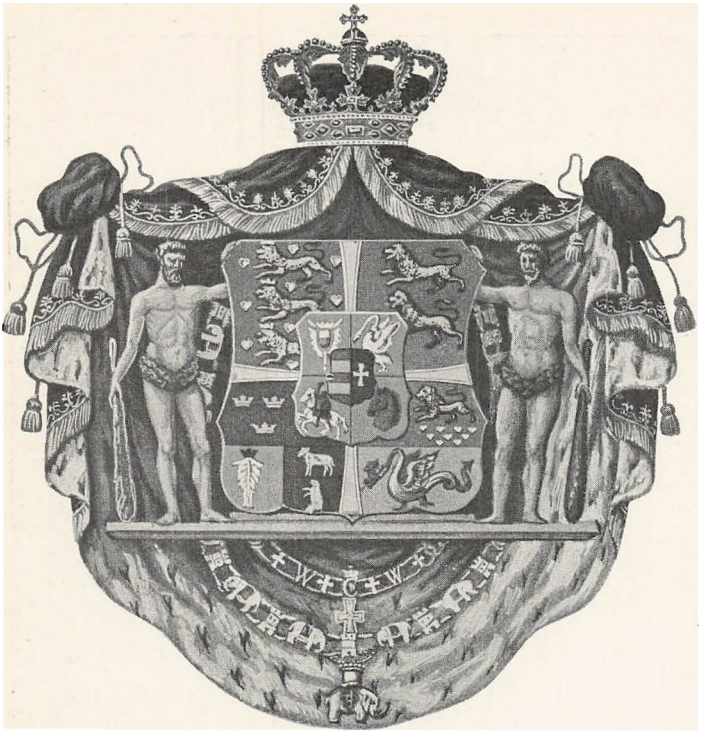

1

2

PLANCHE XV.

PLANCHE XVI.

FORTEGNELSE OVER TAVLER OG ILLUSTRATIONER I TEKSTEN.

		Side
Fig. 1—5.	Skjolde, strøede med smaa Figurer	66
	68 ff.,	73
— 6.	Skjold, hvis Hjørner og Spids er udfyldt med smaa Figurer	72
— 7.	Det gamle danske Kongevaaben i skraveret Gengivelse efter Gelres Vaabenbog	93
— 8.	Erik af Pommerns Skjold	97
— 9.	Delmenhorsts Kors	129
— 10—11.	»Frederik II.s Vaabener«	135, 195
— 12.	»Christian V.s Vaaben«	211
— 13.	Thisets Forslag til en Ændring af Rigsvaabenet	233
Tavle I—II.	Dannebrogskorset i Skjoldet	17, 21
— III.	Løve- og Leopardtyper	25
— IV.	Søblade	59
— V.	Holstens »Nældeblads« Udvikling.	117
— VI.	Kroner fra danske Mønter og Segl	131
— VII.	Nr. 1—5: Christiern I.s Vaabener I—V; Nr. 6: Hans' Vaaben III; Nr. 7: Christiern II.s Vaaben I; Nr. 8: Skjoldordning under sidstnævnte	169
— VIII.	Nr. 1—3: Frederik I.s Vaabener I—III; Nr. 4: Skjoldordning 2 under samme; Nr. 5 og 6: Christian III.s Vaabener I—II	177

			Side
Tavle	IX.	Nr. 1 og 2: Christian III.s Vaabener III og IV; Nr. 3 og 4: Skjoldordninger 1 og 2 under samme; Nr. 5: Frederik II.s Vaaben II; Nr. 6—8: Christian IV.s Vaabener II—IV	181
—	X.	Nr. 1—6: Christian IV.s Vaabener V, VI, VIII, X, XII og XIII	197
—	XI.	Nr. 1 og 2: Skjoldordning 5 under Christian IV; Nr. 3 og 4: Frederik III.s Vaabener II og III; Nr. 5: sammes Datters, Frederikke Amalies, Vaaben; Nr. 6: Frederik IV.s Vaaben II; Nr. 7: Christian VI.s Vaaben III	203

Tavlerne samt Fig. 1—6 og 8—9 er tegnede af Gravør *Fr. Britze.*

FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONER PAA PLANCHE I—XVI.

I. 1. Knud VI.s Kontrasigil c. 1190.
2. Valdemar Atterdags Junkersekret 1340. Gengivne efter Kongesig. Nr. 5 b og 36.

II. 1. Hertug Erik (I)s Kontrasigil 1264 (allerede benyttet 1260).
2. Den senere Greve af Halland, Junker Jacobs Segl 1279 (allerede benyttet 1278). Gengivne efter Kongesig. Nr. 126 b. og 160.

III. Erik af Pommerns Skjold, i hvis 3. Felt Dronning Philippas Leoparder er anbragte. Se Side 99.

IV. Kong Hans' Vaaben fra Kjøbenhavns Slot. Se Side 18.

V. 1. Christiern I.s Gemalindes, Dronning Dorotheas, Alliance-Skjold, Graabrødre Kirke i Odense, nu i Nationalmuseet.
2. Grev Christoffer af Oldenborgs Segl 1535. Gengivet efter Kongesig. Nr. 177.

VI. Christian III.s Vaaben III, Nyborg Slot.

VII. Vaaben paa en »gammel« Kopi af Frederik I.s Portræt, sikkert at henføre til Frederik II. Se Side 193.

VIII. 1. Frederik I.s Datters, Hertuginde Dorothea af Preussens, Vaaben. Se Side 113.
2. Breddaler ca. 1608. Se Side 132.

IX. Christian IV.s Vaaben IX. Se Side 200.
X. Skjoldordning fra Porttaarnet paa Frederiksborg.
XI. Skjoldordning fra Kirkedørens Portal, Frederiksborg.
XII. Vaaben fra St. Marie Kirke i Helsingør.
XIII. 1. Emailleret Medaillon med Dronning Sophie Amalies Alliance-Skjolde. Se Side 104.
2. Speciedaler, 1668, Revers.
XIV. 1. Emailleret Medaillon, Josias Barbette pinx. 1694.
2. Speciedaler, 1662, Revers.
XV. 1. Rigsvaabenet af 1819.
2. Speciedaler, 1667, Revers.
XVI. Vaaben fra Frederik II.s Kenotaf i Helligtrekongers Kapel, Roskilde Domkirke.

NAVNEREGISTER.

En systematisk Registrering har under ingen Omstændigheder været mulig. Dette Register maa derfor blot betragtes som en Nødhjælp. Kun Medlemmer af de nordiske Rigers Kongeslægter, uægte og kognatiske Efterkommere af samme samt Grever af Holsten, Oldenborg og Delmenhorst er medtagne. Konger er kun undtagelsesvis betegnede som saadanne. Bogens Afsnit IV og V er ikke registrerede.

Abel 40, 47 f., 50, 82 ff., 85.
Abel Eriksen (Sappi) 67.
Abel Valdemarsen, Søn af Valdemar (IV), 87.
Adolf III 115, 119.
Adolf IV 115, 119.
Adolf V 118, 122.
Adolf VI 116.
Adolf VIII 49, 123.
Albert af Orlamünde 50, 62 ff., 96.
Albrecht, sv. Konge 95, 101 f., 143 f., 189.
Albrecht af Mecklenborg 79, 94.
Albrecht I, Htg. af Brunsvig 52.
Anna, Dtr. af Christian III 183.
Anna Cathrine, Dtr. af Christian IV 125.
Anna Sophie, ∝ Frederik IV 125.
Anna Sophie, Datter af Frederik III 209.
Bengt, Htg. af Finland 26, 42, 78.
Birger Magnusson 78.
Birger Magnusson, sv. Jarl 26, 38, 42, 76 ff., 142.
Brunsvig 51 f., 95.
Christiern I 15 f., 19 f., 40, 49, 80 f., 98, 106, 108, 111, 113 f., 119, 124, 128, 130, 132, 134 f., 168—73, 186 ff.
Christiern II 20, 22 f., 40 f., 46, 49, 81 f., 94, 109, 113, 120, 124, 132, 134, 175 f., 183, 186 ff.
Christian III 16, 18, 40 f., 45, 49, 60, 81 f., 88, 96, 107 f., 111, 113, 120 ff., 128 ff., 132 f., 141 f., 149, 157, 180—86, 194.
Christian IV 19, 41, 82, 88, 101, 107 f., 112, 120, 122, 129 f., 132 f., 135 ff., 149, 151, 156 f., 191 f., 196—205.
Christian V 16, 20, 89, 104 ff., 112, 114, 120, 122, 129, 133, 136 f., 152 f., 210—13.
Christian VI 82, 89, 112, 137, 213, 216 f.
Christian VII 20, 40, 89, 120. 136, 218 f.
Christian VIII 136, 232.

Christian IX 102, 225, 232.
Christian X 103, 233.
Christian, udvalgt Tronfølger, Søn af Christian IV 199.
Christian IV af Oldenborg 127.
Christian VI af Oldenborg 128.
Christian af Oldenborg, Broder til Conrad II 128.
Christian af Oldenborg, S. af Johan II 127.
Christine, Dtr. af Birger Jarl 78.
Christoffer I 40, 50, 79, 84 f.
Christoffer II 43, 58, 79, 90, 92 f.
Christoffer af Bayern 15 f., 18 ff., 22, 40, 80 f., 86, 98, 101, 109 ff., 133 f., 141, 145 ff., 156, 158, 167 f., 186 ff.
Christoffer Valdemarsen 77, 80, 106, 109 f., 112, 145.
Christoffer af Oldenborg 182, 188.
Conrad II af Oldenborg 128.
Delmenhorst, Grever af 128, 130.
Diderik den Lykkelige af Oldenborg 128.
Dorothea, ∝ Christiern I 20, 22, 80 f., 109, 111, 113 f.
Dorothea, ∝ Christian III 81.
Dorothea, Dtr. af Christiern II 114, 176.
Dorothea, Dtr. af Frederik I 108, 113 f., 121, 124, 185.
Elisabeth, ∝ Christiern II 40.
Elisabeth, Dtr. af Hans 49, 80, 174.
Elisabeth af Wölpe 116.
Erik, S. af Christoffer II 79.
Erik, Htg. af Sønder-Halland 52 f., 60.
Erik (I), Htg., 47 f., 50, 60, 82, 84.
Erik (II), Htg. 47, 82, 85.
Erik XII 144.
Erik XIV 188 ff.
Erik, sv. Htg. 42, 78.
Erik Barnumsen af Skarsholm 87.
Erik Eriksson 37, 76, 102.
Erik Glipping 58, 84 f.
Erik Knutsson 36 f., 76.
Erik Langben, Herre til Langeland 50, 63.
Erik Menved 43, 58, 84 ff., 91, 133, 155.
Erik Plovpenning 40 f., 50, 76 f., 84 f.
Erik af Pommern 15 f., 18, 20, 22, 40, 42, 44, 47 f., 80 f., 85, 97 ff., 104, 110, 119, 133, 138, 140 ff., 144 ff., 152, 156, 166, 186 ff.
Erik Præstehader 42, 62, 75 f., 139, 141.
Eskil Magnusson, sv. Lagmand 38.
Frederik I 16, 40, 41, 49, 80, 82, 111, 113, 119, 124, 129, 132, 134, 157, 176—80, 194.
Frederik II 82, 111 ff., 125, 129, 134 f., 142, 151 f., 183 f., 186—96.
Frederik III 82, 89, 101, 104 ff., 112, 120, 132, 137, 150, 153, 157, 205—210.
Frederik IV 16, 20, 41, 105, 122, 125, 152, 154, 213—17.
Frederik V 20, 136, 217 f.
Frederik VI 20, 41, 89, 121 f., 126, 220—32.
Frederikke Amalie, Dtr. af Frederik III 207 ff.
Gerhard I af Holsten 115 f., 122.
Gerhard II af Holsten 123.
Gerhard II af Oldenborg 128.

Gerhard IV (»den kullede Greve«) af Holsten 48, 63, 83, 95, 116, 118, 123.
Gerhard VI af Holsten 49, 116, 118 f.
Gerhard VII af Holsten 49.
Gustav Adolf 191.
Gustav Vasa 183 f., 186 ff.
Haakon IV 62, 139.
Haakon V 42, 76, 139.
Haakon VI 140 ff.
Haakon den Unge 139.
Halland, Grever og Htg. af 52, 87, 106.
Hans 16, 18, 40, 49, 80, 98, 107, 119 f., 124, 132 ff., 173 ff., 186 ff.
Hans den Ældre, Htg. 96, 152.
Hedevig, Dtr. af Frederik II 89.
Heinrich II af Holsten 123.
Helene, Dtr. af Valdemar den Store 51 f.
Helvig af Holsten, ∞ Magnus Ladulås 78.
Henrik, Htg., Søn af Valdemar (V) 47 f., 83, 96.
Henrik IV, Htg. af Slesvig 49.
Hermann af Orlamünde 51.
Holsten, Grever af 115 ff.
Ingeborg, Dtr. af Erik Knutsson, ∝ Birger Jarl 76, 78.
Ingeborg, Dtr. af Erik Plovpenning, ∞ Magnus Lagaböter 77.
Ingeborg, Dtr. af Haakon V, ∝ Erik, sv. Htg. 78, 140 f.
Jacob, Greve af Nörre-Halland 53, 60.
Johan I af Holsten 115.
Johan I af Oldenborg 127.
Johan II af Holsten 118.
Johan II af Oldenborg 127.
Johan III, sv. Konge 189.
Johan III af Holsten 116.
Johan af Lüneborg 51.
Jørgen, Prins 207, 209.
Karl Knutsson 98.
Knud VI 23, 39, 41, 64, 84 f., 109.
Knud, uægte Søn af Valdemar Sejr 52.
Louise, ∝ Frederik IV 41, 122, 213.
Lüneborg 45, 51 f., 88, 95.
Magnus Ladulås 26, 42, 78, 102, 142.
Magnus Lagaböter 42, 139.
Magnus Smek 78, 144.
Margrethe 15, 22, 48, 77, 79 f., 92, 97 f., 101, 138, 142, 145, 155, 186 ff.
Moritz I af Oldenborg 127.
Niels, Greve af Halland 53.
Oldenborg, Grever af 127 ff., 130.
Oluf 43, 84, 132, 156.
Orlamünde, Grevskab 51, 88.
Otto, Htg. af Lolland 79.
Otto af Delmenhorst 127.
Otto I af Oldenborg 127.
Otto »Barnet«, Htg. af Brunsvig og Lüneborg 51 f.
Philippa, ∝ Erik af Pommern 80, 98 f., 104, 133, 187.
Regitze, Dtr. af Erik Glipping 91.
Reval 45, 188.
Ribe 34, 61.
Richiza, Dtr. af Valdemar den Store, ∝ Erik Knutsson 37, 76.
Rosenborg, Grever af 53.
Sappi, Slægten 67, 87.
Schauenborg, Grever af 115 ff.
Sigismund 191.
Skarsholm-Slægten 87, 96.
Sophie, Dtr. af Erik Plovpenning, ∝ Valdemar Birgersson 76, 78.

Sophie, ∞ Frederik I 40, 41, 49, 80.
Sophie, ∞ Frederik II 198.
Sophie af Rosenburg, ∞ Erik af Langeland 63.
Sophie, Dtr. af Valdemar den Store 50.
Sophie af Rostock, Dtr. af Valdemar Sejr eller af Erik Knutsson 37.
Sophie Amalie, ∞ Frederik III 104 ff., 150 210.
Sophie Magdalene, ∞ Christian VI 137, 216.
Svantepolk 52, 60, 87.
Valdemar, Søn af Htg. Valdemar (V) 47 f., 83.
Valdemar, Htg. af Finland 42, 78.
Valdemar (IV), Htg. 47 f., 82.
Valdemar (V), Htg. 47 ff., 82 f., 85, 91, 96.
Valdemar Atterdag 15, 22, 41, 77, 79, 84, 86, 91, 94, 106, 109, 150, 155.
Valdemar Birgersson 37 f., 76 ff., 102.
Valdemar Eriksen (Sappi) 67.
Valdemar Eriksson, sv. Ridder 37.
Valdemar Sappi, Ridder 67.
Valdemar Sejr 37, 40 f., 48, 52 f., 63, 84 f.
Valdemar den Store 39, 50 f.
Valdemar den Unge 40.
Wilhelmine Ernestine, Dtr. af Frederik III 209.
Voldemar af Holsten 116.

SAGREGISTER.

Bayerns Ruder 147 f.
Bornholms Drage 153 f.; Plads i Skjoldet 249.
Bort som Bitegn 139.
Brisurer 34, 39, 47, 50 ff., 71 ff., 77, 79 f., 83, 87, 139.
Damascering 65 ff.
Danmark se Leoparder.
Dannebrogordenen 137.
Dannebrogsfane, holdt af Leoparderne 16, 42.
Dannebrogskorset 15 ff.; sphragistisk benyttet 15 f.; som eneste Skjoldfigur 15f., 20; delende Skjoldet 16 ff., 157, 159; i hertugeligt Skjold 18; Dimensioner 18 ff., 157; Form 18 f.; dekorativt udformet 19; Tinkturer 20 f., Markering af saadanne 22 f.
Delmenhorst Kors 128 ff.; Plads i Skjoldet 246 f.
Ditmarskens Rytter 125; Plads i Skjoldet 247.
Elefantordenen 137.
Femerns Krone 152 f.; Plads i Skjoldet 249.
filet en croix 20.
Folkungeløven 142 ff.
Færøernes Vædder 104 f., Plads i Skjoldet 249.
gelöwter Leopard 26.
Gothernes over ni Hjerter gaaende Løve 106 ff.; oprindelige Betydning 106 f.; ombyttet med en Leopard 107; kronet eller ukronet 107; med Dobbelthale 108; Tinkturer 107 ff.; betragtet som Jyllands Vaaben 109; Hjerternes Ordning 108; Mærkerne fordelt i to Skjolde 107, 174; Plads i Skjoldet 242 f.
Gotlands Agnus dei 150 f; Plads i Skjoldet 248.
Grønlands Bjørn 105 f.; Plads i Skjoldet 249.
Hertugdømmernes Afstaaelse 232.
Hjelmtegn, Valdemarernes 90 ff.; Tinkturer 92 ff.; Christiern II.s, som Ridder af den gyldne Vliess 94; Hertug Albrecht af Mecklenborgs 94 f.; Hertugerne af Brunsvig-Lüneborgs 95; de sønderjyske Hertugers 95; Kongeslægtens hertugelige Liniers 96; Grev Albert af Orlamündes 96; »Skarsholm-Slægten«s 96; det holstenske 122 ff.; det olden-

borgske 127; Delmenhorst 128; norske Kongers 140 f.; Folkungernes 143 f.; Bayern og Pfaltz 148.
Hjertet 53 ff.; som talende Skjoldmærke 54; i det danske Skjold oprindelig Søblad 60 ff.; Tinktur 43, 65; benyttet sammesteds 77 ff.; Udeladelse 77 ff.; vilkaarligt benyttet 80 ff.; i den sønderjyske Hertugslægts Skjolde 82 f.; udeladt af de holstenske Grever som Hertuger af Sønderjylland 83; Stilling i Skjoldet 83 f.; Antal 85 f.; benyttede af danske Kongers uægte Afkom 60 f., 87 f.; af Kognater 65, 88; heraldisk anbragte 13, 88 f.; jvfr. Søbladet.
Holstens »Nældeblad« 115 ff.; Oprindelse og Udformning 115 ff.; dets Navn 119; optaget af danske Konger 119 f.; Former her 119 ff.; Tinkturer 121 f.; Plads i Skjoldet 245; se Hjelmtegn.
Inddeling af Skjoldet 158, 235.
Islands Falk 102 f.; Plads i Skjoldet 250.
Islands Stokfisk 148 ff.; Plads i Skjoldet 247 f.
Islands Vaaben af 1919 102 f.
Kløverbladskors 19, 133.
Kongetitlen 163.
Kroner 130 ff.
kredsstillede Skjolde, Ordning af 160 f.
Lauenborgs springende Hest 126, 227; Hestehoved 126 f.; Plads i Skjoldet 250.
Leopard, oprejst, heraldisk Begreb 26; Forekomst 28; jvfr. Løve (oprejst).
Leopard (gaaende), heraldisk Begreb 24; én saadan 28 f.; to 27, 32; tre 27; staaende 29 f.; med nedadbøjet Hale 30 f.; fremvoksende 34; jvfr. Løve (oprejst).
Leopard (engelsk Terminologi) 28.
Leoparder (gaaende Løver), de danske Kongers, 39 ff.; med Hovedet halvt en face 41; med kløftet Hale 41; ukronede 41 f.; kronede 41 f.; holdende en Dannebrogsfane 42; dekorativt anvendte 43; Tinkturer 43 ff.; Kronens, Bevæbningens og Tungens Tinkturer 45 f.; Brisurer 50 ff. (jvfr. Leoparder, de sønderjyske Hertugers); Plads i Skjoldet 240.
Leoparder (gaaende Løver), de sønderjyske Hertugers 47; holdende en Fane 47; kronede eller ukronede 48; betragtede som Sønderjyllands Mærke 48; optagne af danske Konger 49; Plads i Skjoldet 244.
leopardirter Løwe 26.
léopard lionné 26.
Lindebladet 55 f.
lionceaux 33.
lioncels 33.
lion léopardé 26.
lion passant guardant 28.
Løve (oprejst) 23 ff.; heraldisk Begreb 24; contourné 23; to mod hinanden vendte 27, 32; to fra hinanden vendte 32; tre (2,1) 27, 33; fire eller flere 33; med til-

bagevendt Hoved 30; med kløftet Hale 30; halv eller opvoksende 34; Løvehoved 34; Lemmer alene 34; Tinkturer 35; Bevæbning, Tunge og Krone 36.
Løve, gaaende, heraldisk Begreb 26; én saadan 27 ff.; to 27, 32; tre 34; to mod hinanden vendte 28; med tilbagevendt Hoved 30; jvfr. Løve (oprejst).
Markusløve 31.
Nationalbankens Segl 231 f.
Norges Løve 138 ff.; kronet eller ukronet 139; udstyret med Økse 139; dennes Form 141 f.; Vaabenets Tinkturer 139 f.; Plads i Skjoldet 240 f.; Udslettelse af det danske Vaaben 221 ff.
»Nældeblad« se Holstens Nældeblad.
Oldenborg, Erhvervelse af 210, Afstaaelse 219.
Oldenborgs to Bjælker 127 f.; Plads i Skjoldet 243 f.
Ordener 137.
Pfaltz' Løve 147 f.
Pommerns Grif 144 ff.; opfattet som Vendernes Lindorm 145 f.
quintefeuille 55.
rangmæssig Skjoldinddeling 158.
Rigsvaabenet, det nuværende 13.
Rigsvaabenet af 1819, 221 ff.
Skjoldets Inddeling 158,235ff.
Skjoldfod 157; overskaaret af Korset 210.
Skjoldholdere 133 ff.
Slesvigs Inkorporation 214.
Stormarns Svane 124; Plads i Skjoldet 245 f.
strøede Figurer 66 ff.
Søbladet 53 ff.; som talende Skjoldmærke 56; naturalistisk 57; i det danske Skjold 60 ff.; betragtet som Blodtaare 64; jvfr. Hjertet.
Sønderjylland se Leoparder.
Tre Kroner, som Unionsmærke 97, 183 ff.; som Sveriges Mærke 98 ff., 182f., 187 ff.; Form 101; Tinkturer 101; Plads i Skjoldet 241; Striden med Sverige 182 ff., 186 ff.
Umbo 27.
Unionsheraldik 233 f.
Unionskronerne se Tre Kroner.
Vaabentelt 136 f.
Vaabenernes Datering 163.
Vendernes Lindorm 109 ff.; Betydning 109 ff.; varieret Fremstilling 111 f., kronet eller ukronet 112 f.; Tinkturer 113 f.; jvfr. Pommerns Grif 145 ff.; Plads i Skjoldet 242.
Øsels Ørn 151 f.; Plads i Skjoldet 248.

Den paa Omslaget viste farvelagte Gengivelse af Valdemarernes Vaaben, saaledes som dette fremtræder i Gelres Vaabenbog (udført i Tidsrummet 1334—75), er godkendt af Bibliothèque Royale de Belgique, hvor dette vigtige Kildeskrift findes.

RÉSUMÉ.

Au chapitre III a été développée l'histoire des armoiries royales de Danemark. Les tableaux VII—XI, page 169 et suivantes, montrent les écus principaux, composés par les rois de la Maison d'Oldenbourg. Les abréviations suivantes ont été employées: B = Bornholm, Dm. = Danemark, D. = Delmenhorst, Dit. = Dithmar, Fem. = Fémern, G. = roi des Goths, Gtl. = Gotland, Gr. = Groenland, H. = Holstein, I. = Islande, N. = Norvège, O. = Oldenbourg, Sl. = Slesvig, Stm. = Stormarn, S. = Suède (trois couronnes), U. = Union (trois couronnes), V. = roi des Vendes, Ø. = Œsel.

L'arrangement d'un écu central, le plus souvent ovale, entouré de plusieurs écussons, posés en cercle, a été employé d'abord par le roi Christian II (tabl. VII, n° 8; v. plus tard VIII, n° 4, IX n°s 3 et 4, XI n°s 1 et 2). Les lettres y indiquent l'ordre dans lequel il faut énumérer les écussons. Le texte danois y sera facile à comprendre. L'arrangement en question est à chercher, dans chaque cas, sous »Sammenstillede Skjolde«. Christian IV et ses successeurs se sont souvent servis de cette espèce d'arrangement (v. planches X el XI).

Étant impossible de résumer le chapitre mentionné, on s'est borné à rendre compte des armes différentes.

Trois types principaux des armoiries expliquées sont pourtant à relever. Celles de Frédéric II (tabl. IX n° 5), connues en 1570, sont à regarder, jusqu'à 1721, comme officielles au premier rang, quelque nombreuses qu'en soient les variantes. Elles correspondent au titre du roi, dans lequel l'Union n'est pas nommée, en même temps qu'il faut accentuer que les armes des Goths précèdent celles des Vendes. Le titre royal était alors ainsi conçu: *Daniae Norvegiae Vandalorum Gotorumque rex, Slesvici Holsatiae Stormariae et Ditmarsiae dux, comes in Oldenborg et Delmenhorst.*

Après l'incorporation du Slesvig au royaume, en 1721, Frédéric IV inaugura de nouvelles armoiries (tabl. XI n° 6) ayant, parmi d'autres défauts, celui de placer les armes ducales du Slesvig devant celles des Goths et des Vendes, toutes les deux royales.

L'alliance de plus de quatre siècles entre le Danemark et la Norvège, rompue en 1814, en vertu du traité de Kiel, le roi suédois, en prenant possession de la couronne norvégienne, exigea que le lion de Norvège fût effacé des armoiries de Danemark. Après de longues délibérations, le Danemark finit par y consentir, et Frédéric VI, en 1819, autorise les changements demandés (pl. XV). Exception faite du changement des armes d'Islande, de la morue en faucon, les armoiries de 1819 sont toujours en vigueur. Malheureusement, de grands et considérables malentendus héraldico-historiques ont été commis alors. L'emplacement des différentes figures correspond on ne peut plus mal au titre royal, où était supprimé le nom de la Norvège, tandis qu'on y avait joint celui de »duc de Lauenbourg«. La perte des duchés, en 1864, n'influença nullement sur les armoiries de Danemark. C'est à juste titre que sont portées encore les armes ducales par les rois de Danemark; elles rappellent à la fois le passé du pays et l'origine du monarque.

Une proposition faite, dans le temps, par le regretté M. Thiset, chef de section aux Archives royales, est à regarder comme nulle après l'autonomie de l'Islande, en 1918 (v. fig. 13).

LES ARMOIRIES ACTUELLES DE DANEMARK.

La croix de Danebrog.

L'écu royal est écartelé par une croix, employée déjà par le roi Éric de Poméranie, en 1398 (v. page 97). Les sceaux royaux d'autrefois démontrent un emploi sphragistique de cette figure. Celle-ci, qui est à regarder comme la croix de Danebrog, ne se montre qu'exceptionnellement avec des branches de largeur ordinaire, v. p. ex. l'écu de Christophe de Bavière (tabl. I n° 3) et les armoiries de Frédéric III (pl. XV). Il s'y agit presque toujours du filet en croix. On la trouve d'abord composée de lignes droites. Au courant du XVIIe siècle, la croix pattée s'introduit pour finir par se fixer. Sous Christian V et Frédéric IV, elle franchit la champagne (v. pl. XIV), contrairement aux règles du blason. Une longue série de monnaies montre des croix de formes toutes différentes, soit dans l'écu soit en figuration décorative. Les émaux, croix blanche, c.-à-d. d'argent, bordée de gueules, datent de peintures de la fin du XVe siècle. Sans doute, dans les sceaux, ils ont été marqués à une époque antérieure.

Les armes de la dynastie des Valdemars. Brisures (Slesvig, etc.).

Les têtes des bêtes étant frustes, il est impossible de décider, s'il s'agit de trois léopards ou de trois lions léopardés dans l'écu du contre-scel de Knud VI (1190). Les lions léopardés sont portés par Valdemar le Victorieux (1215), par Éric, en qualité de *rex*

electus (1239) et par le roi Abel (1250). Celui-ci porte deux léopards, comme duc, avant son avénement. Le nommé roi Éric (1232) et Christophe Ier (1252) portent trois léopards, comme tous les rois suivants de cette race. Éric de Poméranie, Christophe de Bavière, ainsi que les rois de la maison d'Oldenbourg conservèrent les armes glorieuses des Valdemars dans les armoiries royales. Au commencement du XVIe siècle, des lions léopardés reparaissent. Les deux types sont employés alternativement. D'ailleurs on a si peu appuyé sur l'espèce des animaux que p. ex. le sceau de Christian III (1546) montre des lions léopardés en même temps qu'on voit des léopards au contre-scel. Aux armoiries officielles, en 1819, les lions léopardés furent autorisés. Un type peu héraldique, montrant la tête en demi-face, reparaît à plusieurs reprises (v. pl. V). Exceptionnellement, on voit l'animal ayant la tête contournée, aux XVIIe et XVIIIe siècles. Quelques rares exemples de la queue fourchue sont, selon toute probabilité, dus uniquement à l'invention de l'artisan.

Les bêtes commencent par être sans couronne, mais sont couronnées par le roi Éric (1232). Par exception, les couronnes ont été supprimées par Valdemar IV (1344) et quelques fois plus tard au XVIe siècle.

Dans l'écu d'Éric de Poméranie (1398), mentionné plus haut, les trois léopards tiennent ensemble le pavillon de Danebrog, seul cas où l'on trouve cet emblème employé de la sorte. Le duc Valdemar du Jutland méridional, s'était servi longtemps auparavant (1307) d'un sceau, dans le champ duquel deux léopards tiennent un pavillon, sans croix. On y voit peut-être le modèle de l'idée d'Éric.

Les émaux, d'or, à trois léopards d'azur, sont connus par la »copie berlinoise« de la chronique universelle de Saxe (fin du XIIIe siècle), par des

peintures à la chaux aux villes seelandaises de Ringsted (env. 1320) et de Næstved (même siècle), par l'illustre armorial de Gelre, par l'armorial de Zurich (vers 1340) par une image initiale à la chronique versifiée mecklembourgeoise d'Éric Kirchberg (1364—79) et enfin par un pavillon danois, conquis dans un combat maritime près Copenhague, en 1427, et de temps immémorial, suspendu à Sainte-Marie de Lubeck. Il est hors de doute que les émaux en question en sont les prototypes. Les léopards de l'armorial de Gelre sont couronnés et armés d'or et lampassés de gueules. Sans doute, c'est une invention due à l'artiste que les couronnes sont de gueules dans l'armorial de Grunewald (XVe siècle). Les armoiries actuelles du royaume font voir les mêmes émaux que ceux du Gelre.

Il va sans dire que la tradition voulant que les trois léopards symbolisent le Sund et les Belts est tout à fait hors de sens. Le roi Abel, fils puîné de Valdemar le Victorieux, portait deux léopards, lorsqu'il était encore duc du Jutland méridional (1245). Ces armes brisées appartiennent à ses successeurs au trône ducal. Tandis que les léopards d'Abel se présentent sans couronnes ainsi que les lions léopardés de son père, les deux bêtes sont couronnées par son fils, le duc Éric (1260). Plus tard, elles sont presque toujours couronnées par cette branche.

Le roi Christian Ier de Danemark, ayant été élu duc de Slesvig, en 1460, les deux bêtes font partie de ses armoiries. A l'avenir, ils se présentent comme léopards ou lions léopardés, avec ou sans couronne. Aux armoiries de 1819 sont fixés deux lions léopardés slesvigeois sans couronne. Les émaux sont toujours les mêmes que ceux de la ligne royale.

Étant encore *domicellus*, Christophe, troisième fils de Valdemar le Victorieux, et successeur d'Abel, se servit d'un sceau montrant un léopard ou un lion

léopardé (1245). La tête n'y étant plus, comme le sceau a été fort endommagé, le type ne se laisse plus décider. Le duc Éric porta deux léopards. Éric »à la longue jambe«, seigneur de Langeland, mort en 1310, fils puîné dudit duc Éric, n'en porta qu'un seul. Quoique celui-ci, aussi bien que l'animal indéfinissable de Christophe, soit placé au champ rond du sceau c.-à-d. sans écu, on est porté à croire qu'il s'agit ici de brisures.

Sophie, fille de Valdemar le Grand, ayant épousé le comte Siegfried d'Orlamunde, mit au jour deux fils, Albert et Hermann. Le premier de ces deux frères porta deux léopards (1212), tandis que deux lions léopardés ont été adaptés par Hermann (1225). On a toujours prétendu que les deux comtes ont brisé les armes de leur aïeul maternel. Jean de Lunebourg, mort en 1277, fils cadet du duc Otto »*puer*«, dont la mère Hélène était fille de Valdemar le Grand, porta un lion rampant dans un écu semé de »cœurs«. Là aussi on a cru trouver une brisure. Les émaux des armes lunebourgeoises sont aujourd'hui encore comme ceux de Danemark. Les armes des comtes de Halland seront mentionnées plus tard.

De prime abord, l'écu royal a été semé de figures ayant la forme de cœurs. Sans aucun doute, ces figures ont été censées comme feuilles de nénufar, en danois »*Søblade*«, c.-à-d. feuilles de mer. Une série d'exemples de cette figure héraldique, tirés de sceaux de nobles suédois et danois, est à voir tabl. IV page 59. A cause de la petitesse de cette figure, représentée en nombre dans le même écu, ce type de feuille héraldique n'est pas connaissable aux armoiries royales danoises. Elle se présente pourtant distinctement dans les armes brisées d'Éric, duc du Jutland méridional (1260), v. pl. II en haut, et aux armoiries de bâtardises hallandaises, même planche, en bas.

Un document de 1306 cite expressément la figure aux armoiries des comtes de Halland comme feuilles de mer. On y dit: »*Desubtus leopardus est campus, continens sparsos flores, qui dicuntur Søblad*«. D'ailleurs, les figures aux armoiries danoises sont regardées depuis des siècles comme des cœurs. On trouve déjà dans Gelre des cœurs de gueules, sans que cet émail soit l'indice du caractère de la figure.

Sans contredit, ces figures aux armoiries royales du moyen-âge sont à regarder comme ornement du champ de l'écu. Elles ne sont pas semées au sens héraldique, mais posées sans aucune règle. Parfois, quelques-unes en sont posées en bandes, et d'autres en barres ou renversées. Le nombre en est au moyen-âge fort variable, de sept à huit, jusqu'à une cinquantaine dans l'écu de Valdemar IV (1345). Il est parfaitement impossible qu'au sens héraldique un écu soit semé, et qu'une figure principale puisse être accompagnée d'un si grand nombre de figures secondaires. Dans plusieurs écus danois du moyen-âge, les cœurs sont tout à fait supprimés, sans que cette omission, vu les circonstances, soit à regarder comme une brisure. Sous Éric de Poméranie, Christophe de Bavière et les premiers rois de la maison d'Oldenbourg, la présence arbitraire des cœurs est complètement indubitable. Bien plus tard, on voit encore des écus sans cœurs.

Ce n'est que sous Christian III (1546) que le nombre des cœurs devient neuf, régulièrement, mais pourtant pas héraldiquement posés. Plus tard, ils sont posés en pal, 3, 3, 3, accompagnant les léopards de manière ordinaire.

Également, dans la branche ducale, on trouve des écus avec ou sans cœurs. Le Jutland méridional étant échu aux comtes de Holstein, en 1386, les cœurs disparurent pour toujours des armes de ce pays.

Les comtes de Halland, descendants illégitimes du roi Valdemar le Victorieux, portaient un écu coupé, au 1 [d'azur], à un léopard [d'or], au 2 [d'argent], semé de feuilles de nénufar [de gueules], v. pl. II, en bas. Les feuilles y ont un caractère à elles. La famille Sappi, qui descendait de messire Abel Valdemarsen, fils naturel du duc Valdemar IV, ne portait qu'un semé de feuilles de nénufar, dérivant sans doute des armoiries ducales, et, par là, indirectement de celles du roi.

Le cimier danois, composé de deux cors, sommés, chacun, au côté extérieur de deux éventails de paons, se voit d'abord au sceau de Christophe II (1293), n'étant alors que *domicellus*. Les émaux du cimier ne sont qu'insuffisamment indiqués aux armoiries coloriées existantes en Danemark. Chez Gelre, on voit des cors d'hermines, v. page 93, fourrure dont on trouve les traces au sceau de Valdemar IV (1340), v. pl. I, en bas. Ce cimier se voit pour la dernière fois sur les chaises de chœur, magistralement sculptés en bois, du dôme de Roskilde, lesquelles y ont été placées en 1420, en souvenir de la bienheureuse reine Marguerite de Danemark. Le cimier en question n'était pas porté par les rois qui succédèrent aux Valdemars. Celui de la branche ducale était d'abord formé d'un bonnet, sommé de trois éventails de paon à longue tige (1326).

Les couronnes de l'Union.

Les trois couronnes, posées 2 et 1, dans l'écu de la reine Marguerite (1391), ne contenant que ces figures, désignent avec pleine certitude son gouvernement des trois royaumes, Danemark, Suède et Norvège. Éric de Poméranie adapte les mêmes couronnes (1403), représentant avec la même sûreté les trois pays, alors alliés en union. L'écu à trois

couronnes est, on est tenté à ajouter: naturellement, employé en même temps que les armoiries ordinaires danoises. Il est à présumer que les couronnes au second dans l'écu écartelé du même roi (1398), v. page 97, signifient ces trois pays, comme le lion au troisième est à la Suède. Christophe de Bavière et Christian Ier portent les couronnes dans leurs armoiries, c'est-à-dire, après être montés au trône suédois. Elles correspondent, sans nul doute, à la deuxième partie du titre de ces rois: *Daciae Sveciae Norvegiae rex.* Il faut se rappeler que le roi Albert de Suède, en 1364, avait créé trois couronnes comme les armes de son pays. Les armoiries des rois Jean et Christian II contiennent également les trois couronnes, supprimées par Frédéric Ier, qui n'obtint jamais la couronne de Suède.

En 1546, Christian III adapte de nouveau les trois couronnes, ce qui provoque en Suède des protestations énergiques. Les Danois prétendent que les couronnes sont à regarder comme souvenir de l'union d'autrefois, considération que les Suédois n'acceptent pas. La question de l'emploi de ces armes fut une des causes principales de la guerre éclatant entre les deux pays frères, en 1563. Après le traité de paix à Stettin en 1570, l'affaire devint l'objet de négociations diplomatiques sans fin. Ce n'est que lorsque, après une nouvelle guerre, les deux pays eurent conclu la paix à Knærød, en 1613, qu'on tomba d'accord sur le droit commun des deux rois de porter les trois couronnes en litige. Néanmoins, aucun des monarques pouvait faire des prétentions sur les royaumes et les pays de l'autre.

Sous Frédéric III, les couronnes sont parfois fermées, v. pl. XIV en bas.

Emaux: d'azur, à trois couronnes d'or.

Le faucon d'Islande.

La morue couronnée, qui sera mentionnée plus tard, fut remplacée, en 1903, par un faucon, dessiné de manière tout à fait naturaliste, assis. Ces armes, d'azur au faucon d'argent, occasionnèrent des critiques impitoyables. L'Islande ayant obtenu la souveraineté en 1918, le pays acquit des armoiries nouvelles: d'azur, à la croix de gueules, bordée d'argent. En guise de tenants, on s'est servi, à droite, d'un oiseau de proie et d'un bœuf et, à gauche, d'un dragon et d'un barbon. Ces allégories se trouvent chez Snorre, au »Heimskringla«. Tous d'or, les animaux sont armés et lampassés de gueules. Le barbon tient un bâton de même.

Cependant, le faucon nommé garda sa place dans les armoiries danoises, desquels on ferait bien de l'écarter. L'insigne de l'ordre royal du faucon d'Islande, institué en 1921 par Sa Majesté Christian X, montre un faucon essorant, bien correct au point de vue du blason.

Le bélier des Iles Féroé.

Un sceau provincial de ces îles, sans écu, probablement dérivant du XIVe siècle, montre un bélier passant. Celui-ci paraît également dans un écu ornant une chaise sculptée en bois provenant de l'église de Kirkebø (1406—30), et qui se trouve maintenant au Musée National à Copenhague. Sous Frédéric III, on donne place à cet animal dans un des écus, mis en cercle (1668). Ce n'est qu'en 1819 qu'on l'introduit aux armoiries du royaume.

Émaux: d'azur, au bélier d'argent.

L'ours de Grœnland.

Frédéric III choisit un ours comme le symbole du Groenland, connu pour la première fois des

armoiries d'une monnaie d'or (1666). On l'y voit passant, plus tard, tantôt rampant, tantôt assis, les pattes de devant étendues en avant. La dernière position, peu héraldique, fut autorisée officiellement en 1819.

Émaux: d'azur, à l'ours d'argent.

Le lion léopardé et les cœurs des Goths.

Christian Ier porte au 3 [d'or], au lion léopardé [d'azur] sur 9 cœurs [de gueules] (1449) correspondant au titre de *Gotorum rex*, employé déjà par Valdemar IV, en 1362. Ce sont, sans doute, les armes des comtes de Halland qui reviennent ici sous une forme légèrement modifiée, puisqu'on considérait, selon toute probalité, les possessions desdits comtes comme faisant partie du »royaume des Goths«. A la cathédrale de Roskilde, des armes pareilles se voient au cénotaphe de Christophe, *rex electus*, mort en 1363, fils de Valdemar IV. On a prétendu que les armes y correspondent déjà au titre mentionné. Celles des Goths ont été supprimées par Christian Ier lui-même, et ne sont réadaptées, aux armoiries royales, que par Christian III.

Le lion léopardé est parfois remplacé par un léopard, v. pl. XII. La bête est exceptionnellement couronnée. Dans quelques cas, elle a la queue fourchue, v. pl. XII. Depuis longtemps les cœurs étaient posés 4, 3, 2. Sans aucune base réelle, on a, de temps en temps, considéré ces armes comme celles de Jutland.

Le dragon des Vendes.

Au 4, Christophe de Bavière porte un dragon (1440), correspondant au titre de *Sclavorum rex*, roi des Vendes, titre pris en 1185 par Knud VI. Le même monstre figure déjà dans un des écus dudit

cénotaphe de Christophe et y a peut-être un sens analogue.

Le dragon se présente d'abord sans couronne, mais il a souvent été couronné au XVIe siècle, pour finir par être toujours fait de la sorte. Il est exceptionnellement muni de quatre pattes, et, dans un cas tout spécial, il en est entièrement dépourvu. Le dragon est toujours d'or. Le champ commence par être d'azur, mais a été changé, à la première moitié du XVIe siècle, en gueules. Ces armes ont été attribuées à tort à la Fionie.

La feuille d'ortie de Holstein.

Les anciens comtes de Schauenbourg, inféodés du vice-comté de Holstein, au commencement du XIIe siècle, portèrent un lion rampant, figurant aux sceaux des comtes Adolphe III et Adolphe IV (1224). Un peu plus tard, celui-ci porta: plain, à la bordure engrêlée (1229), v. tabl. V. n° 1, page 117. La bordure, engrêlée ou émanchée, se change peu à peu à la figure se nommant à tort feuille d'ortie. La désignation est déjà employée en 1420, car dans un document, promulgué par Éric de Poméranie, on lit: *folium urticae, quod est signum et de armis dominorum de Holsten, etc.* La figure est, comme on voit, tabl. V, tout en remarquant également les diverses planches dans cet ouvrage, de formes on ne peut plus variables. A une époque avancée, elle est formée de feuilles purement naturalistes.

Gelre blasonne: d'argent, à la bordure de gueules. Au codex Sefken (vers 1380), sont peintes deux armes, celles des comtes de Holstein et de Schauenbourg, respectivement aux émaux mentionnés, et à l'ordre inverse. Le prince de Hohenlohe-Waldenbourg pense qu'il s'est d'abord agi d'une bordure d'hermines. A de rares exceptions près, des pein-

tures danoises montrent ces émaux: de gueules, à la »feuille d'ortie«, d'argent. L'écusson en abîme est, aux temps modernes, coupé d'argent sur gueules, et parfois de gueules, au chef d'argent. Dans quelques cas, au XVIIe siècle, on trouve un écusson d'argent chargé d'un croissant, sans que la présence de cette dernière figure soit explicable.

Le cygne de Stormarn.

Un cygne essorant, une couronne ouverte glissée sur le cou très courbé, figure aux armoiries du roi Jean, alors *electus* (1476). Il signifie le Stormarn incorporé au duché de Holstein, érigé en 1474. Le roi porte toujours le cygne, après son avénement. Désormais, cet oiseau garde sa place aux armoiries royales.

Émaux: de gueules, au cygne d'argent membré de sable, couronne d'or sur le cou.

La figure équestre du pays des Dithmarses.

Celui-ci fut également, en 1474, incorporé au duché de Holstein. Bien que la contrée gardât son indépendance, le roi Jean se nomma *dux Ditmarsiae.* Frédéric II conquit ce pays en 1559 et créa ensuite ces armes: de gueules, au cheval d'argent, galopant et monté par un guerrier en cuirasse d'or. Spener cite spécialement le harnais de sable. Plus tard, le cheval est pourvu d'une housse d'azur, bordée d'or, et le cavalier tient un bouclier ovale d'azur, bordé d'or, à la croix, quelquefois pattée, alésée de même.

Il faut ajouter que le sceau provincial du pays montrait une représentation traditionnelle de la Sainte Vierge.

La tête de cheval de Lauenbourg.

Sous la domination de la maison brunswick-lunebourgeoise au Lauenbourg, les autorités locales portèrent: de gueules, au cheval gai courant d'argent. Celui-ci était tiré des armoiries princières. Une partie considérable du pays ayant été cédée au Danemark par le Hanovre, en 1816, les autorités en question conservèrent le droit de porter le cheval. En 1819, les nouvelles armes de Lauenbourg furent créées: de gueules, à la tête de cheval d'or. On voit donc un fragment de la figure de jadis, l'émail changé.

Les deux fasces d'Oldenbourg.

Maurice Ier, comte d'Oldenbourg, porte: deux fasces émanchées (1190); ses fils, Christian IV et Othon Ier, au contraire: deux fasces ordinaires (1211). Christian Ier de Danemark, comte d'Oldenbourg, élu roi en 1448, conserva les armes paternelles aux armoiries royales. Les émaux, d'or, à deux fasces de gueules, sont mentionnés dès 1336.

La croix de Delmenhorst.

Christian Ier de Danemark céda, en 1454, à son frère, Gérard II, sa part d'Oldenbourg et de Delmenhorst. Gérard porta d'abord les armes héritées d'Oldenbourg, mais choisit, en 1474—75, une croix ancrée au pied fiché, valant pour le Delmenhorst, l'écu écartelé desdits pays. Les émaux, d'or, à la croix de gueules, ont été cités dans un document de 1576.

Les sceaux de Frédéric Ier (1526) et de Christian III (1546), rois de Danemark, montrent la croix sous la forme décrite. Bientôt, cependant, on porta une croix pattée au pied fiché. Au XVIIe siècle, on voit celle-ci sans ce détail, le plus souvent, allongée. De

différentes armoiries en peinture, de la fin du XVIe et du commencement du XVIIe siècle, font voir les émaux actuels: d'azur, à la croix pattée d'or.

Couronnes.

Tabl. VI page 131, donnent des exemples de différents types de couronnes, dessinés d'après des sceaux et des monnaies: Christian Ier (1459, n° 1), Jean (1484, n° 2), Christian II (1515, n° 3), Christian III (1546 et 1556, n°s 5 et 4), Christian IV (1618 et 1624, n°s 6 et 7) et Frédéric III (1661, 1663, 1666 et 1667, n°s 8—11). D'autres formes se trouvent aux planches IV, etc. Inutile d'ajouter que ces couronnes sont de pure imagination. Un écu de l'époque de Christian IV (1608—09), v. pl. VIII, en bas, montre une couronne rappelant beaucoup celle qui fut exécuté à son couronnement, en 1596. La couronne (tabl. VI n° 12) fut autorisée en 1819. Elle ressemble principalement à celle de Christian V, dont le travail merveilleux fut achevé en 1671. Il est à remarquer que le petit globe est surmonté d'une croix fleuronnée.

Tenants et Supports.

En guise de tenants et de supports, Christian Ier se sert de différentes figures: deux hommes sauvages (1449), deux lions (1450), un guerrier et un homme sauvage (1457), enfin un ange et un homme sauvage (1459). L'écu de son fils, le roi Jean, est tenu par un lion et une lionne (1484). A l'époque suivante, les armoiries royales sont dépourvues de tenants. Les deux éléphants du *Breviarium equestre* (imprimé en 1704), attribués à 1581, sont probablement dus à l'imagination de l'artiste, v. page 135. On pourra dire la même chose des deux lions aux armoiries ornant la biographie de Frédéric II (imprimée en

1592). Ceux-ci prennent pourtant un caractère presque officiel, en figurant comme support à la bière de Christian IV, mort en 1648, à la cathédrale de Roskilde. Sous ce roi, les deux hommes sauvages reparaissent, v. pl. VIII, en bas, enfin autorisés en 1819.

Le pavillon.

Sous Christian V se trouve un pavillon de gueules, semé de couronnes d'or, v. pl. XIV. C'est indubitablement grâce à une erreur, si l'on a supprimé ces couronnes au pavillon des armoiries, autorisées en 1819.

Les ordres royaux.

Vers la fin du XVIe siècle, on a déjà suspendu sous l'écu l'insigne de l'ordre illustre de l'Éléphant, v. pl. IX. Des armoiries des temps suivants montrent l'éléphant en écharpe. Après l'institution de l'ordre de Danebrog (1671) les colliers des deux ordres entourent l'écu.

FIGURES FAISANT PARTIE AUTREFOIS DES ARMOIRIES DES ROIS DANO-NORVÉGIENS.

Le lion norvégien.

Éric de Poméranie porte le lion couronné, à hache, de Norvège (1398), v. page 97, sûrement placé sur le tout, parce que la Norvège était le royaume héréditaire, ce roi étant seulement élu en Danemark et en Suède.

Le sceau équestre du roi Haakon IV de Norvège (1247) montre le prince tenant un écu au lion, sans couronne. Les mêmes armes sont portées par son fils, le roi Magnus Lagabœter (1265). Le fils aîné de celui-ci, le roi Éric, dit »le mangeur de prêtres«, fait couronner le lion et le munit d'une hache, symbole

de Saint Olaï, tenue par les pattes de devant de l'animal (1285). Haakon V, fils puîné dudit Magnus, porte, comme duc, d'abord le lion sans couronne ni hache (1286), plus tard avec hache, mais toujours sans couronne (1293). Les deux armoiries ducales montrent une bordure, respectivement plaine et chargée de flanchis, sans doute, des brisures. Après son avénement, Haakon met la couronne sur la tête du lion.

Gelre blasonne: de gueules, au lion d'or, armé et lampassé d'azur, à hache d'argent. Le pavillon susmentionné à Lubeck, montre le lion sur un fond bleu. On a prétendu que les couleurs de la cour de Norvège étaient bleues et jaunes, et qu'Éric de Poméranie, par cette raison, faisait changer le quartier du pavillon de rouge en bleu. Or, le bleu remonte encore plus loin. Dans une mappemonde italienne, de 1367, une bannière bleue, au lion blanc flotte au-dessus de la ville de Bergen, regardée, sans doute, comme la capitale de Norvège. Du reste, le champ de gueules domine toujours aux armoiries.

A celles de Kirkebø, pl. III, on voit le lion se saisissant du manche très long de la hache de toutes ses quatre pattes. Déjà à l'époque du roi Haakon VI, on voit une figuration analogue, le manche y étant un peu courbé. Sous les premiers rois de la maison d'Oldenbourg, le manche devient complètement recourbé, v. pl. V, etc., et se nomme alors hallebarde. En Norvège, on a tout récemment réintroduit une hache à manche droit et court. Il est a ajouter que l'on trouve parfois un léopard lionné au lieu du lion, v. pl. XVI.

Le lion de la race des Folkunger.

Les trois barres, au lion brochant chez Éric de Poméranie (1398), v. page 97, désignant, sans

doute, ici la Suède, appartenaient justement à la puissante famille princière des Folkunger. Ces armes ont été portées par Birger Magnusson (1238), étant alors question de trois bandes. Il remplaça bientôt lui-même ces bandes par des barres (1254). Le lion fut couronné par son fils, le roi suédois Magnus Ladulås (1275). Les émaux des figures, lion d'or, barres blanches, c.-à-d. d'argent, sont mentionnés dans la chronique, dite d'Éric, vers 1320. Le champ d'azur, semé de feuilles de nénufars de gueules, se trouve peu après chez Gelre. Chez lui, le lion est couronné d'or. Les figures semées ne font partie que *par interim* dans ces armoiries. Dans l'armorial suédois »Berghammar«, de la fin du XIVe siècle, ce lion est armé et lampassé de gueules, sans couronne. Le roi Éric a seul adapté le lion des Folkunger aux armoiries danoises.

Le griffon de Poméranie.

Au 4, Éric de Poméranie porte le griffon de sa famille (1398) v. page 97. Ce monstre a d'abord été porté par un de ses ancêtres, duc Bogislav II (1214). Les émaux ont été contestables. Sûrement, le roi Éric, en tout cas, porta d'argent, au griffon de gueules. Il est impossible d'expliquer, pourquoi le pavillon à Lubeck montre un griffon noir sur fond rouge.

C'est à tort qu'on a regardé le griffon aux armoiries d'Éric comme celui des Vendes. L'hypotèse est improuvable. Le griffon correspond absolument à son titre de *dux pomeranus*. La légende du sceau ne le nomme, d'ailleurs, point *rex Sclavorum*.

Les armes du roi Christophe de Bavière.

L'écu étant écartelé, ce roi porte, en 1440, au 1 [d'or], à trois léopards [d'azur] (Danemark), au 2

[de sable], au lion [d'or], au 3, losangé [d'argent et d'azur], au 4 [d'azur], au dragon [d'or] (Vendes). Le deuxième et le troisième quartier correspondent au titre de *comes palatini Reni et dux Bavariae.* Et lui et son devancier, Éric de Poméranie, furent les seules de leur race au trône de Danemark.

La morue d'Islande.

Une morue, »*Stokfisk*«, couronnée, sans tête, est à constater comme représentant l'Islande, aux sceaux armoriés du Comptoir hanséatique de Bergen (1415). Or, à la marge d'un in-folio de parchemin, provenant du milieu du XIVe siècle, se voit le dessin d'un poisson semblable, mais sans couronne. On pense y trouver déjà les armes de l'île des sagas. D'ailleurs, le poisson est représenté, tantôt éventré, tantôt non, toujours sans tête. Les émaux, de gueules, au poisson d'argent, à couronne d'or, se trouvent dans les lettres vers la fin du XVIe siècle, à l'époque où la morue entra aux armoiries de Danemark.

L'agnus dei de Gotland.

La part gutnique du Conseil de Visby, capitale de Gotland, s'est servi d'un sceau montrant un bélier passant, tenant un pavillon. D'autres sceaux moyen-âgeux de la ville et de l'île font voir l'agneau pascal ordinaire. Celui-ci est introduit aux armoiries de Danemark vers la fin du XVIe siècle.

Émaux: de gueules, à l'agneau d'argent, tenant une croix d'or, à laquelle est attachée une banderole d'argent, à la croix de gueules.

L'aigle d'Œsel.

L'aigle essorant de Saint Jean, armes de l'évêché d'Œsel, acquis au Danemark par Frédéric II, se voit, sous son fils, Christian IV dans un des écussons mis

en cercle (1596), un peu plus tard, aux armoiries de Danemark (1603). A l'époque de Frédéric III et des rois suivants, elle est destinée héraldiquement, éployée.

Émaux: d'azur, à l'aigle de sable, parfois d'or. Spener parle d'une aigle d'argent.

La couronne de Fémern.

En 1580, Frédéric II confirma, pour l'île de Fémern, ces armes: d'azur, à la couronne d'or, déjà nommé sous Éric de Poméranie (1423). C'est seulement Frédéric III qui introduisit la couronne en question dans ses armoiries (1666).

Le dragon de Bornholm.

Quoique l'île de Bornholm n'eût pas de position particulière dans le royaume, Frédéric III lui créa des armes en lui donnant un dragon. Celui-ci est tantôt représenté à deux pattes, tantôt à quatre, et se confond facilement avec le dragon des Vendes. Tandis que le monstre est toujours d'or, le champ est tour à tour de gueules et d'azur.